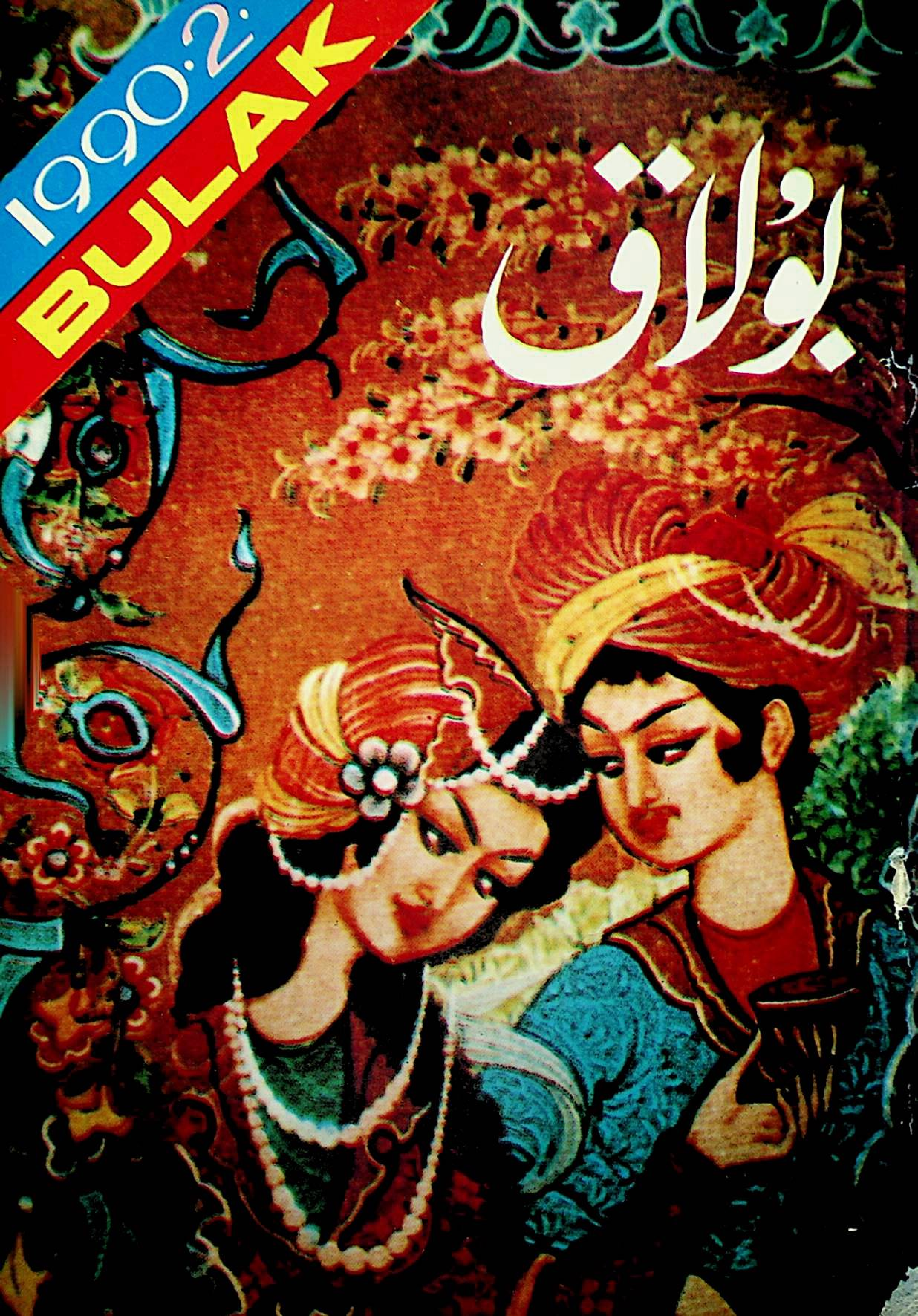
1990:2:
BULAK
بۇلاق

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

بۇلاق

ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى
پەسىللىك ژۇرنىلى

11-يىل نەشرى

ئومۇمىي 31-سان

١٩٩٠

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

باش مۇھەررىر: ئوبۇل ئىسلام
مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: مەھەممەتتۇرسۇن باھاۋىدىن
مۇھەررىرلەر: مەھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت، پەرىدە ئىمىن، يالقۇن ئىسمائىل

تەھرىر ھەيئەت ئەزالىرى (ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە):
ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر، ئابدۇرىشىت ئىسلام، ئابدۇسالام ئاببىاس، ئابدۇشۈكۈر تۇردى، ئابدۇۋېلى خەلپەتوپ، ئابلەت ئۆمەر، ئەخەت ھاشىم، تېيىپجان ئېلىيوپ، رەھمىتۇللا جارى، شەرىپىدىن ئۆمەر، قەييۇم تۇردى، قۇربان بارات، مەمتىمىن يۈسۈپ، مەھەممەتتۇرسۇن باھاۋىدىن، مەھەممەت رېھىم، مەھەممەت زۇنۇن، ئوبۇل ئىسلام، ئىبراھىم مۇتىئى، ئىمىن تۇرسۇن.

بۇلاق

1990 - يىل 2 - سان

مۇندەرىجە

ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

«قىسسەسۇل - غەرايىب» تىن ......مۇھەممەتنىياز بىننى ئابدۇغوپۇر (5)

نەشرگە تەييارلىغۇچى: پەرىدە ئىمىن

خۇبرۇكىسىن (مۇخەممەس) .... غەيرەتى (32)

نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇقەييۇم خوجا

لۇتفى غەزەللىرىدىن......... (36)

نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇۋەلى خەلپەتوپ

قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى شېئىرىي ئەسەر - «ئامىتايۇرديانا سۇترا» ...(62)

نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئىسراپىل يۈسۈپ

شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

نەسىمىي غەزەللىرىدىن......... (89)

نەشرگە تەييارلىغۇچى: تۇرسۇنمۇھەممەت ساۋۇت

ئەدەبىي مۇھاكىمە

«قۇتادغۇ بىلىك» تىكى «بايات» دېگەن نام ھەققىدە مۇلاھىزە.........(105)

.........قۇربان ۋەلى كروراني

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
uyghurkitap.com

مەشھۇر كلاسسىكلار

شائىر غەيرەتى .... (110)

خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىن

دىرلىقا - ھەمراجان (داستان) .... (112)
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەمتىلى سايىت
ئىككى خوجازادە (چۆچەك) .... (134)
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ياسىن زىلال
رىۋايەتلەر .... (143)
پارسچىدىن تەرجىمە قىلغۇچى: ھېبىبۇللا ئىبلى
مۇھەببەت قوشاقلىرى .... (146)

*   *

چاغاتايچە لۇغەت «خ» .... (152)
تۈزگۈچىلەر: غەنىزات غەيۇرانى، ئىسمائىل قادىرى
بىبلىئوگرافىيە .... (187)
تۈزگۈچى: رازىيە ئىمىن

رەسسام: مەھەممەت ئايۇپ
خەتتات: نىيازكېرىم شەرقى
تىتۇل ۋە مۇندەرىجە نەقىشلىرىنى ئىشلىگۈچى: تۇردى قادىر نازىرى
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: لىۋ پېيچىڭ.

مۇقاۋىنىڭ 1 - بېتىدە: ئۆمەر ھەييامنىڭ 1976 - يىلى تاشكەنتتە نەشر قىلىنغان «رۇبائىيلار» ناملىق كىتابچىسىغا ئىشلەنگەن قىستۇرما سۈرەت.
2 - بېتىدە: شائىر نىزامىي. «نىزامى شېئىرىيىتىدىن» ناملىق كىتابچىدىن ئېلىندى.
3 - بېتىدە: «باياز» ناملىق قول يازمىدىن ئېلىنغان فوتو سۈرەتلەر.
4 - بېتىدە: ئەلىشىر نەۋائى. «ھەيرەتۇل - ئەبراردىن» ناملىق كىتابچىدىن ئېلىندى.

«قصصول غرايب»دن

مۇھەممەت نىياز بىننى ئابدۇغۇپۇر

نەشرگە تەييارلىغۇچى: پەرىدە ئىمىن

يار جامالى

بىر كۈنى مەجنۇن تولۇپ تاشقان
ئاشىقلىق سەۋدايىلىقى بىلەن لەيلىنىڭ كو-
چىسىغا قاراپ ماڭدى. ئۇ، قەلبىدە ئىشق ئو-
تى يالقۇنلىغان مەستانە ھالەتتە بولۇپ،
ئۇچرىغانلىكى تام - توسۇققا سۆيۈپ، كۆز-
لىرىدىن قانلىق ياشلارنى تۆكەتتى. كىـ
شىلەر ئۇنىڭدىن:

— ئەي مەجنۇن، تام - توسۇققا
سۆيگەن بىلەن ھېچ ئىش ھاسىل بولماي-
دۇ. تاش تاملاردا مەشۇقۇڭ جامالىنىڭ
ئەكسى كۆرۈنمەيدىغان تۇرسا، ئۇنى سۆ-
يۈشۈڭنىڭ سەۋەبى نېمە؟ — دەپ سوراشتى.

مەجنۇن قەسەمياد قىلىپ مۇنداق
دېدى:

— مەن سەممىي نىيەت بىلەن
لەيلىنىڭ كوچىسىغا قەدەم قويدۇم. شۇڭا
لەيلىنىڭ جامالىدىن باشقا نەرسە كۆز
ئالدىمغا كەلمەيدۇ. نەزمە:

كويىدا گەركۆرمىسەممۇ ئۇنى مەن،
يار يۈزى دەپ تامنى كۆزگە سۈرىمەن.
بولمىسا گەر لەيلىنى سۆيمەك نېسىپ،
تۇپرىقىنى سۆيىمەن لەيلى بىلىپ.

لەيلىدۇر لەيلى كويىدا ھەممىسى،
ئاندا چۈشمەس كۆزگە ئۇندىن ئۆزگىسى.
بولسىمۇ يۈزلەرچە كۆز مەندە ئەگەر،
ھەر كۆزۈم يولىدا يۈزلەپ تەلمۈرەر.
ھەر قاچان باقسا ماڭا ئۇ بىر قىيا،
پادىشاھ بولغانغا تەڭدۇرمەن گادا.

مۇھەببەت دېگەن...

شەيخ مەنسۇر ھەللاجىنىڭ زىندان-
دا مەھبۇس چاغلىرى ئىدى. شەيخ شىبلى
شەيخ مەنسۇردىن سورىدى:

— مۇھەببەت دېگەن زادى قانداق
نەرسە؟

— بۇ سوئالنى ھازىر سورىما، — دې-
دى شەيخ مەنسۇر ھەللاجى، — ۋاقتى كەل-
گەندە مېنى دارغا ئاسىدۇ، شۇ چاغدا بۇ
سوئالىڭغا جاۋاب بېرىمەن.

شەيخ مەنسۇرنى دارغا ئاسقان ۋا-
قىتتا شەيخ شىبلى ئۆتكەنكى سوئالىنىڭ
جاۋابىنى ئاڭلاش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئالدىغا
كەلدى. شەيخ مەنسۇر ئۇنىڭغا مۇنداق
دېدى:

— ئەي شىبلى، مۇھەببەتنىڭ ئە-
ۋۋىلى كۆيمەك، ئاخىرى ئۆلمەكتۇر. رۇبائىي:

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى www.uyghurkitap.com

ئاشىقلاردا بولمىغاي ھېچ ئەغياردىن ئەندىشە،
دائىم بولغاي دىلىدا بىر دىلداردىن ئەندىشە.
دەردىن جىسمى قۇرۇق چۆپ، ئۇندا كۆيەر
ئىشىق ئوتى،
لېكىن قىلماس ئۆرتەنمەك بىلەن داردىن
ئەندىشە.

كۈندەشلەرنىڭ ھىيلىسى

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بىر ئادەمنىڭ ئىككى خوتۇنى بار بولۇپ، ئۇلارنىڭ بىرىسى قېرى، بىرسى ياش ئىكەن. ئۇ ئادەمنىڭ بولسا ساقىلى ماش گۈرۈچ يەنى، ئار ساقال ئىكەن، كۈنلەردىن بىر كۈنى ئۇ چوڭ خوتۇنىنىڭ قېشىغا كىرىپ بىر ئاز ئولتۇرغاندىن كېيىن كۆزى ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. بۇ چاغدا خوتۇنى ئۇنىڭ قېشىدا ئولتۇرۇپ يۈز ۋە ساقاللىرىغا نەزەر سالىپتۇ. ئاندىن ئۆز كۆڭلىدە: «بۇنىڭ قارا ساقاللىرىنى تاللاپ يۇلۇۋەتسەم، پۈتۈنلەي ئاق ساقاللىرى قالسا، ياش خوتۇنىنىڭ بۇنىڭدىن كۆڭلى سوۋۇيدۇ. ئېرىم ئۇنىڭ مۇئامىلىسىگە قاراپ بىقىپ ياش خوتۇنغا بولغان مۇھەببىتى سۇسلىشىدۇ-دە، پۈتۈنلەي مەن بىلەن بىرگە بولىدۇ» دېگەن خىياللارنى قىپتۇ. ئۇ ئېرىنىڭ قارا ساقاللىرىنى بىرنىمۇ قالدۇرماي يۇلۇپ تاشلاپتۇ.

يەنە بىر كۈنى بۇ ئادەم ياش خوتۇنىنىڭ قېشىغا كىرىپ قونۇپتۇ. بۇ خوتۇنمۇ كۆڭلىدە «بۇنىڭ ئاق ساقاللىرىنى يۇلۇۋېتەي. ئۇ چاغدا بۇ قارا ساقاللىرى بىلەن قېرى خوتۇنىنى خوتۇن قىلىشتىن نەپرەتلىنىدۇ-دە، ماڭا ئامراق بولىدۇ» دەپ ئويلاپ، ئېرىنىڭ ئاق ساقاللىرىنى پاك-پاكىز يۇلۇۋېتىپتۇ. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئۇ كىشى ساقىلىنى سىلىغان ئىكەن، قولىغا ھېچنەرسە ئۇرۇنماپتۇ. بىرتالمۇ ساقىلى قالماپتۇ. ئۇ خېلى پەرياد قىلغان بولسىمۇ ھېچ پايدىسى بولماپتۇ. نەزمە:

قىسما-قىسما ئۆتكۈسىدۇر كۈنىمىز،
باقمىغاي ھېچ بىرسىگە بۇ ئۆمرىمىز.

پاراسەتلىك يىگىت

شەيخ ئەبۇ ئەلى سىنا ئىسپاھان شەھرىدە تۇرۇۋاتقان چاغلار ئىدى. ئىسپاھاننىڭ ھاكىمى ئەلائۇددەۋلە ئەبۇ جەئفەر كاكودىلمى شەيخ ئىبنى سىناغا ئىززەت-ئىكراملار بىلەن يېقىنچىلىق قىلاتتى.

بىر كۈنى ھاكىم شەيخقە بىر دانە ئالتۇن كەمەرنى پىچاق، غىلاپ قاتارلىق بارلىق ئەسۋابلىرى بىلەن قوشۇپ ئىنئام قىلدى. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئەلائۇددەۋلە ھېلىقى كەمەرنى ئۆزىنىڭ قاراۋۇللىرىدىن ھېرىنىڭ بېلىدە كۆرۈپ قالدى ۋە بۇ كەمەرلى قەيەردىن ئالغانلىقىنى سورىدى. قاراۋۇل:

شەيخ ئەبۇ ئەلى بەردى، — دەپ جاۋاب بەردى.

شەيخنىڭ بۇ قىلغان ئىشى ئەلائۇددەۋلەگە تولىمۇ ئېغىر كەلدى. شۇڭا قاراۋۇلنىڭ قاتتىق ئەدىبىنى بەردى. شەيخمۇ ئولتۇرمەكچى بولدى. ئەلائۇددەۋلەنىڭ يېقىنلىرىدىن بىرى شەيخنى بۇ ئىشتىن خەۋەرلەندۈرۈپ قويدى.

شەيخ دەرھال سوپى سىياقىدا كىيىنىپ، رەي تەرەپكە قاراپ يولغا چىقتى. ئۇ رەي مەملىكىتىگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن، ئۆزىگە كېرەكلىك نەرسىلەرنى سېتىۋېلىش ئۈچۈن بازارغا چىقتى. ئۇ

بازاردا ئايلىنىپ يۈرۈپ، چىرايلىق بىر
ياش يىگىتنىڭ ئەتراپىغا نۇرغۇنلىغان ئا-
دەملەرنىڭ يىغىلىشۋالغانلىقىنى كۆردى.
شەيخمۇ دەرھال ئۇ يەرگە يېقىن باردى.
ھېلىقى يىگىت توپلانغان كىشىلەرنىڭ
كېسەللىرىگە دورا بۇيرۇۋاتاتتى.

شۇ ئارىدا قولىدا ئەينەك قاچا كۆتۈرۈۋال-
غان بىر ئايال كېلىپ قاچىنى يىگىتنىڭ
ئالدىدا قويدى. يىگىت ئۇنىڭدىن:

— بۇ قاچا جوھۇتنىڭكىدەك قىلىدۇ، —
دېدى. ئايال:

— ھەئە شۇنداق، — دەپ جاۋاب بەر-
دى. يىگىت يەنە:

— بۇ قاچىنىڭ ئىگىسى بۈگۈن قې-
تىق ئىچىپتۇ، — دېدى. ئايال:

— راست، — دېدى.

— سىلەرنىڭ ئۆيۈڭلار شەھەرنىڭ
ئىچىدىكى بىر ئويمانراق يەردە ئوخشايدۇ، —
دېدى يىگىت. ئايال:

— شۇنداق، — دەپ جاۋاب بەردى.

شەيخ بۇ ئىشلارغا ھەيران بولۇپ تۇرات-
تى. يىگىتنىڭ نەزەرى شەيخقە چۈشتى ۋە:

— سىز شەيخ ئەبۇ ئەلى — دېدى
ئۇ، — ئەلا ئۇددەۋلەدىن قېچىپ كەلدىڭىز-
غۇ دەيمەن؟

بۇ سۆزنى ئاڭلىغان شەيخ تېخىمۇ
ھەيران بولۇپ تۇرۇپلا قالدى.

يىگىت ئىشلىرىنى تۈگەتكەندىن
كېيىن شەيخنىڭ قولىنى تۇتۇپ ئۆز ئۆيى-
گە تەكلىپ قىلدى ۋە شەيخنى ئۆيىگە
ئاپىرىپ مېھمان قىلىپ ئىززەتلىدى. سۆز-
لىشىپ ئولتۇرغاچ شەيخ يىگىتتىن
سورىدى:

— ھېلىقى ئايال ئەينەك قاچا كۆ-
تۈرۈپ ئالدىڭىزغا كەلگەندە ئۇ قاچىنىڭ
جوھۇتنىڭ قاچىسى ئىكەنلىكىنى قانداق
بىلدىڭىز؟ جوھۇتنىڭ قېتىق ئىچكەنلىكىنى
ۋە ئۇلارنىڭ ئۆيىنىڭ شەھەرنىڭ ئىچىدىكى
پەس جايغا جايلاشقانلىقىنى قانداق بىلى-
ۋالدىڭىز؟

— ئۇ ئايالنىڭ قولىدا بىر كۆڭلەك
تۇراتتى. قارىسام ئۇ كۆينەك جوھۇتنىڭ
كۆينىكى ئىكەن. شۇنىڭدىن كۆينەكنىڭ
ئىگىسى جوھۇت ئىكەنلىكىنى ھەم ئۇنىڭ
كېسەل بولۇپ قالغانلىقىنى پەملىدىم.
كۆينىكىنىڭ بىرقانچە يېرىگە قېتىق يۇقۇپ
قالغانلىقىغا كۆزۈم چۈشتى. بۇنىڭدىن
جوھۇتنىڭ قېتىق ئىچكەنلىكىنى بىلدىم،
بۇ شەھەردە جوھۇتلارنىڭ مەھەللىسى تۆ-
ۋەن جايغا جايلاشقان. شۇڭا سىلەرنىڭ
ئۆيۈڭلار پەس جايدا ئىكەن» دېدىم دەپ
جاۋاب بەردى يىگىت.

شەيخ بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن
كېيىن يەنە سورىدى:

— مېنى سىز ئۆمرىڭىزدە كۆرمى-
گەن ئىدىڭىز، ئەلائۇددەۋلەدىن قېچىپ كەل-
گىنىمنىمۇ ھېچ ئىنسان بىلمەيتتى. مې-
نىڭ شەيخ ئىكەنلىكىمنى ۋە ئەلائۇددەۋ-
لەدىن قېچىپ كەلگەنلىكىمنى نەدىن بى-
لىۋالدىڭىز؟

ھەقىقەتەن مەن سىزنى كۆرۈپ
باقمىغان ئىدىم. ئەمما سىزنىڭ داڭقىڭىز-
نى، يەنى كامالەتكە يەتكەن بىلىملىك ۋە
پاراسەتلىك كىشى ئىكەنلىكىڭىزنى كۆپ
ئاڭلىغان ئىدىم، — دېدى يىگىت، — قارى-
سام بۇ سۈپەتلەر سىزنىڭ چېھرىڭىزدە
ئاشكارا بولۇپ تۇرۇپتۇ، شۇنىڭ بىلەن
«بۇ ئادەم چوقۇم شەيخ ئىبنى سىنادىن
باشقا ئادەم بولۇشى مۇمكىن ئەمەس»
دەپ ئويلىدىم. يەنە ئەلائۇددەۋلەنىڭ سىزگە

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى www.uyghurkitap.com

ئاھايىتى ئامراق ئىكەنلىكىنىمۇ ئاڭلىغانىدىم. ئەلائۇددەۋلەنىڭ ھەرگىزمۇ ئۆز رازىلىقى بىلەن سىزدىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيمايدىغانلىقىنى بىلەتتىم. شۇڭا سىزنى «ئەلائۇددەۋلەنىڭ قېشىدىن قېچىپ كەپسىز» دېدىم.

شەيخ يىگىتكە:

— ھەرقانداق ھاجىتىڭىز بولسا دەڭ، مەن ھاجىتىڭىزدىن چىقاي، — دېدى. يىگىت:

— ئەلائۇددەۋلە سىزنى ئۆز يېنىغا ئېلىپ كەتمىگىچە كۆڭلى تىنمايدۇ. ئەگەر سىز ئۇنىڭ قېشىغا كېتىپ قالسىڭىز، مېنىڭ ئەھۋالىم ھەققىدە ئۇنىڭغا سۆزلەپ قويۇڭ. مەن بۇ ئارقىلىق ئەلائۇددەۋلەنىڭ ھوزۇرىدا ئۇنىڭ يېقىنى بولۇش مەرتىۋىسىگە يېتەرۋالاي، — دېدى.

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئەلائۇددەۋلە ئۆزىنىڭ قىلمىشىغا پۇشايمان قىلىپ شەيخكە ئۆزرە ئېيتىپ كىشى ئەۋەتتى ۋە شەيخنى ئۆز يېنىغا تەكلىپ قىلدى. شەيخ ھېلىقى يىگىتنىمۇ ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ باردى. ئۇلار ئەلائۇددەۋلە بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن شەيخ يىگىتنى ماختاپ، كۆپ تەرىپلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئەلائۇددەۋلە يىگىتنى ئۆز يېقىنلىرى قاتارىغا قوشۇۋالدى.

ئەقىللىق بالا

سۇلتان مەھمۇدنىڭ گۆدەكلىك چاغلىرى ئىدى. ئۇ غەزنەيىن باغلىرىنى سەيلە تاماشا قىلىپ يۈرۈپ، بىر بۇلاقنىڭ بويىغا كېلىپ ئولتۇردى.

خوجە ئەھمەد ھەسەن مەيمەندى سۇلتان مەھمۇد بىلەن تەڭتۇش بولۇپ، ئۇنىڭ يېقىن دوستى ئىدى. ئۇلار ئىككىسى بۇ يەرگە بىللە كەلگەنىدى.

سۇلتان مەھمۇد بۇ يەردە ناتونۇش بىر ئادەمنىڭ يۈرگەنلىكىنى كۆردى ۋە خوجە ئەھمەدنى چاقىرىپ:

— ئاۋۇ يۈرگەن كىم؟ — دەپ سورىدى.

— خوجەئەھمەد دەرھاللا:

— ئۇ ئادەم ياغاچچى ئىكەن، — دەپ جاۋاب بەردى.

— ئۇنىڭ ئېتى نېمە؟ — دەپ سورىدى سۇلتان مەھمۇد.

— ئۇنىڭ ئېتى ئەھمەد، — دېدى خوجە ئەھمەد.

سۇلتان:

سەن ئۇنى تونۇمسەن؟ — دېۋىدى، ئەھمەد:

— تونۇمايمەن. چۈنكى ئۇ ئادەمنى ئۆمرۈمدە كۆرۈپ باقمىغانمەن، — دېدى.

— ئۇنداق بولسا ئۇنىڭ ئېتى ئەھمەد ۋە كەسپى ياغاچچى ئىكەنلىكىنى قانداق بىلىسەن؟ — دەپ سورىدى سۇلتان مەھمۇد.

خوجە ئەھمەد:

— سىز مېنىڭ ئېتىمنى ئاتاپ چاقىرىۋىدىڭىز بۇ ئادەم جاۋاب بېرىشكە تەمشەلدى. ئۇنىڭ ئىسمىنىڭ ئەھمەد ئىكەنلىكىنى شۇنىڭدىن بىلدىم. ئۇ ئادەمگە دىققەت قىلسام، قورۇپ قالغان دەرەخلەرگە قاراپ خىيال سۈرۈپ، ئويلىنىپ كېتىۋاتىدۇ. بۇنىڭدىن ئۇ ئادەمنى ياغاچچىمىكىن دەپ گۇمان قىلدىم. شۇنداقلا قۇرۇق ياغاچلاردا بىرەر نەرسە ياساشنى پىلانلاۋاتسا كېرەك، دەپ ئويلاپ، ئۇ ئادەمنى چوقۇم ياغاچچى دەپ ھۆكۈم قىلدىم، — دەپ

جاۋاب بەردى.

سۇلتان بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

— ئۇ ئادەم بۈگۈن نېمە يەپتۇ؟ مۇشۇنى تاپالىساڭ سېنىڭ ئەقىل-پاراسىتىڭنىڭ كامالەتكە يەتكەنلىكى مەلۇم بولىدۇ، — دېدى. خوجە ئەھمەد:

— ئۇ ئادەم بۈگۈن يا ھەسەل، ياكى بولمىسا شىرنە يەپتۇ، — دېدى.

سۇلتان مەھمۇد ھېلىقى ئادەمنى چاقىرىپ ئۇنىڭغا خوجە ئەھمەدنى كۆرسىتىپ:

— بۇ بالىنى تونۇمسىز؟ — دەپ سورىدى.

— مەن بۇ بالىنى تونۇمايمەن، ھازىر تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتىمەن، — دەپ جاۋاب بەردى ئۇ ئادەم.

سۇلتان يەنە:

— ئېتىڭىز نېمە؟ نېمە ھۈنىرىڭىز بار؟ بۈگۈن نېمە يېدىڭىز؟ — دېگەنلەرنى سورىدى. ئۇ ئادەم:

— مېنىڭ ئېتىم ئەھمەد. ياغاچچىلىق ھۈنىرىم بار، بۈگۈن نان بىلەن ھەسەل يېدىم، — دەپ جاۋاب بەردى. سۇلتان بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ھەيران بولدى ۋە خوجە ئەھمەددىن:

— سەن ئۇ ئادەمنىڭ ھەسەل يېگەنلىكىنى قانداق بىلىۋالدىڭ؟ — دەپ سورىدى.

— ئۇ كىشىنىڭ توختىماي لېۋىنى يالاۋاتقانلىقىنى كۆردۈم، يەنە كېلىپ ئۇنىڭ ئاغزى ئەتراپىدىن چىۋىن نېرى بولمىدى. شۇڭغا قاراپ ئۇ كىشىنىڭ ھەسەل ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش بىر نەرسە يېگەنلىكىنى بىلدىم، — دەپ جاۋاب بەردى خوجە ئەھمەد.

دورا نۇسخىسى (رېتسېپ)

خەلىل ئىبنى ئەھمەد ئەخلاق-پەزىلەتتە كامالەتكە يەتكەن، شېئىرىيەتتە پىشقان، ئۆزىنىڭ ئەقىل ئىدرىكى بىلەن بىرەر ئىشنى قىياس قىلىشتا يەر يۈزىدە ئەڭ نادىر ئادەم ئىدى.

شۇ دەۋردە بىر ئادەم بار بولۇپ، كۆز كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا تەڭداشسىز ئىدى. كۈنلەردىن بىر كۈنى ئۇ ئادەم ئالەمدىن كەتتى. ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ كىشلەرنىڭ كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ، ھاياتى ئاخىرلىشىپ قالغاندەك بولۇپ قالدى. چۈنكى ئۇ چاغلاردا كۆز كېسەللىكىنى داۋالاشتا ئۇنىڭغا يېتىدىغان دوختۇر يوق ئىدى.

بىر كۈنى خەلىل بىننى ئەھمەدنىڭ قېشىدا كىشىلەر ئۇ تېۋىپنىڭ تەرىپىنى قىلىشتى ۋە ئۇ ئادەمنىڭ ۋاپات بولغانلىقىدىن ئۆزلىرىنىڭ تولىمۇ قايغۇرغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. بۇ چاغدا خەلىل بىننى ئەھمەد ئۇلاردىن:

— ئۇ تېۋىپنىڭ بىرەر پارچە دورا نۇسخىسى (رېتسېپ) مۇ قالماپتۇمۇ؟ ئەگەر بار بولسا شۇ بويىچە داۋا قىلساقمۇ بولاتتى، — دېدى.

— دورا نۇسخىسى تېپىلمىدى، — دېيىشتى كۆپچىلىك، خەلىل بىننى ئەھمەد:

— ئۇنىڭ دورا تارتىپ بېرىدىغان سايمان-قاچىلىرىنى ئېلىپ كېلىڭلار، — دەپ بۇيرۇدى.

تېۋىپنىڭ بارلىق ئەسۋاب ۋە قاچا-قۇچىلىرىنى ئېلىپ كەلدى. خەلىل بىننى ئەھمەد ئۇلارنى بىرمۇ بىر پۇراپ چىققاندىن كېيىن ئون بەش خىل دورىنى تاللاپ ئالدى.

كۈنلەردىن بىر كۈنى ھېلىقى تېۋىپنىڭ ئۆيىدىن كۆز كېسەللىكىنىڭ دورا ئۇسخىسى تېپىلدى. قارىغۇدەك بولسا، قارىغۇ ئادەمنىڭ كۆزىنى ئاچىدىغان دورا ئۇسخىسى ئون ئالتە خىل دورىدىن تەركىب تاپقان ئىكەن. بۇلارنىڭ ئون بەش خىلىنى خەلىل بىننى ئەھمەد پۇراپ تېپىپتۇ. ئەمما ئۇ بىر خىل دورىنى بىلەلمەي قالغانىكەن.

ئادىل خەلپە

تومۇز كۈنلەرنىڭ بىر كېچىسى مۇستەنجىد خەلىپە ئۆزىنىڭ خاس مەھرەملىرىدىن بىرىگە:

— بىر ئۆيدىن زەرگەرنىڭ بولقا ئاۋازى ئاڭلىنىۋاتىدۇ. بۇنداق ھاۋا ئىسسىق كۈنلەردە ئۆينىڭ ئىچىدە ئىشلەش تولىمۇ ئازابلىق بىر ئىش. قارىغاندا ئۇ بىر ئالدامچى بولسا كېرەك. شۇڭا ئوچۇق-ئاشكارا ئىش قىلىشتىن قورقۇپ، بۇ جاپانى ئۆزىگە راۋا كۆرۈپتۇ. سەن دەرھال شۇ مەھەللىگە بېرىپ ئۇنىڭ ئۆيىنى تاپقىن. زەرگەرنى قىلىۋاتقان ئىشى بىلەن بىللە مېنىڭ ئالدىمغا ئېلىپ كەلگىن، — دەپ بۇيرۇدى.

ھېلىقى مەھرەم بېرىپ زەرگەرنىڭ ئۆيىنى تېپىپ كىرىپ قارىسا، ئۇ تىللا سوقۇۋاتقان ئىكەن. مەھرەم زەرگەرگە تىللالارنى كۆتۈرگۈزۈپ خەلىپە مۇستەنجىدنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى. مۇستەنجىد ھېلىقى تىللالارنى ھەر قانچە تەكشۈرۈپمۇ ئۇنىڭدىن قۇسۇر تاپالمىدى. ئاخىرى زەرگەردىن:

— سەن سوققان بۇ تىللالاردا ھېچقانداق گۇمان ۋە ئەيىب يوق ئىكەن. بۇنى نېمىشقا دۇكىنىڭدا ئاشكارا سوقماي، كېچىسى ئۆيۈڭدە سوقىسەن؟ — دەپ سورىدى.

— ئەگەر دۇكاندا ئاشكارا سوقسام مەندىن تامغا بېجى ئالىدۇ. ئۆيدە يوشۇرۇن سوقسام تامغىغا ئالىدىغان باجنى ئۆزۈم راسخوتقا ئىشلىتىمەن. شۇڭا كېچىسى ئۆيدە ئىشلىدىم، — دەپ جاۋاب بەردى زەرگەر.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ خەلىپە مۇستەنجىدنىڭ زەرگەرگە ئىچى ئاغرىدى ۋە:

— بۇنىڭدىن كېيىن دۇكىنىڭدا خاتىرجەم ئىشلەۋەرگىن. تامغا بېجى تۆلىمىسەڭمۇ بولىدۇ، — دېدى.

ئەقىللىق سەيىدە

مەجىدۇد دەۋلەنىڭ ئانىسى سەيىدە يولدىشى ۋاپات بولغاندىن كېيىن مەملىكەتنى ئۆزى باشقۇرۇشقا باشلىدى. چۈنكى ئوغلى مەجىدۇددەۋلە ئۇ چاغلاردا ئەمدىلا ئون ئۈچ ياشلارغا كىرگەنىدى. سەيىدە دائىم پەردىنىڭ كەينىدە ئولتۇرۇپ مەملىكەتنىڭ بارلىق ئۇششاق-چۈششەك ئىشلىرىغىچە ئېنىق ئايرىپ بىر تەرەپ قىلاتتى. شۇنداقلا قوشنا مەملىكەت پادىشاھلىرىنىڭ ئەۋەتكەن ئەلچىلىرىنى ياخشى جاۋابلار بىلەن كۆڭلىنى ئېلىپ ياندۇراتتى.

كۈنلەردىن بىر كۈنى سۇلتان مەھمۇد غەزنەۋى ئۇنىڭ ئۈستىگە لەشكەر تارتتى ۋە ئالدىدا بىر ئەلچىنى ئەۋەتىپ: «ئەگەر جېنىڭ ئامان قالسۇن دېسەڭ ماڭا بويسۇنۇپ، خۇتبىنى مېنىڭ نامىمغا قىلدۇرغىن. ماڭا باج تۆلەشنى ئۈستۈڭگە ئالغىن، بولمىسا جەڭگە تەييارلان!» دېگەن مەزمۇندا نامە ئەۋەتتى.

بۇ خەتنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن

سەيىدە سۇلتان مەھمۇدقا مۇنۇ مەزمۇندا
جاۋاب خەت يازدى:

«يولدىشىم ھايات ۋاقتىدا دائىم: مۇ-
بادا سۇلتان مەھمۇد بۇ ئاجىز مەملىكىتى-
مىزگە قولىنى ئۇزىتىپ قالسا قانداق قىلار-
مىز، دەپ غەم-ئەندىشە قىلاتتۇق. ئەمما
يولدىشىم ۋاپات بولغاندىن كېيىن بۇ ئەن-
دىشىلەر كۆڭلۈمدىن پۈتۈنلەي كۆتۈرۈلۈپ
كەتكەنىدى. چۈنكى سۇلتاننىڭ مەلۇمكى،
جەڭ ئىشى تەڭرىنىڭ خاھىشى بىلەن بول-
دۇ. تەڭرى ئۆزى خالىغان تەرەپكە غەلىبە-
نۇسرەتنى ئاتا قىلىدۇ. بۇ جەھەتتە مال-
دۇنيا ۋە لەشكەرگە تايانغىلى بولمايدۇ.
ئەگەر سۇلتان مەن بىلەن جەڭ قىلىپ غە-
لىبە قىلسا، بىر ئاجىز ئايالغا غالىب كەل-
گەن بولىدۇ. ئەقىللىق ئادەملەرنىڭ ئالدىدا
بۇ ئىشنىڭ ھېچقانداق قەدىر-قىممىتى
يوقتۇر، بەلكى ئەيىب ۋە نومۇستۇر. چۈن-
كى شۇنداق ئۇلۇغ بىر سۇلتاننىڭ بىر ئا-
جىز ئايالغا زورلۇق قىلىشى مەردلەرنىڭ
ئىشى ئەمەس.

مۇبادا تەڭرىنىڭ ئىرادىسى بىلەن
سۇلتان ماڭا مەغلۇپ بولۇپ قالسا، تا قى-
يامەتكىچە كىشىلەر مېنى مەدھىيىلىشىدۇ.
سۇلتاننىڭ نامى يېزىلغان قۇرلاردا بۇ ئىشنىڭ
نومۇسلۇق ئىزلىرى ھەرگىزمۇ ئۆچمەيدۇ.
چۈنكى دۇنيادا ھەربىر ئادەمنىڭ نامى قا-
لىدۇ. ئەزەلەرگە ئەيىب ۋە نومۇس كەلتۈ-
رىدىغان بەزى ئىشلار ئايالLارنىڭ پەخىرلى-
نىشىگە سەۋەب بولۇپ قالىدۇ...»

سەيىدەنىڭ خېتىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن
كېيىن سۇلتان ئوقۇپ كۆرسە، خەت
ئەقىلغا مۇۋاپىق يېزىلغان. شۇنىڭ بىلەن
ئۇ بۇ قېتىمقى يۈرۈشىنى بىكار قىلىپ
ئۆز مەملىكىتىگە قايتىپ كەتتى.

گۈزەل شەبىيە

شەبىيەنىڭ گۈزەللىكى ۋە جەمىلىنىڭ
ئۇنىڭغا ئاشىقلىقى ھەققىدىكى سۆز-چۆچەك-
لەر پۈتۈن ئەتراپقا پۇر كەتتى. ئەبدۇل-
مەلىك بىننى مەرۋاندا شەبىيەنى كۆرۈپ
بېقىش ھەۋىسى پەيدا بولۇپ، ئادەم ئەۋە-
تىپ شەبىيەنى ئەپكەلدۈرۈدى. قارىغۇدەك
بولسا شەبىيە قارىماتاق ۋە كالامپاي بىر
قىز ئىكەن. ئەبدۇلمەلىك شەبىيەدىن:

— جەمىل سېنىڭ قايسى گۈزەللىكىڭ-
گە قاراپ ساڭا مۇنچىۋالا باغلىنىپ قالغان-
دۇ، — دەپ سورىدى.

شەبىيە ئىنتايىن سۆزمەن ئىدى. ئۇ
ئەبدۇلمەلىككە:

— خەلقى ئالەم سېنىڭ قايسى قابىلى-
يىتىڭگە قاراپ سېنى پادىشاھ قىلىپ كۆتۈ-
رۈپ ساڭا ئىتائەت قىلىشىدىغاندۇ، — دېدى.
بۇ گەپتىن ئەبدۇلمەلىك ئىنتايىن خىجا-
لەت بولۇپ كەتتى.

ئادەمنىڭ رىسقى

خەلىپە ئەبۇ جەئپەر بىر كۈنى قە-
سىرنىڭ ئۆگزىسىگە چىقىپ، قەسىرنىڭ ئال-
دىغا سۇ سېپىپ يۈرگەن ياشانغان بىر كو-
چا سۇپۈرگۈچىگە كۆزى چۈشتى. ئەبۇ
جەئپەر بوۋاينى ئالدىغا چاقىرىپ ئۇنىڭدىن:

— نېمىشقا ھاكىملارنىڭ ۋە پادىشاھ-
لارنىڭ ئۆمرى قىسقا بولىدۇ. سىزلەردەك
كەمبەغەللەر ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرىدۇ؟ — دەپ
سورىدى. بوۋاي ئېيتتىكى:

— پادىشاھ ۋە ھاكىملار بىر ئۆمۈر
يەيدىغان رىسقنى تەڭرىنىڭ خەزىنىسىدىن
بىراقلا ئېلىۋالىدۇ. شۇڭا ئۇلار ئۇزۇن

www.uyghurkitap.com

ئۆمۈر كۆرەلمەيدۇ. بىزگە ئوخشاش-كەمبە-
غەللەر كۈندىلىك رىسقىنى كۈندە ئاران
تېپىپ يېيەلەيدۇ. شۇڭا خۇدا بىزگە بۇي-
رۇغان رىسقى نىسىۋىمىز ئاسان تۈگەپ كەت-
مەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئۇزۇن ئۆمۈر
كۆرىمىز.

خەلىپە ئۇنىڭ بۇ جاۋابىغا ئاپىرىن
ئوقۇپ، ئۇنىڭغا ئۈچيۈز دەرەم ئىنئام قىلدى.

خاسىيەتسىز دۇئا

ئەبۇ جەئپەر خەلىپىلىك ئورنىدا ئول-
تۇرمىغان چاغلاردا ئەزھەر بىلەن ھەمىشە
سۆھبەتلىشىپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ دوستلۇ-
قى خېلىلا مۇستەھكەم ئىدى.

ئەبۇ جەئپەرنىڭ خەلىپىلىككە كۆتۈ-
رۈلگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئەزھەر بۇرۇنقى
مۇناسىۋىتىنى ئويلاپ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈ-
شۈپ كېلىش ئۈچۈن باردى.

دەسلەپ بارغىنىدا ئۇ ئەبۇ جەئپەر
بىلەن كۆرۈشەلمەي قايتىپ كەلدى.

بايرام كۈنلىرىنىڭ بىرى ئىدى. ئەز-
ھەر ئەبۇ جەئپەرنىڭ ھۇزۇرىغا كىلىپ ئۇ-
نىڭ بىلەن كۆرۈشتى. ئەبۇ جەئپەر
ئۇنىڭدىن:

— نېمىشقا كەلدىڭ؟ — دەپ سورىدى.

ئەزھەر:

سىزنىڭ پادىشاھلىق تەختىدە ئولتۇر-
غانلىقىڭىزنى ئاڭلاپ، خۇشال بولۇپ سىزنى
مۇبارەكلىگىلى كەلدىم، — دېدى. ئەبۇ جەئ-
پەر ئەزھەرگە مىڭ دىنار ئىنئام بېرىپ
قايتۇردى.

ئىككىنچى يىلى يەنە شۇ كۈنى ئەز-
ھەر ئەبۇ جەئپەرنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئەبۇ
جەئپەر ئۇنىڭدىن نېمىشقا كەلگەنلىكىنى
سورىۋىدى، ئۇ:

سىزنى بەستاپ بولۇپ قاپتۇ، دەپ
ئاڭلاپ يوقلاپ كەلدىم، — دېدى، ئەبۇ جەئ-
پەر ئۇنىڭغا يەنە مىڭ دىنار بېرىپ يول-
غا سالدى.

ئۈچىنچى يىلى ئەزھەر يەنە ئەبۇ-
جەئپەرنىڭ ئالدىدا پەيدا بولدى. بۇ قې-
تىم ئەزھەرنىڭ كەلگىنى ئەبۇ جەئپەرگە
خۇشياقمىدى. ئۇ ئەزھەردىن:

— بۇ يىل كېلىشىڭگە نېمە سەۋەب
بولدى؟ — دەپ سورىدى.

— بىر چاغدا سىزدىن بىر دۇئانى
ئاڭلىغان ئىدىم. ئەمما ئۆگىنىۋالمىغان ئى-
كەنمەن، شۇ دۇئانى ئۆگىنىپ قوياي دىگەن
دەپ كېلىۋىدىم، — دېدى ئەزھەر.

ئەبۇ جەئپەر ئېيتتىكى:

— ھەي ئەزھەر، ئۇ دۇئانىڭ ھېچقانداق
خاسىيىتى يوق ئىكەن. چۈنكى ئۇزۇندىن بېرى
سەن بىلەن كۆرۈشمەسلىكنى تەلەپ قىلىپ ئۇ
دۇئانى دائىم ئوقۇپ يۈردۈم. لېكىن ھېچ-
بىر پايدىسى بولمىدى. ئۇنداق خاسىيەتسىز
دۇئانى ئۆگىنىمەن دەپ ئاۋارە بولمىغىن!

گۇۋاھچى

مەھدى خەلىپە بولغان كۈنلەرنىڭ بىرى-
دە مۇلازىملىرى بىلەن بىللە شىكارغا چىقتى.
ئۇ ئوۋ ئوۋلاپ يۈرۈپ ھەمراھلىرىدىن ئايرى-
لىپ يىراقلاپ كېتىپ قالدى. ئۇ ماڭا-ماڭا
بىر سەھرالىق ئەرەبنىڭ چېدىرىغا كې-
لىپ قالدى. ئۇ ئاچلىق ۋە تەشنالىقتىن
ھالىدىن كېتىپ قالغانىدى. ئۇ بىر ئە-
رەبتىن سۇ ۋە نان سورىدى. ئەرەب بىر
مۇنچە تېرىق نېنى بىلەن بىر قاچا سۈت
ئېلىپ كەلدى، خەلىپە ئۇلارنى يەپ بولۇپ:

— يەنە يېگۈدەك نەرسەڭ بارمۇ؟—
دەپ سورىدى.
ئەرەب بىر كوزىدا شاراب ئېلىپ
چىقتى، خەلىپە شارابتىن ئازراق ئىچكەنـ
دىن كېيىن:
— مېنىڭ كىم ئىكەنلىكىمنى بىلەمـ
سەن؟— دەپ سورىدى ئەرەبتىن.
— ئاللا بىللا تونۇمايمەن،— دەپ
جاۋاب بەردى ئەرەب.
مەن خەلىپىنىڭ مۇلازىملىرىدىن بىـ
رى بولىمەن، — دېدى خەلىپە. ئەرەب:
— مەرھابا بەگ، خۇش كېلىپسىز، —
دېدى.
خەلىپە شارابتىن يەنە ئازراق ئىچـ
كەندىن كېيىن ئەرەبدىن:
— مېنى تونۇمسەن؟— دەپ سورىدى.
ئۆزىڭىز ھېلىلا «مەن خەلىپىنىڭ مۇـ
لازىمى بولىمەن» دېدىڭىزغۇ، — دېدى
ئەرەب. خەلىپە:
— مەن مۇلازىم ئەمەس، بەلكى خەلىـ
پىنىڭ كاتتا ئەمىرلىرىدىن بىرى بولىمەن،—
دېدى. ئەرەب ئۇنىڭغا يەنە دۇئا قىلدى.
خەلىپە ئۈچىنچى قېتىم شارابتىن
يەنە بىر سۈمۈرگەندىن كېيىن:
— مېنىڭ كىملىكىمنى بىلدىڭمۇ؟ —
دەپ سورىدى ئەرەبتىن. ئەرەب:
— ئۆزىڭىز ھازىر «مەن چوڭ ئەمەلـ
دار بولىمەن» دېدىڭىزغۇ،— دەپ جاۋاب
بەردى. خەلىپە:
— مەن مۇلازىممۇ ئەمەس، ئەمەلدارـ
مۇ ئەمەس، بەلكى يەر يۈزىنىڭ پادىشاھى،
مۇسۇلمانلارنىڭ ئەمىرى بولىمەن،— دېدى.
ئەرەب دەرھال بېرىپ خەلىپىنىڭ قوـ
لىدىكى قەدەھىنى تارتىۋالدى. خەلىپە
ئۇنىڭدىن:
— نېمىشقا قولۇمدىن قەدەھنى ئېلىـ
ۋېلىپ شاراب ئىچكىلى قويمايسەن؟ — دەپ
سورىدى. ئەرەب ئېيتتىكى:
— ئەگەر يەنە بىر قەدەھ شاراب
ئىچسەڭ پەيغەمبەرلىك دەۋاسى قىلىدىغان
ئوخشايسەن. كىم بىلىدۇ، بەلكى ئۇنىڭدىنـ
مۇ يۇقىرى دەۋانى قىلامسەن تېخى...
خەلىپە بۇ سۆزنى ئاڭلاپ قاقاقلاپ
كۈلۈپ كەتتى. بۇ ئارىدا خەلىپىنىڭ مۇلاـ
زىملىرى توپ - توپ بولۇپ ھەر تەرەپتىن
يېتىپ كېلىپ، خەلىپىنىڭ ئالدىدا قول
باغلاپ تۇرۇشتى، بۇنى كۆرگەن ئەرەب
ئۆزىنىڭ قىلغان ئەدەبسىزلىكىدىن قاتتىق
قورقۇپ كەتكەنلىكتىن، رەڭگى - روپى تاتىـ
رىپ كەتتى. خەلىپە ئۇنىڭغا تەسەللى بېـ
رىپ خاتىرجەم قىلدى ۋە ئۇنىڭغا ناھايىـ
تى نۇرغۇن بايلىق ئىنئام قىلدى. ئەرەب
خەلىپىنىڭ ئۆزىگە تەقدىم قىلغان ھەدىيىـ
لىرىدىن ئادەتتىن تاشقىرى خۇشاللىنىپ كېتىپ:
— ئەگەر تۆتىنچى ۋە بەشىنچى قېـ
تىملىق دەۋانى قىلساڭمۇ ئۇنىڭ راستلىـ
قىغا گۇۋاھلىق بېرىمەن، — دېدى.

ئەگەر ئادىل بولاي دېسەڭىز...

خەلىپە مەئمۇننىڭ زامانىدا مەئـ
مۇننىڭ كۇفەگە تەيىنلىگەن سەردارى
ئۈستىدىن كۇفەلىكلەر ئەرز - شىكايەتلەرـ
نى قىلىشتى.
مەئمۇن ئۇ سەردارنى ھەرگىز
خەلققە زۇلۇم سالمايدۇ، دەپ ئىشىنەتتى. شۇـ
ڭا مەئمۇن ئەرز قىلىپ كەلگۈچىلەرنى ئالـ
دىغا چاقىرتىپ سەردار توغرىسىدا ئەھۋال

www.uyghurkitap.com

ئىگىلىدى. كۇفەلىكلەر:

— سەردار تولىمۇ زالىم، ئۇنى مۇسۇلمان دېگىلى بولمايدۇ، — دېيىشتى.

كۇفەلىكلەردىن بۇ گەپنى ئاڭلىغان مەئمۇن غەزەپلىنىپ، ئۇلارغا دەشنام بەردى. ئاندىن ئۇ سەردارنى ئادىل ۋە خەلقپەرۋەرلىكتە تەڭداشسىز، دەپ بىر مۇنچە ماختىدى. بۇ چاغدا كۇفەلىكلەردىن بىرى:

— راست ئېيتىسىز. بىزنىڭ دېگەنلىرىمىزنىڭ ھەممىسى تۆھمەت ۋە بوھتان ئىدى. سىزنىڭ پەرمانىڭىز ھەقىقەتەن راست. ئەمما ئادالەتلىك بولۇشنىڭ شەرتى شۇكى، ئادىللىق ھەممىگە تەڭ بولۇشى كېرەك. بىزنىڭ باشلىقىمىز ئادالەت ۋە ئىنساپتا تەڭداشسىز. ئۇنىڭ ياخشىلىقىدىن پەقەت بىز كۇفەلىكلەرلا بەھرىمەن بولۇۋاتىمىز، باشقىلار مەھرۇم قېلىۋاتىدۇ. ئەگەر ئادىللىق قىلاي دېسىڭىز بىر نەچچە ۋاقىت يەنە بىر شەھەرگە سەردار قىلىپ قويۇڭ. ئۇ شەھەرنىڭ كىشىلىرىمۇ ئۇنىڭ ئادالىتى سايىسىدا ئاسايىشلىقتا ئىرىشسۇن. سىزگىمۇ بۇنىڭ سەۋەبىدىن مەدھىيىلەر ياغسۇن، — دېدى.

مەئمۇن جاۋاب بېرىشكە ئاجىزلىق قىلدى ۋە ئېلىقى سەردارنى باشقا شەھەرگە يۆتكىۋەتتى.

تېتىقسىز چاقچاق

خەلىپە مۇتەۋەككىل بىننىي مۇئتەسەم ھەمىشە ئۆزىنىڭ يېقىنلىرىغا ياقمايدىغان قىلىقلارنى قىلاتتى. بەزىدە شىرنىڭ زەنجىرىنى ئېلىۋېتىپ ئادەملەر يىغىلغان ئورۇنغا قويۇۋېتەتتى. بەزىدە تىرىك يىلانلارنى تۇتتۇرۇپ كېلىپ ئولتۇرغانلارنىڭ قوينىغا سالدۇرۇپ قوياتتى. ئەگەر ئۇ ئادەمنى يىلان چېقىۋالسا، زەھەر قايتۇرىدىغان «تەرياك» دېگەن دورا بىلەن زەھەرنى قايتۇرۇپ يىلان چاققان ئادەمنى قۇتۇلدۇرۇۋالاتتى. بەزى چاغلاردا كوزىنىڭ ئىچىگە لىقمۇلىق چايانىنى توشقۇزۇپ ئەكەلدۇرۇپ، كىشىلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا كوزىنى سۇندۇراتتى. چايانلار كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا ھەر تەرەپكە ياماراپ كېتەتتى. ھېچكىم ھەرىكەت قىلىشقا، ياكى قېچىشقا ئىمكانىيەت تاپالمايتتى. ئۇ ئەنە شۇنداق نامۇۋاپىق ئويۇن - چاقچاقلارنى قىلاتتى.

بىر كۈنى مۇتەۋەككىلنىڭ ھۇزۇرىدا بىرەيلەن بىر سودىگەرنىڭ شەمشىرىنى ماختاپ، ھەددىدىن تاشقىرى تەرىپلەپ كەتتى. بۇنى ئاڭلىغان مۇتەۋەككىل ئادەم ئەۋەتىپ ھېلىقى شەمشەرنى ناھايىتى قىممەت باھادا سېتىۋېلىپ ئۇنى ئۆزىنىڭ خاس قۇلى باغىرغا تۇتقۇزدى. ئاندىن بارلىق غۇلاملارغا ئىشارەت قىلىپ:

— ھەممىڭلار شەمشەر تارتىپ مۇشۇ يىغىلغان كىشىلەرگە ھۇجۇم قىلىڭلار، — دېدى.

باغىر باشلىق قۇللار خەلىپىنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن شەمشەرلىرىنى يالىڭاچلاپ سۆھبەتلىشىپ ئولتۇرغان كىشىلەرگە يۈگۈردى. فەتھ بىننى خاقان خەلىپىنىڭ ۋەزىرى ئىدى. ئۇ قېچىپ بېرىپ خەلىپىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە يىقىلدى ۋە:

— ئەي خەلىپە، سىزدىن كېيىن قېلىپ ھايات ياشاشنى خالىمايمەن. شۇڭا سىزنىڭ ئالدىڭىزدىلا ئۆلەي، — دېدى.

بۇ مەيداندا ئەشقەت ھەييارمۇ بار ئىدى. ئۇ قاچقان پېتى بېرىپ بىر بورىنىڭ

تېگىگە كىرىۋالدى ۋە:
— ئەي خەلىپە، مەن سېنىڭدىن كې-
يىنمۇ خېلى ئۇزۇن يىللار ئۆمۈر كۆرۈش-
نى خالايمەن، — دېدى.

ئىككى خىل ئارزۇ

مۇستەنسىر خەلىپە بىر كۈنى ئۆز
يېقىنلىرىدىن بىرى بىلەن بىللە خەزىنىلىرىنى
كۆزدىن كۆچۈرۈشكە كىرىپ، ئالتۇن دىنار بى-
لەن لىق توشقۇزۇلغان بىر كۆلنى كۆر-
دى. ئۇ:
— تەڭرىم ماڭا مۇشۇ دۇنيالارنى ئىش-
لىتىپ تۈگەتكىچە ئۆمۈر بېرەرمۇ؟ — دې-
دى. ئۇنىڭ قېشىدىكى ئادەم بۇ گەپنى
ئاڭلاپ كۈلۈپ كەتتى. مۇستەنسىر خەلىپە
ئۇنىڭدىن:
— نېمىشقا كۈلىسەن؟ — دەپ
سورىدى.
— بىر كۈنى بوۋاڭ ناسىر خەلىپە
بىلەن بىللە بۇ خەزىنىگە كىرگەن ئىدىم.
ئۇ چاغدا بۇ كۆل دىنارغا توشۇشقا ئىككى
غېرىچ قالغان ئىكەندۇق. ناسىر خەلىپە شۇ
چاغدا «بۇ كۆلنى دىنار بىلەن لىقمۇلىق
توشقۇزغۇچە تەڭرى ماڭا ئۆمۈر بېرەرمۇ»
دېگەنىدى. بۇ بىر-بىرىگە قارىمۇ قارشى
ئىككى خىل ئارزۇغا ھەيران بولۇپ كۈلۈ-
ۋاتىمەن، — دېدى ئۇ ئادەم.

ئەسكەرنىڭ خوتۇنى

ئەمىر لەيىسنىڭ قانۇن-تۈزۈمى شۇن-
چىلىك چىڭ ئىدىكى، لەشكەرلەر ئازغىنە خا-
تالىق ئۆتكۈزۈپ قويسا ناھايىتى ئېغىر جا-
زاغا ئۇچرايتتى.
بىر كۈنى ئەمىر لەيىس لەشكەرلەر-
نىڭ ئات-ئۇلاق ۋە قورال-ياراقلىرىنى كۆز-
دىن كۆچۈرمەكچى بولدى. ئۇ لەشكەرلەر-
نى بىر-بىرلەپ ئالدىدىن ئۆتكۈزدى. شۇ
ئارىدا بىر ئادەم ئىنتايىن ئاۋاق بىر ئاتقا
مىنىپ ئەمىرنىڭ ئالدىدىن ئۆتتى. بۇنى
كۆرگەن ئەمىر قاتتىق غەزەپلىنىپ:
— ئەسكەرلەرنىڭ خوتۇنلىرىنى سەمە-
رىتىپ، ئاتلىرىنى ئورۇقلىتىۋېتىدىغانلىقى
ئاجايىپ بىر ئىش ھە! — دېدى. ھېلىقى
بىچارە ئادەم ئەمىرنىڭ غەزىپىدىن قورقۇپ
كېتىپ ئېتىدىن سەكرەپ چۈشتى، ۋە:
— مېنىڭ خوتۇنۇم ئېتىمدىن يۈز
ھەسسە ئورۇق. ئەگەر ئىشەنمىسىڭىز ئۇنى-
مۇ ئەپكېلىپ ئالدىڭىزدىن ئۆتكۈزەي، — دېدى.
ئەمىرگە بۇ سۆز يېقىپ كەتكىچە
قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى ۋە ئۇنىڭغا نۇر-
غۇن بايلىق ئىنئام قىلدى.

مەدىنەتۇل-خاس

ھەزرىتى سۇلەيمان ئەلەيھىسسالامنىڭ
زامانىدا دېۋىلەر سۇلەيمان ئەلەيھىسسالامنىڭ
پەرمانى بىلەن ئەندىلىس باياۋانىدا تىلسىم
بىلەن بىر شەھەر بىنا قىلغانمىش. ئۇ شە-
ھەر زۇلمەتكە يېقىن بولۇپ، تامامەن مىس-
تىن ياسالغانمىش. كىشىلەر بۇ شەھەرنى
«مەدىنەتۇل — خاس» (يېگانە شەھەر) دې-
يىشىپ ئىخلاس قىلىشىدىكەن.
بەزىلەر بۇ شەھەرنى ئۇلۇغ زۇلقەر-
نەين بىنا قىلغانمىش، دېيىشىدىكەن. يەنە
بەزىبىر بايانلاردا دېيىلىشىچە، ئۇ يەردىكى
بىر بۇلاقتىن ئېرىگەن رو چىقىپ تۇرىدى-
كەن. ھېلىقى شەھەرمۇ رودىن ياسالغانمىش.
ئابدۇلمەلىك ئىبنى مەرۋان بۇ شەھەر

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

توغرىسىدىكى گەپ-سۆزلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بۇئەھۋاللارنىڭ راست ياكى يالغانلىقىنى بىلىپ بېقىشقا قىزىقىپ قالدى.

مۇسا نەسىر شۇ تەرەپتىكى شەھەر-ۋىلايەتلەرگە ھاكىم ئىدى. ئابدۇلمەلىك ئۇنىڭغا: «مۇشۇ خەت تەگكەن ھامان مۇسا نەسىر ئۆزى بېرىپ، ئۇ شەھەرنى كۆرۈپ، ئېنىقلاپ، ھەرقانداق ئاجايىپ ئىشلار بولسا بىرمۇ بىر خاتىرىلەپ ماڭا خەۋەر قىلسۇن...» دېگەن مەزمۇندا خەت ئەۋەتتى. بۇ خەت مۇسا نەسىرگە تەگدى. مۇسا نەسىر جاھان كېزىپ يۇرت كۆرگەن ۋە قولىدىن ئىش كېلىدىغان بىرقانچە ئادەمگە يول باشلىتىپ ھېلىقى شەھەر تەرەپكە قاراپ يولغا چىقتى. ئۇلار چۆل-باياۋاندا قىرىق كېچە-كۈندۈز يول يۈرگەندىن كېيىن كۆز ئالدىدا شۇنداق بىر شەھەر نامايان بولدىكى، ئۇ يەرنىڭ زېمىنى گۈزەللىكتە يېگانە، ئابى ھاۋاسى دۇنيادا تەڭداشسىز ئىدى. خۇددى بىر شائىرنىڭ: «جاھاندا كۆرمىگەن بولغاي كىشى ھەرگىز بۇ رەڭ يۇرتنى» دېگىنىدەك ئىدى.

ئەلقىسسە، مۇسا نەسىر ئۇ شەھەرگە يېقىن بېرىپ ھەرقانچە ئۆرۈنغان بولسىمۇ، شەھەرگە كىرىش ئۈچۈن دەرۋازا ياكى دېرىزىدەك بىرەر يوچۇقمۇ تاپالمىدى. ئاخىرى بولماي ئەمىرلەردىن بىرىنى چاقىرىپ:

— تېزدىن مىڭ نەپەر ئاتلىق ئەسكەر بىلەن تەرەپ-تەرەپكە بېرىپ ئىزدەڭلار. بۇ شەھەر توغرىسىدا بىلىدىغان ۋە بىزنىڭ بۇ مۈشكۈللىرىمىزنى ئاسان قىلىشقا ياردىمى تېگىدىغان بىرەر ئادەم تېپىلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس، — دەپ بۇيرۇدى.

مىڭ ئاتلىق ئادەم بۇ بىپايان كەتكەن چۆللۈكنىڭ پۈتۈن ئەتراپىنى ئىزدەپ-تەكشۈرۈپ بارمىغان يېرى قالمىدى. لېكىن ئىنساندىن ئەسەرمۇ يوق ئىدى. ئاخىرى ئۇلار سېپىلنىڭ تېگىدىن كولاپ يەر ئاستى يولى ئېچىپ، شۇ يەردىن شەھەرنىڭ ئىچىگە كىرمەكچى بولۇشتى. شۇ مەسلىھەت بىلەن ئۇلار زور تىرىشچانلىق بىلەن سېپىلنىڭ ئاستىنى كولاشقا كىرىشتى. ئۇلار كولاۋېرىپ يەرنىڭ تېگىدىن سۇ چىقىپ كەتتى. ئەمما سېپىلنىڭ ئىچىگە قاراپ زادى تېشەلمىدى. ئۇلار سېپىلنى يەتتە خىل مېتاللىنى بىرلەشتۈرۈپ ئېرىتىپ سۇغا يەتكۈزۈپ قۇيۇپ چىققانىكەن، دېگەن خۇلاسىگە كېلىشتى. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەندىن كېيىن سېپىلنىڭ ئاستىنى كولاپ يول ئېچىشتىن ئۈمىدىنى ئۈزدى.

ئۇلار يەنە مۇزاكىرىلىشىپ مۇنداق دېيىشتى: «سېپىلنىڭ بۇرجىكىگە يانداش قىلىپ سېپىل بىلەن تەڭ ئېگىزلىكتە بىر تام قوپارغاندىن كېيىن، تامنىڭ ئۈستىگە چىقىپ شەھەرنىڭ ئىچىگە قارىسا شۇ چاغدا ھەممە نەرسىنى ئاشكارا كۆرگىلى بولىدۇ».

ئۇلار ھەممىسى بىر پىكىرگە كەلگەندىن كېيىن، قولمۇقول تۇتۇش قىلىپ تاش بىلەن گەجدىن بىر تام قوپۇرۇپ چىقتى. بۇ تامنىڭ ئېگىزلىكى ئۈچ يۈز گەز ئىدى. ھېسابلاپ باقسا تامنى يەنە ئىككى يۈز گەز ئېگىزلەتكەندە ئاندىن سېپىل بىلەن تەڭلىشىدىكەن. لېكىن تامنى ئۈچ يۈز گەزدىن ئارتۇق ئېگىزلىتىشنىڭ ئىمكانىيىتى بولمىدى. شۇنىڭ بىلەن تامنىڭ ئۈستىگە ياغاچتىن بىر مۇنار ياساپ چىقتى. ئۇنىڭ ئېگىزلىكى بىريۈز سەكسەن گەز بولغانىدى. ئەمدى پەقەت ئوتتۇز گەز ئېگىزلىتىشنىڭ ئامالى بولسىلا سېپىل بىلەن

تەڭلىشەتتى. ھېچقانداق ئامال تاپالمىغاندىن كېيىن ئۇلار ئوتتۇز گەز ئۇزۇنلۇقتا بىر شوتا ياساپ چىقىپ ئۇنى مۇنارنىڭ ئۈستىگە ئەپچىقىپ سېپىلگە يۆلەپ تۇرغۇزدى. ھەممە ئىشلار پۈتكەندىن كېيىن مۇسا ئەسىر:

— كىمكى مۇشۇ شوتىنىڭ ئۈستىگە چىقىپ بۇ شەھەرنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالى توغرىسىدا بىزنى خەۋەردار قىلالىسا، مەن ئۇنىڭغا مىڭ مىسقال ئالتۇن بېرىمەن، — دەپ جار سالدۇردى.

لەشكەرلەردىن بىرى ئالتۇن تەمەسىدە بۇ ئىشقا بەل باغلىدى. ئەسىر باشلىق ھەممە ئادەم ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇشاتتى. ئۇ شوتىنىڭ ئۈستىگە چىقتى ۋە شەھەرگە بىرلا قاراپ قاقاقلاپ كۈلگەن پېتى ئۆزىنى شەھەرنىڭ ئىچىگە تاشلىۋەتتى. شەھەر ئىچىدىنمۇ قاتتىق ۋاراڭ-چۇرۇڭ ئاۋازلار چىقىشقا باشلىدى. تاكى ئۈچ كۈنگىچە غەلۋە-قىقاس بولۇپ ئاندىن جىمىدى. تۆتىنچى كۈنى ھېلىقى ئادەمنىڭ يار-بۇرادەرلىرى سېپىلنىڭ تۈۋىگە بېرىپ ئۇ ئادەمنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ ھەرقانچە قىچقىرىپ، ۋارقىرىسىمۇ ھېچقانداق ئاۋاز چىقمىدى.

مۇسا ئەسىر ئۆتكەنكى قېتىمقى ۋەدىسىنى تەكرارلاپ ئىككىنچى قېتىم يەنە جار سالدۇردى. لەشكەر ئىچىدىن يەنە بىر خام تەمە بۇ ئىشقا بەل باغلىدى. ئۇمۇ شوتىنىڭ تۆپىسىگە چىقىپلا قاقاقلاپ كۈلۈشكە باشلىدى ۋە ئۆزىنى شەھەرنىڭ ئىچىگە ئېتىۋەتتى. شەھەردىن ئاجايىپ-غارايىپ ئاۋاز، ھەر خىل سادالار ئاڭلىنىشقا باشلىدى. ئۈچ كۈندە ئاران بېسىقتى.

شۇنىڭدىن كېيىن مۇسا ئەسىر ھەرقانچە چوڭ ۋەدىلەرنى قىلسىمۇ ھېچكىم بۇ ئىشقا قەدەم قويۇشقا جۈرئەت قىلالمىدى. مۇسا ئەسىر يەنە جار سالدۇردى:

— كىمكى بۇ شوتىنىڭ ئۈستىگە چىقىپ شەھەرنىڭ ئەھۋالىدىن بىزنى ئازراق خەۋەردار قىلالىسا، مەن ئۇنىڭغا ئىككى مىڭ مىسقال ئالتۇن بېرىمەن!

لەشكەر ئىچىدىن يەنە بېشى ئايلانغان بىرسى چىقىپ، ھەيرانلىق قەدەملىرىنى ھەسرەت ۋادىسىغا قويدى. ئۇ: «بېلىمدىن ئارغامچا بىلەن مەھكەم باغلاپ، نەچچە ئادەم ئۇ ئارغامچىلارنىڭ ئۇچىنى تۇتۇپ شوتىنىڭ تۈۋىدە تۇرسۇن. مۇبادا مەنمۇ باشقىلاردەك ئۆزۈمنى شەھەرگە ئاتماقچى بولسام، ئارغامچىنىڭ ئۇچىنى تۇتۇپ تۇرغانلار كۈچەپ تارتىپ چۈشۈرۈۋالسۇن» دېدى.

ئاندىن ئۇ كىشى شوتىنىڭ ئۈستىگە چىقتى. چىققان ھامان ئالدىنقىلارغا ئوخشاش قاقاقلاپ كۈلۈشكە باشلىدى ۋە ئۆزىنى شەھەرنىڭ ئىچىگە ئاتماقچى بولدى. ئارغامچىنىڭ ئۇچىنى تۇتۇپ تۇرغانلار بۇنى كۆرۈپ دەرھال ئارغامچىنى كۈچەپ تارتتى. ئۇلار شۇنچىلىك قاتتىق كۈچىدىكى، ھېلىقى ئادەم بېلىدىن ئۈزۈلۈپ ئىككى پارچە بولۇپ يېرىمى شەھەرنىڭ ئىچىگە، يېرىمى شەھەرنىڭ تېشىغا چۈشتى.

مۇسا ئەسىر بۇ ئەھۋاللارنى كۆرگەندىن كېيىن ئۇ شەھەر توغرىسىدا بىرەر خەۋەرگە ئېرىشىشتىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ كەينىگە ياندى.

ئۇ باياۋاندا كېتىۋېتىپ بىر يەردە ئېگىزلىكى يىگىرمە گەز كېلىدىغان ئاق تاشتىن ياسالغان لەۋھەلەرنى كۆردى. يېقىن بېرىپ قارىسا ئۇ لەۋھەلەرگە پەيغەمبەرلەر-

نىڭ ئىسىملىرى، پادىشاھلارنىڭ ناملىرى پۈتۈلگەن ئىكەن. ئۇلارنىڭ يېنىدا مىستىن ياسالغان يەنە بىر لەۋھە بار بولۇپ، ئۇنىڭغا: «ھەرقانداق ئادەمنىڭ بۇ مەنزىلگە قەدىمى يەتكەن بولسا، زىنھار بۇنىڭ نېرىسىغا ئۆتمىسۇن. ئەگەر ئۆتسە، ئۇ ئەلۋەتتە ھالاك بولغۇسىدۇر» دەپ پۈتۈلگەنىدى.

مۇسا نەسىر بۇلارنى كۆرگەندىن كېيىن تېخىمۇ ھەيران قالدى. ئۇ ئىككى نەپەر ئاتلىق ئادىمىنى ئالدىغا چاقىرىپ:

— سىلەر بۇ يەردىن خېلى نېرىسىغا بېرىپ بېقىڭلار. بۇ يەردە نېمە سىر بار، بۇ لەۋھەگە يېزىلغانلار راستمۇ - يالغانمۇ بىلىپ باقايلى، — دەپ بۇيرۇدى.

شۇنىڭ بىلەن ئىككى نەپەر ئاتلىق ئادەم لەۋھە بار يەردىن ئازراقلا نېرىغا ئۆتكەنىدى. نەدىندۇر بىرمۇنچە جانۋارلار پەيدا بولدى ۋە ھېلىقى ئىككى ئادەمگە قاچقۇدەك ئىمكان بەرمەي، مىنگەن ئاتلىرى بىلەن قوشۇپ پارچە - پارچە قىلىۋەتتى. مۇسا نەسىر بۇ ۋەقەنى كۆرگەندىن كېيىن ھېچ ئامال قىلالماي مەملىكىتىگە قايتىپ كەتتى.

ئاجايىپ داستىخان

ئابدۇلمەلىكنىڭ زامانىدا مۇسا نەسىر ئەندەلۇس ئەتراپىدىكى ئىككى چوڭ شەھەرنى قولغا كىرگۈزدى. ئۇ شەھەرلەرنىڭ بىرىنى «تەلتەلە»، يەنە بىرىنى «قەرتەنە» دەپ ئاتىشاتتى. ئەنە شۇ شەھەرلەرنىڭ ئارىلىقىدىكى بىر تاغدىن نۇرغۇن خەزىنە چىقىپ قالدى. ئۇ خەزىنىلەرنىڭ ئىچىدە بىر داستىخان بار ئىدى. ئۇ داستىخان ئالتۇندىن توقۇلغان بولۇپ، چۆرىسىگە قىزىل ياقۇت بىلەن مەرۋايىتنى تىزىپ چۇچا چىقارغانىدى. شۇ چاغنىڭ جاۋاھىرشۇناسلىرى يىغىلىپ ھەرقانچە ھېسابلاپمۇ بۇ دەستىخاننىڭ باھاسىنى بىرنېمە دېيىشكە ئاجىز كەلدى. ئۇ داستىخاننىڭ چوڭلۇقى شۇنچىلىك ئىدىكى، يۈز ئادەم ئۇنىڭ ئۈستىگە چىقىۋالسىمۇ كەڭتاشا ئولتۇرغىلى بولاتتى. ئۇ داستىخانغا «بۇ داستىخان سۇلەيمان ئىبنى داۋۇد ئەلەيھىسسالامنىڭدۇر» دېگەن خەت يېزىلغانىدى.

بۇتنىڭ پۇتىدىكى ئىسۋىت

«جام جەھاننەما»دا يېزىلىشىچە، بەلىناس ھېكىم مۇنداق دېگەن:

مېنىڭ شەھىرىمدە تاشتىن ياسالغان بىر بۇت بار بولۇپ، ئۇ بۇت بىر ياغاچ تۈۋرۈككە ئورنىتىلغانىدى. شەھەر خەلقى دائىم ئۇنى تاماشا قىلغىلى بېرىپ، ئۇنىڭغا ئىشلەتكەن ھۈنەر - سەنئەتكە ھەيران بولۇشاتتى. كىشىلەر، «بۇ بۇت دۇنيادىكى ئاجايىپ - غارايىپلارنىڭ بىرسى» دېگەن گەپنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيتتى. ۋەھالەنكى، ئۇ بۇتنىڭ شەكلى ۋە ھەيۋىتىدىن باشقا ھېچقانداق ئاجايىپ يېرىنى بىلگىلى بولمايتتى. مەن ئۇ چاغلاردا تېخى كىچىك بالا ئىدىم. خەلقلەر بۇتنى كۆرگىلى بارسا، مەنمۇ ئۇلارغا قوشۇلۇپ باراتتىم. ئۇ چاغدا كىشىلەر بۇتنىڭ ئايىغىغا بەكرەك دىققەت قىلىشاتتى ۋە: «ھەممە سىر بۇنىڭ پۇتىدا» دېيىشەتتى. مەنمۇ ئۇنىڭغا خېلىلا سەپسېلىپ قارىسام، ئەجەبلەنگۈدەك بىرەر نەرسىنى ھېچ سېزەلمىگەنىدىم.

كېيىن مەنمۇ چوڭ بولدۇم ۋە قەدىمىي خەتلەرنىمۇ ئوقۇيالىغۇدەك سەۋىيىگە

يەتتىم. بىر كۈنى ھېلىقى بوتىنىڭ يېنىغا بېرىپ ئوبدان دىققەت قىلىپ قارىدىم. كۆردۈمكى بوتىنىڭ بېشىغا قەدىمىي خەت بىلەن: «كىمكى ئاجايىپ نەرسىنى كۆرۈشنى خالىسا، بۇ بوتىنىڭ ئايىغىغا قارىسۇن» دەپ يېزىلغاندى. شۇنىڭ بىلەن بۇ سۆزنىڭ مەنىسىنى ئويلىنىشقا باشلىدىم. دېمەك، بۇنىڭدا چوقۇم بىر گەپ بار! كىشىلەر بۇ سۆزنى ئۆز ئەينى بويىچىلا چۈشىنىپ، «ئاجايىپ سىر»نى ئۇنىڭ ئىككى پۇتىدا دەپلا ئويلىغاندى. ئەمما ئۇنىڭ ئىككى پۇتىدا ھەيران قالغۇدەك ھېچنەرسە يوق ئىدى. ئويلا-ئويلا ئەقلىمگە كەلدىكى، «پۇتىغا نەزەر قىلسۇن» دېگەن سۆز بەلكىم كىنايە بولۇپ، ئۇنىڭ ئىككى پۇتىنىڭ ئاستىنى كولاپ بېقىش كېرەكتۇر» دېگەنلەر كۆڭلۈمگە چىڭ ئورنىشىۋالدى.

بولارنى ئويلىشىپ تۇرۇۋىدىم، تاماشىغا كەلگەن خەلقلەر تارقاشتى. بۇ يەردە ھېچكىم قالمىغاندا ئۆزۈم يالغۇز ئۇ بوتىنىڭ پۇتىنىڭ ئاستىنى كولاشقا باشلىدىم. خېلى ئۇزۇن قازغاندىن كېيىن بىر كامار پەيدا بولدى. كامارنىڭ ئىچى زۇلمەت قاراڭغۇ ئىدى. ئۇنىڭ ئىچىگە كىرىپ بېقىشقا ھەرقانچە ئۇرۇنغان بولسامۇ ئامال بولمىدى. چۈنكى ئۇنىڭ ئىچىدىن قاتتىق شامال چىقىپ تۇراتتى. قاپقاراڭغۇ شىددەتلىك شامال چىقىپ تۇرغان بۇ كامارغا كىرىش زادى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شۇڭا قانداق قىلىشىمنى بىلمەي بېشىم قېتىپ ئولتۇرۇپ بىر چاغدا ئۆگدەپ قاپتىمەن. كۆزۈم ئۇيقۇغا بارغاندىن كېيىن چۈش كۆردۈم، چۈشۈمدە خۇددى ئۆزۈمگە ئوخشاش بىر ئادەم ماڭا قاراپ:

— نېمىشقا كامارغا كىرىپ، ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئاجايىپ نەرسىلەرنى كۆرمەيسەن؟ — دەپ سورىدى، مەن ئۇنىڭغا:

— ئۇنىڭ ئىچى تولىمۇ قاراڭغۇ ئىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە شىددەتلىك شامال چىقىپ تۇرىدىكەن. شۇڭا ئۇ يەرگە كىرەلمىدىم، — دېدىم. ئۇ يەنە:

— بىر قاچا تېپىپ، چىراغنى ئۇنىڭ ئىچىگە قويساڭ، چىراغ ئۆچۈپ قالمايدۇ. كامارنىڭ ئىچىمۇ يورۇيدۇ. شۇنى كۆتۈرۈپ كامارنىڭ ئىچىگە بىمالال كىرىۋەرگىن. ھېچقانداق خەتەرگە يولۇقمايسەن، — دېدى.

— سىز كىم بولىسىز؟ — دەپ سورۇدۇم ئۇنىڭدىن. ئۇ ئېيتتىكى:

— مەن ئىدرىس ئەلەيھىسسالامدۇرمەن.

شۇ ھامان چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتىم. چۈشۈمدە ھېلىقى ئادەمنىڭ ئۆگەتكىنى بويىچە چىراغ كۆتۈرۈپ كامارنىڭ ئىچىگە كىردىم. مېڭىپ-مېڭىپ كامارنىڭ ئەڭ ئىچكىرىسىگە كىردىم. قارىسام ھېلىقى بوتىنىڭ ئىككى پۇتىنىڭ ئاستىغا ئۇدۇل بىر شەيخ ئولتۇرغانىكەن. ئۇنىڭ ئالدىدا ئالتۇن ۋە جاۋاھىردىن ياسالغان بىرقانچە لەۋھەلەر تۇراتتى. ئۇ لەۋھەلەرگە:

«بۇ لەۋھەلەر ئىدرىسنىڭدۇر، ئۇنىڭدا ياردىلىش ۋە يارىتىلىش سىرلىرى پۈتۈلگەندۇر» دەپ يېزىقلىق ئىدى.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ لەۋھەلەرنى تاشقىرىغا ئېلىپ چىقتىم. قارىسام دۇنيادىكى بارلىق ھېكمەت بۇ لەۋھەلەرگە يېزىلغانىدى. مەن ھەممىنى قەغەزگە كۆچۈرۈۋالدىم. بارلىق ئاجايىپ-غارايىپ تىلسىمات ئىلمىنى ئەنە شۇنىڭدىن ئۆگەندىم.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

قەلئەئى ھەرمان

«ئەجايىبۇل بولۇدان» دېگەن كىتابتا ئېيتىلىشىچە، مىسىر تەۋەسىدە مەرمەر تاش بىلەن ئەينەكتىن ياسالغان غايەت زور بىر قەلئە بار بولۇپ، ئۇنى «قەلئەئى ھەرمان» دەپ ئاتىشاتتى. ئۇنىڭ ئۇزۇنلۇقى تۆت يۈز گەز، كەڭلىكىمۇ تۆت يۈز گەز كېلەتتى. بۇ مەرمەر تاشلارنى قوپۇرۇپ چىقىشتا لايىنىڭ ئورنىغا خام رو بىلەن قەلەيىنى ئېرىتىپ ئارىلاشتۇرۇپ ئىشلەتكەنىدى، ھەر بىر پارچە تاشنىڭ ئۇزۇنلۇقى ئون گەز كېلەتتى. ئەمما ئۇ تاشلار ھەرگىزمۇ پارچە - پارچە بولماستىن، بەلكى باشتىن ئاياغقىچە بىر پۈتۈندەكلا كۆرۈنەتتى. ھەر بىر پارچە تاشقا تىبابەتچىلىك، سېھىرگەرلىك ۋە ئاجايىپ ئىلىملار پۈتۈلگەنىدى. ھەر بىر تۈۋرۈككە بىردىن ئىنتايىن چوڭ بۈركۈتلەرنىڭ شەكلى چۈشۈرۈلگەن بولۇپ، ئۇلار ھازىرلا ئۇچقىلىۋاتقان تىرىك بۈركۈتكە ئوخشاش كۆرۈنەتتى. ئەگەر ئۇ بۈركۈتلەرنىڭ ئاغزىغا مىڭ پارچە تاشنى سالسىمۇ، ئىچىگە چۈشۈپ كېتىۋېرەتتى. ئۇ تاشلارنىڭ نەگە يوقاپ كېتىۋاتقانلىقىنى زادىلا بىلگىلى بولمايتتى.

كىشىلەر قەلئەنىڭ ئىچىدە ھەر بىرسى تۈگمەن تېشىدەك چوڭلۇقتىكى چىشلارنى كۆرگەن بولۇپ، ئۇ چىشلار تاشتىن ياسالغان تاۋۇتنىڭ ئىچىگە سېلىپ قويۇلغان ئىكەن. تاۋۇتنىڭ ئۈستىگە: «بۇ چىشلار مۇشۇ قەلئەنى بىنا قىلغۇچىلارنىڭ چىشىدۇر» دەپ يېزىلغان ئىكەن.

يەنە ئۇ يەردە ئىككى گۈمبەز بولۇپ، ئۇلارنىڭ كىچىككىنە بىرلا ئىشىكى بار ئىدى. ئۇ ئىشىكتىن قەھرىتان سوغۇق ئۇرۇپ، قاتتىق شامال چىقىپ تۇرغاچقا، ھېچقانداق جانلىق ئۇ ئىشىكتىن كىرەلمەيتتى. ئۇ گۈمبەزلەرنىڭ ئىچى زۇلمەت قاراڭغۇ ئىدى.

بۇ قەلئەدىن يەنە بىر تال مىس پۇل تېپىلغان بولۇپ، ئۇنىڭغا: «ئاسمان - زېمىننى ياراتقان خۇداغا قەسەم قىلىمەنكى، مەن بۇ پۇلنى جاپا - مۇشەققەت بىلەن قولغا كەلتۈردۇم. ھەرگىزمۇ ئۇنى بىكارغا قولۇمدىن چىقارمايمەن. گۆرۈمگە ئاپتاپ چۈشكىنى، ئۆيۈمنىڭ ئىشىكىگە چۈشكىنىدىن ياخشىدۇر» دېگەن خەتلەر يېزىلغان.

بۇ قەلئەنىڭ بىر تۈۋرۈكىگە: «كىمكى ئەڭ كۈچلۈك پادىشاھ بولۇشنى خالىسا، مۇشۇ قەلئەنى بۇزسۇن. ئەلۋەتتە بۇزۇش ياساشتىن ئاساندۇر» دەپ يېزىلغانىدى.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا مەئمۇن خەلىپە بۇ گەپنى ئاڭلاپ قەلئەنى بۇزۇشقا بەل باغلىدى. ئۇ ھېسابسىز مال - دۇنيانى سەرپ قىلىپ، نەچچە مىڭ ئادەمنى بىر قانچە يىل ئىشلەتتى. مىڭبىر جاپا - مۇشەققەتلەر بىلەن ئاران قەلئەنىڭ ئون نەچچە قوغدىسىنى (ئون نەچچە كۆڭگۈرىنى) بۇزالىدى. ئۇ قەلئەگە نە تۆمۈر ئەسۋابلار، نە ئوت ھېچنەرسە تەسىر قىلالمايتتى، بۇنىڭدىن ئارتۇق ھېچقانداق ئامال تاپالماي ئاخىرى قايتىپ كېتىشتى.

بۇ قەلئەگە ئادەمنىڭ كىرمىكى ئاسان ئەمەس ئىكەن. ئۇ يەرنى پۈتۈنلەي دىۋە-پەرىلەر ماكان قىلغان ئىكەن. بىر كۈنى مىسىرلىق قىزىقچىلاردىن بىرى باشقىلار بىلەن قەلئەدىكى ھېلىقى بۈركۈتنىڭ ئىچىگە كىرمەكچى بولۇپ باغلاشتى ۋە بۈركۈتنىڭ

ئافزىدىن كىرىپ كەتتى. ئۈچ كۈندىن كېيىن ھېلىقى بىچارە قىزىقچى بىر تاشنىڭ قىسلىچىقىدىن بېشىنى چىقىرىپ نېمىدۇر بىر نېمە دېدى. ئەمما ئۇنىڭ گېپىنى ھېچكىم بىلەلمىدى. ئۇ ئادەم شۇ ھامان غايىپ بولدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭدىن ھېچقانداق نىشان بولمىدى، شۇ يوقالغانچە يوقاپ كەتتى.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئارىستوتالىس ھېكىم مىسكەرچىلىك ئىلمى بىلەن بىر قەندىل ياساپ، ئىچىگە چىراغ ياندۇرۇپ، ئاندىن ئۇ چىراغنى كۆتۈرۈپ قەلئەئى ھېرمانىنىڭ ئىچىگە كىردى. ئۇنىڭ ئىچىدە پىلدىن تارتىپ چۈمۈلىگىچە بارلىق ھايۋانلارنىڭ سۈرىتىنى كۆردى. ئۇلارنىڭ ھەر بىرىنى ئاسماننىڭ بىر بۆلىكىگە باغلىغانىدى. يەنى — ھايۋاننىڭ سۈرىتىگە «بۇنىڭ تەلىيى ئاسماننىڭ پالانى بۆلىكىگە تەئەللۇقتۇر» دەپ يېزىلغان ئىدى.

ھەزرىتى ئىسكەندەر پۈتۈن دۇنيانى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن قەلئەئى ھېرمانىنى بۇزۇپ باقماقچى بولدى. ئۇ ھەر قانچە قىلىپمۇ بۇ قەلئەنى بۇزالمىدى. ئاخىرى ئۇ: «بۇ قەلئە تۆت ئەناسىردىن ياسالمىغان بولسا كېرەك. ئۇنىڭدا نە تاش، نە تۆمۈر، نە سۇ، نە تۇپراق دېگەن نەرسىلەر مەۋجۇت ئەمەسكەن» دېدى. ئاندىن ئۇنى بۇزۇشتىن ئۈمىدسىزلىنىپ قايتىپ كەتتى.

ئىسكەندەر سېپىلى

ھەزرىتى ئىسكەندەر كۈنلەردىن بىرىدە يەجۇج - مەجۇجلەرگە يېقىن جايدىكى بىر يۇرتقا بېرىپ قالدى. ئۇ يەردىكى خەلقلەر ئىسكەندەرگە ئەرز قىلىپ مۇنداق دېيىشتى:

— يېنىمىزدىلا بىر تائىپە كىشىلەر بار بولۇپ، ئۇلارنىڭ پۇتلىرى قىسقا كەلگەن، ئۇلار پات - پاتلا بىزگە ھۇجۇم قىلىپ، يۇرتىمىزنى ۋەيران قىلىشىدۇ، بىز ئۇلاردىن پەقەتلا خاتىرجەم بولالمايۋاتىمىز.

— ئۇلار نېمە سەۋەبتىن سىلەرگە زىيان - زەخمەت يەتكۈزىدۇ؟ — دەپ سورىدى ئىسكەندەر ئۇلاردىن.

— ئۇلارنىڭ مىجەزى خۇددى ئەھرىمەن دېۋىگىلا ئوخشايدۇ. ھېچقانداق سەۋەبسىزلا بىزگە زەرەر يەتكۈزىدۇ. ئىللا بىللا بىزدىن ئۇلارغا ھېچقانداق يامانلىق يەتكىنى يوق — دېيىشتى ئۇلار.

ھەزرىتى ئىسكەندەر يىگىرمە مىڭ نەپەر ئۇستا تۆمۈرچىنى يىغىپ ئۇلارغا يەجۇج - مەجۇجلەرنىڭ چىقىدىغان يولىغا سېپىل سوقۇپ چىقىشقا ئەمر قىلدى. شۇنىڭ بىلەن تۆمۈرچى ئۇستىلار تۆمۈر بىلەن قەلەيدىن پارچە - پارچە تاختا ياساپ، ئۇلارنى بىرقات - بىرقاتتىن ئۈستى - ئۈستىگە تىزىپ چىقتى، ئاندىن كۆرەك باستى. تۆمۈر، قەلەيلەر ئېرىپ ھەممىسى بىر پۈتۈن بولۇپ ئۇيۇپ قالدى. بۇ سېپىلغا: «بىز بۇ سېپىلنى ھەزرىتى پەرۋەردىگار ئالەمنىڭ ئىنايىتى بىلەن سوقۇپ چىقتۇق. ۋاقتى كەلگەندە ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر بولىدۇ. ئۇلارنىڭ زامانىسىدىن بىر مىڭ ئىككى يۈز يىل ئۆتكەندىن كېيىن بارلىق كىشىلەرنىڭ كۆڭلى قارىيىپ كېتىدۇ. ناھەق قان تۆكىلىدۇ ۋە زىنا زەلالەتنى ئوچۇق - ئاشكارا قىلىشىدۇ. ئەركىشىلەر ئاياللاردەك ياسىنىۋالىدۇ. بەزى ئاياللار بولسا ئەركىشىلەرنىڭ قىياپىتىگە كىرىۋالىدۇ. شۇ چاغدا بۇ سېپىل ئېچىلىدۇ - دە، يەجۇج-

مەجۇجلەر چىقىپ پۈتۈن ئالەمگە بىر كېلە-
دۇ. ئۇلار يەر يۈزىدە بارلىكى نەرسىنى
يەپ، جاھاننى ۋەيران قىلىدۇ، ئاندىن كې-
يىن «سابۇس» دېگەن يەرگە بېرىپ ھەم-
مىسى ھالاك بولىدۇ» دېگەن خەتلەرلى
پۈتۈپ چىققتى.

خەلىپىنىڭ چاۋشى

سەلام بىننى ئەتتەرجىمان مۇنداق دەيدۇ:
خەلىپە ۋاسىقى بىللاھ بىر كۈنى
چۈشىدە كۆردىكى، ئىسكەندەر سېپىلى (سە-
ددى ئىسكەندەر) ئېچىلىپ، ئىچىدىن يەجۇج-
مەجۇجلەر چىقىشقا باشلىغانىمىش. خەلىپە
بۇ چۈشىنى كۆرۈپ ناھايىتى قورقتى. ئۇ
چۈشىدە كۆرگەنلىرىنىڭ ئەمەلىيەتتە يۈز
بەرگەنلىكىنى ياكى ئەمەسلىكىنى تەكشۈر-
تۈپ بېقىش ئۈچۈن بىزنى نۇرغۇن لەشكەر
بىلەن يولغا سالدى. بىر قانچە ئاي يول
يۈرگەندىن كېيىن ھېلىقى سېپىل بار
يەرگە يېتىپ باردۇق. قارىغۇدەك بولساق
يەتتە خىل مېتالدىن قۇيۇپ چىق-
قان ھەيۋەتلىك سېپىل قەد كۆتۈرۈپ
تۇراتتى. ئۇنىڭ نە ئۇزۇنلۇقى، نە كەڭلىك-
نى بىلگىلى بولمايتتى. بۇ سېپىلغا يەتمىش
گەز كەڭلىكتە بىر دەرۋازا ئورنىتىلغان بو-
لۇپ، ئۇنىڭغا ئۇزۇنلۇقى يەتتە گەز كېلىدى-
غان بىر قۇلۇپ سېلىنغان ئىكەن. بىر زەن-
جىرگە ئون تۆت چىشلىق بىر قۇلۇپ
ئېسىپ قويۇلۇپتۇ. بۇ يەرگە مەخسۇس بىر
ھاكىم بەلگىلەنگەن بولۇپ، ھەر جۈمە كۈ-
نى ھاكىم بىر قانچە مۇلازىملار بىلەن
بېرىپ دەرۋازىغا گۈرزىلار بىلەن ئۇرىدىكەن.
يەجۇج - مەجۇجلەر بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ «بۇ
سېپىلنىڭ قاراۋۇللىرى بار ئىكەن» دەپ
ئويلىشى ئۈچۈن شۇنداق قىلىدىكەن. بىز
بارغاندىن كېيىن ئۇلار يەنە دەرۋازىغا
گۈرزى بىلەن ئۇردى. قۇلاق سالسام سېپىل-
نىڭ ئىچىدىن قاتتىق ئاۋازلار ئاڭلاندى.
مەن ئۇلاردىن:

— بۇ نېمە ئاۋاز؟ — دەپ سورىدىم.

— يەجۇج - مەجۇجلەرنىڭ ئاۋازى، —
دەپ جاۋاب بەردى ئۇلار.

— سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا بىرەرسى يە-
جۇج - مەجۇجنى كۆرۈپ باققانمۇ؟

نەچچە ئاي بۇرۇن بىر كۈنى ئۇلار-
نىڭ بىر قانچىسى سېپىلنىڭ ئۈستىگە چىق-
ۋالغان ئىكەن. تويۇقسىز بىر قارا بوران
كېلىپ ئۇلارنى بۇ باياۋانغا ئۇچۇرۇپ
چۈشتى.

ئۇلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ھېسابلاپ
باقساق توپ - توغرا خەلىپە چۈش كۆرگەن
كۈنى يۈز بەرگەن ۋەقە ئىكەن.

سالام تەرجىمانىنىڭ دەپرى

«نۇزھەتۇل قۇلۇب» نىڭ ئاپتورى
«مەنالىكەل - مەمالىك» دېگەن، كىتابتىن
نەقىل كەلتۈرۈپ مۇنداق دەيدۇ:
خەلىپە ۋاسىق بىننى مۇئتەسەم ئاتى-
سىنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن تەختكە چىقتى.
ئۇ، يەجۇج - مەجۇجلەرنى توسىغىلى سوققان
سېپىل ھەققىدىكى سۆزلەر كىتابلاردا سۆز-
لەنگەن ھېكايىلەردىكىگە ئوخشاشمۇ ياكى
ئەكسىچىمىدۇ، دەپ ئويلاپ ئۇنىڭ راست-
يالغانلىقىنى بىلىپ باققۇسى كەلدى.
ھىجرىيە 228 - يىلى (مىلادىيە 842-،
843 - يىللىرى) خەلىپە ۋاسىق بىننى مۇ-
ئتەسىم سالام تەرجىمانىنى ئەللىك ئادەمگە
قوشۇپ سېپىلنى تەكشۈرۈپ بىلىپ كېلىشكە

ئەۋەتتى. سالام تەرجىمان سامىرەدىن ئەرمەنىيەگە باردى. ئاندىن شىرۋان پادىشاھىنىڭ ئالدىغا باردى. ئۇ يەردىن ئالان پادىشاھىنىڭ ھۇزۇرىغا يېتىپ باردى. ئۇنىڭدىن كېيىن بابۇلئەبۋاب پادىشاھىنىڭ يېنىغا باردى. (بابۇلئەبۋابنى «دەربەند» دەپمۇ ئاتايدۇ.)

بابۇلئەبۋاب پادىشاھى سالام تەرجىمانىنى بېلىق تۇتقىلى ئېلىپ چىقتى. ئۇلار دەرياغا قارماق سېلىۋىدى، بىر بېلىق ئىلىنىپ چىقتى. ئۇنىڭ ئۇزۇنلۇقى يۈز گەز كېلەتتى. بېلىقنىڭ قارنىنى يارغانىدى، ئىچىدىن ساھىبجامال بىر قىز چىقتى. ئۇنىڭ تىزىغىچە كېلىدىغان كۆڭلىكى ئۆزىنىڭ تېرىسىدىن پۈتكەنىدى. ئۇ قىزنى بېلىقنىڭ ئىچىدىن سىرتقا ئېلىپ چىقتى. ئۇ قىز بىردىنلا ئۆزىنى - ئۆزى كاچاتلاپ، چاچلىرىنى يۇلۇپ، قاتتىق ۋارقىراپ نالە - پىغان قىلىشقا باشلىدى. بىرەر سائەتتىن كېيىن قىزنىڭ روھ قۇشى بەدەن قەپىسىدىن ئۇچۇپ كەتتى.

شۇنداق قىلىپ سالام تەرجىمان ئۇ يەردىن يۈرۈپ، سەرىر پادىشاھى تارخاننىڭ قېشىغا باردى. تارخان ئۇلارغا يول باشلاپ مېڭىشقا بىر قانچە ئادەمنى ھەمراھ قىلىپ يولغا سالدى. ئۇلار شۇ ماڭغىنىچە يىگىرمە ئالتە كۈن بولغاندا بىر يەرگە يېتىپ كەلدى. ئۇ يەردىن تولىمۇ بەدبۇي سېسىقچىلىق پۇراپ تۇراتتى. ئۇ يەردىن ئۆتۈپ ئون كۈن ماڭغاندىن كېيىن بىر شەھەرگە كەلدى. بۇ شەھەر ئەسلىدە يەجۇج-مەجۇجلەرنىڭ ماكانى بولۇپ، بۇ چاغدا خاراب بولۇپ كەتكەن ۋاقتى ئىدى. ئۇلار يەنە يولنى داۋاملاشتۇردى. يىگىرمە يەتتە كۈندىن كېيىن بىر قەلئەگە يېتىپ كەلدى. بۇ قەلئەگە يېقىن بىر تاغ بار ئىدى. سېپىل شۇ تاغنىڭ ئاغزىدا ئىدى.

سالام تەرجىمان سېپىلنىڭ ھەققىدە كىتابلاردا تەسۋىرلەنگەنگە ئوخشاشلىقىنى ھېس قىلدى، ئاندىن ئۇلار ئۆز يۇرتىغا قاراپ يولغا چىقتى. ئىككى ئايدا سەمەرقەندكە يېتىپ كەلدى. سەمەرقەنددىن خۇراسان يولى بىلەن سامىرەگە باردى. بۇ بېرىش - كېلىش ئۈچۈن ئىككى يىل تۆرت ئاي ۋاقىتنى سەرپ قىلدى.

بۇ نەقىل «مەسالىكۇل - مەمالىك» دېگەن كىتابتىن كەلتۈرۈلدى. بۇنى «تارىخىي مەغرىب»نىڭ ئاپتورىمۇ تەستىقلىغان ۋە ئىشەنچىلىك دەپ قارىغان.

دىيارى مەزلۇمە

يەمەن زېمىنىدا «دىيارى مەزلۇمە» دەپ ئاتىلىدىغان بىر جاي بار بولۇپ، فىرئەۋنلەرنىڭ يۇرتىدۇر. ھەزرىتى زۇلقەرنەين مۇشۇ شەھەردە ۋاپات بولغان.

زۇلقەرنەين بۇ شەھەرگە يېتىپ كەلدى. بۇ شەھەر ئىنتايىن قاراڭغۇ ئىدى. شەھەرنىڭ كەڭلىكى قىرىق مىل كېلەتتى. شەھەرنىڭ ئىچىدە ئاجايىپ سۈرەتلەرنى ۋە ئالتۇن دەرۋازىلارنى كۆردى. پادىشاھلار بېشىغا ئالتۇن تاجلارنى كىيىپ تەختتە ئولتۇراتتى. پاسىبانلار ئىشىكلەردە تۇراتتى. ھەزرىتى ئىسكەندەر قولىغا بىر دانە گۆھەر كۆتۈرۈپ كىرگەنىدى، شەھەرنىڭ ئىچى كۈندۈزدەك يورۇپ كەتتى. ئۇ شەھەر ئىچىنى ئايلىنىپ سەيلە - تاماشا قىلدى. كۆردىكى بازارلاردا دۇكانلار ئېچىقلىق تۇراتتى. كوچا ۋە ئۆيلەردە ئەر - ئايال، قېرى - ياشلار، بالىلار ھەممىسى تاش بولۇپ قېتىپ قالغان ھالەتتە تۇرۇشاتتى.

www.uyghurkitap.com

گېپىتىشلارغا قارىغاندا، ئۇ زۇلمەت هازىرغىچە بار ئىمىش. ئۇ قاراڭغۇلۇقنىڭ سەۋەبى نېمە ئىكەنلىكىنى هېچكىم بىلمەيدىكەن. بەزىلەر، بۇ شەهەرگە كۈننىڭ نۇرى چۈشمەيدىكەن، دېسە، يەنە بەزىلەر، ئۇ يەردىن غەلىتە بىر خىل گاز (ياكى هور) چىقىپ كۈننىڭ يۈزىنى توسۇۋالغاچقا، ئۇ شەهەرگە يورۇق چۈشمەيدۇ، دېيىشىدۇ.

شۇنداق قىلىپ، هەزرىتى ئىسكەندەر ئۇ يەردە يوغان بىر پارچە لەۋهەنى كۆردى. ئۇنىڭغا مۇنۇلار پۈتۈلگەنىدى:

«بىز ئەسلىدە سەمۇد قەۋمىدىن ئىدۇق. تولىمۇ راهەت-پاراغەتتە ياشايتتۇق، تەڭرى بىزگە هىنتىلەلى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتتى. بىز ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلماي ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتتۇق، شۇنىڭدىن كېيىن تەڭرى بىزنى ۋە شەهىرىمىزنى مانا مۇشۇنداق قارا قىلىۋەتتى.»

هەزرىتى ئىسكەندەر بۇنى ئوقۇپ يىغلاپ كەتتى، ئاندىن يەنە شەهەرنىڭ دەرۋازىسىغا: «بۇ شەهەرنى ئەڭ ئاۋۋال بىنا قىلغۇچى جەۋاب بىننى ۋارىئ بىننى شەدداد بىننى ئاددۇر» دەپ يېزىلغانىدى.

دېمەك بۇ شەهەرگە نۇرغۇن پادىشاهلار شاهلىق قىلغان. ئەمما ئۇلارنىڭ هەممىسى تاشقا ئايلىنىپ كەتكەن.

قەسىرۇل - رەساس

مۇنداق رىۋايەت قىلىشىدۇ: رۇم باياۋىنىدا بىر زور گۈمبەز بار بولۇپ، ئۇنى «قەسىرۇل - رەساس» دەپ ئاتايدۇ. كۆنلەردىن بىر كۈنى بىر ئادەم رۇملۇقلارغا ئەسىر چۈشۈپ قالدى. ئۇ ئادەم قۇرئاننى ناهايىتى ياخشى ئوقاتتى. قۇستەنتىنە پادىشاهىغا ئۇنىڭ قىرائىتى يېقىپ قالغاچقا، ئۇ ئادەمنى ئەسىرلىكتىن بوشىتىپ ئۆزىنىڭ قېشىدا تۇرغۇزۇۋالدى. بىر قانچە ۋاقىتتىن كېيىن ئۇ ئادەم پادىشاهقا ئىلتىماس قىلىپ:

— قەسىرۇل - رەساسنى كۆرۈپ بېقىشنى تولىمۇ ئارزۇ قىلاتتىم، ئەگەر بېرىپ كۆرۈپ كېلىشكە رۇخسەت قىلسىڭىز مەن ناهايىتى زور مەرهەمەتكە ئېرىشكەن بولاتتىم، — دېدى.

پادىشاه ئۇنىڭغا رۇخسەت بەردى. ئۇ ئادەم قۇستەنتىنەدىن چىقىپ بىر قانچە ۋاقىتتىن كېيىن هېلىقى باياۋانغا يېتىپ باردى. قارىغۇدەك بولسا بىر ئالىي گۈمبەز قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئالدىدا گۈمبەزنىڭ ئىشىكىنى توسۇپ تۇرغان بىر بۇت بار ئىدى. بۇتنىڭ قولىغا مۇنۇلار يېزىقلىق ئىدى:

«هەر قانداق پادىشاهنىڭ سەلتەنىتى ئاخىرى زاۋال تاپىدۇ. پەقەت تەڭرىلا ئالەمنىڭ هەقىقىي پادىشاهىدۇر. ئۇنىڭ سەلتەنىتى هەرگىز زاۋال تاپمايدۇ. مېنى مۇشۇ جايىمدىن يۆتكىۋەتمىگۈچە هېچقانداق ئادەمنىڭ بۇ گۈمبەزنىڭ ئىچىگە كىرەلىشى مۇمكىن ئەمەس!»

هېلىقى ئادەم بۇتنى جايىدىن يۆتكىۋەتكەندىن كېيىن، دېگەندەك گۈمبەزنىڭ ئىشىكى ئېچىلدى. ئۇ گۈمبەزنىڭ ئىچىگە كىرىپ كۆردىكى، بىر داستىخاننىڭ ئۈستىگە مىڭ ئادەمنىڭ جەسىتى قويۇلغانىدى يەنە ئۇ جايدا ناهايىتى چوڭ بىر قەبرە بار بولۇپ، ئۇنىڭغا ئەللىك گەز ئۇزۇنلۇقتا قەبرە تېشى ئورنىتىلغانىدى. قەبرە تېشىغا مۇنۇلار يېزىلغانىدى:

«ئۆلۈمدىن قورقىڭ، كۆلۈشتىن ئىلگىرى

ھەممە ئىشقا ئالدىرا. ئۆلۈم، تىلغا
ئاسان. ئەگەرى ئىتائەتمەنلەرگە مېھرىباندۇر
ئۇلەگغا ئىتائەت قىلغىن. ئەي ئىنسان بالـ
سى، بۇ داستىخاندا مىلك پادىشاھ غەزالانـ
ھالىدى، بۇ لام بىننىسى ئابىر ئەلمۇلكـ
نىڭ قەبرىسىدۇر. لام يۈز يىل شاھلىق تەخ
تىدە ھۆكۈم سۈردى، يۈز مىلك شەھەرنى
قولغا كىرگۈزدى، ئەمما ئۆلۈمگە چارە تاـ
پالمىدى. ھەرقانداق ئادەمنىڭ بۇ يەرگە
قەدىمى يەتسە، بۇلاردىن ئىبرەت ئېلىشى
ۋە بۇ گۈمبەزدىكى نەرسىلەردىن ھېچقانداق
نېمىنى ئېلىپ ماگماسلىقى كېرەك.»

ھاتەم تەيىنىڭ پەزىلىتى

ھاتەم تەي بىر كۈنى ئالىي زىياـ
پەت تەييارلىدى ۋە ئۆز قەۋمى ئىچـ
دىكى ئۇلۇغلاردىن بىر قانچىنى زىياپەتـ
كە چاقىردى. يولدا كېتىۋاتقان بىردىۋانە
بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپتى. ئۇ مېھمانلارغا
قوشۇلۇپ ھاتەم تەيىنىڭ زىياپىتىگە كىرـ
دى. ھاتەم تەيىنىڭ نەزىرى دىۋانىگە چۈشـ
تى ـ دە دەرھال ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ،
تۆرگە تەكلىپ قىلدى. مېھمانلار بۇ ئىشقا
ئەجەبلىنىپ:
ــ ئەي ھاتەم، بۇ نېمە قىلغىنىڭىز؟ــ
دەپ سوراشتى. ھاتەم:
ــ سىلەرنى بۇ يەرگە مېنىڭ نازۇـ
نېمىتىم كەلتۈردى. ئەمما بۇ بىچارىنى
بولسا، مېنىڭ ساخاۋىتىمنىڭ شۆھرىتى يەتـ
كۈزدى. شۇڭا بۇنىڭ مەرتىۋىسى سىلەردىن
يۇقىرى تۇرىدۇ، ــ دەپ جاۋاب بەردى،

جەننەتنىڭ مېۋىسى

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، نىل دەرياسىنىڭ
ياقىسىدا بىر قەسىر بار ئىدى. خالىد بىننى
ئاشالۇم بىننى ئەلئەس ئىسمالىك بىر ئادەم
پادىشاھنىڭ غەزىپىدىن قېچىپ ئۇ قەسىرگە
بېرىپ قالدى. ئۇ يەردىمۇ توختىماي ئۆتۈپ
كەتتى ۋە نىل دەرياسىنى بويلاپ ماڭغىنىچە
ئۈچ يىلدىن كېيىن ئەخزەر دەرياسىغا يېـ
تىپ باردى. ئۇ يەردە بىر تۈپ ئالما دەـ
رىخىنىڭ تۈۋىدە بىر ئادەم ناماز ئوقۇۋاتاتـ
تى. ئۇ كىشى خالىددىن:
ــ بۇ يەرگە نېمىشقا كەلدىڭ؟ ــ
دەپ سورىدى. خالىد ئۇنىڭغا جاۋاب بېرىپ
مۇنداق دېدى:
ــ بۇ تەرەپلەرنى كۆرۈپ ـ بىلىپ باقـ
قۇم كەلدى.
ــ مەن ئۇمران بىننى ئەلئەس بىننـ
لمى ئىسھاق بولىمەن. مەنمۇ ساڭا ئوخشاش
مەقسەت بىلەن بۇ يەرگە كەلگەن. تەگرى
مېنى بۇ يەردە قېلىپ ئىبادەت قىلىشقا بۇيـ
رۇدى. سەنمۇ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرغىن،
بۇ يەردە بىر تۈرلۈك جانىۋار بار. كۈن
چىققان چاغدا ئۇ جانىۋار پەيدا بولىدۇ.
قاچانكى ئۇ جانىۋار پەيدا بولسا دەرھال ئۇ
نىڭ ئۈستىگە مىنىۋال. ئۇ سېنى بۇ دەرياـ
دىن ئۆتكۈزۈپ قويىدۇ.
خالىد ئۇ ئادەمنىڭ قېشىدا تۇردى.
بىر چاغدا كۈن چىقتى. كۈن چىققان ھاـ
مان ھېلىقى جانىۋار پەيدا بولدى. خالىد
ئۇنىڭ ئۈستىگە چاققانلىق بىلەن مىنىۋالدى.
ئۇ جانىۋار خالىدنى دەريادىن ئۆتكۈزۈپ
قويدى. خالىد شۇنداق بىر ئاجايىپ زېمىنـ
نى كۆردىكى، ھەممە نەرسە ئالتۇن ـ كۈـ
مۈشتىن، ھەتتا دەرەخلەرمۇ ئالتۇندىن ئىـ
دى. ئۇ يەردە ئالتۇندىن ياسالغان بىر

گۈمبەزنى كۆردى. گۈمبەزنىڭ تۆت ئىشىكى بار ئىدى. گۈمبەزنىڭ ئىچىدىن ئېقىپ چىققان سۇ تۆت ئىشىكتىن چىقىپ تۇراتتى.

شۇ چاغدا نەدىندۇر بىر پەرىشتە پەيدا بولدى. ئۇنىڭ قولىدا زۇمرەتتىن سوزۇك بىر ساپ ئۈزۈم بار ئىدى. ئۇ ئۈزۈمنى خالىدغە بەردى ۋە ئۇنىڭغا دېدىكى:

— بۇ جەننەتنىڭ خورىسىدۇر. ئەمدى بۇ يەردىن كەينىڭگە قايتقىن. چۈنكى بۇنىڭ نېرىسىغا بېرىشقا يول يوق.

خالىد ئۇ يەردىن كەينىگە ياندى. يەنە ھېلىقى جانىۋار پەيدا بولۇپ خالىدنى دەريادىن ئۆتكۈزۈپ قويدى. ئالما دەرىخىنىڭ يېنىغا بېرىپ كۆردىكى، ئۇ ۋەيران ۋاپات بولۇپتۇ. شۇ چاغدا بىر قېرى ئادەم پەيدا بولدى.

— ئەي خالىد، مۇلۇ ئالىملاردىن ئېلىپ يېگىن، — دېدى ئۇ.

— ماڭا مۇشۇ ئۈزۈم كۇپايە قىلىدۇ، — دېدى خالىد. ئۇ قېرى يەنە خالىدقا:

— مېنىڭ نەسىھەتىمنى ئاڭلاپ ئالمىدىن بىرنى يېگىن، — دېدى.

خالىد بىر ئالمىنى ئېلىپ چىشلەش ھامان غايىبتىن بىر ئاۋاز ئاڭلاندى، «ئەي خالىد! ئەگەر قولۇڭدىكى ئۈزۈمگە قانائەت قىلغان بولساڭ تا ئۆلگۈچە ھېچقانداق غىزا-تائامغا موھتاج بولماس ئىدىڭ. دائىم توق-باياشاد ياشىغان بولاتتىڭ. ئەمما سەن شەيتاننىڭ گېپىگە كىرىپ كەتتىڭ. ئەمدى قولۇڭدىكى مېۋىدىن ساڭا ھېچقانداق پايدا يوق.»

كېسىرى گۈمبىزى

ھىجرىيە 144-يىلى (مىلادىيە 761-، 762-يىللىرى) خەلىپە ئەبۇ جەئپەر باغداد شەھىرىنى قايتا ياساپ، بۇزۇلغان جايلارنى رېمونت قىلىپ چىقماقچى بولدى. ئاندىن كېسىرى گۈمبىزىنى بۇزۇپ ئورنىغا ئالاھىدە بىر ئىمارەت بىنا قىلماقچى بولۇپ ئۆزىنىڭ ۋەزىرى سۇلايمان ئىبنى خالىد بىلەن بۇ توغرىلىق مەسلىھەتلەشتى. ئەمما ۋەزىر سۇلايمان گۈمبەزنى بۇزۇشنى مۇۋاپىق كۆرمىدى. ئۇ خەلىپىگە مۇنۇلارنى دېدى:

— بۇ كېسىرى گۈمبىزىنى بۇزۇش ئوچۇن قول ئۇزاتقان ئادەمنى ئەدەبىلىك دېگىلى بولمايدۇ. چۈنكى بۇ ھەزرىتى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۆجىزىلىرىنىڭ بىرىدۇر. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇنى بۇزماقمۇ ئاسانغا چۈشمەيدۇ. بۇ پەشتاقنى بۇزۇشقا بىز چوقۇم ئاجىز كېلىمىز. ئاقىۋەتكىشىلەر ئەبەدىلئەبەد بىز توغرىمىزدا سۆز-چۆچەك قىلىشىپ «بىر پادىشاھ ياسىغان ئىمارەتنى يەنە بىر پادىشاھ ۋەيران قىلماقچى بولدى. لېكىن ئۇنى بۇزۇشقا كۈچى يەتمىدى» دېيىشىدۇ. شۇڭا ئەڭ ياخشىسى بۇ ئىشقا قەدەم باسمايلى، كېيىن پۇشايمانغىمۇ قالمايلى.

خەلىپە ئەبۇ جەئپەر ۋەزىرىنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماي، گۈمبەزنى بۇزۇشقا تۇتۇندى. ئەمەلىيەت ئىسپاتلىدىكى، ئۇنى بۇزۇش ئۈچۈن سەرپ قىلىنىدىغان پۇلنىڭ ھەددى-ھېسابى يوق بولۇپ، ئۇنىڭغا پۈتۈن خەزىنىدىكى دۇنيامۇ يەتمىگۈدەك. ئاخىرى ئامالسىزلىقتىن خەلىپە بۇ ئىشتىن قول تارتتى.

باغداتتىكى ھاممام

«ئىبنى جۇزئى مۇنتەزىم» دا دېيىلى-
شىچە، خەلىپە ئەبۇ جەئپەرنىڭ زامانىدا
باغداد ناھايىتى ئاۋاتلىشىپ كەتكەنىدى.
كۈندە 60 مىڭ ھاممام تىجارەت بىلەن
شۇغۇللىناتتى. كېيىنچە باغداد خارابلىشىش-
قا باشلىدى. بۇ چاغلاردا بەزىدە 26 مىڭ،
بەزىدە 17 مىڭ ھاممام تىجارەت قىلىپ
تۇردى.

ھىراتنىڭ گۈللىنىشى

«نۇزھەتۇل — قۇلۇب» ناملىق كىتابىنىڭ
ئاپتورى مۇنداق دەيدۇ: غۇرسۇلتانلىرىنىڭ
دەۋرىدە ھىرات شۇ قەدەر مەمۇرچىلىق
بولغانىدى. پەقەت شەھەر ئىچىدىلا 12 مىڭ
دۇكان، 6 مىڭ ھاممام، 6 مىڭ كارۋان
ساراي، 6 مىڭ تۈگمەن، 359 مەدرىسە،
350 خانىقا، 400 ئاشخانا بار ئىدى. شە-
ھەر ئاھالىسى 440 مىڭ ئۆيلۈك ئىدى.
پادىشاھ سۇلتان ھۈسەيىن مىرزىنىڭ
زامانىدا ھىرات ئەڭ گۈللەنگەن دەۋرگە
كىردى. كاسىپلاردىن شەھەر ئىچىدىكى
ناۋايلارنىلا مىسالغا ئالساق، بىر كۈندە نان-
نىڭ يۈزگە سېپىش ئۈچۈنلا 21 ئۇلاغ
سىيادان كېتەتتى. مەخسۇس ئوقۇۋاتقان
تالىپلار 15 مىڭ نەپەردىن ئاشاتتى.

مۇئەللەق بۇتنىڭ سىرى

ھىجرىيە 410 - يىلى (مىلادىيە 1019،-
1020 - يىللىرى) سۇلتان مەھمۇد سو...①
نى ئىشغال قىلدى. ئۇ شەھەردىكى بۇتخا-
نىلارنىڭ بىرىدە بىر بۇتنى كۆردى. ئۇ بۇت
بۇتخانىنىڭ ئىچىدە ھاۋادا مۇئەللەق تۇ-
راتتى. ئۇنى ھېچنەرسە تۇتۇپ تۇرمايتتى.
سۇلتان مەھمۇد بۇنى كۆرۈپ ھەي-
ران قالدى ۋە ئالىملاردىن بۇنىڭ سەۋەب-
نى سورىدى. ئالىملار:
— بۇ ئۆيىنىڭ تېگى تۆت تېمى ۋە
ئۆگزىسى تامامەن ئاھەنرەبا (ماگنىت) تىن
ياسالغان ئىكەن. بۇ بۇتنى بولسا تۆمۈردىن
ياساپتۇ. ھەممە تەرەپتىكى ئاھەنرەبانىڭ
تارتىش قۇۋۋىتى ئوخشاش نىسبەتتە ياسى-
لىپتۇ. ئۆيىنىڭ تېگى، تام - تورۇسلار تۆمۈر
بۇتنى تەڭ تارتىپ تۇرۇپتۇ. شۇڭا بۇت
ھېچقاياققا كېتەلمەي چىڭ ئوتتۇرىدا تۇ-
رۇپ قاپتۇ، — دېيىشتى.
سۇلتان بۇ سىرنى بىلگەندىن كېيىن،
ئۇنىڭ راست - يالغانلىقىنى بىلىپ باقماقچى
بولۇپ بۇتخانىنىڭ بىر تېمىنى بۇزدۇردى.
تام بۇزۇلغان ھامان بۇت موللاق ئېتىپ يەر-
گە چۈشتى.

ئاجايىپ ۋەقەلەر

(1)

ھەر بىر دەۋر ۋە ھەر بىر زاماندا
يۈز بەرگەن ئاجايىپ ھادىسىلەر توغرىسىدا
رىۋايەت قىلغۇچىلار مۇنداق دەيدۇ:
مەھدى خەلىپىنىڭ زامانىدا ھىجرى-
يە 164 - (مىلادىيە 780 -، 781 -) يىلى
زۇلھەججە ئايلىرىنىڭ بىر كۈنى ئىدى. يې-
ڭى تاڭ سۆزۈلگەن سۈبھى ۋاقتى ئىدى.
ئالەم بىردىنلا شۇنداق قاراڭغۇلىشىپ كەتتىكى،
كۈن چىققىنىشتىن نىشانمۇ بولمىدى. بەلكى

① ئەسلى قولىيازمىدا كۆپ يېرلىرى ئۈزۈلگەن ئورلىدىكى سۆز ئۆچۈپ كەتكەن.

قاراڭغۇ كېچىگە ئوخشاش زۇلمەت بولۇپ كەتتى. قاش - كۆزنى پەرق قىلغىلى بولمايتتى. تاكى ناماز پېشىنغىچە ئەنە شۇنداق قاراڭغۇلۇق ھۆكۈم سۈردى. بۇنداق ۋەقە ھېچقاچان بولۇپ باقمىغانىدى.

(2)

رىۋايەت قىلىنىشىچە، بۇسەتالىس (ئۇنى قەيسەرى سالىس دەپمۇ ئاتايدۇ) نىڭ سەلتەنەت تەختىدە ئولتۇرغىنىنىڭ ئىككىنچى يىلى ئىدى. بۇ دەل پەيغەمبەر ئەلەيھىسسەلامنىڭ تۇغۇلغان يىللىرى ئىدى. شىمالى قۇتۇپ تەرەپتە مەشئەلگە ئوخشاش بىر ئوت پەيدا بولدى. تاكى يىلنىڭ ئاخىرىغىچە يوقالمىدى. ئۇ يىلى ھەر كۈنى چۈشكە يېقىنلاشقان ھامان پۈتۈن جاھان شۇنچىلىك قاراڭغۇلىشىپ كېتەتتىكى، ھېچنەرسىنى كۆرگىلى بولمايتتى. ئاسماندىن كۆلگە ئوخشاش نەرسىلەر ياغاتتى. بۇ ۋەقە ھەققىدە بەزى ئۆلىمالار ئۆزلىرىنىڭ ھېكمەتلىك كىتابلىرىدىمۇ بايان قىلغان.

(3)

ھىجرىيە 224 - (مىلادىيە 838 - 839 -) يىلى مۇئتەسىم خەلىپىنىڭ دەۋرى ئىدى، شۇ يىلى شەۋۋال (10 - ئاي) دا باغدادتا مۆلدۈر ياغدى. مۆلدۈرنىڭ چوڭلۇقى توخۇ تۇخۇمىدەك بار ئىدى. مۆلدۈرنىڭ سەۋەبىدىن ئۈچ يۈز يەتمىش ئادەم ھالاك بولدى. نۇرغۇنلىغان ئىمارەتلەر ۋەيران بولدى. شۇ كۈنى يەنە ناھايىتى ھەيۋەتلىك بىر ئاۋاز ئاڭلاندى. ئۇ ئاۋاز مۇنداق دەپ مۇناجات قىلاتتى: «ئەي خۇدا، بەندىلىرىڭگە رەھىم-شەپقەت قىلغىن ۋە بەندىلىرىڭنىڭ گۇناھىنى ئەپۇ قىلغىن!» ئەمما بۇ ئاۋازنىڭ ئىگىسىنى ھېچكىم كۆرمەيتتى. ئۇنىڭ باسقان قەدىمىنىڭ ئىزى كۆرۈلۈپ تۇراتتى. ھەر بىر ئالغان قەدىمىنىڭ ئارىلىقى بەش گەز بولۇپ، يەردىكى قەدەم ئىزلىرىنىڭ ئۇزۇنلۇقى بىر گەز، كەڭلىكى بىر غېرىچ كېلەتتى.

(4)

رىۋايەت قىلىنىشىچە، خەلىپە ۋاسىق بىللانىڭ زامانىدا، شەرق تەرەپتە بىر ئوت پەيدا بولدى. ئۇ ئوتتىن ناھايىتى ھەيۋەتلىك ئاۋازلار ئاڭلىناتتى. بۇ ئاۋازنىڭ ھەيۋىتىدىن قورقۇپ نۇرغۇن ئادەملەر ھالاك بولۇپ كەتتى.

يەنە، نۇشىرىۋان ئادىلنىڭ دەۋرىدە بەنى ئەتفان تەرەپتە يەردىن بىر پارچە ئوت يالقۇنى كۆتۈرۈلۈپ چىقتى. ھەرقانداق ئادەم ئۇ يەردىن ئۆتسە ئوت ئۇنى كۆيدۈرۈۋېتەتتى. بەزى ئەرەبلەر ئۇ ئوتقا چوقۇناتتى.

شۇ كۈنلەردە خالىد بىننى سەنان خەلقىنى ھەزرىتى ئەيسا ئەلەيھىسسەلامنىڭ دىنىغا دەۋەت قىلىشقا باشلىدى. ئۇ ئەرەبلەردىن ھېلىقى ئوتقا چوقۇنماسلىقنى تەلەپ قىلدى. ئۇ ئەيسا ئەلەيھىسسەلامنىڭ دىنىنى تەرغىب قىلغانىدا ئەرەبلەر ئۇنىڭغا مۇنداق دېيىشتى:

— بىز ئەيسا ئەلەيھىسسەلامنىڭ دىنىنى شۇ شەرت بىلەن قوبۇل قىلىمىزكى، ئەگەر سەن ئەشۇ ئوتنى ئۆچۈرەلىسەڭ، ئاندىن ساڭا ئىمان كەلتۈرىمىز. بولمىسا سۆزۈڭنى ھەرگىزمۇ قوبۇل قىلمايمىز.

خالىد ئۆزىنىڭ دوستلىرىدىن ئون نەپەر ئادەمنى ھەمراھ قىلىپ ھېلىقى ئوت بار يەرگە باردى. خالىد قولىدىكى كالتەك

بىلەن ئوتنى ئۇردى. ئۇنىڭ دوستلىرىمۇ كەينى-كەينىدىن ئۇردى. ئوت بۇلارنىڭ ئالدىدىن قېچىپ بېرىپ بىر قۇدۇقنىڭ ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. خالىد ئوتنىڭ كەينىدىن قوغلاپ قۇدۇققا چۈشتى ۋە بىر ھازادىن كېيىن قايتىپ چىقتى. قارىغۇدەك بولسا خالىد پۈتۈنلەي تەرگە چۆمۈلگەن ئىكەن، ئەمما ھېچ ئەزاسى كۆيمەپتۇ. شۇندىن كېيىن ئۇ ئوت يوقاپ كەتتى. ئىككىنچىلەپ كۆرۈنمىدى.

خالىد ئاخىرقى ئۆمرىدە مۇنۇ سۆزنى ۋەسىيەت قالدۇردى:

—مېنى پالانى دۆڭلۈككە دەپنە قىلىڭلار. ئۈچ كۈندىن كېيىن بىر قۇيرۇقى كېسىك شىر شۇ دۆڭلۈككە كېلىدۇ. شۇ چاغدا مېنى قەبرىدىن ئېچىپ ئېلىڭلار. شۇ چاغدا تا قىيامەتكىچە يۈز بېرىدىغان بارلىق ۋەقەلەردىن خەۋەر بېرىمەن.

شۇ گەپنى قىلىپ بولۇپلا جان تەسلىم قىلدى. ئۇنى ئۆز ۋەسىيتى بويىچە ئەشۇ دۆڭلۈككە دەپنە قىلدى. ئون كۈندىن كېيىن بىر قۇيرۇقى كېسىك شىر پەيدا بولدى. خالىدنىڭ قەۋمى خالىدنى قەبرىدىن ئېچىپ ئالماقچى بولۇشتى. ئەمما خالىدنىڭ ئۇرۇق-تۇغقانلىرى بۇ ئىشقا ھەرگىز قوشۇلمىدى.

(5)

ھىجرىيە 330-(مىلادىيە 941-، 942-) يىلى مۇقتەفى خەلىپىنىڭ زامانىسىدا ئاسماندا بىر يۇلتۇز پەيدا بولدى. ئۇ يۇلتۇزنىڭ قۇيرۇقى شەرقتىن-غەربكىچە سوزۇلغانىدى. ئۇ قۇيرۇقلۇق يۇلتۇز ئون سەككىز كۈنگىچە تۇرۇپ ئاندىن يوقالدى.

شۇنىڭدىن كېيىن يەر يۈزى شۇنچىلىك قەھەتچىلىك بولۇپ كەتتىكى، سەككىز چارەك بۇغدايىنى ئۈچيۈز يىگىرمە مىسقال تىللاغا سېتىۋالىدىغان بولدى. خالايىق ئىچىدە ۋابا تارقىلىپ، بىچارە خەلقلەر ھەددى-ھېسابسىز ئۆلۈپ كەتتى. ھەتتا ئۆلگەن ئۆلۈكلەرنى دەپنە قىلغىلىمۇ ئادەم تېپىلماي قالدى.

(6)

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، تەبرىز شەھىرىنى خەلىپە ھارۇن رەشىدنىڭ ئايالى زۇبەيدە خاتۇن بىنا قىلغان ئىكەن. ھىجرىيە 244-(مىلادىيە 858-،859-) يىلى يەر تەۋرەشتە خاراب بولغان. كېيىن مۇتەۋەككىل خەلىپىنىڭ دەۋرىدە قايتا ياساپ چىققان ئىكەن.

ئەبۇتاھىر مۇنەججىم شىرازى ئاسترونومىيە ئىلمىدا تەڭداشسىز ئىدى. ئۇ مۇنداق دەپ ھۆكۈم قىلغانىدى:

ھىجرىيە 433-يىلى سەپەر ئېيىنىڭ تۆتىنچى كۈنى جۈمە كېچىسى (مىلادىيە 1041-، 1042-يىلى ئىككىنچى ئاي) ناماز شام بىلەن خۇپتەننىڭ ئارىلىقىدا قاتتىق يەر تەۋرەيدۇ. ئۇ چاغدا بۇ تەبرىز شەھىرى يەر بىلەن يەكسان بولۇشقا ئاز قالىدۇ.

شۇ كېچىسى خەلقىنىڭ تولىسى شەھەرنىڭ سىرتىغا چىقىپ شەھەرگە قاراپ تۇردى. دېگەندەك شام بىلەن خۇپتەننىڭ ئارىلىقىدا شۇنداق قاتتىق يەر تەۋرىدىكى، خۇددى قۇرئاندىكى «زۇلزىلۇ زىلزالەن شەدىدەن» (مۆمىنلەر قاتتىق يەر تەۋرەشكە ئۇچرىدى)① دېگەن ئايەتنىڭ ئۆزى بولدى. ئەمىر ياسىر خۇسرەۋ ئۆزىنىڭ

① «قۇرئان كەرىم» 33-سۈرە ئەھزاب 11-ئايەت.

www.uyghurkitap.com

«پەسەرنامە» دېگەن كىتابىدا بۇ توغرىلىق مۇنداق يازىدۇ:

«مەن ئۇ چاغدا تەبرىزدە ئىدىم. شۇ ئاخشىمى قاتتىق يەر تەۋرىدى. شەھەرنىڭ سىرتىغا چىقىپ كەتمىگەنلەر يەر تەۋرەشتە بىرسىمۇ قالماي جېنىدىن ئايرىلدى. شەھەرنىڭ ئىچىدە ئۆلگەنلەرنىڭ سانى قىرىق مىڭدىن ئاشىدۇ.

ئەلقىسسە، تەبرىز شەھىرى يەر تەۋرەشتە ئىككى قېتىم ۋەيران بولدى. كىشىلەر شەھەرنى قايتا بىنا قىلماقچى بولۇشۇپ ئەبۇ تاھىر مۇنەججىمدىن مەسلىھەت سورىدى. ئەبۇ تاھىر ئۇلارغا قاراپ:

— ۋاقتى - سائىتى كەلگەندە ئاندىن بۇ ئىشقا قەدەم قويايلى. شۇ چاغدىلا شەھىرىمىز يەر تەۋرەش ئاپىتىدىن ساقلىنىپ قالالايدۇ، — دېدى، ئەبۇ تاھىر تەلەي يۇلتۇزى يۈزلەنگەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن كىشىلەرگە مۇنداق دېدى:

— ئەمدى بۇ شەھەر بۇنىڭدىن كېيىن يەر تەۋرەشتە ۋەيران بولمايدۇ، دېپ ۋەدە قىلالايمەن. ئەمما سۇ ئاپىتىدە ۋەيران بولمايدۇ، دېپ ھۆددە قىلالمايمەن، — دېدى. ئاندىن ئۇلار شەھەرنى قايتا قۇرۇشقا تۇتۇش قىلدى ۋە پۈتتۈرۈپ چىقتى. بۇ شەھەر تا ھازىرغىچە **شۇ پېتىچە** تۇرماقتا.

(7)

تارىخىي ھادىسىلەر ھەققىدە، «قەۋامۇل - مۇلكى» دە شەيخ ئەبۇ ئەلىدىن مۇنداق نەقىل كەلتۈرگەن: بىر كۈنى جۇرجان دېگەن جايدا ھاۋادىن ئېغىرلىقى بىر يۈز ئەللىك پاتمان كېلىدىغان بىر پارچە تۆمۈر چۈشتى. ئۇ چۈشكەن چاغدا ئەتراپتىكى خەلققە ناھايىتى قاتتىق ئاۋاز ئاڭلاندى. بۇ ۋەقەنى جۇرجانىنىڭ ھاكىمىغا خەۋەر قىلىشتى. جۇرجانىنىڭ ھاكىمى بولسا سۇلتان مەھمۇدقا خەۋەر يەتكۈزدى. سۇلتان مەھمۇد بۇنى ئاڭلاپ: «ھاۋادىن چۈشكەن ئۇ نەرسىدىن ئازراق ئۈشتۈپ ماڭا ئەۋەتكىن» دەپ خەت يېزىپ بەردى. ئۇلار ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇ نەرسىدىن ئازراقمۇ ئۈشتالمىدى. ئاخىرى تۆمۈرچىلەرنى يىغىپ، ئۇرغۇن قىيىنچىلىقلار بىلەن ئاران بىر پارچە سۇندۇرۇۋالدى ۋە ئۇنى جۇرجانىنىڭ ھاكىمى سۇلتان مەھمۇدقا ئەۋەتىپ بەردى. سۇلتان ئۇ بىر پارچە تۆمۈرنى تۆمۈرچى ئۇستىلارغا تاپشۇردى ۋە ئۇنىڭدىن بىر تىغ ياساپ بېرىشنى بۇيرۇدى. ئۇستىلار خېلى تىرىشقان بولسىمۇ، ئۇنىڭ بەكمۇ قاتتىقلىقىدىن بىرەر نەرسە ياساش ئامالىنى تاپالمىدى.

(8)

بىر كۈنى ناسىرۇددەۋلەنىڭ ئالدىغا ئەرمەن ۋىلايىتىدىن كەلگەن ئىككى ئادەمنى ئېلىپ كىلىشتى. ئۇلار ئىككىسى بىر تۇغقان بولۇپ، ئۇلارنىڭ دۈمبىسى بىر - بىرىگە تۇتىشىپ تۇراتتى. ئۇلار شۇ چاغدا دەل يىگىرمە بەش ياشقا كىرگەن ئىكەن. ئاماق يېيىش ۋە يېتىپ - قوپۇشتا بىر - بىرىگە كاشىلا بولاتتى.

ئىبنى جۇزىنىڭ ئېيتىشىچە، ھىجرىيە 352 - (مىلادىيە 963 -) يىلى مەۋسىل ھاكىمى ناسىرۇددەۋلەنىڭ قېشىغا مەيدىلىرى بىر - بىرىگە چاپلىشىپ تۇرىدىغان ئىككى ئادەمنى ئېلىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ باشقا

ئەزالىرى ئايرىم ئىدى. بىردىنىڭ خىيالىدا خوتۇن كىشىنىڭ ھەۋىسى بولسا، يەنە بىرى ئوغۇللارنى ئويلايتتى. بىر كۈنلىرى قازا يېتىپ ئۇلارنىڭ بىرسى ئاغرىپ ۋاپات بولۇپ كەتتى. يەنە بىرسى ئۇنى كۆتۈرۈپ يۈرۈشكە مەجبۇر بولدى. ئاخىرى ھېلىقى ئۆلگىنىنىڭ جەستى سېسىشقا باشلاپ، بەدبۇي پەيدا بولدى. ئۇنىڭ سېسىق پۇرىقىنىڭ تەسىرىدىن يەنە بىرىمۇ كېسەل بولۇپ ئۆلدى.

(9)

ئىبنى جۇزى مۇنداق دەيدۇ: مۇتەۋەككىل خەلىپىنىڭ دەۋرىدە قىرۋان مەملىكىتىنىڭ تەۋەلىكىدىكى ئون ئۈچ كەنت يەر يېرىلىپ يەرنىڭ تېگىگە چۈشۈپ كەتتى. بۇ كەنتلەردىكى كىشىلەردىن قىرىق ئىككى كىشى ھەر خىل سەۋەبلەر بىلەن بۇ ھادىسىدىن ئامان قالدى.

(10)

يەمەن ۋىلايىتىدە يەر تەۋرەپ تاغنىڭ ئۈستىگە جايلاشقان بىر كەنت ئۈز جايىدىن ئاجراپ، باشقا بىر جايغا بېرىپ چۈشتى. لېكىن بۇ كەنتنىڭ يېرى ۋە دەرەخلىرىگە قىلچە زىيان يەتمىدى.

(11)

خەۋەر قىلىنىشىچە، مۇتەۋەككىل خەلىپىنىڭ زامانىدا دەجلە دەرياسىنىڭ سۈيى ئۈچ كۈنگىچە زەپەرگە ئوخشاش سېرىق بولۇپ ئاقتى. بۇنى كۆرگەن خالايىق غەم-قايغۇغا چۆمدى. ئاندىن كېيىن بىرقانچە كۈن قىپقىزىل بولۇپ قالدى. دەل شۇ كۈنلەردە دامغاندا قىرىق بەشمىڭ ئادەم يەر تەۋرەشتە ھالاكەتكە ئۇچرىدى. بەستامنىڭ يېرىمى ۋەيران بولدى. جۇرجان، تەبرىستان، نىشاپۇر، ئىسفاھان، قۇم ۋە كاشان قاتارلىق شەھەرلەرنىڭ ھەممىسى بىر كۈندە، بىر سائەتنىڭ ئىچىدە خاراب بولدى. تاغلارنىڭ تۈۋى يېرىلىپ سۇ چىقىپ كەتتى.

مىسىرنىڭ كەنتلىرىدىن «سەۋا» دېگەن بىر كەنتكە تاش ياغدى. ئۇ تاشلارنىڭ ھەر بىرىنىڭ ئۇزۇنلۇقى شەرئىيەت پاتمىنىدا بەش پاتمان كېلەتتى. بىر سەھەرالىق ئەرەبنىڭ چېدىرىغا بىر پارچە تاش چۈشۈپ كەتتى ۋە ئۇ تاشتىن ئوت چېقىلىپ چىقىپ، ئەرەبنىڭ چېدىرىنى، ئۆزىنى ۋە ئايالىنى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىۋەتتى.

يەنە مىسىردا ئىككى ئادەمنىڭ ئۈستىگە چاقماق چۈشۈپ كۆيدۈرۈۋەتتى. ئۇلارنىڭ بىرسى ئۆلدى. يەنە بىرسى كۆمۈرگە ئوخشاش قاپقارا بولۇپ قالدى، ئەمما ئۆلمىدى.

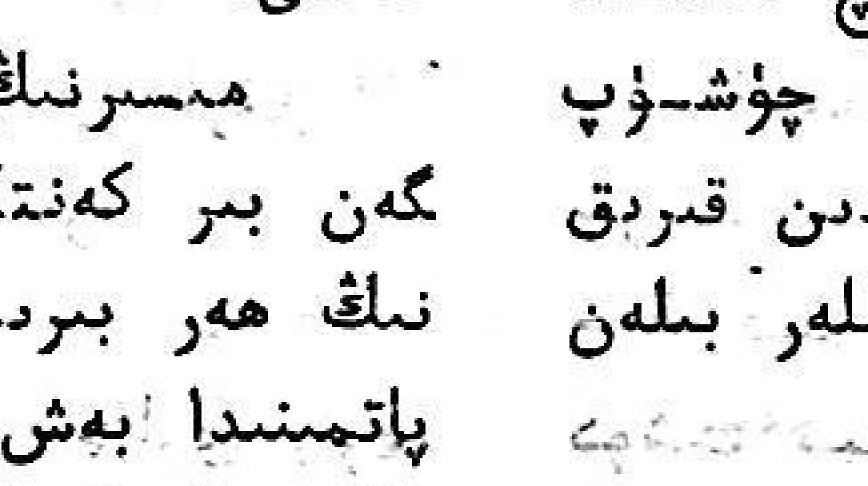

www.uyghurkitap.com

خۇبمۇكىن

(مۇخەممەس)

غەيرەتى①

نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇقەييۇم خوجا

يارنىڭ كويىغە بارسام خۇبمۇكىن،
يول يۈرۈپ كويىدا ئۆلسەم خۇبمۇكىن،
تەلمۈرۈپ خىزمەتدە تۇرسام خۇبمۇكىن،
ھەجر چاقماغىنى چاقسام خۇبمۇكىن،
بارگاھىنى يارۇتسام خۇبمۇكىن.

يارنى ئىزدەپ بارىپ مەن تاپمادىم،
ھەجر دەرياسىغە كىردىم ئاقمادىم،
ياد ئەيلەپ سەيھە تارتىپ ياتمادىم،
كۆز يۇمۇپ كىرفىكلەرىمنى ئاچمادىم،
خەس بولۇپ كۆزگە قادالسام خۇبمۇكىن.

مەھبۇبەنىڭ بىزدىن ئۆزگە يارى بار،
سىينەسىدە ئالما بىرلە نارى بار،
نار باغىدا ئەجايىب نارى بار،
بىر ئىلىك سۇنسام كى ئايتۇر: «نارى بار»،
يانە بىر ئىلىكىمنى سۇنسام خۇبمۇكىن.

يار تۇتسە مەھبۇبى بىزدىن بۆلەك،
تارتىشىپ ئاغرىر بەغىر بىرلە يۈرەك،
جەڭ قىلۇرغە لەشكەرى ھەر كۈن بۆلەك،
گوشت سىزىپ پوستۇم بىلە قالدى سۆڭەك،
كۆڭلۈم ئاغرىپ ئۆيگە بارسام خۇبمۇكىن.

بۇ كۆڭۈل كۆيگەچ ھەببىغە قاينادى،
مۇڭداشۇرغە بولسا ياخشى جاي دېدى،
بىر ئىلىك سۇنسام رەقىبلەر «ھاي»دېدى،
ئاڭلاماس دەپ ياندۇرۇپ«ھاي ـ ھاي»دېدى،
شۇم رەقىبلەرنى يوق ئەتسەم خۇبمۇكىن.

ئول پەرىۋەشنىڭ ماڭا قاش ئاتقانى،
دۇررۇ مەرجاندۇر قەلەم قاش ئاتقانى،
تاش ئەمەس گەۋھەر قارا قاش ئاتقانى،
.................................②
بىر باقىپ توققۇز قاش ئاتسام خۇبمۇكىن.

قەددى زىيبانىڭ بۆلەكچە ھالى بار،
كۆزى نەرگىس ئاي يۈزىدە خالى بار،
دەردمەنلىكدە ئەجايىب ھالى بار،
بەند ئېتەرگە ساچى سۇنبۇل تارى بار،
زۇلفىدىن زۇننار ئەشسەم خۇبمۇكىن.

مەھبۇبەنىڭ جايىگاھىدۇر ئېرەم،
پايى گەردىدىن ماڭا يەتسە بەھەم،
رەۋشەن ئولغاي كۆزۈمە چەكسەم رەقەم،
شاد بولسا بۇ كۆڭۈل يوق بولسا غەم،
باغ ئىچىندە باغ- باغ ئەتسەم خۇبمۇكىن.

---

① 110 - بەتتىكى «شائىر غەيرەتى» ناملىق ماقالىگە قاراڭ.
② قول يازمىدا بىر مىسرا چۈشۈپ قالغان.

ئولتۇرۇرلار يار زۇلفىنى سىلاپ،
تەشنەلىكدىن تاپمايىن بىر قەترە ئاب،
ئول ئىمامغە ئۇردى يەزىد تىغ قاداپ،
مەن تۇراي دەپ يۈز تۈمەن دەۋلەت مەئاب،
كەربەلا دەشتىدە ئۆلسەم خۇبمۇكىن.

مەھبۇبەغە نە ئەجەب مايىلدۇ مەن،
ھەرنە فەرمان ئەيلەسە قايىلدۇ مەن،
شەمئ گۇل رۇخسارىغە ھايىلدۇمەن،
ياستانۇرغە ئىشكىدە سايىلدۇمەن،
تەلقىن ئايتىپ سەدر تاپسام خۇبمۇكىن.

يار فىكرىدە قەلەندەر بولمىشىم،
ئۆرتەنىپ ئوتقا سەمەندەر بولمىشىم،
ئىشق بارگاھىدە مەن دەر بولمىشىم،
چەرخ ئۇرۇپ ئالدىدا دەمدەر بولمىشىم،
بۇق - بۇق ئاۋازىنى قىلسام خۇبمۇكىن.

پاي بۇسىدا تۇرۇپ ياھۇ دېسەم،
ئاڭلاماي ئولتۇرسا، مەن ئاھۇ دېسەم،
روز - شەب يادىدا ئەللاھۇ دېسەم،
لائىلاھ بەلكى ئىلەللاھۇ دېسەم،
زىكرى تەسبىھىدە بولسام خۇبمۇكىن.

ياردىن ئايرىلماغايسىز بىر نەفەس،
ھەجر زىندانى ماڭا بولدى قەفەس،
يارسىز ئۇشبۇ تىرىكلىكدۇر ئەبەس،
بىر نەفەسدە ئۇچقالى قىلدىم ھەۋەس،
ئىندەسە ئىلكىگە قونسام خۇبمۇكىن.

دىلبەرى قۇ - قۇ دېسە فەيلەر قاقىپ،
شۇم رەقىبلەر بارغالى قويماس باقىپ،
ھەجر دەرياسىغە بارسام مەن ئاقىپ،
بارغانىمدىن بىخەبەر بولسا رەقىب،
زەخم تىغ ئۇرماسىدە يانسام خۇبمۇكىن.

ھەر كىشىنىڭ يارى بولسا دەردمەند،
ئەقلۇ ھۇشۇ، فەھم - ئىدراكى بەلەند،
شۇم رەقىبلەر بىر كۆرۈپ قىلسا پىسەند،
سۆزدېسە شەككەر لەبىدىن تۆشسە قەند،
پۈدېمەي ئاغزىمغە سالسام خۇبمۇكىن.

گۇل جەبىن سىيمىن بەدەنلەر قايدادۇر،
ئاي يۈزىنى كۆرسە جانغە پايدادۇر،
باغى بار ئېردى ئېرەم ئول باغدۇر،
بۇ غەرىبنىڭ مەقسۇدى شول ياغدۇر،
باغ ئېتىپ مەقسەدكە يەتسەم خۇبمۇكىن.

دىلرەبا سورماس مېنىڭ ھالىمنى بىر،
باغى كىرمەككە ئېرۇرمەن تەن ھەقىر،
چەۋرۈلۈرمەن باشىدىن مىڭ پىرۇ پىر،
ئاشىق ئېرسەڭ ھەجرى دەرياسىغە كىر،
ھەجرى دەرياسىدا ئاقسام خۇبمۇكىن.

باقمادى دىلبەر غەرىبغە بىر قىيا،
پايى گەردى كۆزگە بولدى تۇتىيا،
ھەسبى ھالىمنى مېنىڭكى بىلدى يا،
كەلمەدى نەچچەند دېدىم ئانچە «بەيا»،
مەن ئانىڭ قاشىغە بارسام خۇبمۇكىن.

خەستە جانىمنى ساڭا سەرف ئەتمەسەم،
خىزمەتىڭدە زەررە لەب تەبرەتمەسەم،
چەۋرۈلۈپ مەقسەدلەرىمگە يەتمەسەم،
ئۇشبۇ دەردىڭنى يامان دەپ كەتمەسەم،
ئاخىرى ئارزۇمغا قانسام خۇبمۇكىن.

قايدا ئېرمىش دىلبەرى مەن ئاڭلاسام،
ئاي يۈزىنى كۆرگەلى بەل باغلاسام،
مېھرى بارمۇ - يوقمۇ مەن بىر چاغلاسام،
سىررىنى جانىمدا پىنھان ساقلاسام،
تەڭرىگە مىڭ شۈكرى قىلسام خۇبمۇكىن.

رەھم قىلماس مەن غەرىبنىڭ ھالىغە،
كۆپ جەفا ئەيلەپ غەرىبنىڭ ھالىغە،
رەھمىسى كەلمەس غەرىبنىڭ ئاھىغە،
كىرگەلى قويماس رەقىب دەرگاھىغە،
فۇرقەتىدە ئاھ ئۇرسام خۇبمۇكىن،

يار رۇخسارىن مۇباھدۇر كۆرمەكىم،
ئارزۇ ئېردى كويىدا ئۆلمەكىم،
زۇلفىنى قايرىپ لەبىگە سۆيمەكىم،
خوپ ئەمەستۇر سۆيمەكىمكى ئۆپمەكىم،
مەڭزىگە سۆيمەككە ئۆپسەم خۇبمۇكىن،

ۋەقت پەيز ئېردى بۇ سۆزنى سۆز دېدىم،
فەيبدىن كەلگەنگە مەن ئارى دېدىم،
دىلرەبالەرنىڭ گىرىفتارى دېدىم،
جانۇ تەن بىرلەكى دىلدارى دېدىم،
ھەجر ئوتىدا شۇمچە كۆيسەم خۇبمۇكىن.

كۆزلەرىم قان يىغلادى سىزدى فىراق،
زور قىلدى بۇغەرىبغە ئىشتىياق،
بىر تەرەھھۇم ئەيلەبان ھالىمغە باق،
كېچە - كۈندۈز ئاھ ئۇرۇپ تارتتىم فىراق،
بۇ فىراقىمنى ساۋۇتسام خۇبمۇكىن.

دىلبەرىم ئېردىكى جانىمدىن ئەزىز،
ھەر تەكەللۇم قىلسا شەككەردىن لەزىز،
شوئلەسى ئالەمغە سالدى رۇستەخىز،
پادىشاھ ئولدۇر، گەدا ئايلىدا بىز،
قۇللۇغىدا جان بەرسەم خۇبمۇكىن.

دىلبەرىم مەندىن يەنە ئاگاھ بول،
مەن گەدايىڭغە ھەمىشە شاھ بول،
جان بېرۇر ھالەتدە سەن ھەمراھ بول،
بىزگە مۇشفىق، غەيرىغە بەدخاھ بول،
ياسىنىڭ ئاھىڭدا ئۆلسەم خۇبمۇكىن.

روز - شەب دىلبەر غەرىبغە قىلسە ناز،
مىڭ جانىم بولسا ئېرۇر ئىلكىڭدە ئاز،
ھەر زەمان كۆرگەندە مەھبۇب ئايدى باز،
قىلماس ئېردى بۇ غەرىبغە ئېھتىراز،
قىشۇ ياز ئالدىدا تۇرسام خۇبمۇكىن.

لەختە - لەختە قان يۇتارمەن يار ئۈچۈن،
تاش باغىرلىق، بىۋەفا دىلدار ئۈچۈن،
سەگ سىفەت ئىشكىدە تۇرسام زار ئۈچۈن،
يار دېمەيدۇر، ئېئتىقادىم بار ئۈچۈن،
يار ئۈچۈن فەرياد قىلسام خۇبمۇكىن.

دىلبەرىم مەندىن بۆلەكنى كۆزلەسە،
مەن نەچۈك تاقەت تۇتارمەن سۆزلەسە،
يار ئەگەر سۆزلەپ سۆزىگە تۇرماسە،
بارمۇ سەن دەپ ھالىمە بىر سورماسە،
بۇ كۆڭۈل رەنجىنى ئايتسام خۇبمۇكىن.

① ....

كۆرگەلى كەلدىم جەمالىڭنى سېنىڭ،
سەرۋ قەد، نازۇك نىھالىڭنى سېنىڭ
سەير ئېتەرگە باغۇ راغىڭنى سېنىڭ،
ئالغالى ئالما - ئانارىڭنى سېنىڭ.
ئالما دەپ ئالسام ياشۇرسام خۇبمۇكىن

يارنى ھەر كۈندە مىڭ كۆرگۈم كېلۇر،
كۈندە كۆرۈنۈش بەرمەسە ئۆلگۈم كېلۇر،
قاشىن ئاتسا دىلبەرى كۈلگۈم كېلۇر،
ياخشىلىقنى ھەر زەمان بىلگۈم كېلۇر،
ياخشىلىق قىلغاننى بىلسەم خۇبمۇكىن.

① بىر كوبلېت تېپىلمادى.

مەھبۇبەنىڭ ھۆسنى گويا شەب چىراغ،
مۇنتەزىردۇركىم قاراماقىغە فەراغ،
ئايتادۇر غەمكىن دەرىغا داغۇ-داغ،
يۈك ئاغىردۇر بارغالى يول ھەم يىراغ،
يول ياراغىنى راست ① ئەتسەم خۇبمۇكىن.

مەھۋەشىمدىن ئۆزگەگە بارسا تىلىم،
مىڭ تىلىم بولسۇن گۇناھىدا شىلىم،
بۇ غەرىبغە قىلماسۇن ھەرگىز ئىلىم،
گۈل مەسەللىك سەرۋ بويلۇق دىلبەرىم،
ئاستانەڭنى سۈپۈرسەم خۇبمۇكىن.

مەھبۇبەنىڭ كىرپىكى مانەند سەدەف،
خەستە جانىمغە تېگىپ ئەيلەر ھەدەف،
كۆرمەسەم كۆڭلۈم ساچىلغاي ھەر تەرەف،
يىلدا بىر كۆرسەم يۈزىن دەرمەن شەرەف،
ئارەزىن ھەر كۈندە كۆرسەم خۇبمۇكىن.

يارنىڭ قەددى سەنەۋبەردەككىنە،
قاشلارى گوياكى شەمشەردەككىنە،
كۆزلەرى گوياكى گەۋھەردەككىنە،
زۇلفى ئانىڭ ئىككى ئەژدەردەككىنە،
ئەژدەر ئاغزىغە ئۇرۇنسام خۇبمۇكىن.

مەھبۇبەنىڭ قاشلارىدۇر يا مەسەل،
كويىدا ئاققان ياشىم دەريا مەسەل،
ئاغرىماسلار ئاغرىقىم سەۋدا مەسەل،
يادىدا قۇمرى سىفەت گويا مەسەل،
ئىت كەبى پايىدا ياتسام خۇبمۇكىن.

ئانەتى تەقۋاغە ھەرگىز بولمادىم،
ئۆمر زايىئ كەتكەننى تۇيمادىم،
شۈكرى تەڭرىمگە كېزىكلەپ ئۆلمەدىم،
ياخشىلىق كۆردۈم، يامانلىق كۆرمەدىم،
ياخشى ئات بىرلە كۆمۈلسەم خۇبمۇكىن.

فانىدىن باقىغە مەن قىلسام سەفەر،
ماسىۋەللاھ خەستە كۆڭلۈمدىن كېتەر،
ئۈكسۈمەس فانىدا رىزقىم بىر سەتەر،
شۈكرى لىللاھ بولمادى ھەرگىز خەتەر،
فانى ئالەمدىن تۈگۈنسەم خۇبمۇكىن.

كەلسە ئەزرائىل ئەمانەتكە بۇدەم،
باشىمە تۈشكەي ئۇشۇل دەم كۈھى غەم،
ئۈرتەنىپ قورقۇنچىدىن بولغۇم ئەدەم،
رەھم ئەيلەپ قىلماسا تەڭرىم كەرەم،
سەيھە تارتىپ تەۋبە قىلسام خۇبمۇكىن.
② ....

ياركەند شەھرىدە مەنزىلگاھسىز،
تاتىرىكمەن بىر قىلىڭ پەرۋاھ سىز،
جىلۋە ئەيلەپ ئۆتسەڭىز ناگاھ سىز،
دەھر ئېلى ئەنجۇم كۆرۈنگەي، ماھ سىز③
ئاھ دەپ ئىشقىڭدا ئۆلسەم خۇبمۇكىن.

بولدى ئۈچ يىل ئېلىڭدىن بىز كەلگەلى،
يارنىڭ كويىدا مەن ئەڭگەلگەلى،
كېچە-كۈندۈز يادىدا جان بەرگەلى،
تىل ئۈچىدا ھەر زەمان دان بەرگەلى،
يەم بېرىپ يۇرتۇمغە يانسام خۇبمۇكىن.

غەيرەتى ئەۋۋارە بولدى يارسىز،
قالمادى ھالى ئانىڭ غەمخارسىز،
فانى ئالەمدە ئاڭا دىلدارسىز،
باغى جەننەتدە ئاڭا گۈلزارسىز،
داغى مېھنەتدىن قۇتۇلسام خۇبمۇكىن.

---

① — زەزىن ۋە مەلە ئېتىبارى بىلەن بۇ سۆزلى قوشتۇق.

② بىر كۇبلېت قىسقارتىلدى.

③ بۇ سۆز ئەسلى قول يازمىدا «ئاي سىز» دەپ يېزىلغان، قاپىيە ئېتىبارى بىلەن «ماھ سىز» دەپ ئېلىندى.

لۇتفى غەززەلىلىرىدىن

نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇۋېلى خەلپەتوپ

* *

ئەي پەرى يۈزلۈك بېگىم، جانلار فىدا بولسۇن ساڭا،
دۇنيەدە ھۆسن ئاتى بار ئېركەن بەقا بولسۇن ساڭا.
ھەددى مەخلۇقاتدىندۇر نارى ئول ھۆسنۇ جەمال،
ئولكى يوقتۇر رەھىم ئېرۇر، بۇ ھەم ئەتا بولسۇن ساڭا.
ئەيمەنىپ ھاسىد تىلىندىن دەست بەرمەس چۈن سەلام،
كۆز ئۇچى بىرلە يىراقتىن مەرھەبا بولسۇن ساڭا.
چۈن ۋەفاسىزلەرغە بەرمىشلەر ئەزەلدە كۆركىنى،
بۇ كەمالى ھۆسن ئىلە قايدىن ۋەفا بولسۇن ساڭا.
بىر قىيا باقساڭ زەكاتى ھۆسن ئۈچۈن ئەي كۆركە باي،
لۇتفىئى مىسكىندىن ئۆلگۈنچە دۇئا بولسۇن ساڭا.

* *

دەۋلەتى ۋەسلى ئىلتىماسى نى ھىكايەتدۇر ماڭا،
ئولكى يادىڭ بىرلە جان بەرسەم كىفايەتدۇر ماڭا.
كېچەلەر زۇلفۇ ئۈزارىڭ ۋەسفىدە فىكر ئەيلەسەم،
ھەر قارانغۇ تۈندە يۈز شەمئى ھىدايەتدۇر ماڭا.
جەۋرۇڭ ئارتار ھەردەمۇ شايىستە خىزمەت مەندە يوق،
نى سەبەبتىن، يا رەب، ئۇش مۇنچە ئىنايەتدۇر ماڭا.
چۈن خەيالىڭ كەلسە، كۆز ياشى نەزەر يولىن تۇتار،
ئەختەرى سەييارەدىن ئۇشبۇ شىكايەتدۇر ماڭا.
ئاغزىڭىزدۇر سىررى غەيبۇ ئاندىن ئەتسەم نۇقتەئى،
ھەددى ئىدراك ئېرمەس، ئىزھارى ۋەلايەتدۇر ماڭا.
ھەر نېمە بولسا ئاڭا باردۇر نىھايەت ئاقىبەت،
نازۇ بىدادىڭدۇرۇر كىم، بىنىھايەتدۇر ماڭا.
لۇتفىنىڭ نەزمى دۇرىغە سالساڭىز شاھىم قۇلاق،
غايەتى تەھسىنۇ ئەنۋائى ئىنايەتدۇر ماڭا.

*

قالىمگە كىرمەگىل، ئەي كۆزى قيماچ،
كى باشىمغە تىگەر خۇد ئول قارا ساچ.
يۇز ئاچغىل، كۆز سىنى تويغۇنچە كۆرسۇن،
نىچە بولغاي بۇ كۆزۇم مۇنتەزىر، ئاچ.
گۇل ئىلتۇر ئال ئۇيلە چىھرەدىن رەڭ،
قىزارسە، ئوغرى ئۇچۇن ئەل ئۇرار كاچ.
جانىمغە قيماسە نەققاش سۇرەت،
نى مەئنىدىن قىلۇر كۆزۇڭنى قيماچ.
تىرىكلىك قىلغاي ئىردى كىم بىلە رۇھ،
ئەزەلدىن كەلمەسە مىھرىڭنى ئالغاچ.
لەبىڭدىن چۇن سۇچۇكلۇك قەند ئوغۇرلار،
سالۇرلار ئەل ئانى سۇغا ياالاڭغاچ.
نىشان تاپقاي بەقادىن ئاندە لۇتفى،
كى خاكى ئوقلارىڭغە بولسە ئاماچ.

* *

ئەي غەمزەسى مىسكىنلەرە كۆپ قىلغۇچى بىداد،
جادۇ قاراقىڭ سىھر ئىلە هارۇتغە ئۇستاد.
بىر يولى بۇ بىچارە دۇئاچىڭنى ئۇنۇتما،
بىر كۇن ساڭا بۇسۆزلەرىمىز كەلگۇسىدۇر ياد.
فەريادىم ئوشۇل يەرگە يىتىپتۇركى نىچەكىم،
فەرياد ئىتەرەم مەندىن ئىشىتمەس كىشى فەرياد.
تاغنى ئىرىتۇر ئاهىم ئەسەر قىلغۇسى بىر كۇن،
كۆڭلۇڭ نىچەكىم بولسا تىمۇر، تاش داغى پۇلاد.
بار قۇللۇغۇڭىز ئىشقى هەنۇز سەرۋ باشىندە،
تۇزلۇك بىلە گەرچە ئانى قىلمىش قەدىڭ ئازاد.
هەمدەرد ئىلە هالىمنى دەيىنكىم، تۇشە باۋەر،
ئول دەمكى يولۇقسە ماڭا دەهشەر كىزنى فەرهاد.
بۇ لۇتفىنى بىچارەگە گاھ-گاھ نەزەر ئەيلە،
ئەي تۇركى سۇمەنسايۇ، ۋەي سەرۋى پەرىزاد.

* *

كۆزۇڭدەك كەزگۇچى ئەييارە يوقتۇر،
قاشىڭدەك بىر پەرى مەككارە يوقتۇر،
فۇسۇنلار بىرلە يەر غەمزەڭ جىگەرنى،
ئانىڭدەك هەم يەنە خۇنخارە يوقتۇر،
سىنى كۆرمەي ئۆلەرمەن، گەر يولۇقسام،
جۇنۇندىن تاقەتى نەززارە يوقتۇر.
كىچىك ئاغزىڭ غەمىندە ئاشىقىڭغە،
ئۇلۇغ تىنماقدىن ئۆزگە چارە يوقتۇر.
كۆڭۇللەر دەردىغە گەر چارە قىلساڭ،
مىنىڭدەك دۇنيىدە بىچارە يوقتۇر.
نىتەر لالە تۇرۇپ ياباندە مۇنچە،
ئۇياتىڭدىن ئەگەر ئەۋارە يوقتۇر.
جەفا كۆپ قىلماكىم كۆڭلۇڭ مەسەللىك،
بۇ لۇتفى جانى سەنتەك خارە يوقتۇر.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

*

سېنى جەمئىكى، گۇلرۇخسار دەرلەر،
مېنى هەم ئەندەلىبى زار دەرلەر.
بۇ قەد ئېرەمەس، ئېرۇر رۇهى مۇسەۋۋەر،
رەۋان ئۇلكىم، ئانى رەفتار دەرلەر.
نەزەر ئەهلى كۆرۈپ نارتەك ياڭاقىڭ،
مەسەل: «بىر نارۇ مىڭ بىمار» دەرلەر.
تەبىبلەر بارچە دەردىمدىن هەراسان،

*

تىرىلمەكىن بەسى دۇشۋار دەرلەر،
ساچىڭ رۇم ئىچىرە چىندىن باش چىقاردى،
ئانى ئۇل ۋەجھەدىن سۇسمار دەرلەر.
نې كۆڭلى سادده ئەلدۇر ئىشق ئىلىكىم،
سېنىڭدەك بىۋەفانى يار دەرلەر.
ئەدەمدۇر ئۇل ئاغىز فىكرىندە لۇتفى،
خەلايىق بىلمەي ئانى بار دەرلەر.

* *

ئەي مەڭلەرى فىلفىل، كۆزى كافىر، يۈزى كافۇر،
ئەسرۇ داغى بولما بۇ كېچەر هۆسنۈڭە مەغرۇر.
سەن هۇسن ئېلىنىڭ خانىسەنۇ بەندە تىلەنچى،
سەن دىلبەرى گۇلرۇخسەنۇ مەن بۇلبۇلى مەهجۇر.
ئۇل ئارەزۇ زۇلفۇڭ هەۋەسىدىن چۇ ئۆلەرمەن،
هەر كېچە مەزارىمغە تۆكۆلسە نې ئەجەب نۇر.
بۇ هۇسنىكى بار سەندە تاپىلماس پەرىلەردە،
قىلساڭ نېچە كىم ناز، تۇتارلار سېنى مەئزۇر.
جەۋرۇڭنى تىلەر بەندە، ۋەلې ياخشى ئەمەسكىم،
ياخشى كىشىلەر بولسا يامانلىق بىلە مەشهۇر.
مەن گەرچە جەفا ئۇتىنە يانىدىم يانە ئالمان،
خاه كۆز ئىلەر ئۆلتۈر مېنى، خاه يۈزۈمە بىر ئۇر.
ئۇل جادۇ كۆزۈڭ لۇتفىغە ئانچە نەزەر ئەتمەس،
قالماس كىشى پەرۋاسى، ئاڭاكىم ئىسە مەخمۇر.

* *

لەيلەتۇل مېئراجىنىڭ شەرهى ساچى تابىندەدۇر،
قابە قەۋسەين ئىتتىهادى قاشى مېهرابىندەدۇر.
خىزرنىڭ ئەينى ياشۇنمىش، كۆكتىن ئەنمەس هەم مەسىه،
نېتسۇن ئۇل مۇئجىز بۇدەم ياقۇتى سىرابىندەدۇر.
نامەئى قۇدرەتلە بىتكەندە نې مۇسهەفدۇر يۈزى،
كىم مەلاهەت ئايەتى مەجمۇئى ئانىڭ بابىندەدۇر.
كۆپ يۈگۈردى رەۋزەدە ئەينەن تۇسەمما سەلسەبىل،
تاپمادى گۇل چاشنىكىم شەككەرى نابىندەدۇر.
زۇلفىغە قەدرۇ بەرات ئوخشار، ۋەلى يۈز فەرقى بار،
سۆز ئانىڭ يانىڭدەكى خۇرشىدى مەهتابىندەدۇر.

كۆزلەرى هەر گۇشە ئۆيقۇدىن قوپارۇر فىتنەلەر،
تۇرفە مەخمۇرىكى چەندان فىتنەلەر خابىندەدۇر.
لۇتفىنى مەيخانەدە ئاشۇفتە كۆرسەڭ، قىلما ئەيب،
كىم، بۇ مەجنۇن ئىختىيارى زۇلفى قۇللابىندەدۇر.

* *

كۆرگەلى لەئلىڭ ئەقىقىن كۆڭلۈم ئول يان تارتادۇر،
بۇ يامان ئەندىشەلىقنى گويىيا قان تارتادۇر.
داد كۆزۈڭدىنكى، دىنگە نېچە تۇز ئۇرسام، مېنى،
كۇفر سارى سېھر ئىلە ئول نامۇسۇلمان تارتادۇر.
ئالىدە جان تارتادۇرمەن، تا مەگەر تۇشغەي قەبۇل،
بىر نەزەر قىلماس بۇ مېسكىن سارىكىم، جان تارتادۇر.
خاكى پايىكىم ئاڭا زۇلفى تېگەر كۆپ ئىستەرەم،
يا مېنى تۇپراق، يا رىزقى پەرىشان تارتادۇر.
مەيل ئېتەر ئۆز جىنسىگە هەرجىنس ئۆزىنى لاجەرەم،
بېلى سارى ئول كەمەندى ئەنبەر ئەفشان تارتادۇر.
قاشلارى ياسىن قۇلاقغە يەتكۇدەك تارتار كۆزى،
ئىككى يانى مەستى لايەئقىل نې ئاسان تارتادۇر؟
يوقتۇرۇر يالغۇز بۇلۇتغى جانغە جەۋرى رەقىب،
قايدا بىر دانادۇرۇر، ئول جەۋرى نادان تارتادۇر.

* *

نېچەكى جەۋر قىلۇرسەن، ۋەفادىن ئارتۇق ئېرۇر،
كەرەمكى ئۆزگەگە قىلساڭ، جەفادىن ئارتۇق ئېرۇر،
ئىشىكىڭىزدىن يىراق بولسە كۆز ئېرۇر گىريان،
ئىزىڭ توزى ماڭا يۇز تۇتىيادىن ئارتۇق ئېرۇر.
شەكەر كەبى ماڭا دۇشنامىڭىز كېلۇر شىرىن،
نې شۇكر ئېتەي ئاڭاكىم، دۇئادىن ئارتۇق ئېرۇر.
نېچۇك تەبىبغە دەردىڭىزنى ئايتايىن ئاخىر،
كى دەردىڭىز ماڭا يۈزمىڭ دەۋادىن ئارتۇق ئېرۇر.
ساچىڭنى ئىستەسە لۇتفىي خەستە، يازغۇرما،
هەۋا يولىندە چۇ مۇشكىن سەبادىن ئارتۇق ئېرۇر.

* *

قەدىڭنىڭ نەخلى، ئەي سەرۋى سەرەفراز،
نىهالى دىلرەبالىقتۇر، بارى ناز.
سىنىڭ غەمزەڭ بەلا بولدى كۆڭۈلگە،
بەلا ئەنگىز ئېرۇر هەر قايدە غەمماز.

قاچان تەگسۈن يۈزۈڭ سارىغ يۈزۈمگە،
قاۋۇشمايتۇر خەزان بىرلە بەلى ياز.
ئۇچار رۇھىم مېنىڭ يۈزۈڭنى كۆرسەم،
بەلى بۇلبۇل قىلۇر گۇل سارى پەرۋاز.
كۆزۈڭ كۆپ ئەلنى ئېلتۇر توغرا يولدىن،
سېنىڭ يولىڭدە بولغاي ئازماغان ئاز.
مەسىھا بىر نېمە باركىم كۆرۈنمەس،
دۇداغىڭ قىلغالى جان بەرمەك ئاغاز.
ئىتىم دەپ لۇتفىنى، شاھىم، ئۆكەرسەن،
ھەمىن بولغاي گەداغە ھەددى ئېئزاز.

*

جانۇ كۆڭۈل كىشۇەرىنىڭ خانىسىز،
ھۇسنۇ لەتافەت تېنىنىڭ جانىسىز.
ۋەھكى نې خۇش تالئى مەسئۇدى بار،
ئول فەلەكىكىم، مەھى تابانىسىز.
بىزنى سۈچۈك شۆزلەرىڭىز قىلدى سەيد،
سىز بۇ ئاغىز بىرلە شەكەر قانىسىز.
جانۇ كۆڭۈل ئىچرە ئۇرارسىز قەدەم،
قايسى چەمەن سەرۋى خىرامانىسىز.
شيۋەدە ئانىكى تۆكەر ئەل قانى،
خۇنى تۇتۇپ، سىز، ئەي بېگىم، ئانىسىز.
مەڭگۇ ياشار كىمكى كۆرەر سىزنى بىر،
ۋەھ نى خىزرى چەشمەئى ھەيۋانىسىز.
لۇتفىئى مىسكىنگە بۇ ھىجران تۈنى،
رەھم قىلىڭ، گەرچەكى سۇلتانىسىز.

*   *

ئۆلتۈرۈر ھىجران مېنى ئول راھەتى جاندىن يىراق،
تۈشمەسۈن گۇل مەۋسۇمى ھېچ كىمسە جانەندىن يىراق.
ياز فەسلىكىم ئېرۇر ئەيشۇ تەرەبنىڭ مەۋسۇمى،
سالدى بۇلبۇلتەك مېنى گەردۇن گۇلىستاندىن يىراق.
لالەتەك بەغرىمدە داغ ئېردى، ئەجەبكىم قالمىشەم،
بىر سۇمەنبەر يۈزى گۇل سەرۋى خىراماندىن يىراق.
دوستلارنىڭ كۆڭلى گۇلتەك ئاچىلىپ گۇلگەشت ئارا،
مەن مۇنۇڭدەك يازدە ئول ئەيشۇ جەۋلاندىن يىراق.
ئەي كۆڭۈل، ھەسرەتتە جان بەرگىل، داغى ۋەسل ئىستەمە،
كىم ئېرۇر مېھرۇ ۋەفا ئول شاھى خۇباندىن يىراق.
كۆركىنىڭ باغىندە يىغمىش مەھۋەشىم گۇل خىرمەنى،
بىر نەفەس ئول ۋەجھ ئىلە ئېرمەسمەن ئەفغاندىن يىراق.
لۇتفى زۇلفۇ يۈزۈدىن ھەيرەت مەقامىندە تۈشۈپ،
بىر ئەجەب ئالەمدە قالمىش كۇفرۇ ئىماندىن يىراق.

*   *

ئىلىككە كۆننى كىۋۈرسە بولۇر، ۋەلې سېنى يوق.
يىراقدىن ئاينى كۆرسە بولۇر، ۋەلې سېنى يوق.
زىھى مىزاجكى ھەر نېچەكىم شەكەر لەب بار،
كىشىنىڭ ئاتىنى سورسە بولۇر، ۋەلې سېنى يوق.

نې سۇد ئۆد كەبى كۆيگەنىمكى، ئەنبەر ئىلە،
رەۋان يەرىنى كەتۈرسە بولۇر، ۋەلى سېنى يوق.
نې باك بولۇر ئۆشبۆكى، زۆھرەنى كۆكتىن،
ئەزايىم ئىلە تۆشۈرسە بولۇر، ۋەلې سېنى يوق.
بۆلۈتفى تىنىماسە تا يانماسە، ئەجەب يوقكىم،
جەھاننى كۆرمەي ئۆتۈرسە بولۇر، ۋەلې سېنى يوق.

*　　*

زىھى سەرۋ ئۈستىدە يۈزۈڭ قەمەردەك،
قانى بىر شاخى گۈل سەن سىيمبەردەك.
سېنىڭ بىرلە جەھاننى خۇش كۆرەرمەن،
كېرەكلىكسەن ماڭا نۇرى بەسەردەك.
قىلۇر چولپان كۆزۈڭ ھەردەم قىرانلار،
ئانى كىم ئاڭلاسۇن ساھىبنەزەردەك.
خىرامان قورىيادىن چىقمادىڭ، ئاھ!
ياشۇنمىشسەن قامىش ئىچرە شەكەردەك.
دەمىم چىقماس مېنى ئۆلتۈرسە غەمزەڭ،
كۆزۈڭ دەۋرىندە يوق مەن بىخەبەردەك.
مېنى بۇ ناتەۋانلىق بىرلە زۈلفۈڭ،
جەھاندا كەزدۈرۈر پەيكى سەھەردەك.
كۆرەر ھەق نۇرىنى يۈزۈڭدە لۈتفى،
خەيالى باتىل ئېرمەس ئۆزگەرلەردەك.

*　　*

ئەي كۆزۈڭنىڭ شىيۋەسى ئالەمنى مەدھۇش ئەيلەمەك،
زۈلفۈڭ ئىشى چىن ئېلىنى ھەلقە دەرگۇش ئەيلەمەك.
بېلگۈ ئاغزىڭ خەيالى بىرلە بولغۇمدۇر ئەدەم،
كىم، بولۇرمەن قۇلغە فىكرى بۇسە ئاغۇش ئەيلەمەك.
كۆڭلۈمىز مۇنداقكىم، ئۆرگەندى سېنىڭ يادىڭ بىلە،
تا قىيامەت كەلىمەگەي بىزدىن فەرامۇش ئەيلەمەك.
ئەي كۆڭۈل، نۇش ئەيلە يۈزمىڭ مۇندەيى ئاچچىق سۆزىن،
كىم كېرەك ئول لەئل ئۈچۈن خۇنابەلەر نۇش ئەيلەمەك.
ئىشقدىن مەنئ ئەتسە زاھىد بولماغىل مەشئۇف ھېچ،
كىم ئېرۇر ئەھمەق جەۋابى، لۈتفى، خامۇش ئەيلەمەك،

*　　*

جان مەملەكەتىن ياقتى يانار ئوتقە فىراقىڭ،
جان تەندە قاچان قويدى خود ئول جادۇ قاراقىڭ.
سەن ساقلا كۆڭۈل ھۇجرەسىن، ئەي يار خەيالى،
بۇ ئوتنا يانا يانماسۇن ئول پاك ۋىساقىڭ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ئاخىر، ئەي فەلەك، نالەۋۇ فەريادىم ئىشتكىل،
ھەر نېچچە مېنىڭ ئاھىم ئاغىر قىلدى قۇلاقىڭ.
ئەي كۆز، يىغادىن تىنماغىلۇ بىردەم ئويۇما،
غەفلەتدىن ئېرۇر بەھرى غەم ئىچرە ئويۇماقىڭ.
بىر جۇرئەنى بۇ خەستە قۇلۇڭ يادىنە قىل نۇش،
ئول دەمكى ئېرۇر زۇھرەۋۇ گۇل مۇترىبۇ ساقىڭ.
ھىجران غەمىدىن تۇتتى كۆڭۈل تەبئىنى مۇھرىق،
بەرمەدى ئاڭا شەربەتى ئۇنناب دۇداقىڭ.
بۇلۇتفىنى ئۆلتۇرغەلى غەمزەڭگە بۇيۇرما،
تەقسىر قاچان قىلدى ئول ئىش ئىچرە قاراقىڭ.

*   *

نېچچە قويغاي باغرىمە داغ ئول يۈزى ماھىم مېنىڭ؟
نېچچە ياندۇرغاي فەلەكنىڭ شەمئىنى ئاھىم مېنىڭ.
يولدىن ئازدى ناگەھان زۇلفىن كۆرۈپ مىسكىن كۆڭۈل،
يوللار ئەگرى، تۈن ئۇزۇن، نېتكەي بۇ گۇمراھىم مېنىڭ؟
خۇش ياراشۇر سەرۋىدەك قەددى ئۈزە سىيم ئالماسى،
ئاھكىم، يەتمەس ئاڭا بۇ دەستى كوتاھىم مېنىڭ.
ئەمدىكىم، تۇپراق بولمىشدۇر ئىشكىڭدە تەنىم،
قايدادۇر ھاسىدكى، كۆرگەي دەۋلەتۇ جاھىم مېنىڭ.
چەرخ ئۇرار خەزرا سەرادىقتە فەلەك شاھىدلارى،
خەيمەدىن بىر تۈنلە چىقسە ماھى خىرگاھىم مېنىڭ.
نالىشىم بەردى ئىشىكى ئىتلەرىگە دەردى سەر،
ئەفۋى قىلغايلار كەرەم بىرلە بۇ بىراھىم مېنىڭ.
بولدى يەكتادۇر تىشى ۋەسفىندە لۇتفىنىڭ سۆزى،
نې ئەجەب، تۇتسا قۇلاغىنى ئاڭا شاھىم مېنىڭ.

*   *

ئەي كۆڭۈل بۇرجىندە خۇرشىدى جەھانتابىم مېنىڭ،
يۈزۈ كۆزۈڭدىن يىراق يوق خورد ئىلە خابىم مېنىڭ.
قىبلەدىن، يارەب، ئۆلەر ھالەتدە ئەۋرۇلسۇن يۈزۈم،
گەر سېنىڭ قاشىڭدىن ئۆزگە بولسە مېھرابىم مېنىڭ.

چۈن سېنىڭ سىيمىتەك سەقاقىڭدىن تەمەئلەر بولدى خام،
نېچە ئالتۇن ئۆززە مەۋج ئۇرغاي بۇ سىيمابىم مېنىڭ.
رىشتەئى زۇلفۇڭ بەلالار باشىمە جەمئ ئەيلەدى،
ئول سەبەبدىندۇر پەرىشان جۇملە ئەسبابىم مېنىڭ.
ئەي قۇياش، يۇلتۇزدىن ئايرۇ ياكى ئايتەك بولمىشەم،
كىم، قالۇرغە ئۆزگە يوقتۇر بىر زەمان تابىم مېنىڭ.
خەستە كۆڭلۈمگە شىفا ئېردى لەبىڭ بىر سورماغى،
بىر ئانى سوردۇرمادۇڭ، ئەي ئېرنى ئۇننابىم مېنىڭ.
ئارەزىڭ شەۋقىندە مۇنداقكىم ئاقار كۆزۈم سۇۋى،
لۇتفىدەك يۈزنى غەرىق ئەتكەي بۇ سىلابىم مېنىڭ.

* *

ئەي سەنەۋبەر بويلى دىلبەر، فىكرى ھىجران قىلماغىل،
شەۋق ئوتىندە مەن گەدانى ئەسرۇ بىريان قىل.
ئەلگە كۆپ ئىنئام ئېتەرسەن، دەم بەدەم دۇشنامنى،
قەدر بىلمەسلەرگە ئاخىر، مۇنچە ئېھسان قىلماغىل.
شەرت قىلدىڭكىم: «سېنى مەن ئۆلتۈرەي!»، ئۆلتۈرمەدۈڭ،
چۈنكى يەتمەسسەن سۆزۈڭگە، ئەھدۇ پەيمان قىلماغىل.
ئانداكىم، بولدۇم خەبەرسىز، داغ قويدۇڭ جانىمە،
ئەمدى بىلمەسمەن دېمە، ئۆزۈڭنى نادان قىلماغىل.
ئۆزگەلەر سارى باقىپ غەمزە ئوقۇڭنى ئاتماغىل،
يۈرەكىمنى دەم بەدەم ھەسرەت بىلە قان قىلماغىل.
«سەن مېنى سەۋدۇڭ» دەبان نې يازغۇرۇرسەن بەندەنى،
گەر كېرەكمەس ئاشىق ئەۋۋەل ئەلنى ھەيران قىلماغىل.
لۇتفىئى مىسكىنگە كۆرگۈز سائىدىڭنى لۇتف ئىلە،
بۇگەدادىن نۇقرەنى يېڭىدە پىنھان قىلماغىل.

* *

مېنى شەيدا قىلادۇرغان بۇ كۆڭۈلدۇر، بۇ كۆڭۈل،
خارۇ رەسۋا قىلادۇرغان، بۇ كۆڭۈلدۇر، بۇ كۆڭۈل.
ئوقدەيىن قامەتىمىزنى قارە قاشلىغلار ئۈچۈن،
مۇتتەسىل ياقىلادۇرغان بۇ كۆڭۈلدۇر، بۇ كۆڭۈل.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

مېنى يازغۇرمە «سەۋەر» دەپكى، مېنىڭ ھەددىم ئەمەس،
ئۇل تەمەننا قىلادۇرغان بۇ كۆڭۈلدۇر، بۇ كۆڭۈل.
بارمە، دەرلەر، ئىشىمكى سارى دەمادەم نېتەيىن،
كۆپ تەقازا قىلادۇرغان بۇ كۆڭۈلدۇر، بۇ كۆڭۈل.
تارى مويىن ھەۋەسى بىرلە قاراڭغۇ كېچەدە،
جاننى سەۋدا قىلادۇرغان بۇ كۆڭۈلدۇر، بۇ كۆڭۈل.
دۇشمەنۇ دوست ئاراسىندە مەنى غافىلنى مۇدام،
بېسەرۇ پا قىلادۇرغان بۇ كۆڭۈلدۇر، بۇ كۆڭۈل.
ئۆزگەدىن كۆرمەكى كۆزۈڭ ياشىنى، ئەي لۇتفىكىم،
ئەينى دەريا قىلادۇرغان بۇ كۆڭۈلدۇر بۇ كۆڭۈل.

* *

ئەي مەلاھەتكە يۈزۈڭ ماھىيەتىندە ھەد تەمام،
مەنتىق ئىچرە كۆرمەدىم ئاغزىڭ كەبى ساھىب كەلام.
ھۇسن يەكلىغ بىۋەفاسەن، ئىشقدەك ھەم جان گۇداز،
جان مەگىزلىك ناگۇزىرۇ ئۇمردەك چابۇك خىرام.
قامەتىڭ بارىندە شىرىنلىك تالاشسە نەيشەكەر،
نەيشەكەرنى بەندۇ بەند، ئېتىپ يىگەيلەر خام ـ خام.
جەۋھەرى فەرد ئاغزىڭىزگە تا كۆڭۈلنى بەرگەلى،
تىلدەك ئەل ئاغزىندە تۈشتۈم تاپمايىن بىر زەررە كام.
ئەقل ئىستەر ئېردىكىم، كۆرسە رەۋان جان سۇرەتىن،
قامەتىڭ سەرۋى بۇ ئىشكە راست كۆرگۈزدى قىيام.
ئۇل ئەلىف بويلۇق سەنەمنىڭ ھەلقە ـ ھەلقە زۇلفىدىن،
نېچەكىم چەكتىم بەلالار دېمەدىم يۈزۈندە لام،
جان بېرۇر لۇتفىيۇ ئالىندە خەيالىڭدۇر مۇقىم،
كەل خەيالىڭدىن ۋەفا ئۆرگەن، داغى مېھر ئەيلە دام.

* *

تا قىلدى بۇ ئاشۇفتە كۆڭۈل زۇلفىدە ئارام،
مەجنۇنى پەرشان ئىشىنى قىلدى سەرەنجام.

شەككەر لەبىدىن كىم تىلەسە شەربەتى شىرىن،
ھەسرەت بىلە فەرھاد كەبى ئول ئۆلگۈسى ناكام.
ئاشىقمۇ بولۇرگۇل ياڭاقى شەۋقىدە مەردۇم،
يەر يۈزىنى كۆز قانى بىلە قىلمەسە گۈلفام.
سىيم ئالماسىۋۇ، لەئلى مەيىنى كۆڭۈل ئىستەر،
ئارې، بولۇر ئول ئاشىقى مىسكىن تەمەئى خام.
ئەي دوستلارىم، ئاھۇكۆزىنى كۆرمەيىن ئۆلسەم،
زىنھار، ساچىلىق تابۇتىم ئۈزرە قارە بادام.
يۈز فاتىھەنى يۈزۈڭە ھەر سۇبھ ئوقۇرمەن،
چۈن «لەيلەتۇل - قەدر» ئايەتىنى زۇلفىڭە ھەر شام.
لۇتفى كەبى گەرسەرۋى سىھى كۆرسە قەدىڭنى،
ئازاد ئۆزىنى قۇل قىلۇر ئول سەرۋى گۈلئەندام.

*   *

جەمالىڭ شەمئىنە پەرۋانە كەلدىم،
فىراق ئوتىنە يانە - يانە كەلدىم.
فىراقىڭ زۇلمىدىن داد ئىستەمەككە،
سېنىڭدەك نازەنىن سۇلتانە كەلدىم.
پەرى رۇخسارە، سەنتەك دىلرەبانى،
كۆرەيىن دەپ، مەنى دىۋانە كەلدىم.

لەبىڭدىن سورغالى كەلدىم تەبۇقدە،
خىزىرتەك چەشمەئى ھەيۋانە كەلدىم.
يۈزۈڭنىڭ ھەجرىدىن جانىمغە يەتتىم،
ئانىڭ ئۈچۈن سېنىڭتەك جانە كەلدىم.
قاشىڭ ياسىن كۆرۈپ ئېيد ئايىدۇر دەپ،
قاشىڭدە لۇتفىدەك قۇربانە كەلدىم.

*   *

يا رەب، نې ئەجەب يارى جەفاكارە يولۇقتۇم،
كۆزىيۇ قاشى جادۇيى مەككارە يولۇقتۇم.
شۇكرانەغە جان بەردىم ئوشۇل چېھرەنى كۆرگەچ،
ھەقتىن نې تىلەي ئۆزگەكى، دىلدارە يولۇقتۇم.
نې تالىئ ئىلە مەن تىلەيىن مېھر ئول ئايدىن،
چۈن بۇيلە جەفاچى بۇتى ئەييارە يولۇقتۇم.
ھېچ يەردە قەرارىم يوق ئىدى، كويىدە تۇردۇم،
جەننەتتە مۇقىم ئولدىمۇ دىلدارە يولۇقتۇم.
يار ئىستەر ئىدىم، ئۈچرادى ناگاھ رەقىبى،
گۈلنى تىلەدىم، لۇتفى، ۋەلې خارە يولۇقتۇم.

*   *

ھۇسنۇڭغە باقىپ، ئاھ دېگۈمدۇر داغى ئۆلگۈم،
سەنسەن ماڭا دىلخاھ دېگۈمدۇر داغى ئۆلگۈم.

www.uyghurkitap.com

نېچە ياشۇراي دەردىمى، چۈن ئۆلگەنى يەتتىم،
بولماسمۇسەن ئاگاھ دېگۈمدۇر داغى ئۆلگۈم.
ئول قەددۇ ئاغىز رەمزىنى مۇنداقكى كۆرەرمەن،
تا قايسى نەفەس، ئاھ دېگۈمدۇر داغى ئۆلگۈم.
ئاخىر دەمدە ھەركىشى كۆڭلىندەكىن ئايتۇر،
مەن ھەم ساڭا ناگاھ دېگۈمدۇر داغى ئۆلگۈم.
دىيدارىڭە مەۋقۇفدۇرۇر ئېرنىمگە كېلىپ جان،
كۆرسەم سېنى ئەللاھ، دېگۈمدۇر داغى ئۆلگۈم.
ھەركىم دېسە ئاشىقمەن ئاڭا، گەرچە خەتەردۇر،
باشتىن كېچىپ، ئەي ماھ، دېگۈمدۇر داغى ئۆلگۈم.
لۇتفى ئۆلەرىن خەيلى خەيالىڭ تابۇغىندە،
گەر يوللۇقۇ بىر ئاھ، دېگۈمدۇر داغى ئۆلگۈم.

*　　*

قارا مەڭ ئال ئەڭ ئۈزە قويماق ئال ئىمىش بىلدىم،
تەمەتتۇ ئاندىن ئېلىنماغ مەھال ئىمىش بىلدىم.
ئۈمىد ئېردى بېرەر كۆڭلەكىن يېگىن تۇتسام،
مېنىڭ باشىمدە بۇ مۇشكىل خەيال ئىمىش بىلدىم.
سەھبە تەنگە نېدىن بولدى زەئىف تەزئىفى،
بۇ سۆزدە خەتتىدىن ئانىڭ مىسال ئىمىش بىلدىم.
باشىمنى گوي ئېتىپ ئاللىندە زۇلفى چەۋگانىڭ،
بۇ يەردە باشقە يەنە ئۆزگە ئال ئىمىش بىلدىم.
ئەزەلدە ئاشىقۇ مەئشۇق جىسمۇ جان ئېرمىش،
بۇ كۆن بەھانەتەك ئول زۇلفۇ خال ئىمىش بىلدىم،
يارۇتتى ئىشق چەراغىنى شەمئۇ پەرۋانە،
ھەدىسى بۇلبۇلۇ گۇل قىيلۇ قال ئىمىش بىلدىم.
چى جايى ئابى رەۋانىڭىم سېنىڭ سۆزۈڭ، لۇتفى،
بۇ ئىشق تەشنەلەرىگە زۇلال ئىمىش بىلدىم.

*　　*

ئەي، ھۇسن ئىچىندە مەزھەرى سۇنئى ئەللاھسەن،
نازۇ كەرەشمە كىشۋەرىدە پادىشاھسەن.
يەتمەس كىشىنىڭ ئىلكى چۇ ۋەسلىڭ ئېتەگىنە،
ئول ۋەجھ ئىلە دېدىم سېنىكىم مېھرۇ ماھسەن.
مەنددىندۇرۇر گۇناھكى، بەردىم ساڭا كۆڭلۈم،
كۆڭلۈمنى گەر سەن ئاسراماساڭ، نې گۇناھسەن.

قالىمنى ھەجرى يار تۆكەر، ئەي خەيالى دوست،
ئەرز ئەيلەمەككە ئالىمىندە بولغىل گۇۋاھ سەن.
كۆپ لۇتفىدىن سەۋەر مىنى دەپ يۇز ئەۋرۇمەگىل،
ئىككى جەھاندە چۇن ئاڭا پۇشتۇ پەناھسەن.

* *

ئەي، ئارەزى بەرگى گۇلۇ، ئەي قامەتى سەرۋى چەمەن،
رەۋشەن سىنىڭ يۇزۇڭ بىكىن تاپمادى بىرشەمئ ئەنجۇمەن.
يۇز ئۆزە زۇلفۇڭنى سالىپ بوستاندە يۇرۇسەڭ بىرەر،
سۇنبۇل مەڭىزلىك تولغانۇر، ئۆز ـ ئۆزىچە ۋەردۇ سۇمەن.
لەئلىڭكىم ئول خاتەمدۇرۇر ئەڭگۇشتەرىنتەك ئاغزىڭە،
ئانىڭ كەبى ياخشى ئەقىق كۆرمەدى ئۇمرىدە يەمەن.
كۆڭلۇم تىلەر جان نەقدىنى سەرف ئەتسە يۇزۇڭ ۋەجھىنە،
بۇ ۋەجھ مىنكۇللۇل ـ ۋۇجۇھ، كۆردۇم ئىرۇر ۋەجھى ھەسەن.
سوردۇم لەبىڭدىن: «يۇزبەلا جانىمغە سالغان سەنمۇ سەن؟»
سەكرەدى ئالىڭدا قاشىڭ، يەئنى «ئۇلەش قىلغۇچە مەن.»
غەمزە بىلە ئايتۇر كۆزۈڭ: «ئەي ئەگرى ئولتۇر، سۆيلە راست،
مەندىن ئۆگۈن كىمدۇركىم ئول بىلغەي بۇ سەنئەت يا بۇفەن؟»
بۇلۇتفى كۆڭلى ئارزۇلار زۇلفۇڭ جەۋارىندە تۇرىن،
ھەرنىچە ئول كۇفر ئىلىدۇر، ئىماندىن ئول ھۇببۇل ـ ۋەتەن.

* *

مىنى ئاغزىڭ ئۇچۇن شەيدا قىلىپسەن،
ماڭا يوق قايغۇنى پەيدا قىلىپسەن.
سىنىڭ يايىڭنى ھىچ كىم تارتا ئالماس،
مۇنىڭتەككىم،قاشىڭنى يا قىلىپسەن.
يادا قىلغان كەبى كۆز جادۇسىندىن،
كۆزۈمنىڭ يامغۇرۇن دەريا قىلىپسەن.
كىرىپ كۆزدىن كۆڭۈلگە ئانى تارتىپ،
ئەلىفتەك جان ئىچىندە جا قىلىپسەن.
يۇزۇڭنى ئاي دىيدىم، ئەستەغفۇرۇللاھ،
مەگەرئەقلىمنى سەن ياغما قىلىپسەن.
ۋەفا قىلماققا قويماس چۇن سىنى ھۇسن،
جەفا بىرلە مىنى رەسۋا قىلىپسەن.
تۆكەر غەمزەڭ دەما دەم لۇتفى قانىن،
مەگەر كۆز ئۇچىدىن ئىما قىلىپسەن.

* *

قەدۇ ئاغزىڭغا باقسام، ئاھ دەرمەن،
سىنى كۆرگەن سايىن، «ئەللاھ» دەرمەن.
تىلەر كۆڭلۇم سىنى ئالەمدەۋۇ بەس،
بۇ نىسبەتدىن سىنى دىلخاھ دەرمەن.
مىنىڭ ھەددىم ئەمەسكىم،ئىستەسەم ۋەسل،
«كۆز ئۇچى بىرلەباقگاھ ـ گاھ» دەرمەن.
قۇسۇرى تەبئىدىن دەرمەن سىنى سەرۋ،
ئىرۇر ئول نارەۋا، بىر ئاھ دەرمەن.
ئىتەكىڭغە كىشىنىڭ ئىلكى يەتمەس،
سىنى بۇ ۋەجھ ئىلەمەن ماھ دەرمەن.

www.uyghurkitap.com

سىنىڭ قەددىڭ بىلە نازۇك يۇرۇردە،
جەمالىڭ لۇتفى سۆزىن قىلدى رەڭگىن.
ئېرۇر ئۆزگە نېمە ھەمراھ دەرمەن.
سىنىڭ ھۇسنىڭگە «شەيئۇللاھ» دەرمەن.

* *

يارەب، نې بەلا ھۇسنۇ مەلاھەتدۇرۇر ئۇشبۇ؟
رەفتارى شەمايىل ئەمەس، ئافەتدۇرۇر ئۇشبۇ.
ئاشىقكى بولۇر ھۇسن ئىلە يوق مۇنچە دىل ئاشۇب،
ئاندىن داغى بىر ئۆزگە لەتافەتدۇرۇر ئۇشبۇ.
ھەر قايسى زەرىفانە كەرەشمە بىلە ئۆرتەپ،
بىلمەسكە سالىپ، ۋەھ، نې زەرافەتدۇرۇر ئۇشبۇ.
ئۆزگە كىشىدىن ئەقلۇ كۆڭۈل غارەتى كەلمەس،
شىرىن ھەرەكاتىڭغە ئىزافەتدۇرۇر ئۇشبۇ.
لۇتفى، كەچ ئۆزۈڭدىن داغى دىلدارغە يەتكىل،
سالىك ئاياغىگە نې مەسافەتدۇرۇر ئۇشبۇ.

* *

ئەي قەدىڭ تۇبىئى جەننەت خەددى گۈلگۈن ئۈستىنە،
كۆرمەدى دەۋران سىنىڭدەك ئاي گەردۇن ئۈستىنە.
بولدى سۆزۈم نازۇكۇ، كۆڭلۈم خۇشۇ تەبئىم لەتىف،
ھەر قاچان سالدىم نەزەر ئول شەكلى مەۋزۇن ئۈستىنە.
سەرۋ ئانىڭدەك قامەتىڭ ھەيرانىدۇركىم، باشىغە
قىلدى قۇشلار ئاشيان، ئانداقكى مەجنۇن ئۈستىنە.
ھەردەم، ئەي كۆز ياشى، يۈز كۆرمەي مېنى فاش ئەيلەمە،
دەۋلەتىمدىن ئاغنادىڭ يىللار چۇ ئالتۇن ئۈستىنە.
ئەنبەرىن قاشىڭ خەمىندە خالدەك كۆز مەردۇمى،
مۇشكى تەردىن نۇقتەئى سۇلسدۇرۇر «نۇن» ئۈستىنە.
نېچە چەكسۇن خۇبلار ئىلكىدىن جەفا مىسكىن كۆڭۈل،
مۇنچە ئافەت كەلتۈرۈر بىر قەترەئى خۇن ئۈستىنە.
گەر ۋەتەن لۇتفى كۆزىندە تۇتمادىڭ، يوقتۇر ئەجەب،
ئەۋ قوپارماغلىق ئېرۇر دۇشۋار جەيھۇن ئۈستىنە.

* *

سۈرەتىڭدە خامەئى سۇنئى ئېردى تەھرىر ئۈستىنە،
چۇنكى يەتتى كۆزۈڭە، سېھر ئەتتى تەسۋىر ئۈستىنە.
گەرچە باش بىرلە تىكىلدى ۋەسفى زۇلفۇڭدە قەلەم،
ئول قارا تىللىق كۆرۈر ئۆزىنى تەقسىر ئۈستىنە.

هۇسنۇڭىز ئانى نې ئەپ قىرسۇن ئىبارەتقەكى، ئەقل،
دەم بەدەم بىخۇد بولۇر شەرھىندە تەقرىر ئۇستىنە.
ئىش ئەگەر ئەفسۇنغە يەتسە كۆزلەرىڭ ئەشكال ئىلە،
يۈز خەتانى يۈكلەگەي جادۇئى كەشمىر ئۇستىنە.
قاشۇ كۆزۈ كىرپۈكۈڭنۈڭ فىتنەسىدىن يوق قەلەم،
ئول بەلادىن، ئېتەيىن، كەلمەسە بىر - بىر ئۇستىنە.
چىقمادى زۇلفۇڭ سەۋادىندىن كۆڭۈل يول بار ئۈچۈن،
مۇنچە ئۆمر ئېتىپ ئۆزۈن تۈنلەردە شەبگىر ئۇستىنە.
لۇتفىنى ئۆلتۈرمە سەنسىز ئۆلمەگەن جۇرمى ئۈچۈن،
كىم يۈرۈمەس بەندەنىڭ فەرمانى تەقدىر ئۇستىنە.

* *

قولنى شەفتالۇ ئۈچۈن سۇندۇم زەنەخدان ئالماغە،
قاشۇ كۆزى كەلدىلەر هەر گۇشەدىن جان ئالماغە.
ئاي يۈزۈڭگە باقسە، هەيرەتتە قالىپ دەم ئاچماغاي،
كىمكى كەلسە قان ئۈچۈن مەهشەردە تاۋان ئالماغە.
ئۆرتەنۈرمىز هەر زەمان ئۆز دىنىمىزنىڭ زەئفىدىن،
تۈشسە كافىر زۇلفى هەرسارى چۇ ئىمان ئالماغە.
ئىككى نارىيۇ زەقەن ئالماسىدىن بىھ تاپماغاي،
قايسى جەننەت مېۋەسىنى بەرسە رىزۋان ئالماغە.
گاھ سارغاردى هەيادىن، گاھ قىزارىپ ئۆرتەنىپ،
ئول زەقەندىن شىممەئى دېدىم چۇ نادان ئالماغە.
غەمزە بىرلە كۆزى هېچ تەندە كۆڭۈل - جان قويمادى،
تۈركى ياغما تاپسە بار مەيلى فەراۋان ئالماغە.
لۇتفى، گەر ئېرنىن تىلەرسەن كىر رەقىبنىڭ كۆڭلۈغە،
خارەغە كىرمەك كېرەك لەئلى بەدەخشان ئالماغە.

* *

ئەي جەهانى هۇسن زىيبالىق نىقابىڭ ئاستىدە،
دىلرەبائى ئاتى دەۋلەتلىك رىكابىڭ ئاستىدە.
هەسرەت ئىلە جايى ئولدۇركىم جىگەرخۇن ئەيلەسەم،
ئول مەلاهەتكىم كۆرۈپمەن مۇشكى نابىڭ ئاستىدە.
فۇرقەتىڭدىن ئۆتكەنىم، بولغاي قىيامەتلىك ئۇيات،
ئۆلمەسەم بىھ سوگرە قالغۇنچە ئىتابىڭ ئاستىدە.
كۈن تۇغاردىن كۈن پاتارغە قىلدى جايلارنى ئەسىر،
چاهى غەبغەبكىم، تۈشۈپتۇر ئافتابىڭ ئاستىدە.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

لۇتفى جانغە بەلالار كەلدى بىر ـ بىر ئاستىنە،
تۇشكەلى ئول خالى تۇركى نىمخابىك ئاستىدە.

* *

ئەي مەلەكسىما پەرى ئىشقىڭ ئىلىندىن ئاھ ـ ئاھ،
بىر نەزەر قىلساڭ نې بولغاي ئادەمىلىق گاھ ـ گاھ.
ياخشى ئېردى كۆندە ھەردەم ئاي يۈزۈڭ نەززارەسى،
نې يامان كۆنلەردۇرۇركىم، ئەمدى كۆرمەم ماھ ـ ماھ.
چۇن ئۆلەرمەن ئول ئەلىفدەك قەددۇ تار ئاغزۈڭ ئۈچۈن،
سەن ئۆتەردە تۇربەتىمدىن قوپغۇسىدۇر «ئاھ، ئاھ».
تۇشتى كۆڭلۈم ئول زەقەنغە ئاڭلاماي مەدھۇش ئۈچۈن،
ھەرنېچەكىم ئەقلى دۇر ئەندىش ئايىتتى، «چاھ ـ چاھ!»
كەلدى دىلبەرنىڭ خەيالى جان ئۆيىگە كىرگەلى،
ئەي كۆڭۈلنىڭ قانى، بىردەم كىرمە كۆزگە راھ ـ راھ.
ئىتلارىنىڭ خەيلىدە ھەيرانۇ سەرگەردان ئىدىم،
يۈزۈمە باقدى داغى چارلاپ ئىتىنى گاھ ـ گاھ.
لۇتفى ئەشئارىڭنى، لۇتفىي بايسۇنغۇرخان بىلۇر،
كىم، ئەرۇسى مۇلك كۆرمەيدۇر ئانىڭدەك شاھ ـ شاھ.

* *

بولغاي ھەۋەسىڭ مەندە تا جاندىن ئەسەر بولغاي،
ئىشقىڭ يولىدا بارغاي يۈز باشىم ئەگەر بولغاي.
ئاشىق كىشىنىڭ ئىشى خۇبلەر بىلە تۇشگۇنچە،
كافىر بىلە تۇشسۇنكىم، ھۇسن ئىلى بەتەر بولغاي.
جان ئارەزۇ ئېرنىڭدىن بولدى نەغۇ سەۋدايى،
سەۋدا ئىلىگە دەرمان چۇن گۇل بەشەكەر بولغاي.
گەر بىزنى شەھىد ئەتسە بىرخەندە بىلە لەئلىڭ،
خاكىم گىلى شادىدىن تا ھەشر كۈلەر بولغاي.
لۇتفى، نې ئەجەب، قىلسە يۈزۈڭنى كۆرۈپ ئەفغان،
كۆپراقى چۇ بۇلبۇلنىڭ فەريادى سەھەر بولغاي.

* *

ھەرامى غەمزەڭ ئىلىندىن مەدەد، ھاي،
كۆزۈڭ سېھرى مەلالىندىن مەدەد، ھاي.
فىراقىڭ چۆلىدە چاڭقاپ ئۆلەرمەن،
بىرەر ۋەسلىڭ زىلالىندىن مەدەد، ھاي.
تۇتۇپمەن روزە ۋەسلىڭ ئېيدى ئۈچۈن،
قارا قاشىڭ ھىلالىندىن مەدەد، ھاي.
قاتىلمىش بارچە ھەر يەردە بەلالار،
كۆزۈ قاشىدە خالىندىن مەدەد، ھاي.
سېنىڭدەك تاش باغىرلىقدىن تىلەرمېھر،
كۆڭۈل فىكرى مەھالىندىن مەدەد، ھاي.

مېنى قاپساپتۇرۇر ھىجران چەرىكى،
ماڭا، شاھىم، ۋىسالىڭدىن مەدەد، ھاي.

ئەدەمدۇر لۇتفى بىلىك فىكرى ئىچرە،
ئانىڭ نازۇك خەيالىندىن مەدەد، ھاي.

*　　　*

ئەي شەككەرىڭدە مۇئجىزى ئىيسا قەرىنەسى،
يۇسۇف جەمالى ۋەسفۇ سىفاتىنىڭ كەمىنەسى.
لەئلىنىڭ خەيالى زېھنى نەقش بولغالى...،
كۆڭلۈم ئېرۇر جەۋاھىرى غەيبى غەزىنەسى.
ئەشھەب ئىلىك ئۇزاتقالى ئىگىنگەكىم بولۇر،
زىيۋەر يېتەر ھەم ئول قارا ساچ ئەنبەرىنەسى.
ئەي غەمزەڭ ئوقلارىغە نىشان رۇھ پەيكەرى،
ۋەي داغى ھەسرەتىڭغە مەكان قەلب سىينەسى.
ئول قاش تاقىنە قويۇپ ئېردىم، ئۇشالدى ئاھ،
ئۇسرۇك كۆزۈڭ ئالىدە كۆڭۈل ئابگىنەسى.
تار ئاغزىڭۇ لەبىڭنى كۆرۈپ تاڭ قالمىشەم،
كىم كۆردى رۇھى جەۋھەرى، خاتەم نىگىنەسى؟
لۇتفى كەلامى يەتسە سەمەرقەند ئەھلىنە،
ئامۇدىن ئۆتمەس ئىدى خۇجەندى سەفىنەسى.

*　　　*

پەرتەۋىدۇر ئول تەبەسسۇمىدىنكى جان دەرلەر ئانى،
سايەئى سەرۋىڭدۇرۇر ھەمكى رەۋان دەرلەر ئانى.
بەختى سەرگەشتەمنى كۆركىم زۇلفى تەگدى باشىمە،
جان كەمىنىندە نېچەكىم ناتەۋان دەرلەر ئانى.
ئەي كۆڭۈل، ئۆرگەت جەفا بىرلە ئۆزۈڭنى باشتىن - ئوق،
كۆپ ۋەفا كۆز تۇتماكىم، نامېھرىبان دەرلەر ئانى.
ئول ئەلىف بويلۇق قاشى نۇن ئەكسىدىندۇر لەمئەئى،
ھۇسنى ئالەمتابىدىن باشقە گەران دەرلەر ئانى.
ئاي يۈزى بىرلە قىران قىلغان ئۇچۇن چولپان يۈزى،
ئاندىن ئەسھابى نەزەر ساھىبقىران دەرلەر ئانى.
لۇتفىئى گۇمنامنى ئالەمدە قىلغان روشناس،
داغى ئىشقىڭدۇركى دەۋلەتلىق نىشان دەرلەر ئانى.

*　　　*

ئەي ساچىڭ شەيدا كۆڭۈللەرنىڭ سەۋادى ئەئزەمى،
ھەلقە - ھەلقە رۇھنىڭ سەرمەنزىلىدۇر ھەر خەمى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

سۈنبۈلۈڭنى تاراغاندە گۈل ئۈزە تاڭدۇر ئەرەق،
كىم، بۇلۇتلۇق كېچەنى ئەلبەتتە، بولماس شەبنەمى.
سەن پەردەش ھۇردىن مۇشكىلدۇرۇر جان ساقلاماق،
چۈن مەلەك ھەيراندۇر ئول سۈرەتتە نىتسۇن ئادەمى؟
مەن يىراقتىن جان بېرۇرمەن، تاقەتىم يوق باققالى،
يۈزى قاتتىق كۆزگۈكىم، بولمىش جەمالىڭ ھەمدەمى.
مەن بۇ كۆز بىرلە ئۇيانلىقمەن خەيالىڭ يۈزىدىن،
كىم كېلۇر ھەرلەھزەئى ئول گۈشەنىڭ باردۇرنەمى.
ئول بەدەنىنىڭ دەۋلەتىدىن تۇغدى كۆڭلەكىنىڭ كۆنى
ھۇسن تالىئ كۆركىم، ئولدۇر ھالى ئىچكى مەھرەمى.
لۇتفىنى باشتىن مەگەر تىرگۈزسەڭ، ئەي ئىيسا نەفەس،
كىم تەنىدىن بولدى كۆپ جان ئالغالى ھىجران غەمى.

* *

گەر ئاھىمدىن ھەۋاغە چىقسا دۇدى،
كۆرۈنگەي ھەرنەفەس چەرخى كەبۇدى.
زىيان بولسە كىرەك سەرمايەئى ئىشق،
چۇ تەگمەس ھۇسنىڭىزدىن بىزگە سۇدى.

ئىشارەت بىرلە كۆڭ بىچارە يەڭلىغ،
قىلىۇر ھەر سۈبھ ھۇسنىڭگە سۇجۇدى.
نەزەر قىلماس نەغۇ لۇتفىغە كۆزۈڭ
كىم، ئۇسرۇكلەردە بار، ئەلبەتتە جۇدى.

* *

ئاھكىم، قىلدى قەرارى يوق كۆڭۈل شەيدا مېنى،
ۋەھ، نې تۇرلۇك ۋالە ئەتتى تىنماغۇر سەۋدا مېنى.
مەن بۇ سۈرەتنى ئەگەر سەۋدىم ئىسە يازغۇرماغىل،
كىم، ئەزەل نەققاشى قىلدى ئىشق ئۈچۈن پەيدا مېنى.
ئەقلۇ دىن بار ئېردى بىر چاغدا مەنى دىۋانەغە،
زۇلفۇنىڭ سەۋداسى يەتكۇردى قارا يەرگە مېنى.
نېچە سىررىمنى ياشۇرسام سىنەدىن بىخاس ئىشق،
ئۆز - ئۆزى فەرياد ئېتەركىم، ئەيلەگەن رەسۋا مېنى.
كۆز ئۈچى باقماس، تەئالەللاھ، نەچە ئاھ ئەيلەسەم،
قىلدى ئاجىز ئۇ كەمالى ھۇسن ئىستىغنا مېنى.
تالئىمنىڭ شور ئىكەنىن مەن چۇ ئاندىن ئاڭلادىم
كىم، سۈچۈك سۆز بەرمەي ئۆلتۇردى لەبىڭ ئىمدا مېنى.
لۇتفىدەك ھىجران تۈنۈندە لال ئىدىم ھەيران قالىپ،
گۈل يۈزۈڭ قىلدى يەنە بۇلبۇلچىلاي گويا مېنى.

* *

ئەي ساچىڭنىڭ سايەسىندە ئافتابى خاۋەرى،
تۇغمادى سەن ھۇر يەڭلىغ نەسلى ئادەمدىن پەرى.

شەككەر ئېرنىڭ سوزى تىلدەك تۆشكەلى ئەفۋاھەدە،
ئەل ئاغىزلانماس لەبات ئاتىنى، ئىللاھ، سەرسەرى.
گۆل ئورۇنۇر قۇللۇغۇڭ تەۋقىن خىجالەت بەرمە دەپ،
بوينىغە قۇتە سالىپ غەرقى ئەرەقدۇر بىر سەرى.
مەئدەنى رۇھۇ لەتافەت كانىدۇر لەئلى لەبىڭ،
قەدرى ئول جەۋھەرنى مەندىن سوركى، مەنمەن جەۋھەرى.
تۇتماسۇن تەگرى رەۋاكىم، بولغاي ئىچكىڭىز رەقىب،
ۋاي، ئانگدەك، شۇم يۈزلۈك قۇتلۇغ ئۆيدىن تاشقەرى.
زۇلمەتى زۇلفۇڭدە ئىسبات تاپغالى ئابى ھەيات،
خىزر ئىقبالى كېرەك، يا دەۋلەتى ئىسكەندەرى.
ئولكى غەمزەڭ بىرلە زۇلفۇڭ قىلدى لۇتفى جانىغە،
قىلمادى مۇئمىن ھەقىندە ھېچ خەيبەر كافەرى.

*   *

ئول ئايكى قەزا بولدى ماڭا ئىشقى بەلاسى،
مېھرى بىلە ئۆلگۈچىگە يوق زەررە ۋەفاسى.
دەر يۈزە قىلۇرلار يۈزىدىن نۇر مەھۇ ىېھر،
سۇلتانى جەمال ئولدۇرۇر، ھۇسن ئەھلى گەداسى.
تۇبى نې تىلەر رەۋزەدە ھەر ئەۋگە ئۇرۇپ باش،
گەر باشىدە يوقتۇر قەدىڭىز سەرۋى ھەۋاسى.
ۋەسلىڭدىن ئۆزە ھېچ نېمە ھەقدىن تىلەمەسمەن،
يارەبكى، ئىجابەت بولا بۇ بەندە دۇئاسى.
لۇتفى ئۆلەر ئول ئۆزگەگە ھەر گەھ قىيا باقسە،
بۇ ھەسرەتۇ غەمنىڭكى يوق ئول ھېچ قىياسى.

*   *

ھەر نېچەكى جانغە تېگەر ئول ياز جەفاسى،
باشىمغە تۈشۈپتۇر، نېتەيىن، ئىشقى ھەۋاسى.
ئوقدەك مېنى ئول غەمزە جەفا بىرلە تۈزئەتكەچ،
بىلدىمكى يەراق سالغۇسى ھەرگىز قاشى ياسى.
سورغايمەن، ئەگەر بەرسە ئىلىك لەئلىنى ئانچە
كىم، قالماغاي ئېرنىڭدەكى ئول خال ياراسى.
دەردىمغە دېدىكىم: «قىلايىن ۋەسل ئىلە دەرمان»،
ھەجر ئۆلتۈرەدۇر بىزنى، نېدۇر ئەمدى دەۋاسى.
بىر زەررە ۋەفا تاپمادى لۇتفى سىۋەرىندىن
كۆركلۈك كىشىنىڭ بولماس ئېمىش مېھرۇ ۋەفاسى.

* *

هەقكىم سىنى دىلرەبا ياراتتى،
ئاشىقلەرە چۇن بەلا ياراتتى.
هەر قايدە ۋەفا رەقىب ئۇچۇندۇر،
ئاشىق ئۆلۈشى جەفا ياراتتى.
قىلماڭ مىنى ئىشق ئۇچۇن مەلامەت،

چۇن ئىشقنى هەم خۇدا ياراتتى.
ئاشىق كىشىلەرنى ئۆلتۈرۈرگە،
تەڭرى سىنى مۇنتەها ياراتتى.
لۇتفى، تەمەئ ئەتمە مىهر ئاندىن،
كۆركلۈكنى چۇ بىۋەفا ياراتتى.

* *

ئەي جەمالىڭ شەمئى خۇرشىدۇ قەمەر پەرۋانەسى،
بىر سەدەف ئىككى جەهان ئەھلىيۇ سەن دۇر دانەسى.
نۇقتەدۇر يا خالى مۇشكىن ئول زەقەن ئالماسىدە،
ئالمانىڭ نازۇكلىكىندە يا كۆرۈنۇر دانەسى.
بۇزغاي ئۇچماقۇ تامۇغنى بولماسە زەنجىرى يۈز،
كىمكى بولغاي ئول مۇسەلسەل زۇلفىنىڭ دىۋانەسى.
ئول شەكەر ئىرنى ئۇچۇن جان بەرگەنىم تا بولدى فاش.
قىسسەئى فەرهادۇ شىرىن بولدى ئەل ئەفسانەسى.
جامى ۋەسلىڭدىن ماڭا هەجر ئاغۇسى بولدى نەسىب،
گويىيا دەۋرۈڭدە تولدى بەندەنىڭ پەيمانەسى.
ئەي لەتافەت مۇلكىدە سۇلتان، بۇ لۇتفى كۆڭلىن ئال،
فەرز ئىرۇر ئىهسان گەداغە سەلتەنەت شۇكرانەسى.

* *

جانا، فىراقىڭ خەلق ئارا كۆڭلۈمنى رەسۋا قىلغۇسى،
جاندا ياشۇرغان رازنى ياشىم هۇۋەيدا قىلغۇسى.
هىجران تۈنى تۇتتى ئىلىك جانغە خەيالىڭ ئاقىبەت،
بىر كۈن ئاسىغ قىلغاي، بەلى كىم دوست پەيدا قىلغۇسى.
فاش قىلغۇسى كۆز ياشىيۇ سارىغ يۈزۈم هەجر ئىلكىدىن،
قۇلنىڭ كۈمۈش، ئالتۇننى قىن ئاشكارا قىلغۇسى.
هەۋلى قىيامەتدىن نى غەم ئاشىقلارىڭغە، ئەي سەنەم،
چۇن بويۇڭ ئاندە بارچەنى سەرمەستى شەيدا قىلغۇسى.
تەگسە رەقىبلەرنىڭ ئەگەر تىل ئاغزى بىزگە نى ئەجەب،
ئىتلار گەدانى كۆرسەلەر، ئىشىكدە غەۋغا قىلغۇسى.
جان زۇلفىغە هەر تار ئۇچۇن بەردىم يۈز ئولدى ئاشنا،
تانىشىسىز ئوغرى بىرلە كىم دۇنيادە سەۋدا قىلغۇسى.
جان ئىچگە ئاغرىق دەردىدىن فۇرقەتنى بەرگەي ئاخرى،
بىلىڭنى مىسكىن لۇتفىدەك هەر كىم تەمەننا قىلغۇسى.

* *

دىلبەرا، ئابى ھەيات ئىرنىڭ ئۈچۈن جان سۇۋسادى،
باغرىم ئۆرتەنددىۇ، داغى سىينە بىريان سۇۋسادى.
سۇۋغە مەخمۇر كىشىدە بولماس ئانىڭدەك مەيل ھىچ،
كىم، مىنىڭ قانىمغە ئول نەرگىسى فەتتان سۇۋسادى.
جانۇ تەن ئەۋىندە مەي لەئلىڭ ئۈچۈن مىھماندۇر،
قىل كەرەم لۇتفى ئىلە بىر جۇرئە كى مىھمان سۇۋسادى.
مەلسەبىلىگنى سۇۋىنە سۇۋساغان ئەھلى‌ئەزاب،
خاكى پايىگغە ئانىگدەككى بۇ ھەيران سۇۋسادى.
فۇرقەتىڭ چۆلىندەدۇر ۋەئىدەلەرىڭ ئەينى سەراب
كىم، ئانىڭ كەيىنچە ئۇششاقى فەراۋان سۇۋسادى.
لۇتف قىل ۋەسلىڭ زۇلالى بىرلە، ئەي ئابى ھەيات،
كىم كۆڭۈل جان بىرلە شەۋق ئوتىدە يەكسان سۇۋسادى.
قۇردى لۇتفى گەھ دۇداقىگغە پىيالە تىگەدۇر،
فۇسسەدىن، ۋەللاھ، ئانىڭ قانىنە چەندان سۇۋسادى.

* *

كۆكدەدۇر ھەردەم فىغانىم كۆرگەلى سەن ماھنى،
دەئۇيئى مىھرىگغە تانۇق تارتادۇرمەن ئاھنى.
سەن كەبى سۇلتاننى سەۋمەك ھەددىم ئىرمەستۇر،ۋەلېك،
بۇ بەلالىق ئىشق فەرق ئەتمەس گەداۋۇ شاھنى.
زۇلفۇ ئاي يۈزۈڭ فىراقىندە تۈمەن ھەسرەت بىلە،
ئاھكىم، زايىئ كەچۇردۇم مۇنچە سالۇ ماھنى.
دانەئى خالىڭ تەمەئناسىدە، ئەي گۇل خىرمەنى،
قىل نەزەركىم، چىھرەئى زەردىم ياشۇردى كاھنى.
ئاغزىڭىزنىڭ فىكرىنى مۇنداقكى كۆردۇم ئاخىرى،
باشلاغۇسىدۇر ئەدەم سارى مەنى گۇمراھنى.
ئىشكىڭدۇر بەختۇ دەۋلەت، خاكى پايىڭ ئەفسەرىم،
تاپمادى جەمشىدۇ ئەفرىدۇن بۇ قەدرۇ جاھنى.
قاۋما لۇتفىنى ئىشكىدىن، بەر زەكاتى ھۇسن ئاگا،
قايدا ئاپتسۇن سەن غەنى بارىندە«شەيئىللاھ»نى.

* *

ھۇسن نەسلىدىن سىنىڭدەك ئاي پەيدا بولمادى،
ماھى كەنئانى داغى ھەم مۇنچە زىيبا بولمادى.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

يالغۇز ئۇشبۇ دەۋردە بىمىسل ئەمەسدۇر سۇرەتىڭ،
ئۆزگە دەۋرانلاردا ھەم مىسلىڭ ھۇۋەيدا بولمادى.
بۇرقەئ ئالغاندە تەجەللىسى جەمالىڭنى كۆرۈپ،
ئىشقىدىن غافىل جەمادىدۇركى، شەيدا بولمادى.
دۇر تۆكەر كۆز ئول ئاغىزنىڭ سۆزىگە ھەيران قالىپ،
ھېچ ئاشىقنىڭ مۇنۇڭدەك كۆزى دەريا بولمادى.
كىم سېنىڭ ھۇسنىڭگە باقتى، ئاھ ئۇرۇپ يىغلاپ دېدى:
«ئىشق ئەسرى لۇتفىمى ئازادە ئەمدا بولمادى.»

*　　*

ئەي، ئۇغان نۇرى بىلە پەرۋەردە ئاي رۇخسارەسى،
تەلئەتىڭدىن پەرتەۋى توققۇز فەلەك سەييارەسى.
سېھرۇ نەيىرى نەجات ئەشكالنى مەنسۇخ ئەيلەدى،
ئاشىق ئۆلتۈرمەككە كۆزۇ غەمزەئى خۇنخارەسى.
مەن گەداغە دەۋلەتى ۋەسلىڭ قاچان تەگسۇن، بېگىم،
كاشكى تەككەي يىراقتىن ئاي يۈزۈڭ نەززارەسى.
كۆز ئۇچىدىن بۇ غەرىب ئەھۋالىنى سور لۇتفى ئىلە،
كىم، سېنىڭ ئۇچۇن بولۇپمەن دۇنيەنىڭ ئەۋۋارەسى.
لۇتفى ئاھىنىڭ ئوقى زەررە سىرايەت قىلمادى،
قايدە بۈتكەندۇر، ئىلاھى، ئول كۆڭۈلنىڭ خارەسى.

*　　*

ئەي سۇرەتىڭغە ۋەقف مەلاھەت ۋىلايەتى،
ۋەش - شەمس سۇرەسى يۈزۈڭۇ خال ئايەتى.
يۈزۈڭدە زاھىر ئەھسەنى تەقۋىم ھەياتى،
ئاغزىڭدە جۇزۋى لايەتەجەززا كىنايەتى.
زۇلفۇڭ فىراقىدىن بىتەيىن شەممەئى دېدىم،
ئەقل ئايىتتى: «باشلاماكى، ئۇزۇندۇر ھېكايەتى.»
كۆز سەدقەسى ياشىمىغە نەزەر قىلكى، رەسم ئېرۇر
سايىلغە ناتەۋان كىشىلەرنىڭ ئىنايەتى.
قىلدى سېنى ۋەفاسىز ئۇچۇن ھۇسن بىۋەفا،
نې قىلسۇن ئۆزگە دۇنيەدە سۇھبەت سىرايەتى.
يۈز دەردىنى ساچىڭغە كۆڭۈل باغلادى ئۆزىن،

دەۋری قەمەردە هەر کشنىڭ بار هىمايەتی.
ئول كۆزۇ غەمزە ۋەسفىدە قىلغايمۇ ئىبردی سىپهر،
لۇتفی هەققىدە بولماسە هەقنىڭ هىدايەتی.

* *

ئەي، ئەگلەرىڭ هەدىقەئى فىردەۋس لالەسی،
گۇلزاری هۇسن رەۋنەقی كۆزۇك غەزالەسی.
كۆزۇك جەفايۇ جەۋر قىلۇردىن ئەمەس مەلۇل،
گوياكی خۇش كېلۇر ساڭا ئۇششاق نالەسی.
قانماي ئىچىپ قانىمنی، بىرەر قىلماس ئىلتىفات
ئۇسرۇك كۆزۇڭكی، تولە تۇشۇپتۇر پىيالەسی.
تەگ ۋەئدەلەر سوگىنچە بۇ كۇن تاڭلا خالی دەپ،
كەچتی هەياتۇ يىمەدی بىر ۋەسل هالەسی.
يامغۇر ياغار قوتانلاسە ئاي، قان ساچار كۆزۇم،
ئايتەك يۇزىنی تۇتقالی ئول مۇشكی هالەسی.
شاد ئولمە يەتسەڭ، ئەي دىل، ئەگەر ۋەسل خانىنە
كىم، زەهری هەجرسىز ئەمەس ئاخىر نەۋالەسی.
ئاغزىنە رو بەروي قىلۇر لۇتفىغە مېنی،
يوق يەردە نېچە بولغاي ئول ئاينىڭ هەۋالەسی.

* *

ئوغانكی، قۇدرەت ئىچىندە كەمال كۆرگۇزدی،
يۇزۇڭنىڭ ئايىنەسىندە جەمال كۆرگۇزدی.
جەهاننی ئۆرتەدی ئول دەمكی يۇزۇ زۇلفۇڭدىن،
تەجەللىياتی جەمالۇ جەلال كۆرگۇزدی.
هەر ئاي باشىدە ئىدی بىر هىلال كۆرمەك رەسم،
هەر ئايدە قاشىدىن ئىككی هىلال كۆرگۇزدی.
هايات سۇيىغە ئىېلتىپ سۇۋسىز كېتۇردی مېنی،
دۇداغىڭىز نې بەلا بىزگە ئال كۆرگۇزدی؟
مېنىڭ جانىمغە بەلا ئۇستىدە بەلا بولدی،
كۆزۇك قاشىندە ياراتقان چۇ خال كۆرگۇزدی.
ۋۇجۇد باغلامادی بېلىڭىز كەبی نازۇك،
نېچەكی خامەئی قۇدرەت خەيال كۆرگۇزدی.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ھەرامى كۆزلەرىنىڭ ئەشكارلى ۋەسفىدە لۇتفى،
بەسارەت ئەھلىنە سىھرى ھەلال كۆرگۈزدى.

*   *

ئەي، ياكاقىنىڭ ۋاھىدىيەت باغىنىڭ ھۇمرا گۈلى،
«كۇنتۇ كەنزەن مەخفى» گەنجىدۇر ساچىڭنىڭ سۇنبۇلى،
ئارەزىڭنىڭ شەۋقىدىن قىلسام فىغان، يازغۇرماغىل،
قايسى بىر گۈلزار ئېرۇركىم يوقتۇر ئانىڭ بۇلبۇلى.
جامى خۇرشىدۇ فەلەك دەۋرى يوق ئېردى، ئاندەكىم،
سۇندى جانىمغە سىنىڭ ئۇسرۇك كۆزۈڭ سەۋدا مۇلى،
ئەڭلەرىڭ ۋەسفى سۆزۈمنى قىلسە رەڭگىن ۋەجھى بار
كىم، ئېرۇر گۈل دەۋلەتىندىن بارچە بۇلبۇل غۇلغۇلى
تىنماغاي دەۋرى قەمەر ئاشۇفتەلىقتىن، خاسسەكىم،
فىتنە مۇلكىدە ئېرۇر سەردارىسەن، ئەي كاكۇلى.
خىجلەتىڭدىن چىقماغاي رىزۋان قۇسر ئىچرە يوقالىپ،
پەردەدىن ناگاھ ئەگەر چىقغاي سىنىڭ ھۇسنۇڭ گۈلى.
سىھر قىلغاي سۆزدە لۇتفى ساھىرى كەشمىرتەك،
دۇررى نەزمىغە قۇلاق گەر سالسە ماھى كابۇلى.

*   *

بولدى بەھارۇ سەنىسىز يوقتۇر چەمەندە پۇرى،
فىردەۋس بولدى گۈلشەن يوقتۇر دەرىغ ھۇرى.
ئەسبابى ئەيشۇ ئىشرەت بولدى تەمام ھاسىل.
سەنىسىز نى چارە دۇركىم، تاپماس كۆڭۈل ھۇزۇرى.
ھۇرۇ پەرىدىن ئارتۇق باردۇر جەمالىڭ، ئەمما
مىھرۇ ۋەفادە دۇر سۆز، ھۇسنۇڭدە يوق قوسۇرى.
ھۇسنۇڭغە كۆپ ئىشەنىپ جەبرۇ جەفا قىلۇرسەن،
كۆركلۈك كىشى باشىندە، ئارى بولۇر غۇرۇرى.
لۇتفىنى خەستە بولدى جانىدىن ھەلال سەنىسىز،
بولغاي ھەياتى زايىئ چۇن بولماسە سۇرۇرى.

*   *

جەمالۇ ھۇسن ئىلە ئۇلكىم، يەگانە قىلدى سىنى،
خىلافى ۋەئدەدە كانى بەھانە قىلدى سىنى.

سىنى مىنىڭ كەبى ئاشىق ياراتسە، نىتكەي ئىدىڭ،
ئوشۇلكى، فىتنەئىي ئەھلى زەمانە قىلدى سىنى.
ئەجەلنىڭ ئۇيقۇسىغە سالدى خەستە ئاشىقنى،
قاراق فۇسۇنىدە ئولكىم، فەسانە قىلدى سىنى.
كۆڭۈل خەدەڭگى ماڭا تەگمەدى دەپ، ئاھ ئۇرمە،
يىتەر بۇ ئوق ساڭاكىم، ئول نىشانە قىلدى سىنى.
جەمال شۇكرىنە لۇتفىغە ئىلتىفات ئەتكىل،
ئانىڭ رىزاسى ئۇچۇنكىم، يەگانە قىلدى سىنى.

* *

ھەق بۇرۇن ئاندىنكى خىلئەت نەقشىن ئىزھار ئەيلەدى،
جان بىلە كۆڭلۈمنى ئىشقىڭغە گىرىفتار ئەيلەدى.
شەككەر ئىرنىڭدىن سۇچۇكلۇك ئىلتىسىۋ تاندى نەبات،
تۇزمەيىن، ئىككى يىغاچقە ئاخىر ئىقرار ئەيلەدى.
ئول مىنى كۆيدۇرگۇچى يۈزۈڭ ئۆزە زۇلفۇڭ ئۈچۈن،
گەر خەلىل ئىرمەس، نىدىن ھەق ئوتنى گۈلزار ئەيلەدى.
لەئلىڭ ئايتۇركىم، سىنى ئول غەمزە ئۆلتۈرگۈسىدۇر،
ھەر نى ئۇسرۇك كۆڭلىدە ئىردى، مەي ئىزھار ئەيلەدى.
كۆرمەسۇن، يا رەب، جەھاندا ياخشىلىقنىڭ يۈزىنى،
ھاسىدىكىم مەكر ئىلە يارىمنى ئەغيار ئەيلەدى.
بۇ كۆڭۈلنىڭ باشىغە تۇپراقكىم، ھەريان بارىپ،
لۇتفىنى بارچە ئەزىزلەر كۆزىدە خار ئەيلەدى.

* *

نەۋ بەھار ئولدى، ۋەلې ھىجران جەفالار قىلغۇسى،
جان قۇشى يارىڭنىڭ ھەۋاسىندە ھەۋالار قىلغۇسى.
تۇشتە كۆرگەندە سىنى ۋەسلىڭنى قەدرىن بىلمەدىم،
جانىمە ئەمدى فىراق ئوتى سەزالار قىلغۇسى.
ياز ئەگەر ناگاھ كىزەر بولساڭ چەمەندە ناز ئىلە،
گۈل ئاياغىڭغە تۇشۇپ، بۇلبۇل دۇئالار قىلغۇسى.
ھەر نىكىم كۆڭلۈڭ تىلەر جەۋرۇ جەفادىن، قىل، بېگىم،
سەن نىچە قىلساڭ جەفا، بەندە ۋەفالار قىلغۇسى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

يۈزىگە باقسە، بۇلۇتقى نالەسىن ئەيب ئەتمەگىل،
گۇل يۈزىن كۆرگەچ، بەلى، بۇلبۇل نەۋالار قىلغۇسى.

* *

قانىمغە كۆز قارارتتى بىراۋنىڭ قاراقلارى،
قۇربان بولايىن ئۇچرەسە كۆزگە قاپاقلارى.
ئاتتۇردى كىپچە بىرلە قىيامەت تاڭىن ماڭا،
ھەر بىر قىيا باقاردە قارا كۆزۈڭ ئاقلارى.
گۇل ۋەسفى ھۆسنۈڭ ئەرتە بىلە ئەزبەر ئەتمەسە،
بوستاندە نې ئۈچۈن تۇرار ئاچۇق ۋاراقلارى؟
مەھشەر كۈنىگە تەگرۇ مېنى ئۆرتەگۈسىدۇر
بۇ ئوتكى، سالدى جانىمە نازۇك ياڭاقلارى.
زۇلفىغە ئال بىرلە ئەدەم يولى كۆرسەتۇر،
شىرىن تەبەسسۇم ئەيلەسە نازۇك دۇداقلارى.

* *

فۇرقەتىڭ ئۆلتۈرۈر مېنى تۇتمە رەۋا، جىگى - جىگى،
كۆڭلۈم ئالىپ ياشۇنماغىل بەھرى خۇدا، جىگى - جىگى.
چۇن كۆزۈ قاشۇ قەد بىلە بىزنى كۆڭۈلسىز ئەيلەدىڭ،
قىلمە ھەۋالە جانىمە ئۆزگە ئەنا جىگى - جىگى،
ئاي يۈزۈڭىزنى كۆرگەلى ئۆزگەگە سالمادىم نەزەر،
سەن داغى ساقلا مېھر ئىلە، ھەققى ۋەفا، جىگى - جىگى.
چۇن سېنى تەڭرى رەھمەتۇ لۇتفى مۇجەسسەم ئەيلەدى،
لايىق ئەمەس ساڭا سىتەم، قىلما جەفا، جىگى - جىگى.
لەئلى لەبىڭدىن ئۆزگە يوق دەردىمە چارە قىلغۇچى،
سۆيدۇر ئۇشۇندىن، ئەي بېگىم، بىزگە شىفا، جىگى - جىگى.
چۇن ساڭا فەرزى ئەيىن ئېرۇر ھۇسنى زەكاتى، باق ماڭا،
نېچە جىگىلەسۇن ساڭا ئۇشبۇ گەدا، جىگى - جىگى.
قۇش تىلى ئەندەلىبتەك لۇتفىنى خەستە يالبارۇر،
گۇل كەبى چېھرەدىن ئانى تۇتمە جۇدا، جىگى - جىگى.

* *

كۆزدىن مىنى سالدىڭ، سەۋرىم، نىتتى، نې بولدى؟!
گەر ھۆسنۈڭدە تۈشتى نەزەرىم، نىتتى، نې بولدى؟!
مەندىن سەدەقەڭنى ئايادىڭ بىر قىيا باقماق،
ئەي كۆزلەرى چولپان، قەمەرىم، نىتتى، نې بولدى؟!
بىر كۈن سىنى كۆردۈم دېمەدىڭ، گەرچە ئۇقۇڭغە
قالقان ئىدى ئۆمرى جىگەرىم، نىتتى، نې بولدى؟!
كۆز ھەققى ئەگەر بولماسە سىز زەررە سۆچۈكدۈر،
ئەي سۆزى، دۇداغى شەكەرىم، نىتتى، نې بولدى؟!
دەردىڭدىن ئۆلۈپ ئەرزىمەدىم بىر سورارىڭغە،
ئەي كۆڭلى قاتىق ئىشۋەگەرىم، نىتتى، نې بولدى؟!
ئول تاش كەبى كۆڭلۈڭغە نې ئەھۋالدۇرۇر كىم،
قىلماس ئەسەر ئاھى سەھەرىم، نىتتى، نې بولدى؟!
يەل كەچسە بىرەر لۇتفىنىڭ ئاتىن ئاتاماسەن،
ئەي ئۆز قۇلىدىن بىخەبەرىم، نىتتى، نې بولدى؟!

* *

سانىمۇ چۇ بۇ نەقشى قاش قىلدى،
ئەل ئىشقىدە تەركى باش قىلدى.
چۈن رەھىمسىز ئىردى، ئول يازۇقتىن
كۆڭلىنى خۇدايى تاش قىلدى.
يەخلاتتىيۇ باردى بىزنى ئول ياش،

ھەر نې ماڭا قىلدى ياش قىلدى.
جان قەسدىغە قاشۇ يۈزى يۈز مىڭ،
بىر - بىرى بىلە كېڭەش قىلدى.
لۇتفى غەممىڭ زنى كۆپ ياشۇردى،
كۆز ياشى، نىتەيكى، فاش قىلدى.

تاشكەنتتە نەشىر قىلىنغان «سەنىسەن سىۋەرىم...» ناملىق كىتابتىن ئېلىندى

قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى شېئىرىي ئەسەر

«ئامىتايۇرديانا سۇترا»

نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئىسرائىل يۈسۈپ

«ئامىتايۇر ديانا سۇترا»① بۇددىزمنىڭ «كىرسىز، پاك ئورۇن» ② ئەقىدىسىنىڭ ئۈچ نومىنىڭ بىرى. «ئامىتايۇر ديانا سۇترا» «ئاپارىمىتايۇر سۇترا» ۋە «ئامىتابا سۇترا» لار جۇڭگو بۇددىزمىنىڭ بىر مەزھىپى بولغان «كىرسىز، پاك ئورۇن» مەزھىپىنىڭ③ ئاساسلىق دەستۇرلىرى ھېسابلىنىدۇ.

مۇشۇ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا، گېرمانىيىنىڭ تۇرپان ئېكسپېدىتسىيە ئەترىتى يۇقىرىدىكى ئۈچ سۇترانىڭ قەدىمكى ئۇيغۇرچە تەرجىمە نۇسخىلىرىنىڭ پارچىلىرىنى تاپقان. ھازىر گېرمانىيە دېموكراتىك جۇمھۇرىيىتى پەنلەر ئاكادېمىيىسىدە ساقلىنىۋاتقان قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى «ئاپارىمىتايۇر سۇترا»نىڭ بەش ۋارىقى بىلەن «ئامىتابا سۇترا»نىڭ بىر ۋارىقىنى 2-قېتىملىق گېرمانىيە ئېكسپېدىتسىيە ئەترىتى (1904 — 1905-يىللار) سىڭگىمدىن تېپىپ ئېلىپ كەتكەن.④ 1980 - يىلى، تۇرپان بېزەكلىك مىڭئۆيدىن قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى (ياغاچ باسما) «ئاپارىمىتايۇر سۇترا» (قەدىمكى ئۇيغۇرچە «ئامىتا ئايۇسى سۇدۇر» دەپ يېزىلغان) نىڭ ئۈچ بېتى تېپىلغان بولۇپ، ھازىر تۇرپان ۋىلايەتلىك مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرىنى قوغداش، باشقۇرۇش ئورنىدا ساقلانماقتا.⑤

ھازىر، قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى «ئامىتايۇر ديانا سۇترا» نىڭ ئۈچ خىل شەكىلدىكى نۇسخىسى، يەنى (1) نەسرىي (سەنۋېن) شەكىلدىكى، (2) «ئامىتابا سۇترا» ئىچىدىكى (نەسرىي شەكىلدىكى)، (3) نەزمە شەكىلدىكى نۇسخىلىرى بارلىقى مەلۇم.⑥ بىز بۇ يەردە پەقەت ئۇنىڭ نەزمە شەكىلدىكى نۇسخىسى ئۈستىدىلا توختىلىمىز.

قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى شېئىرىي ئەسەر «ئامىتايۇر ديانا سۇترا» نىڭ پارچىلىرىنى گېرمانىيىنىڭ 2 - ۋە 3 - قېتىملىق (1905 — 1907 - يىللار) تۇرپان ئېكسپېدىتسىيە ئەترىتى سىڭگىم ۋە مۇرتۇقلاردىن تېپىپ ئېلىپ كەتكەن. ئىستانبۇل ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورى رەشىد راخمەتى ئارات (1900 — 1964 - يىللار) بۇ ئەسەرنىڭ گېرمانىيىدە ساقلىنىۋاتقان خېلى كۆپ پارچىسىنى ئۆزىنىڭ «ئەسكى تۈرك شېئىرى» (ئەنقەرە، 1965 - يىل) دېگەن ئەسىرىدە ئېلان قىلغان. لېكىن ئۇ

بۇ شېئىرنى ئەسەرنىڭ قايسى بۇددا نومىغا
تەۋە ئىكەنلىكى توغرىلىق مەلۇمات بەرمە-
گەن. يېقىنقى يىللاردا شەرقىي گېرمانىيە-
لىك دوكتۇر پېتېر تسىمې بېرلىندىكى
ماتېرىياللار ئارىسىدىن يېڭىدىن بۇ ئەسەر-
نىڭ سەككىز پارچە ۋاراقنى تېپىپ چىققان ۋە
«ئەسكى تۈرك شېئىرى» دا ئېلان قىلىنغانلى-
رىنى تولۇقلىغان ئاساستا، ياپونىيەنىڭ بەيجى
كائىيى (كوگى كۇدارا) ئەپەندى بىلەن بىرلىكتە
بۇ ئەسەر ئۈستىدىكى تەتقىقاتنى مەخسۇس
بىر كىتاب قىلىپ، 1985 - يىلى ياپونىيە-
نىڭ جىڭدۇ (كيوتو) شەھىرىدە نەشىر قىل-
دۇرغان ⑦. بۇ كىتابتا تەتقىقاتتا پايدىلىنىل-
غان ماتېرىياللار مۇندەرىجىسى، ياپونچە
كىرىش سۆز (ئۈچ باب)، ئەسەرنىڭ ترانس-
سكرىپسىيىسى بىلەن ياپونچە، ئىنگلىزچە
تەرجىمىسى، ياپونچە ئىزاھ، قەدىمكى ئۇي-
غۇرچە — ياپونچە سېلىشتۇرما
سۆزلۈك ۋە قەدىمكى ئۇيغۇرچە
تېكىستنىڭ فوتو سۈرىتى بېرىلگەن. بۇ
كىتابنىڭ كىرىش سۆزىدە كۆرسىتىلىشىچە،
بۇ شېئىرىي ئەسەرنىڭ ھەر بەش بېتى
(بىر بەتكە بەش قۇر قەدىمكى ئۇيغۇرچە خەت
بېسىلغان، ھەر بىر قۇردا ئىككى مىسرا بار.)
ئۈستى تەرىپىدىن 3٠3 س.م، ئاستى تەرە-
پىدىن 2٠4 س.م بوش ئورۇن قالدۇرۇلۇپ،
ئوتتۇرىسىغا سولدىن ئوڭغا تىك شەكىلدە
ياغاچ باسمىدا بېسىلغان قەدىمكى ئۇيغۇرچە
خەت چۈشۈرۈلگەن 54 × 27 س.م چوڭلۇق-
تىكى بىر پارچە قەغەزنى قاتلاشتىن ھاسىل
قىلىنغان. بۇ شېئىرىي ئەسەرنىڭ تولۇق
نۇسخىسى يوقىرىقىدەك 20 پارچە قەغەز
(100 بەت)دىن ئارتۇق بولسا كېرەك دەپ تە-
سەۋۋۇر قىلىنماقتا. بۇ كىتابتا مەزكۇر شې-
ئىرىي ئەسەرنىڭ ئالدىنقى ئون پارچە
قەغەزنىڭ (50 بېتىنىڭ) ۋە ئاخىرقى بىر
پارچە قەغەزنىڭ (بەش بېتىنىڭ) ساقلىنىپ
قالغان قىسمى ئېلان قىلىنغان بولۇپ،
ئۇنىڭدىكى 61 — 70، 80 — 89، 120 — 128،
198 — 207، 208 — 217، 287 — 296،
297 — 306، 307 — 316 قاتارلىق مىس-
رالار «ئەسكى تۈرك شېئىرى»دا يوق،
قالغان مىسرالار بار. كىتابنىڭ كىرىش
سۆزىدە، ياغاچ باسمىدا بېسىلغان قەدىمكى
ئۇيغۇرچە ھۆججەتلەرنىڭ بېيجىڭ، چاڭ-
جياڭنىڭ جەنۇبىدىكى جايلار ۋە گەنجۇ
(ھازىرقى گەنسۇنىڭ جاڭيې ناھىيىسى)
قاتارلىق جايلاردا بېسىلغانلىقىغا مىسال
كەلتۈرۈلۈپ، بۇ شېئىرىي ئەسەرنىڭ باسما
سۈپىتىنىڭ يۇقىرىلىقىنى ۋە بۇ ئەسەرنى
خەنزۇچىدىن ئىجادىي يوسۇندا شېئىرىي
شەكىلگە سېلىپ تەرجىمە قىلىپ چىققان
كى كى (1295 — 1345 - يىللار) نىڭ يۈەن
سۇلالىسى دەۋرىدە، مەمۇرىي ئەمەلدار بولۇپ
بېيجىڭدا تۇرغانلىقى ۋە 9 ~ 1328 -
يىلدىن 1344 - يىلغىچە چاڭجياڭنىڭ
جەنۇبىدا تۇرغانلىقىغا ئاساسەن، بۇ ئەسەر
XIV ئەسىرنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا بېيجىڭدا
بېسىلغان بولۇشى مۇمكىن ياكى چاڭجياڭنىڭ
جەنۇبىدىكى جايلاردا بېسىلغان بولۇشى مۇم-
كىن دېگەن كۆز قاراش ئوتتۇرىغا
قويۇلغان.

«يۈەن سۇلالىسى تارىخى» 143 - جىلد
«كى كى تەزكىرىسى»دە، كى كىنىڭ ئىلىم
تەھسىل قىلغان، نۇرغۇن كىتابلارنى ئوقۇغان،
بىلىملىك ئادەم ئىكەنلىكى، مۈلكىي ئەمەلدار

بولغانلىقى خاتىرىلەنگەن. دىققىتىمىزنى قوزغايدىغىنى شۇكى، تەزكىرىدە كى كىنىڭ قەدىمكى تۈرك قەبىلىسىدىن بولغان قاڭقىلى (قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا «هارۋا، چوڭ هارۋا» دىگەن مەنىدە. جۇڭگو تارىخنامىلىرىدىكى 高车 «قاڭقىلى»نىڭ مەنەن تەرجىمىسى هىسابلىنىدۇ.) قەبىلىسىدىن چىققانلىقى ئالاھىدە ئەسكەرتىلگەن. 1334 - يىلى، قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدا يېزىلغان «قوچۇ ئىدىقۇت خانلىرىنىڭ تۆھپە مەڭگۈ تېشى» نىڭ ئاخىرىدا، «مەن چامبالىقلىق كى كى قورسا ئىچقۇ بىتىيۇ تەگىندىم» (مەن جانبالىقلىق كى كى قورسائىچقۇ يازدىم.) دەپ يېزىلغان خاتىرە بار.⑧ «كى كى تەزكىرىسى»دە، شېئىرىي ئەسەرنىڭ ئاپتورى كى كىنىڭ قاڭقىلى قەبىلىسىدىن كېلىپ چىققانلىقلا يېزىلىپ، ئۇنىڭ قايسى شەھەردىن ئىكەنلىكى توغرىلىق مەلۇمات بېرىلمىگەن. «مەڭگۈ تاش»تا، ئۇنى يازغان كى كىنىڭ تولۇق نامى ۋە جانبالىقلىق (جانبالىق — ئىدىقۇت خانلىقىنىڭ مەشھۇر شەھەرلىرىدىن بىرى بولۇپ، ئورنى هازىرقى سانجى ئەتراپىغا توغرا كېلىدۇ.) ئىكەنلىكى ئېنىق يېزىلغان. هەر ئىككى يازما يادىكارلىقنىڭ ئاپتورلىرىنىڭ نامى كى كى (كى كى — ئۆز زامانىسىنىڭ ئادىتىگە يارىشا، توخار تىلىدىن قوبۇل قىلىنغان دىنىي لەقەم بولسا كېرەك.) هەم بىر دەۋردە ئۆتكەن كىشىلەر ئىكەنلىكىگە قارىغاندا، ئۇلارنى بىر كىشى بولۇشى مۇمكىن دەپ تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن. بىراق ئىككى يازما يادىكارلىقنىڭ بىرى بۇددا دىنىغا ئائىت نەزمە ئەسەر، يەنە بىرى قوچۇ ئۇيغۇر خانلىقىدىكى بارچۇق ئارت ئىدىقۇتتىن تارتىپ تايپىنۇغچە بولغان ئۇيغۇر ئىدىقۇت خانلىرىنىڭ شەجەرىسى خاتىرىلەنگەن تارىخىي داستان بولۇپ، مەزمۇن، ئۇسلۇب تىل ۋە يېزىق جەھەتلەردە بىر-بىرىگە ئوخشىمايدۇ ۋە ئۆزگىچە ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە. قىسقىسى، بۇ ئىككى زاتنى بىر كىشى دەپ قاراشقا، هازىرچە تولۇق ئاساسقا ئىگە ئەمەسمىز.

مەن دوكتور پېتېر تسىمې بىلەن كوگى كۇدارا (ياپونىيە لۇڭگۇ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ دوتسېنتى) ئېلان قىلغان قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى «ئامىتايۇر ديانا سۇترا»نىڭ فوتو سۈرىتى ۋە ترانسكرىپسىيىسىنى سېلىشتۇرۇپ چىقىپ ۋە ئۇلارنىڭ تەتقىقاتىنىڭ مۇناسىۋەتلىك تەرەپلىرىدىن پايدىلىنىپ، باش قاپىيىلىك ۋە هەر كۇپلېتى تۆت مىسرالىق بۇ شېئىرىي ئەسەرنى نەشرگە تەييارلىدىم. ئۇيغۇر بۇددىزمى تارىخى ۋە ئۇيغۇر ئەدەبىيات تارىخىدا مۇناسىپ ئورۇن تۇتىدىغان بۇ قىممەتلىك يادىكارلىقىمىز ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ شەكىللىنىش، تەرەققىي قىلىش جەريانىنى ۋە ئەينى دەۋردىكى ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ ئالاھىدىلىكىنى ئۆگىنىش ۋە تەتقىق قىلىشتا، ئۇيغۇر يېزىق تىلىنىڭ تەرەققىي قىلىش جەريانىنى ۋە ئەينى دەۋردىكى ئالاھىدىلىكىنى تەتقىق قىلىشتا ئىنتايىن قىممەتلىك ماتېرىيال هېسابلىنىدۇ.

ئىزاھاتلار:

① «ئامىتايۇر ديانا سۇترا» — بۇ سۇترا بۇددىزمنىڭ «كىرسىز، پاك ئورۇن» ئەقىدىسىنىڭ ئۈچ نومىنىڭ بىرى بولۇپ، جەنۇبىي سۇلالىلەر دەۋرىدە ئۆتكەن سۇڭ بەگلىكىدىن بولغان (سۇڭ

بەگلىكى مىلادى 420 — 479 - يىللار) جياڭلىياڭ يېشى (kalayasas) تەرىپىدىن سانسكرىتچىدىن تەرجىمە قىلىنغان بولۇپ، بىر جىلدلىق. ئۇنىڭدا ئەپسانە، رىۋايەتلەر ئارقىلىق ئامىتابا بۇددانىڭ «ئەمىنتايىن راھەت، كىرسىز، پاك دۇنياسى» (بۇددا دىنىدىكى بېھىش) چەكسىز گۈزەل ۋە ئېسىل دەپ تەرىپ قىلىنغان. كىشىلەر چىن كۆڭلىدىن ئامىتابا بۇدداغا سېغىنسا ياكى «نامو ئامىتابا بۇددا». (ئامىتابا بۇدداغا ئېتىقاد قىلايلى) دېسە، گۇناھى تۈگەپ، ئۆلگەندىن كېيىن «راھەت دۇنيا»دا قايتا تۇرىلىدىغانلىقى تەشۋىق قىلىنغان.

② كىرسىز، پاك نۇرۇن — قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا «كىكىرسىز ئارىغ ئورۇن» دېيىلىدۇ. «شىنجاڭ ئىجتىمائىي پەنلەر تەتقىقاتى» (ئۇيغۇرچە)نىڭ 1985 - يىل 1 - سانىدىكى دولقۇن قەمبىرى، ئىسراپىل يۇسۇپلەرنىڭ «بېزەكلىكتىن يېڭى تېپىلغان قەدىمكى ئۇيغۇرچە ھۆججەتلەر توغرىسىدا تەتقىقات» دېگەن ماقالىسىگە قاراڭ.

«كىرسىز، پاك نۇرۇن»، «ئەمىنتايىن راھەت دۇنيا» (ئارتۇقراق مەڭگۈلۈك ئۆلۈش) بىلەن ئوخشاش ئاتالغۇ بولۇپ، سانسكرىتچە سۇكھاۋاتى (Sukhavati)، خەنزۇچە 净土 دېيىلىدۇ. ماھايانا بۇددىزمنىڭ تەرىپىچە، «كىرسىز. پاك نۇرۇن» بۇددا (بۇرخان) تۇرىدىغان ئورۇن (دۇنيا) ھېسابلىنىدۇ. ئېيتىلىشىچە، بۇددا سانسىز بولغاچقا، «كىرسىز، پاك نۇرۇن» مۇ ساناقسىز ئىمىش. ئەسىرى بىر قەدەر چوڭ بولغان «ئاپارىمىتايۇر سۇترا»دا رىۋايەت قىلىنىشىچە، جانلىقلار ئامىتابا بۇرخانغا چىن كۆڭلىدىن ئېتىقاد قىلىپ، ئۇنىڭ نامىنى دائىم تىلغا ئېلىپ تۇرسا گۇناھلىرى تۈگەپ، ئۆلگەندىن كېيىن ئامىتابا بۇرخاننىڭ كىرسىز، پاك دۇنياسى (ياكى ئەمىنتايىن راھەت دۇنياسى)غا بېرىپ، شۇ يەردە قايتا تۇرىلەرمىش.

③ «كىرسىز. پاك نۇرۇن» مەزھىپى — جۇڭگو بۇددىزمىنىڭ بىر مەزھىپى بولۇپ، تاڭ سۇلالىسى زامانىسىدىكى شەن داۋ (善导) تىكلىگەن. رىۋايەت قىلىنىشىچە، شەرقىي جىن سۇلالىسى زامانىسىدا ئۆتكەن راھىب خۇيى يۈەن (مىلادى 316 — 334 - يىللار) لۇشەن تېغى (جياڭشى ئۆلكىسىنىڭ شىمالىدىكى تاغ)دا 18 راھىبنى تەكلىپ قىلىپ، «ئاق نىلۇپەر گۇرۇھى»(白莲社)نى قۇرۇپ، غەربتىكى «كىرسىز، پاك نۇرۇن»دا تۇرىلىش ئارزۇسىنى بىلدۈرگەنلىكى ئۈچۈن، كېيىنكىلەر ئۇنى بۇ مەزھەپنىڭ پېشۋاسى دەپ ئاتىغان.

قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى باش قاپىيىلىك شېئىرىي ئەسەر «ئامىتايۇر ديانا سۇترا»نىڭ 1 — 4 - مىسرالىرىدا، كى كى بۇ ئەسەرنى «ئۇلۇغ ئاق نىلۇپەر گۇرۇھى دەپ ئاتىلىدىغان ماھايانا مەزھىپىنىڭ نومى ئىچىدىن تاللاپ - يىغىپ، شېئىرىي شەكىلگە كەلتۈرۈپ» تەرجىمە قىلغانلىقى ھەققىدە توختالغان. «ئۇلۇغ ئاق نىلۇپەر گۇرۇھى نومى» دېگىنى «ئامىتابا سۇترا»نىڭ باشقىچە ئاتىلىشى بولسا كېرەك.

ئاق نىلۇپەر مەزھىپى بۇددىزمنىڭ «كىرسىز، پاك نۇرۇن» مەزھىپىنىڭ بىر گۇرۇھى بولۇپ،

www.uyghurkitap.com

ئۇنىڭ مۇرىتلىرى «ئاق نىلۇپەر غولى» دەپ ئاتالغان. بۇ گۇرۇھنى جەنۇبىي سۇڭ سۇلالىسى (1127 — 1279 - يىللار)نىڭ دەسلەپىدە ماۋزىيۈەن تەكلىگەن. يۈەن سۇلالىسى دەۋرى (1279 — 1368 - يىللار)دا، ئۇنىڭغا باشقا دىنىي نۇقتىئىنەزەرلەر، ئاساسلىقى «مايتىرىنىڭ زېمىندە تۇرىلىش تەلىماتى» سىڭىپ كىرىش بىلەن، كەلگۈسى بۇرخان مايترىغا بولغان ئېتىقاد ئارىلىشىپ، «ئاق نىلۇپەر دىنى» (白蓮教) دەپ ئاتالغان. بۇ دىن يۈەن، مىڭ، چىڭ سۇلالىلىرى دەۋرىدە خەلق ئارىسىدا كەڭ تارقالغان. يۈەن سۇلالىسىنىڭ ئاخىرىدا يۈز بەرگەن دېھقانلار قوزغىلىڭى بۇ دىندىن پايدىلانغانلىقى ئۈچۈن، مىڭ، چىڭ سۇلالىلىرى دەۋرىدە قاتتىق مەنئى قىلىنغان. لېكىن خەلق ئارىسىدا مەخپىي تارقىلىۋەرگەن.

يۈەن سۇلالىسى ئوردىسىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارى كى كىمنىڭ «ئاق نىلۇپەر گۇرۇھى» بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى بىزگە ئېنىق ئەمەس.

④ ⑦ ئىزاھتىكى كىتابنىڭ 11 - بېتىگە قاراڭ.

⑤ ② ئىزاھتا كۆرسىتىلگەن ماقالىغا قاراڭ.

⑥ ⑦ ئىزاھتىكى كىتابنىڭ 16 - بېتىگە قاراڭ.

⑦ بۇ كىتابنىڭ ئىنگلىزچە نامى تۆۋەندىكىچە:

«Guanwuliangshoujing in Uigur»
by Peter Zieme and Kogi Kudara
Kyoto 1985. Nagata Bunshodo

⑧ گېڭ شىمىن: «قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى قوچۇ ئىدىقۇت خانلىرىنىڭ تۆھپە مەڭگۈ تېشى توغرىسىدا تەتقىقات». «ئارخېئولوگىيە» ژۇرنىلى 1980 - يىل 4 - سان (515 — 529 - بەتلەر).

قاھار بارات، ليۇ يىڭشىڭ: «ئىدىقۇت گاۋچاڭ ۋاڭلىقى تۆھپە مەڭگۈ تېشىنىڭ قەدىمكى ئۇيغۇرچە تېكىستى ئۈستىدە سېلىشتۇرما تەتقىقات» «شىنجاڭ ئىجتىمائىي پەنلەر تەتقىقاتى» (ئۇيغۇرچە) 1985 - يىل 1 - سان (89 — 124 - بەتلەر).

ترانسكرىپسىيىسى ۋە يەشمىسى

1. تاي پاي لىن شى تىپ ئاتل(ى)غ:	[1. ئۇلۇغ ئاق نىلۇپەر گۇرۇھى دەپ ئاتىلىدىغان
2. تايشىڭ نوم-نۇڭ ئىچىنتە:	
3. تالۇلاپ يىغىپ م(ە)ن ككى ككى:	2. ماھايانا (مەزھەپىگە خاس) نومنىڭ
4. تاقشۇت-قا ئىنتۇرۇ تەگىندىم::	ئىچىدىن

3. تاللاپ ـ يەغىپ، مەن كى كى
4. شېئىر شەكلىگە كەلتۈردۈم.]

5. ئابىتا ت(ە)گرى بۇرخان ـ ىغ:
6. ئايايۇ ساقىنماق ئۆمەكىڭ:
7. ئامرىلىپ ئۇلۇغۇ دياز ـ ىغ:
8. ئايۇ سۆزلەيۇ بىرەلىم:: .
[5. ئابىتا تەگرى بۇرخاننى
6. ھۆرمەت بىلەن سېغىنىش ـ ياد ئېتىشنى،
7. سۆك ـ ۋتتە ئولتۇرۇش (يەنى) ديانىنى (ئىستىقامەت قىلىشنى)
8. ئېيتاي ـــ سۆزلەپ بېرەي.]

9. كىم ـ لەر بۇ ديان ياگىنتا:
10. كىرىپ بىشرۇنغالى كۆسەسەر:
11. ئا...... ـا (ىغ بۇرخان ـ ى (غ:)
12. ئاقدۇرقۇ ئىنى (ۇرگۇ ئۇ) گلەرىن::
[9. كىمكى بۇ ديان ئۇسۇلى بويىچە
10. ئىستىقامەتتە ئولتۇرۇپ يېتىلىشنى ئارزۇ قىلسا،
11. .... بۇرخاننى،
12. ئۆرلىتىلدىغان ـــ چۈشۈرىدىغان شەكىللىرى بولىدۇ.]

13. (ئانتا) ياسا بىر تۇش ـ تا:
14. ئاچاگارخ ئاتل(ى)غ بالىق ـ تا:
15. (ئاچاتا) شادۇرۇ ئىلىگ ـ نىڭ:
16. ئاناسى ۋايتىش ـ ى خاتۇن ـ قا::
[13. ئاندىن كېيىنكى بىر چاغدا،
14. ئاچاگارخ ئاتلىق شەھەردە،
15. ئاچاتاشادۇرۇ خاننىڭ
16. ئانىسى ۋايتىشى خانىشقا]

[17. (ئا) بىتا ت(ە)گرى بۇرخان ـ ىغ:
18. ئارتۇقراق مەگىلىگ ئۇلۇش ـ ۇغ:
19. ئادىرتلىغ كۆركىتۇ ي(ا) رلىقاپ:
20. ئاچا ئادىرا نوملامىش::
[17. ئابىتا تەگرى بۇرخاننى،
18. ئىنتايىن راھەتلىك دۆلەتنى،
19. (شاكيامۇنى بۇرخان) ئېنىق كۆرسىتىپ،
20. ئوچۇق، تەپسىلىي نوملىدى (چۈشەندۈردى).]

21. (تۇ...) ئىچىنتە:
22. تۆزى ئۇسمەدىن بىشرۇنغۇ ئول:
23. تۇ...) سوغانچىغ:
24. تۇنەرمەز ساچىلماز ديان ئول::
[21. ... ... ئىچىدە،
22. ئۆزۈلدۈرمەستىن (ئىستىقامەتتە ئۆزىنى) يېتىلدۈرىدۇ.
23. ... ... شادلاندۇرىدىغان
24. قاراڭغۇلاشماس (غۇۋالاشماس)، چېچىلماس دياندۇر.]

25. (ئى ... ...) ۇڭ كۆگۈل ـ نۈڭ:
26. ئىگەسىز قۇرۇغ ـ ىن ئوكارسار:
27. (ئى... كە) لمەكسىز بارماقسىز:
28. ئىكى ـ سىز بولۇپ ئامرىلسار::
[25. ... ... كۆڭۈلنىڭ
26. ئىگىسىز، قۇرۇقلۇقىنى سەزسە،
27. ... ... كەلمەيدىغان ـــ بارمايدىغان، (يەنى)
28. ئىككىسىز بولۇپ تىنچلانسا،]

29. (ئىچتىن سە) گار ئامرىلىپ:
30. ئىدەڭ قارارماق ـ ى بولماسار:
31. ئىنچىپ تاشتىن يالترىپ:
32. ئىدى ساچىلماق ـ ى يوق ئەرسەر::
[29. (ئىچكى تەرەپتىن تىنچلىنىپ،
30. قارايمىقى (پىكرىنىڭ تۇتۇقلىشىشى)

زادى بولمىسا،
31. شۇ دائىلا، تاشقى تەرەپتىن يالتىراپ،
32. (كۆڭلىنىڭ) چىپچىلىشى زادى يوق بولسا،]

33. ئادقاغ كۆڭۈل بىرلە بىرىكسەر:
34. ئامرىلىپ قارارمادىن يالتىرسار:
35. ئامۇرۇ ساچىلمادىن تۇرۇلسار:
36. ئادى بولۇر مۇنىڭ ديان تىپ::
[33. بىلىش ئوبىكتى بىلەن كۆڭۈل بىرىكسە،
34. تىنچلىنىپ قارايماستىن يالتىرىسا،
35. تىپ-تىنچ بولۇپ چېچىلماستىن سۈزۈلسە،
36. بۇنىڭ ئېتى ديان دەپ ئاتىلىدۇ.]

37. ئالتىنچ كۆڭۈل بىلىگ ئۆك:
38. ئارىـا ئاۋالوكدا ئىشۋارى ئادانۇر:
39. ئادىرا تۇيۇغلى بىلىگىگ:
40. ئانى تايىشچى تىپ كۈلەيۈر::
[37. (ئالتىنچى ئاڭ-تۇيغۇ
38. ئاريا ئاۋالوكدا ئىشۋارى ئاتىلىدۇ.
39. (يەتتىنچى) ئېنىق ھېس قىلىنغان ئاڭنى،
40. ئۇنى تايىشچى دەپ كۈيلەيدۇ.]

41. ئالايىـاۋىتيان بىل(ىگ) تىپ:
42. ئادانتاچى سەكىزىنچ بىلىگـنىڭ:
43. ئادىرتل(ى) غ ئوتغۇراق ئۆز تۆزى:
44. ئابىتا بۇرخان ئول ئەرۈر::
[41. ئالاياۋىتيان بىلىش دەپ
42. ئاتىلىدىغان سەككىزىنچى بىلىشنىڭ
43. ئېنىق بەلگىلەنگەن ئۆز ماھىيىتى
44. ئابىتا بۇرخاندۇر.]

45. ئەمتى مۇنىتادا باسا-قى:
46. ئابىتا بۇرخان ئۇلۇشـىن:
47. ئالتى ي(ە) گ(ە) رمى قولۇلاماق-ىغ:
48. ئاي-ا كۆركىتۈ بىرەلىم::
[45. ئەمدى مۇندىن كېيىنكى
46. ئابىتا بۇرخان دۆلىتىنى،
47. ئۇن ئالتە (تۇرلۇك (تەپەككۇر قىلىشنى
48. كۆرسىتىپ بېرەيلى.]

49. ئەڭمىلكى كىم قايۇ تىنل(ى)غ-لار:
50. ئەمگەكلىگ سانسار-قا قورقسار-لار:
51. ئەرتىڭۇ مەڭىلىگ ئۇلۇش-تا:
52. ئەرگۈلۈك تاپ-لارى بولسا-لار::
[49. بىرىنچى (تەپەككۇر): قايسى جانلىقلار
50. ئازابلىق سانسارغا (چۈشۈشتىن) قورقسا،
51. ئىنتايىن راھەتلىك دۆلەتتە
52. (تۇغۇلۇش) ئارزۇلىرى بولسا،]

53. كۆنت(ە)گرە-لىگ بولتۇق-تا:
54. كۆن بادغالى بارتۇق-تا:
55. كۆسۈش ئۆرتىپ ئول ئۆدتە:
56. كۆڭۈل-تە ئىنچا تىپ ساقىنغۇ ئول::
[53. كۈن (نۇرىنى چېچىپ) چىققاندا،
54. كۈن پاتقىلىۋاتقاندا،
55. ئارزۇسىنى قوزغىتىپ، شۇ چاغدا
56. كۆڭلىدە مۇنداق ئويلايدۇ:)]

57. يالتىرىيۇر ئەردىنىن ئىدىگلىگ:
58. ي(ا) رۇق كۆن ت(ە) گرى تىلگەن(ى):
59. ياپا چامبۇدىۋىپ ئۇلۇشـتا:
60. ي(ا) رۇدقۇلۇق ئىشـى ئەرتۈكدۈكتە::
[57. يالتىرايدىغان گۆھەر بىلەن بېزەلگەن
58. نۇرلۇق كۈن تەڭرى چاقى
59. چامبۇدىۋىپ دۆلىتىدە
60. يورۇتۇش ئىشىنى قىلىۋاتقاندا،]

61. ئالقۇـتا بو(... :)
62. (ئا... :)
[61. بارلىق ... ...
62. ... ...]

63. تۇرقارۇ ئابىتا بۇرخانـتىـ(ن:)
64. (تۇ... :)
65. تۇغماقـسىز نومـنۇك تاپلاغـىن:
66. (تۇ... ::)
[63. دائىم ئابىتا بۇرخاندىن
64. ... ...
65. تۇغۇلمايدىغان نومنىڭ سەۋرى ـ تاقىتىنى
66. ... ...]
67. باقشىمىز ئابىتا بۇرخانـقا:
68. با(... :)
69. بارچە نوم تۆزىن تۇيۇنۇپ:
70. باشتى(... ::)
[67. ئۇستازىمىز ئابىتا بۇرخانغا
68. ... ...
69. بارچە نوم ماھىيىتىنى چۈشىنىپ،
70. ... ...]

71. سامانتا بادىرى ئىـدۇ(ق بودىستۇ):
72. ساقىنۇ يىتىنچسىز يورىغـىن:
73. ساچۇقـسۇز كۆڭۈلـىن (... :)
74. ساشمادىن (ي) ورىيىن تىپ ساقىنغۇل::
[71. مۇقەددەس سامانتا بادىرى بودىـ
ساتۋا (نىڭ)
72. چۈشىنىپ يەتكۈسىز قىلمىشىنى
73. چىچىلماس كۆڭۈل بىلەن ...
74. بوشاشماستىن يۈرەي دەپ ئويلايدۇ.]

75. قولۇلاماقـتا (يارا) ت(ىنىڭلار:)
76. قولۇلاماقـىغ قوتماڭـلار:
77. قۇتىرۇلـماق كـۇس(ۇش) لـ(ۇگ تـۇزۇ)
ئـ ـلەرە:

[75. تەپەككۇر قىلىشقا ئەمەل قىلىڭلار!
76. تەپەككۇر قىلىشتىن ۋاز كەچمەڭلەر!
77. ھەي، قۇتۇلۇشنى ئارزۇ قىلىدىغان
تۇزۇنلەر (ئالىيجانابلار)! ھەي،]
78. ئىكىنتى قولۇلاماقـىغ (ئۆرىتىپ:)
79. ئىنانۇ يىنچۇرۇ يۈكۈنۈپ:
80. ئىچتىن سىڭار كۆڭۈلـتە:
81. ئىنچىپ ساقىنغۇ ئول ئىنچا(::)
[78. ئىككىنچى تەپەككۇر پائالىيىتىنى
قوزغىتىپ،
79. ئېتىقاد بىلەن باش ئۇرۇپ،
80. كۆڭۈلنىڭ ئىچكى قېتىدا
81. مۇنداق ئويلايدۇ:]

82. تولپـتىن يىڭاق ئورۇنتا:
83. توپ تولۇ ئارىغ سۇۋ(لار:)
84. تۇرۇپ ئامرىلىپ سۆزۈلۈپ:
85. تۇرقارۇ ئامىلـىن س(اقىنغۇ ئول::)
[82. ھەممە تەرەپتىكى ئورۇنلاردا،
83. تولغان پاكىز سۇلار
84. تىنىپ، سۆزۈلۈپ،
85. ھامان تىپـتىنچ تۇرىدىغانلىقىنى
ئويلايدۇ.]

86. يايىلماق يايقالماقـى بولمادىن:
87. يانا ئەرگەچل(ەنمەكى بولمادىن:)
88. يادىلىپ ئۆڭى بارمادىن:
89. يالترىيۇ تۇر (ۇر ساقىنغۇ ئول::)
[86. يېيىلماي ــ چايقالماستىن،
87. يەنە دولقۇنلانماستىن،
88. تېشىپ باشقا يەرگە كەتمەي
89. يالتىراپ تۇرىدىغانلىقىنى ئويلايدۇ.]
90. تۇرغىن سـۆزۈك ئول سۇۋـنۇڭ: .

91. تۇرۇم ئارا تەگشىلىپ:
92. توپۇلۇر يا(ا)رۇق ئۆدۈدۈلىگ:
93. توگۇپ بۇر بولمىش ـ مىن ساقىنغۇ ئۇل::
[90. ئۇ تۇرغۇن سۆزۈك سۈنىك
91. شۇ ھالەتتە (دەرھال) ئۆزگىرىپ،
92. توگلاپ، يورۇق، سۆزۈك
93. مۇزغا ئايلىنىدىغانلىقىنى ئويلايدۇ.]

94. ئامىتىقى مۇنى تەگ ساقىنچىمىغ:
95. ئالقۇ ئۆدتە قولۇلاپ ساقىنسار:
96. ئابىتا بۇرخان ئۇلۇشىمىنتا:
97. ئادىرتىل(ىـ) غ ئوتغۇراق تۇغارلار::
[94. ئەمدىكى مۇشۇنداق ئويىنى
95. ھەممە ۋاقىتتا تەپەككۇر قىلسا، ئويلىسا،
96. ئابىتا بۇرخان دۆلىتىدە
97. شەكسىز، چوقۇم تۇغۇلىدۇ.]

98. ئۈچۈنچ قولۇلاماق ئىچىنتە:
99. ئۆگدۈنكى ئۇل بۇز تەگشىلىپ:
100. ئۆدۈي ۋايتۇردىلىغ ياغىز يىر:
101. ئۆزىن ئۆك بۈتمىش ـ مىن ساقىنىپ::
[98. ئۈچىنچى تەپەككۇر ئىچىدە،
99. ئىلگىرىكى مۇز ئۆزگىرىپ،
100. سۈزۈك ۋايتۇرلىق قوگۇر يەر
101. ئۆزى بىلەنلا پۈتىدىغانلىقىنى ئويلايدۇ.
(ئۆز تۈسىگە كىلىدىغانلىقىنى ئويلايدۇ.)]

102. يىتى ئەردىنىلىگ بىر سىرۇق:
103. يىر — بىگ كۆتۈرۈ تۇرۇر ـ ىن:
104. يىنتەم سەكىز قىر ـ لار ـ ى:
105. يىتىنچىسىز كۆركلە بولمىش ـ مىن::
[102. يەتتە گۆھەرلىك بىر بايراق
103. يەرنى كۆتۈرۈپ تۇرغانلىقىنى،
104. ئۇنىڭ سەككىز تەرىپى

105. يەتكۈسىز چىرايلىق بولىدىغانلىقىنى،]
106. سەكىز يۈزىنتە يۈزەر ئۆگى:
107. سەۋىگلىگ ئەردىنى مونچۇق ـ لار،
108. سەتىرەكسىز تىۋا ـ لىغ باكدى ـ لىغ:
109. سەچە تاگلارنچىغ ئىدىگلەر::
[106. ئۇنىڭ سەككىز يۈزىدە يۈز خىل
107. سۆيۈملۈك گۆھەر، مونچاقلار،
108. زىچ، تەگرىلىك زىننەتلىك
109. ئاجايىپ ھەيران قالارلىق بېزەكلەر
(بارلىقىنى)؛]

110. بىرەر ئەردىنى مونچۇق ـ تىن،
111. بىرىنتە مىڭەر يا(ا)رۇق ـ لار:
112. بىرتەم ئۈز كۆرۈ قانىنچىسىز:
113. بىرگەرۈ يالترىيۇ ئۈنەر ـ لەر::
[110. ھەر بىر گۆھەر، مونچاقنىڭ
111. بىرىدىن مىڭ (خىل) نۇر (چېچىلىپ)،
112. ئۇلار بىرلىكتە يالتىراپ، پۈتۈنلەي ئۈز،
113. كۆرۈپ قانغۇسىز نۇر چاچىدىغانلىقىنى؛]

114. سەچىلىپ بىرەر يا(ا)رۇق ـ لار:
115. سەكىزەر (ت)ۈمەن تۆرتەرمىڭ:
116. سەۋىگلىگ ئۆگلۈگمىن يالترىيۇ:
117. سەرىلىپ تۇرمىش ـ مىن ساقىنغۇ ئۇل::
[114. ھەر بىر (خىل) نۇر تاللىنىپ
115. سەككىز تۈمەن تۆت مىڭ (خىل)
116. چىرايلىق① رەڭلىك بولىدىغانلىقىنى
117. ئۇلارنىڭ يالتىرىغان ھالەتتە تۇرىدىغانـ
لىقىنى ئويلايدۇ.]

118. يانا مىڭ كولتى كۈن ت(ە)گرى ـ لەر:
119. يا(ا)رۇق ـ لارىن بىرگەرۈ ئىدمىش تەگ
118. يەنە مىڭ كولتى كۈن تەگرىلەر
119. نۇرلىرىنى بىرلىكتە چاچقاندەك،]

① ئەسلى نۇسخىسىدا سەۋىگلىگ (سۆيۈملۈك) دەپ يېزىلغان.

120. بولم(... :)
121. (بو... :)
[120. ....
121. ....]

122. قولۇلا(ماق ـ تا ياراتىنىڭلار:)
123. (قولۇلاماق ـ ىغ قودماڭلار:)
124. قۇترۇل(ماق كۈسۈشلۈگ تۈزۈنلەرە::)

122. تەپەككۇر قىلىشقا ئەمەل قىلىڭلار!
123. تەپەككۇر قىلىشتىن ۋاز كەچمەڭلەر!
124. هەي، قۇتۇلۇشىنى ئارزۇ قىلىدىغان
تۈزۈنلەر!]

125. تۆرتۈ(نچ قولۇلاماق ئىچىنتە:)
126. (تۆ... :)
127. تۈزۈ ئەر(دىنىلىگ... :)
128. (تۈ... ::)
[125. تۆتىنچى تەپەككۇر ئىچىدە،
126. ... ...
127. پۈتكۈل گۆھەرلىك ... ...
128. ....]

129. ئۇل سۆگۈت ـ لەر ئىدىزىن:
130. ئۇلۇنىن ياپىرغاق خۇا ـ لارىن(:)
131. ئۇلارتا بولمىش تۈش ـ لەرىنتىن:
132. ئۇساتى ي(ا)رۇق ـ لار ئۈنەر ـ ىن::
[129. ئۇ دەرەخلەرنىڭ ئېگىزلىكىنى،
130. شاخلىرىنى، يوپۇرماق (ۋە) گۈللىرىنى،
131. ئۇلاردا بولغان مېۋىلەردىن
132. دائىم نۇرلار چېچىلىدىغانلىقىنى؛]

133. ئۇلۇغ يىنچۈ ـ لۈگ تور ـ لارتا:
134. ئوردۇ قارشىلار ‌بولمىش ـ ىن:
135. ئۇرى ت(ە)ڭرد ـ لەر ئۇلار ـ تا:
136. ئويۇن ئەدىزۈ تۇرمىش ـ ىن::
[133. ئۇلۇغ ئۈنچىلىك تورلاردا
134. ئوردا ـ سارايلار بولغانلىقىنى،
135. تەڭرى ئوغۇللىرى ئۇلاردا
136. نەغمە ـ ناۋا قىلىدىغانلىقىنى؛]

137. ئەتئۆزلەر ـ ىگە ياراشى:
138. ئەردىنىلىگ ئىدىگ تۈمەگىن؛
[137. بەدەنلىرىگە ياراشقان
138. گۆھەر(دىن ئىشلەنگەن)زىبۇ ـ زىننەتلىرىنى؛]

139. ئەگەيۈ يۈز يوچان ي(ا)رۇدۇر (:)
140. ئەسرىگۈ ي(ا)رۇق ـ لار ئۈنمىش ـ ىن
[139. (ئۇلاردىن) يۈزيوچان (ۋاقىت)
يورۇتىدىغان
140. رەڭدار نۇرلار چېچىلىدىغانلىقىنى؛]

141. ئۇل ي(ا) رۇق ـ لارتا كۆپ قالىن؛
142. ئۇلۇغ توغ كۇشاترى پرا ـ لار:
143. ئۇلار ـ نىڭ ئىچىنتە ئۈلگۈسۈز:
144. ئونتىن سىڭارقى بۇرخان ـ لار::
[141. ئۇ نۇرلاردىن كۆپ، قېلىن،
142. كاتتا تۇغ ئەلەم، يوپۇماقلار (هاسىل
بولىدىغانلىقىنى)،
143. ئۇلارنىڭ ئىچىدە هېسابسىز ـ
144. ئون تەرەپ بۇرخانلىرى (ۋەئۇلارنىڭ)]

145. ئۇلۇش ـ ى بالىق ـ ى ئىل ـ لەر ـ ى؛
146. ئۇ پاكار ئاسىغلىغ ـ ئىشلەر ـ ى:
147. ئوتغۇراق بەكىز ب(ە) لگۈلۈگ:
148. ئۇساتى كۆسۈنۈر ساقىنغۇئول::
[145. دۆلىتى شەھىرى، ئەللىرى،
146. ئۇپاكار پايدىلىق ئىشلىرى:
147. چوقۇم ئېنىق بەلگىلىك (هالدا)
148. دائىم كۆرۈنىدىغانلىقىنى ئويلايدۇ.]

149. ئەردىنىلىگ سۆگۈت خۇا ـ لارىن:
150. ئەسرىگۈ ياپىرغاق تۈشلەرىن:

151. ئەۋرىلىپ يانا قاتنايۇ:
152. ئەدگۈتى قولۇلاپ كۆرگۈ ئول::
[149. گۆھەرلىك دەرەخ گۈللىرىنى،
150. رەڭدار يوپۇرماق، مېۋىلىرىنى:
151. يېنىشلاپ، قايتا - قايتا
152 ياخشى تەپەككۇر قىلىپ كۆرىدۇ.]

153. بىشىنچ قولۇلاماق-ىغ ئۆرتىپ:
154. بىرتەم كىرتگۈنچىن سۆزۈلۈپ:
155. بىلگە بىلىگىگ تۇرغۇرۇپ:
156. بىر يىمتەم مۇنتاغ ساقىنغۇ ئول::
[153. بەشىنچى تەپەككۇرنى قوزغىتىپ،
154. پۈتۈنلەي ئېتىقاد بىلەن (كۆڭلى) سۆزۈلۈپ،
155. ئەقىل - پاراسەتنى تۇرغۇزۇپ (ئىشلىتىپ)
156. ھامان مۇشۇنداق ئويلايدۇ.]

157. ئالقۇ ئەردىنى-لەرىن ئىددىگلىگ:
158. ئامرانچىغ كۆل يۇللار ئىچىنتە:
159. ئاشتاڭگا ئۆپىت سۇۋ - لارى:
160. ئامرىلىپ تولۇ تۇرۇر - ىن::
[157. بارلىق گۆھەرلەربىلەن بېزەلگەن
158. (كىشىنىڭ)زوقىنى كەلتۈرىدىغان كۆل-بۇلاقلار ئىچىدە
159. ئاشتاڭگا ئۆپىت سۇلىرى
160. تېپ-تىنچ ھالدا تولۇپ تۇرىدىغان-لىقىنى،]

161. يىتى ئەردىنىلىگ يىر -لەرتە(:)
162. يىگ سوغانچىغ يۇل-لارتا:
163. ي(ە)گ(ە)رمەرەر يوچان كىنىك ئالقىغ:
164. يىمتەم لىنخۇا چەچەكلەر::
[161. يەتتە گۆھەرلىك يەرلەردە،
162. ئاجايىپ ياخشى كۆللەردە:
163. يىگىرمە يوچان كەڭ - پايانسىز
164. نىلۇپەر گۈللىرىلا (بارلىقىنى)؛]

165. ئالتىمشاركولتى لىنخۇا - نىڭ:
166. ئاراسىنتىن سۇۋ -لار قۇدۇلۇپ:
167. ئامرانچىغ ئۆگەن-كىي-ە-لەرتىن:
168. ئاغىلىپ ئۈنەر سۆزۈلۈپ::
[165. ئاتمىشچە كولتى نىلۇپەرنىڭ
166. ئارىسىدىن سۇلار قۇيۇلۇپ،
167. (كىشىنىڭ)زوقىنى كەلتۈرىدىغان دەر-يالاردىن
168. ئېقىپ سۆزۈلۈپ چىقىدىغانلىقىنى؛]

169. ئۆگەن-كىي-ە-لەر تۆپ-ىنتە:
170. ئۆكۈش تەلىم ۋ(ا)زىر — لىغ:
171. ئۆڭى ئۆڭى ئۆڭلۈگ قۇم-لارى:
172. ئۆزىن ئۆڭ ئۆزقىيا تۆلتەكلە(ر::)
[169. كىچىك دەريالار تۈۋىدە،
170. نۇرغۇن - كۆپ ۋازىرلىق،
171. خىلمۇ-خىل رەڭلىك قۇملىرى
172. ئۆزلىرىنى كۆركەملەشتۈرگەن ساھىل-لار(نى ئويلايدۇ)]

173. ئاقدىنۇر ئىنەر سۇۋ - لار - نىڭ:
174. ئامرانچىغ ئەتىنلىگ قۇشلار - نىڭ
175. ئانىڭ تىك-سىنتە نوم ئۈنى:
176. ئانتاغ ئەشىدىلۇر ئىنچا تىپ(::)
[173. ئۆرلەيدىغان — چۈشىدىغان سۇلارنىڭ،
174. ئاۋازى يېقىملىق قۇشلارنىڭ
175. ئاۋازىدا نوم ئۈنى
176. مۇنداق ئىشتىلىدۇ:]

177. ئوتغۇراق ئۆرلۈگسۈز ئەمگەك تىپ:
178. ئۆزادى قۇرۇغ م(ە)ن-سىز تىپ(:)
179. ئون پارامىت-لار باشلاغ-لىغ:

180. ئۇلۇغ بودىستۇ ـ لار يور(ىتى‌تىپ::)
[177. شۇبھىسىز ۋاقىتلىق (تۇراقسىز) ئازاپ
دەپ،
178. هامان قۇرۇق (ۋە)مەنىسىز دەپ،
179. ئون پارامىت ئاساسلىق
180. ئۇلۇغ بودىساتۋالار قىلمىشى دەپ،]

181. (ئىنچكە) تەرىلىك سوغانچىغ:
182. ئەشدگەلى ئەرتە ياراغ(لىغ:)
183. ئىدۇق نوملامىش نوم ئۇنى:
184. ئىنچىپ ئەشىدىلۇر (تاڭلانچىغ::)
[181. تەپسىلى، چۇڭقۇر، چىرايلىق،
182. ئىشىتىشكە ناھايىتى يېقىملىق،
183. مۇقەددەس نوملانغان نوم ئۇنى
184 شۇ هالدا ئىشىتىلەر ئاجايىپ.]

185. بۇ ئۇن ـ لەر ـ نىڭ ئىچىنتە:
186. بۇرخان ـ ىغ (...   :)
187. بۇرساڭ قۇۋراغ ـ ىغ ئۇمەكىڭ:
188. بۇلارنى (...   ::)
[185. بۇ ئۇنلەرنىڭ ئىچىدە
186. بۇرخاننى، (... نومنى)،
187. راھىپ جامائەتنى ياد ئېتىدىغان،
188. بۇلارنى (مەدھىيلەيدىغان ئۇنلەر بار.)]

189. قولۇلاماق ـ تا ياراتىڭلار:
190. قولۇلاماق ـ ىغ ق(ود) ە (اڭ)لا(ر:)
191. قۇترۇلماق كۇسۇش ـ لۇگ تۇزۇن ـ لەرە:
[189. تەپەككۇر قىلىشقا ئەمەل قىلىڭلار!
190. تەپەككۇر قىلىشتىن ۋاز كەچمەڭلار!
191. هەي، قۇتۇلۇشىنى ئارزۇ قىلىدىغان
تۇزۇنلەر!]

192. ئالتىنچ قاماغ ئەردىنىلىگ:
193. ئادىرتلى(ى)غ سوى ـ لىغ چىسۇق ـ I ـ
(ۇغ):
194. ئالتىن ياقىز يىر ـ ىنتە:
195. ئارتۇقراق كۆركەلى سەۋىگلىگ::
[192. ئالتىنچى (تەپەككۇر): بارلىق گۆ-
ھەرلىك،
193. ئېنىق چەك ـ چېگرىلىق،
194. تۆۋەندىكى قوڭۇر يەردە،
195. كۆرسە كىشىنى بەكمۇ سۆيۈندۈرد-
ىغان،]

196. بىشبەر يۈز كولتى ئەردىنىلىگ:
197. بىر تەگ قالىغ ئىسىر (قا) ـ لار:
198. بىرىنتە (.:. تەڭر) د ـ لەر:
199. بىرتە(م) ئۆلگۈسۈز ئەرۈر ـ لەر::
[196. بەش يۈزچە كولتى گۆھەرلىك،
197. بىر خىل قەسىر، راۋاقلار،
198. (هەر) بىردە... تەڭرىلەر
199. ئوخشاشلا ھېسابسىز ئىكەنلىكىنى؛]

200. ت(ە)ڭرى ئو(...   قا) ماقۇن:
201. تەگرىك ـ لەيۇ يىغلىپ:
202. ت(ە)ڭرىدەم ئويۇن (بەدىز د)ن:
203. تەپرەتمىش ـ لەرىن ساقىنغۇ ئول::
[200. تەڭرىلەر ...... تامامەن
201. قورشاپ ـ يىغلىپ،
202. تەڭرىلىك (ساماۋى) مۇزىكا ـ سازلىرىنى
203. تەڭكەش قىلغانلىرىنى ئويلايدۇ.]

204. يانا سان ـ سىز ساق(ىش)سىز:
205. ياراشى ئويۇن بىۋلىك ـ لەر:
206. يالترىيۇ كۆك قالىق ـ تا:
207. ياپشىنۇ ئاسلۇ ئەرمىش ـ مىن::
[204. يەنە سان ـ ساناقسىز
205. كۆڭۈلگە ياقىدىغان ساز ـ چالغۇلار(؟)
206. كۆك ئاسماندا يالتىراپ ـــ

www.uyghurkitap.com

207. چاقـناپ ئېـسلـىپ تۇرغانـلىقـىنى
(ئويلايدۇ).]

208. (كە)تىن يىڭاق مەڭ(ـ)ل(ـ)گ:
209. ككىر — سىز ئۇلۇش ـ تاقى كىك ئالقىغ::
[208. غەرب تەرەپتىكى پاراغەتلىك،
209. كىرسىز (پاك) دۆلەتـتىكى كەگـرى
(كەتكەن)،]

210. يىتى ئەردىنلىگ سۆگۈتۈگ:
211. يىنتەم ئەردىنلىگ يىر ـ لەربىگ:
212. (يە)گ ئادرۇق كۆل ـ لەرىگ:
213. يىقۋد ـ سىنچا قولۇلامىش ئادانۇر::
[210. يەتتە گۆھەرلىك دەرەخلەرنى،
211. تەڭداشسىز گۆھەرلىك يەرلەرنى،
212. ناھايىتى ئېسىل كۆللەرنى
213. يۈزەلا تەپەككـۇر قىلـدىـغان دەپ
ئاتىلىدۇ.]

214. ئالتىنچ (يۇ) مدارۇ قاۋشۇرۇپ:
215. ئالقۇ ـ نى قولۇلاماق ساقىنچىن:
216. (ئارتۇقراق مەڭىلىگ ئۇل)ۇش ۇغ:
217. ئادىرتل(ـ)غ قولۇلاماق بۇ تىتىر::
[214. ئالتىنچى (تەپـەككۇر ئىچـدە)، بۇ
توپلاپ ـ يىغىپ (يىغىنچاقلاپ)،
215. ھەممـىنى تەپەككـۇر قىلـىش ئويى
بىلەن
216. ئىنتايىن پاراغەتلىك دۆلەتنى
217. ئېنىق تەپەككۇر قىلىش دېيىلىدۇ.]

218. ئۆترۈ كىم قايۇ تىنلـ(ـ)غ ـ لار:
219. ئۈزۈكسۈز مۇنتاغ ساقىنسار:
220. ئۆلگۈسۈز كولتى ك(ا)لپ ـ تاقى:
221. ئۆزتۇگلۈگ قىلىنچى تاردقار::
[218. قايسى جانلىقلار

219. ئۈزۈلدۈرمەي مۇشۇنداق ئويلىسا،
220. ھېسابسىز كولتى كالپتىكى
221. ئىنتايىن ئېغىر گۇناھى تۈگەيدۇ.]

222. ئامتىقى: كىشى ـ لەر ئۆلتۈكدە:
223. ئادىرتل(ـ)غ ئوتقۇراق سىزىكسىز:
224. ئابىتا بۇرخان ئۆكسىنتە:
225. ئالتۇن ـ لۇغ لىنخۇا ـ تا تۇقار ـ لار::
[222. ھازىرقى كىشىلەر ئۆلگەندە،
223. ئېنىق، جەزمەن، شۈبھىسىز
224. ئابىتا بۇرخان ئالدىدا
225. ئالتۇن نىلۇپەردە تۇغۇلىدۇ.]
226. يىتىنچ كىنـ ـ كى ئۆدتەكى:
227. يىرتىنچۈ ـ تەكى تىنل(ـ)غ ـ لار:
[226. يەتتىنچى (تەپەككۇر): كېيىنكى
چاغدىكى
227. دۇنيادىكى جانلىقلار]

228. يىگ ئۇستۈنكى بۇرخان ـ ىغ
229. يىنتەم كۆرگەلى كۈسەسەر::
[228. ھەممىدىن ئۈستۈنكى بۇرخاننى
229. كۆرۈشنى ئارزۇ قىلسا،]

230. يىتى ئەردىنىن ئىددىگلىگ:
231. يىر يۈزىنتە سەۋىگلىگ:
232. ي(ە)مە لىنخۇا ـ لىغ ئورۇنۇغ:
233. يىنچۈرۈ قولۇلايۇ ساقىنغۇ ئۇل::
[230. يەتتە گۆھەر بىلەن بېزەلگەن
231. يەر يۈزىدىكى ئەزىز
232. نېلۇپەرلىك ئورۇننى (نىلۇپەر تەختنى)
233. چوقۇنغان ھالدا ئويلايدۇ، يادئېتىدۇ.]

234. يانا لىنخۇا ـ لىغ ئورۇن ـ نۇڭ:
235. ياپىرغاق ـ لار ـ ىنىڭ ئىدىگىن:
236. ياپا ئەردىنلىگ تامىر ـ دىن:

237. يالترىيۇ ئۇلەر يى(ا)رۇق ـ مىن::

[234. يەنە نىلۇپەرلىك ئورۇننىڭ

235. يوپۇرماقلىرىنىڭ بىزىكىنى،

236. پۇتۇنلەي گۆھەرلىك تومۇرىنى

237. يالتىـراپ چىچىلىـدىـغان نۇرلىرىـنى
(ئويلايدۇ).]

238. (ئە ... ئىكى) يۈز:

239. ئەلىگەر يوچان ئۇلۇغ ـ مىن:

240. (ئە ...) باكىدى ـ لىغ:

241. ئەسرىگۈ يى(ا)رۇق ـ لار ئۈنمىش ـ مىن::

[238. (گۈل يوپۇزماقلىرىنىڭ) ئىككى يۈز

239. ئەللىكچە يوچان چوڭلۇقىنى،

240. .... زىننەتلىك

241. رەڭـدار نۇرلار چاچىـدىغانـلىقـىنى
(ئويلايدۇ).]

242. (كى ...) بىلىڭگامانى:

243. كىنشۇك ئەردىنى براقىمامانى:

244. كك(ىر سىز) چىمن يىنچۇ تور ـ لارى:

245. كىلىڭ ئالقىغ ئىدىگلىگ ساقىنغۇ ئول::

[242. ...... بىلىڭگامانى،

243. كىنشۇك گۆھەر، براھمامانى،

244. كىرسىز، ھەقىقىي ئۈنچەتورلىرى (بىلەن)

245. كەڭ (قەلب) بېزەلگەن دەپ ئويلايدۇ.]

246. توقىلىغ كۆركلە كۈرىكار ـ لار:

247. توغ ئىدىش ـ لىگ تىرگۈك ـ لەر:

248. تورقۇ بىنتاۋىر كەرىكلەر:

249. تۈتچى يى(ا)رۇق ـ لۇغ ئىدىگ ـ لەر::

[246. كۆركەم ـ چىرايلىق كۈرىكارلار
(پەشتاقلار)،

247. تۇغلار ئېسىلغان تۈۋرۈكلەر،

248. تورقا پەردىلەر،

249. دائىم نۇرلۇق بېزەكلەر،]

250. بۇ ئەردىنىلىگ ئىدىگ ـ لەر:

251. بۇلىتتەگ تۈزۈدە ياتىلۇ:

252. بۇلۇڭ يىڭاق ـ تا تاپ ئىيمىن:

253. بۇرخان ـ لار ئىش ـ مىن ئىشلەيۇ::

[250. بۇ گۆھەرلىك بېزەكلەر

251. بۇلۇتتەك تامامەن يېيىلىپ،

252. ھەممە تەرەپتە ئىستەك بويىچە

253. بۇرخانلار ئىشىنى ئىشلەپ،]

254. ئالقۇ تىنل(ى)غ ـ لارىغ قۇتقارىپ:

255. ئاسىغ ـ لىغ مەڭىلىگ قىلمىش ـ مىن:

256. ئادىرتل(ى)غ بەكىز ب(ە)لگۈلۈگ:

257. ئالامبان قىلىپ ساقىنغۇ ئول(::)

[254. بارلىق جانلىقلارنى قۇتقۇزۇپ،

255. پايدىلىق، خۇشاللىق (ئىش) قىلدىـ
غانلىقىنى،

256. ئېنىق، روشەن

257. ئالامبان (بىلىش ئوبيېكتى) قىلىپ
ئويلايدۇ.]

258. ئۇنا بۇ يىتىنچ كەزد(گ .. :)

259. (ئۇ ... :)

260. ئولۇرغۇ ئەردىنى لىنخۇا ـ(.. :)

261. (ئو ... ::)

[258. مانا، بۇ يەتتىنچى قېتىم...

259. ....

260. ئولتۇرۇدىغان گۆھەر نىلۇپەر (بۇددا
ئولتۇرۇدىغان نىلۇپەر تەخت)

261. ....]

262. بۇ ئورۇن ئەرسەر ئۆگرەك(ى:)

263. (بو ...) تويىن ـ نىڭ:

264. بودى كۆڭۈل ـ ى ـ نىڭ كۆچىنتە (:)

265. (بو ...) ئورۇن ئول::

[262. بۇ ئورۇن بولسا، ئىلگىرىكى

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

263. ...... تويىنىڭ
264. بودى كۆڭلىنىڭ كۆچىدە
265. (نىلۇپەردىن قىلىنغان) ئورۇن
(تەخت) دۇر.]

266. ئازۇچا كىمـ-ـلەر كۇسەسەر:
267. ئابىتا (بۇرخانـ-ـە) غ كۆگەلى:
268. ئاشنۇ-چا لىنقۇا-لىغ ئورۇنۇغ:
269. ئادىرتىل(ىغ-... ساقى)نغۇ ئوم::
[266. ئەگەر كىملەر ئارزۇ قىلسا،
267. ئابىتا بۇرخاننى كۆرۈشنى،
268. ئاۋۋال نىلۇپەرلىك ئورۇننى (تەختنى)
269. ئىنىق ... ئويلايدۇ]

270. بىرۆك بۇ ساقىنچىغ كىم قايۇ:
271. بىشرۇنۇ (... ت)ۇكەدسەر:
272. بىش تۇمەن ك(ا)لىپ سانسار-تا؛
273. بىرىم ئۆدە(ك) بىرگۇلۇك::
[270. ئەگەر بۇ پىكىرنى كىمكى
271. پىشىرىپ ... تۇگەتسە،
272. بەش تۇمەن كالپا سانساردا
273. گۇناھىدىن ئۆتكۈلۈك.]

274. ئاغىر ئايىغ قىلىنچ-ى:
275. ئارىيۇ كىتىپ تارىقىپ:
276. ئابىتا بۇرخان ئۆكسىنتە:
277. ئادىرتىل(ى)غ تۇغالى بولۇر-لار::
[274. ئېغىر، يامان قىلمىشى (گۇناھى)
275. تازىلىنىپ كېتىپ ۋە يوقىلىپ
276. ئابىتا بۇرخان ئالدىدا
277. جەزمەن تۇغۇلالايدۇ.]

278. قولۇلاماق-تا ياراتىنىڭلار:
279. قولۇلاماق-ىغ قوتماڭلار:
280. قۇترۇلماق كۇسۇش-لۇگ تۇزۇنلەرە::
[278. تەپەككۇر قىلىشقا ئەمەل قىلىڭلار!
279. تەپەككۇر قىلىشتىن ۋاز كەچمەڭلەر!
280. ھەي، قۇتۇلۇشنى ئارزۇ قىلىدىغان
تۇزۇنلەر!]

281. سەكىزىنچ ئابىتا بۇرخان-ىنىڭ؛
282. سەرىلىپ تۇرداچى مەڭگۇلۇگ؛
283. سەچە تاڭلانچىغ ئەتئۆزىن؛
284. سەۋە (ئامراي)ۇ ساقىنغۇ ئول::
[281. سەككىزىنچى (تەپەككۇر): ئابىتا
بۇرخاننىڭ،
282. مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدىغان مەڭگۇلۈك
283. ئاجايىپ ھەيران قالارلىق تېنىنى
284. ياخشى كۆرۈپ، چوقۇنۇپ ئويلايدۇ.]

285. ئالقۇ قاماغ بۇرخان-لار:
286. ئارىغ نوم ئوغۇش-ى تۆزلۈگ ئول:
287. ئانى ساقىنداچى ب...
288. ئاندىن ئۆڭى ي(ە)مە ئەرمەز ::
[285. بارلىق بۇرخانلار
286. پاك نوم دۇنياسى تەبىئەتلىكتۇر،
287. ئۇنى ئويلايدىغان......
288. ئۇنىڭدىن باشقا ئەمەستۇر.]

289. نايراغ لاكشان-قا تۇكەللىگ؛
290. ئادى ك(ۆترۈلمىش... :)
291. ئادىرتىل(ى)غ كۆڭۈل-تىن بولمىش-قا؛
292. ئانىن ئۆز كۆڭ(ۈ)ل(... ::)
[289. نايراغ، لاكشانغا ئىگە
290. نامى ئۇلۇغلانغان......
291. ئېنىق كۆڭۈلدىن بولغاچقا،
292. شۇڭا ئۆز كۆڭلى...]

293. ئانى بىلىپ تۇزۇن-لەر:
294. ئابىتا ت(ە)ڭرى بۇرخان-ى(غ:)

296. ئاپايۇ بىر ئۇچلۇغ كۆگۈل ـ مىن؛
296. ئالقۇ ئۆدتە قولۇلاپ ساقىنغۇ ئول::
[293. ئۇنى بىلىپ، تۇزۇنلەر (ئالىجانابلار)
294. ئابىتا تەڭرى بۇرخاننى
295. ھۇرمەتلەپ، بىر نىشانلىق كۆگۈل بىلەن
296. ھەممە ۋاقىتتا ئويلايدۇ، ياد ئېتىدۇ.]

297. ئابىتا (… :)
298. (ئا…… :)
299. ئارتى ئوقشا (…… :)
300. (كۆ… ::)
[297. ئابىتا…………
298. …………
299. پۈتۈنلەي…………
300. …………]

301. كۆن تەگ ي(…… :)
302. (كۆ…… :)
303. كۆنى باشداشىنۇ (ئۇلۇرۇر:)
304. (كۆ…… ::)
[301. كۆندەك…………
302. …………
303. باداشقان قۇرۇپ تىنك ئولتۇرىدۇ.
304. …………]

305. ئوساقى لىن (خۇا… :)
306. (ئۇ… :)
307. ئۇلۇغ ئەرد (نى… :)
308. (ئۇ… ::)
[305. ئىلگىرىكى نىلۇپەر……
306. …………
307. ئۇلۇغ گۆھەر…………
308. …………]

309. سول ياندىنقى (… :)
310. (سو … :)
311. سۇي ـ لۇغ تىنل (ىغ ـ لار… :)
312. (سۇ … ::)
[309. سول ياندىكى…………
310. …………
311. كۆناكار جانلىقلار……
312. …………]

313. ئالتۇن ئۆ(ركۈن… :)
314. (ئا… :)
315. ئاداق ـ م(ن… :)
316. (ئا… ::)
[313. ئالتۇن تەخت……
314. …………
315. پۈتە ـ…………
316. …………]

317. ئوڭدىن (… :)
318. (ئو… :)
319. ئۇز باقداش (منو… :)
320. (ئۇ… ::)
[317. ئوڭدىن…………
318. …………
319. ئەپچىل ھالدا باداشقان قۇرۇپ…
320. …………]

321. م(ا)خا ئاسدام (… :)
322. (ما… :)
323. م(ا)خا پۇرۇش (… :)
324. (ما… ::)
[321. ماھا ئاسدام…………
322. …………
323. ماھا پۇرۇش…………
324. …………]

325. ئۇچ (… :)

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

326. (ئۇ... :)
327. ئۆترۇ (... :)
328. (ئۆ... :)
[325. ئۇچ ....
326. ....
327. كېيىن ....
328. ....]

329. ئابىتا ب(ۇرخان... :)
330. (ئا... :)
331. ئارىش م(ا)خايان (... :)
332. (ئا... ::)
[329. ئابىتا بۇرخان ......
330. ....
331. پاك ماھايان ......
332. ....]

333. كۆزىن ئاچد(... :)
334. (كۆ... :)
335. كۇنتۇز (تۇنله... :)
336. (كۇ... ::)
[333. كۆزىنى ئاچـ..........
334. ....
335. كېچە ـ كۇندۇز ....
336. ....]

337. كۆڭۇل ـ ل(... :)
338. (كۆ... :)
339. كۆپ قاماغ (... :)
340. (كۆ... ::)
[337. كۆڭۇل ـ..................
338. ....
339. كۆپ، بارلىق..............
340. ....]

341. ئۆتكۇرۇ قول (ۇلا... :)
342. ئۆ... :)
343. ئۆدەگۇلۇك (... :)
344. (ئۆ... ::)
[341. چوڭقۇر تەپەككۇر قىلـ....
342. ....
343. ئۆتىگۇلۇك ....
344. ....]

345. بۇ ئوق (... :)
346. بۇ... ::
[345. بۇلا.........................
346. بۇ..........................]

347. ياقۇيۇ بارىپ ئاسۇن تاغـتا:
348. ياندۇرۇ بادىپ بۇ مۇنتا:
349. يانا گاۋيانا دىۋىپـتا:
350. ي(ا)رپ تۇقار ئەرسەر ئول ئادتا::
[347. يېقىن بېرىپ ھاياتلىق تېغىغا،
348. قايتىدىن پېتىپ بۇ يەردە.
349. يەنە گاۋيانا دىۋىپتا،
350. جەزمەن تۇغۇلسا ئۇ يەردە،]

351. ئانچۇلايۇ ئوق م(ە)ن چىناشىرى:
352. ئاياي(ۇ قۇت) قولۇنۇ تەگىنىپ:
353. ئازۇنـلار سايۇ قاسغانمىش:
354. ئا(لقۇ بۇيانـلارىغ ئەۋىرەرم(ە)ن::
[351. شۇنداق قىلىپ، مەن چىناشىرى
352. ھۆرمەت بىلەن بەخـت تىلەپ،
353. ھاياتلىقىمدا قولغا كەلتۈرگەن
354. بارلىق ساۋاپلارنى بېغىشلايمەن.]

355. ئارتۇقراق مەڭىلىگ ئۇلۇشـتا:
356. (ئابىتا بۇرخان ئۇ)كسىنتە:
[355. ئىنتايىن شادلىق بولىدىغان (پارا-
غەتلىك) دۆلەتتە،
356. ئابىتا بۇرخان ئالدىدا،]

ئىزاھلار

(ئىزاھلىنىدىغان ئاتالغۇلار ئەسەرنىڭ نەچچىنچى قۇردا بولسا، شۇ قۇر نومۇرى بويىچە ئىزاھ بېرىلدى.)

1. تاي پاي لىن شى — خەنزۇچە 大白蓮社 دىن كەلگەن. «ئۇلۇغ ئاق نىلۇپەر گۇرۇھى» دېگەن مەنىدە.

2. تايشىلىڭ — خەنزۇچە 大乘 دىن كەلگەن، سانسكرىتچە ماھايانا [Mahayana]، قەدىمكى ئۇيغۇرچە «ئۇلۇغ كۆلۈڭكۈ» (چوڭ ھارۋا دېگەن مەنىدە) دېيىلىدۇ. ماھايانا مەزھىپى مىلادى 1 - ئەسىر ئەتراپىدا شەكىللەنگەن.

نوم — سوغدىچە [nwm] دىن كەلگەن ① قانۇن، بۇددىزىم قانۇنى، دىن ② كىتاب، بۇددىزىم كىتابى (سۇترا) دېگەن مەنىدە.

5. ئابىتا — سانسكرىتچە [amitabha] دىن قىسقارتىلىپ كەلگەن بۇرخان (بۇددا) نامى. ئۇ بۇددىزىمنىڭ «كىرسىز ئارىغ نورۇن» (پاك نۇرۇن) مەزھىپىنىڭ ئاساسلىق چوقۇنۇش ئوبيېكتى. ئۇ «غەربتىكى راھەت دۇنيا» (بۇددا دىنىدا بېھىشنى كۆرسىتىدۇ) نىڭ دىنىي ئاساسچىسى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ئۇنىڭ يەنە «ئامىتايۇس» قاتارلىق 13 خىل ئىسمى بار. قەدىمكى ئۇيغۇرلار ئۇنى ئۆزلىرى ئىلگىرى ئېتىقاد قىلغان مۇقەددەس تەڭرى نامى بىلەن ئابىتا تەڭرى بۇرخان دەپ ئۇلۇغلاپ ئاتىغان.

6. ديان — سانسكرىتچە [dhyana] دىن كەلگەن. «سۈكۈتتە ئولتۇرۇپ خىيال سۈرۈش» (ئىستىقامەت قىلىش)، «يامانلىقتىن ۋاز كېچىش» دېگەن مەنىلەردە. بۇ ئاتالغۇ بۇددىستلارنىڭ تۇيغۇسىدىكى چوڭقۇر تەپەككۇرنى كۆرسىتىدۇ.

24. ئاچاگارخ — سانسكرىتچە [rajagrha] دىن كەلگەن. قەدىمكى ھىندىستاندىكى ماگات دۆلىتىنىڭ پايتەختى.

15. ئاچاتاشادۇرۇ — سانسكرىتچە [ajatasatru] دىن كەلگەن. ئۇ ماگات دۆلىتىنىڭ خانى Bimbisara ۋە ئۇنىڭ رەپىقىسى vaidehi دىن تۇغۇلغان. كېيىن خانلىق تەختىگە چىققان.

16. ۋايتىشى — سانسكرىتچە [vaidehi] دىن كەلگەن. ئاچاتاشادۇرۇ خانىنىڭ ئانىسى.

18. ئىنتايىن راھەتلىك دۆلەت — قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا «ئارتۇقراق مەڭىلىك ئۇلۇش» دېيىلگەن. يەنە بۇ ئەسەرنىڭ 46 -، 96 - قۇرلىرىدا «ئابىتا بۇرخان ئۇلۇشى» (ئابىتا بۇرخان دۆلىتى)، 51 - قۇردا «ئەرتىڭۈ مەڭىلىك ئۇلۇش» (ئىنتايىن راھەتلىك دۆلەت)، 208 — 209 - قۇرلىرىدا «مەڭىلىك كىرسىز ئۇلۇش» (پاراغەتلىك، پاك دۆلەت) دېيىلگەن. بۇلارنىڭ ھەممىسى بۇددا دىنىدىكى بېھىش ھېسابلانغان «غەربتىكى راھەت دۇنيا» نى كۆرسىتىدۇ. سانسكرىتچىدا سۇكھاۋاتى [sukhavati] دېيىلىدۇ.

38. ئارياۋالوكىتا ئىشۋارى — سانسكرىتچە [Arya-avalokitesvara] دىن كەلگەن. ئۇ بۇددا دىنىدىكى بىر بۇدساتۋانىڭ نامى.

40. تايشىچى — سانسكرىتچە [Mahasthamaprapta] نىڭ خەنزۇچە مەنا تەرجىمىسى 大势至 دىن كەلگەن. بۇددا دىنىدىكى بىر بۇدساتۋانىڭ نامى.

تۇيغۇن كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

41. ئالايا ۋىتيان — سانسكرىتچە [ālaya - vijna] دىن كەلگەن. بۇددىزمدىكى «بىلىش»نىڭ نامى.

59. چامبۇدۋىپ — توخرىچە [jambudvip] - دىن، توخرىچىسى سانسكرىتچە [jambudvipa]دىن كەلگەن بۇددا دىنى ئاتالغۇسى. بۇددا دىنىدا دۇنيا تۆت چوڭ بۆلەككە ئايرىلغان بولۇپ، چامبۇدۋىپ جەنۇبىي بۆلەكنى كۆرسىتىدۇ.

65. تۇغماقسىز نومنۇڭ تاپىلىشى (تۇغۇلمايدىغان نومنىڭ سەۋر - تاقىتى) — خەنزۇچە «无生法忍 »، سانسكرىتچە [anutpattika - dharma - ksānti] دېيىلىدۇ. ئۇ بۇددا دىنى ئاتالغۇسى بولۇپ، «تاپىلاغ» (سەۋر - تاقەت) «ھەقىقەت»كە بولغان رازىلىقنى بىلدۈرىدۇ ۋە «ئەقىل - پاراسەت»نىڭ باشقىچە ئاتىلىشى ھېسابلىنىدۇ. «تۇغماقسىز نوم» بۇددىزمنىڭ تۇغۇلۇش ۋە يوقىلىش بولماسلىق نەزەرىيىسىنى كۆرسىتىدۇ.

71. سامانتا بادىرى — سانسكرىتچە [samantabhadra] دىن كەلگەن. بۇددا دىنىدىكى بىر بودىساتۋانىڭ ئىسمى. ئۇ جۇڭگو بۇددىزمىدىكى تۆت چوڭ بودىساتۋانىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ.

100. ۋايىتۇرى — توخرىچە [vaiduri]دىن كەلگەن، سانسكرىتچە [vaidurya] دېيىلىدۇ.

102. يەتتە ئەردىنى (ئەردىنى سانسكرىتچە [ratna]دىن كەلگەن. «گۆھەر» دېگەن مەنىدە) — بۇددىزم ئاتالغۇسى. ئۇ ئالتۇن، كۈمۈش، سىر (ساپال سىرى)، ئەينەك، مارجان، ھەقىق، تىرىداكنا (ئىسسىق بەلباغ دېڭىزىدا ياشايدىغان يۇمشاق تەنلىك قاسىراقلىق ھايۋانات) قاتارلىقلارنى كۆرسىتىدۇ. بۇددا نوملىرىدا، بۇ ھەقتىكى كۆزقاراش ئوخشاش ئەمەس. «سىر» (ساپال قاچىلارغا بېرىلىدىغان سىر) دېگەن مەنىدە.

108. تىۋالىغ باكدىلىغ — تىۋا — سانسكرىتچە [deva] («تەڭرى، ئاسمان» دېگەن مەنىدە)، باكدى — سانسكرىتچە [bhakti] («زىننەت، زىننەتلەش» دېگەن مەنىدە)دىن كەلگەن ۋە ئۇلارغا قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدىكى ئىسىمدىن سۈپەت ياسىغۇچى قوشۇمچە «-لىغ» قوشۇلغان.

118. كولتى — سانسكرىتچە [kolti]دىن كەلگەن. مەنىسى «يۈز مىليون».

142. كۈشاترى — توخرىچە [kusat(t)re] - دىن، ئۇ سانسكرىتچە [chattra]دىن كەلگەن، «يوپۇق» دېگەن مەنىدە.

پرا — سوغدىچە [Pr]دىن كەلگەن. سانسكرىتچە [patākā] دېيىلىدۇ. مەنىسى «ئەلەم».

146. ئۇپاكار — سانسكرىتچە [upakara]دىن كەلگەن. «پايدىسى كۆپ» دېگەن مەنىدە.

159. ئاشتانگىا ئۇپىت — سانسكرىتچە [astanga upeta]دىن كەلگەن ئاتالغۇ بولۇپ، «سەككىز خىل ساۋاب» دېگەن مەنىدە.

163. يوچان — سانسكرىتچە [yojana]دىن كەلگەن. قەدىمكى ھىندىستاننىڭ ئۇزۇنلۇق ئۆلچىمى. پادىشاھلارنىڭ بىر كۈنلۈك ھەربىي يۈرۈشى بىر يوچان ھېسابلىنىدۇ.

170. ۋزىر — سانسكرىتچە [vajra] دىن كەلگەن. مەنىسى «ئالماس».

177 — 178. ئۇرلۇكسۇز (ۋاقىتلىق، تۇراقسىز)، ئەمگەك (ئازاب)، قۇرۇغ (قۇرۇق)، مەنىسىز — بۇددا دىنى ئاتالغۇلىرى بولۇپ، سانسكرىتچە anitya، duhkha، sunya، anatmaka؛ خەنزۇچە 无常، 空، 无我 دېيىلىدۇ.

قۇرۇق — شەيئىلەرنىڭ خىيالىي ئىكەنلىكىنى، ھەقىقىي ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

مەنىسىز — دۇنيادىكى بارلىق شەيئىلەرنىڭ مۇستەقىل بولغان ھەقىقىي ئۆز تېنى بولمايدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

179. پارامىت — توخرىچە [paramit] دىن، توخرىچىسى سانسكرىتچە [paramita]دىن كەلگەن. «ئۆتۈش» دېگەن مەنىدە. ئۇ «كونا ئۆرپ - ئادەتنى تاشلاپ، ھايات - ماماتتىن ۋاز كېچىپ نىرۋانىغا يېتىپ بېرىش»نى كۆرسىتىدۇ.

193. سۇملىغ — سوم توخرىچە [sim]دىن، توخرىچىسى سانسكرىتچە [sima] دىن كەلگەن. «چېگرا، پاسىل» دېگەن مەنىدە.

242. بىلىڭگا مانى — خەنزۇچە 毗楞伽摩尼 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى. خەنزۇچىسى سانسكرىتچە [sakrabhilagna mani]نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى.

بىر خىل ئېسىل گۆھەرنىڭ نامى.

243. كىنشۇك — سانسكرىتچە [kimsuka]دىن كەلگەن. مەنىسى «قىزىل ياقۇت».

246. كۈرىكار — توخرى تىلى A [kurekar]، B [kwrakar]دىن كەلگەن. سانسكرىتچە [kutagara] دېيىلىدۇ (توخرىچىسى سانسكرىتچىدىن كەلگەن). مەنىسى «پەشتاق».

براقىمانى — سانسكرىتچە [brahmamani] دىن كەلگەن. «ساپ مەرۋايىت» دېگەن مەنىدە.

257. ئالامبان — توخرىچە [alambam]دىن، توخرىچىسى سانسكرىتچە [alambana] دىن كەلگەن.

«بىلىش ئوبيېكتى» دېگەن مەنىدە.

264. بودى كۆڭۈل — بودى سانسكرىتچە [bodhi] دىن كەلگەن بولۇپ، «كۆزى ئېچىلىش، ئەقىل - پاراسەت، پىكرى ئېچىلىش» دېگەن مەنىدە. بودى كۆڭۈل — «ھەممىنى تۇيغۇچى كۆڭۈل» دېگەن مەنىدە.

272. ك(ا)لپ — سانسكرىتچە [kalpa] دىن كەلگەن. ناھايىتى ئۇزۇن بىر دەۋرنى كۆرسىتىدۇ.

سانسار — سانسكرىتچە [samsara] دىن كەلگەن. «ھايات - ماماتلىق ئايلىنىش» دېگەن مەنىدە. بۇددىزم ئەقىدىسى بويىچە، جانلىقلار ھايات - مامات دۇنياسىدا توختىماستىن ئايلىنىپ تۇرىدۇ دەپ قارىلىدۇ.

289. نايراغ — سانسكرىتچە [anuvyanjanā] دېيىلىدۇ. «ئۆزگىچىلىك، ئالاھىدىلىك» دېگەن مەنىدە.

لاكشان — توخرىچە [laksam] دىن، توخرىچىسى سانسكرىتچە [laksana] دىن كەلگەن. «بەلگە، نىشان، ئالامەت» دېگەن مەنىدە.

رىۋايەت قىلىنىشىچە، شاكيامۇنى تۇغۇلغاندا ئۇنىڭ قىياپىتىدە باشقىلارغا ئوخشىمايدىغان

32 تۇرلۇك ئېنىق بەلگىسى بولغانلىقتىن تاشقىرى، يەنە ئاسان كۆرۈۋالغىلى بولمايدىغان 80

www.uyghurkitap.com

تۇرلۇك ئالاھىدىلىكى بولغانىكەن. نايراغ بىلەن لاكشان بۇددانىڭ شۇ بەلگىلىرىگە قارىتىلغان.

321، مە(ا)خا ئاسدام — سانسكرىتچە [maha-sthama] دىن كەلگەن. بۇددا دىنىدىكى بىر بودساتۋا.

323. مە(ا)خا پۇرۇش — سانسكرىتچە [mahapurusa] دىن كەلگەن. «ئەر، ئەزىمەت» دىگەن مەنىدە.

349. گاۋيانا دىۋىپ — سانسكرىتچە [Godaniyadvipa]دىن كەلگەن. قەدىمكى ھىندىستاننىڭ دۇنيا قارىشى بويىچە، دۇنيا تۆت چوڭقىتئەگە ئايرىلغان. گاۋياناۋىپ غەربىي چوڭ قىتئە ھىسابلىنىدۇ.

351. جىناشرى — سانسكرىتچە [jinasri] دىن كەلگەن. مەزكۇر ئەسەرنى باستۇرغۇچىنىڭ دىندىي لەقىمى. ئۇ ئائىلىسىدىكى قازا تاپقان كىشىنىڭ روھىغا ئاتاپ بۇ كىتابنى باستۇرغان.

سۆزلۈك

ئا

ئاد	ئات، ئىسىم
ئادان-	ئاتالماق
ئاداق	پۇت
ئادرۇق	باشقا، باشقىچە، پەرقلىق
ئادقاغ	بىلىش ئوبيېكتى
ئادىر —	ئايرىماق
ئادىرتلىغ	ئېنىق، چۈشىنىشلىك
ئارتۇقراق	ئىنتايىن، بەك
ئارد-	ئازلىماق، ئېرىغدىماق
ئارىتى	پۈتۈنلەي، تامامەن
ئارىش	تازا، پاكىز
ئارىغ	تازا پاكىز
ئازۇچا	پاكى
ئازۇن (~ئاسۇن)	ھاياتلىق، مەۋجۇدىيەت، دۇنيا
ئاسىغلىغ	پايدىلىق
ئاسىل-	ئېسىلماق
ئاشنۇچا	ئاۋۋال، ئالدى بىلەن
ئالتمىشار	ئاتمىشچە
ئالتى	ئالتە
ئالتىن	ئاست، تۆۋەن
ئالتىنچ	ئالتىنچى
ئامرا-	ياخشى كۆرمەك، ئامراقلىق قىلماق
ئامرانچىغ	ياخشى كۆرىدىغان، ئامراق، مۇھەببەتلىك
ئامرىل-	تىنچلانماق
ئامۇرۇ	تىنچ ھالدا
ئامىل	تىنچ
ئانتا	ئۇ يەردە
ئانتاغ	ئانداق، شۇنداق
ئانچۇلايۇ	شۇنداق قىلىپ
ئانىن	شۇنىڭ بىلەن
ئاي-	ئېيتماق
ئايا	ھەي، ئەي
ئايا-	ھۆرمەتلىمەك
ئايىغ	يامان

ئە

ئەتۆز	تەن، بەدەن
ئەتىنلىك	ئاۋازلىق، ئۈنلۈك

ئەدگۇنى ياخشى
ئەدىز ـ چالماق (ساز چالماق)
ئەر ـ ①...ـ دۇر ② بولماق
ئەرتـ ـ ئۆتكۈزمەك
ئەرتە ئۆتكۈنچى
ئەرتىۇ ناھايىتى، ئىنتايىن
ئەردىنى گۆھەر (سانسكرىتچە [ratna]دىن كەلگەن)
ئەردىنىلىگ گۆھەرلىك، گۆھەر بىلەن بېزەلگەن
ئەسرىڭۇ خىلمۇ خىل، رەڭگارەڭ
ئەشىد ـ ئىشىتمەك، ئاڭلىماق
ئەشىدىلـ ـ ئىشىتىلمەك، ئاڭلانماق
ئەۋرىلـ ـ ئۆرۈلمەك، بۇرۇلماق
ئەۋىر ـ ئۆرىمەك (بېشىدىن)، بېغىشلىماق

ب

باخشى ئۇستاز
بادـ پاتماق، چۆكمەك
بارچا بارچە، ھەممە
بارماقسىز بېرىش يوق
باسا كەيىندىن، ئارقىدىن
باساقى كەيىندىكى، ئارقىدىكى
باشلاغلىغ ئاساسلىق
باغداشىنـ ـ باداشقان قۇرماق
باكدىلىغ (سانسكرىتچە [bhakti] + لىغ) بېزەلگەن، زىننەتلەنگەن
بسالىق شەھەر
بەكىز ئېنىق، روشەن
بەلگۈلۈگ بەلگىلىك، ئېنىق
بۇرخان بۇددا (نىڭ قەدىمكى ئۇيغۇرچە ئاتىلىشى)
بۇرسالاڭ راھىب

بۇز مۇز
بۇلۇڭ تەرەپ، نىشان
بۇلىت بۇلۇت
بۇيان (سانسكرىتچە[punya] دىن كەلگەن) ساۋاب؛ بەخىت
بۇتـ ـ پۈتمەك
بىشرۇن(ـ (bisrun يېتىلمەك، چېنىقماق
بىنتاۋىر پەردە
بىر — بەرمەك
بىرتەگ بىردەك، ئوخشاش
بىرتەم بىرلىكتە، بىردىن، بىرلىك
بىرگەرۇ بىرگە، بىللە، بىرلىكتە
بىرلە بىللە
بىرۆك ئەگەر
بىرىم قەرز
بىشەر بەشچە
بىشىنچ بەشىنچى
بىۋلىك(؟) چالغۇ ئەسۋابى (؟)

ت

تاپ ئارزۇ، ئىستەك
تاپلاغ سەۋرى ـ تاقەت
تارىق ـ تارقالماق، يوقالماق
تاشتىن سىرتتىن، تېشىدىن
تاقشۇت شېئىر
تالۇلاـ تاللىماق
تامىر تومۇر
تاڭلانچىغ ھەيرانقالارلىق، ئاجايىپ
تەپرەتـ ـ تەۋرەتمەك، چالماق (ساز)
تەگ ...دەك، ...تەك
تەگرىكلە ـ قورشىماق، ئەتراپىغا يىغىلماق

www.uyghurkitap.com

تەردلىك	تىرەن چوڭقۇر
تەكشىل-	تۈزگەرمەك
تەگىن-	ئېرىشمەك، مۇيەسسەر بولماق (تۆۋەن مەرتىۋىلىكلەر يۇقىرى مەرتىۋىلىكلەرگە سۆز قىلغاندا قوللىنىدىغان ياردەمچى پېئىل)
تەلىم	كۆپ، نۇرغۇن، جىق
توپ تولۇ	لىممۇ لىق، لىق تولغان
تورقۇ	تورقا (يىپەك توقۇلما)
توقىلىغ	مۇراسىملىق
تولۇ	تولغان ھالدا
توڭ-	توڭلىماق
تويىن	(خەنزۇچە 道人 دىن كەلگەن) راھىب، بىكسۇ (تولۇق پەرھىز تۇتقان ئەر راھىب)
تۆرتەر	تۆتچە
تۆرتۈنچ	تۆتىنچى
تۆز	ماھىيەت، خاراكتېر
تۆزلۈگ	ماھىيەتلىك، خاراكتېرلىك
تۆزۈن	ئالىيجاناب
تۆزى	پۈتۈن پۈتكۈل
تۆلتەك	ساھىل
تۇتچى	دائىم
تۇرغۇر-	تۇرغۇزماق
تۇرغىن	تۇر:
تۇرقارۇ	دائىم
تۇرۇلا-	سۈزۈلمەك، تازلانماق
تۇرۇم	ھالەت
تۇش	ۋاقىت
تۇغماقسىز	تۇغۇش بولمايدىغان
تۇيۇغلى	تۇيغان، ھېس قىلغان
تۇيۇن-	تۇيماق، ھېس قىلماق
تۇپ	تۈۋى، تېگى
تۈزۈ	پۈتكۈل، تامامەن، ھەممە
تۇش	مېۋە
تۈكەد-	تۈگەتمەك
توكەللىگ	تۈگەللىك
تۈمەگ	زىننەت، بېزەك
تۈنەر-	قاراڭغۇلاشماق
تۈنلە	كېچە، تۈن
تىنلىغ	جانلىق
تە-	دېمەك
تىت-	دېيىلمەك، ئاتالماق
تىرگۈك	تۈۋرۈك
تىكى	ئاۋاز، ئۈن
تىلگەن	چاق
تىۋالىغ	تەڭرىلىك، ئىلاھىي، ساماۋىي (سانسكرىتچە [deva] + لىغ)

چ

چامبۇدۋىپ	سانسكرىتچە [Jambudvipa] دىن كەلگەن ئاتالغۇ. بۇددا دىنىدا دۇنيا 4 چوڭ قىتئەگە بۆلۈنىدۇ. چامبۇدۋىپ جەنۇبىي قىتئەنى كۆرسىتىدۇ.
چەچەك	گۈل، چېچەك
چىسۇقلۇغ	سىزىقلىق، چېكىرىلىق

خ

خاتۇن	خانىش، مەلىكە
خۇا	گۈل (خەنزۇچە 花 دىن كەلگەن)

س

ساچۇقسۇز	چېچىلماس
ساچىل ـ	چېچىلماق
ساچىلماق	چېچىلىش، چېچىلماق
ساش ـ	بوشاشماق
ساقىشسىز	ساناقسىز
ساقىن ـ	ئويلىماق
ساقىنچ	پىكىر، خىيال، تەپەككۇر
سايۇ	ھەر
سەتىرەكسىز	زىچ، ئاراچىسىز
سەچە	ئالاھىدە
سەچىل ـ	تاللانماق
سەرىل ـ	توختىماق، توختالماق
سەكىزەر	سەككىزچە
سەكىزىنچ	سەككىزىنچى
سەۋ ـ	سۆيمەك، ياخشى كۆرمەك
سەۋىنگلىگ	سۆيۈملۈك، سۆيۈندۇرىدىغان
سوغانچىغ	سۆيۈملۈك، شادلاندۇرىدىغان
سوملىغ	چېكىردىلىق، پاسىللىق
سۆكۈت	دەرەخ
سۇۋ	سۇ
سۇيلۇغ	گۇناھلىق
سىرۇق	خادا، توقماق،
سىڭار	تەرەپ، يان
سىڭارقى	تەرەپتىكى، ياندىكى
سىزىكسىز	شۈبھىسىز، شەكسىز

ق

قاتنايۇ	قايتىلانغان، تەكرار
قارار ـ	قارايماق
قارارماق	قارىيىش، قارايماق
قارشى	ئوردا، ساراي، قەسىر
قاسغاد ـ (~ قازغاد ـ)	قازانماق، ئېرىشمەك
قالىغ	ئاسمان، قەسىر
قالىن	قېلىن، ئورغۇن
قاماغ	بارلىق، ھەممە
قانىنچسىز	قانمايدىغان
قاۋشۇر ـ	قوشماق، يىغماق، جۈپلىمەك
قايۇ	قايسى
قود ـ (~ قود ـ)	قويماق، ۋاز كەچمەك
قولۇلا ـ	تەپەككۇر قىلماق
قولۇلاماق	تەپەككۇر قىلىش
قولۇن ـ	تىلىمەك
قۇتىرۇلماق	قۇتۇلۇش
قۇغار ـ	قۇتقۇزماق
قۇدۇل ـ	قۇيۇلماق
قۇرۇغ	قۇرۇق، بوش
قۇۋراغ	جامائەت، گۇرۇھ
قىلىنچ	قىلمىش

ك

كەرىنگ	پەردە
كەزىنگ	رەت، تەرتىپ
كەلمەكسىز	كەلمەيدىغان، كېلىش يوق
كۆترۇل ـ	كۆتۈرۈلمەك
كۆركلە	چىرايلىق، گۈزەل
كۆركىت ـ	كۆرسەتمەك
كۆسۇن ـ (~ كۆزۈن ـ)	كۆرۈنمەك، پەيدا بولماق
كۆك	ئاسمان، كۆك
كۆنى	توغرا، دۇرۇس
كۈسە ـ	ئارزۇ قىلماق
كۈسۈش	ئارزۇ، ئىستەك
كۈسۈشلۈك	ئارزۇلۇق، ئىستەكلىك
كۈلە ـ	مەدھىيىلىمەك، كۈيلىمەك
كۆن تەڭرى	كۈن تەڭرى، قۇياش

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

كۈنتۈز	كۈندۈز
كىتە ـ	كەتمەك
كىتىن	غەرب
كىرتكۈنچ،	ئىشەنچ، ئېتىقاد
كىنكى	كېيىنكى
كىلك	كەلك

ل

لىنخۇا	نىلۇپەر (خەنزۇچە 莲 花 دىن كەلگەن)
لىنخۇالىغ	نىلۇپەرلىك

م

مەڭىلىگ	خۇشاللىق، شادلىق
مۇنچۇق	مۇنچاق،
مىگەر	مىڭچە

ن

نوملا ـ	نوملىماق، نوم تەپسىر قىلماق، نومدىن تەلىم بەرمەك

ئو

ئوتغۇراق	جەزمەن، چوقۇم
ئوردۇ	ئوردا، ساراي، قەسىر
ئوساقى	ئىلگىرىكى، بۇرۇنقى، ئوزاقى
ئوق	سۆز ئورامىنى كۈچەيتكۈچى
ئوگدىن	ئوگدىن، ئوڭ تەرەپتىن
ئوگار	ھېس قىلماق، چۈشەنمەك
ئول	ئۇ
ئولۇر	ئولتۇرماق
ئونتىن	ئوندىن
ئويۇن	ئويۇن، مۇزىكا

ئۇ

ئۇچلۇغ	ئۇچلۇق؛ مەخسۇس
ئۇرى	ئوغۇل
ئۇز	ئۇز؛ چىۋەر، ئۇستا
ئۇزادى	(~ئۇساتى) دائىم، ھامان
ئۇزقىيا	ئۇزغىنە،
ئۇغۇش	ساھە، دۇنيا
ئۇلۇش	دۆلەت
ئۇلۇن	شاخ
ئۇنا	مانا، ئەنە، ھە

ئۆ

ئۆترۇ	كېيىن
ئۆتگۈرۈ	چوڭقۇر
ئۆد	ۋاقىت
ئۆدە ـ	ئۆتىمەك
ئۆدەك	قەرز
ئۆدۈى	سۈزۈك (نۇر ئۆتكۈزۈچان)
ئۆرتۈگلۈگ	يوپۇقلۇق، يېپىقلىق
ئۆرگۈن	تەخت
ئۆرتە ـ	قوزغىماق، تۇرغۇزماق
ئۆك	سۆز ئورامىنى كۈچەيتكۈچى
ئۆگەنكىيە	كىچىك دەريا
ئۆمەك	ئويلاش، ياد ئېتىش
ئۆڭ	ئۆڭ، رەڭ، شەكىل

ئۆگدۈلكى ئالددىكى، ئىلگىرىكى
ئۆگرەكى ئىلگىرىكى، بۇرۇنقى
ئۆگى باشقا

ئۈ

ئۈچۈنچ ئۈچىنچى
ئۈرلۈكسۈز ئۇراقسىز، ۋاقتلىق
ئۈزۈكسۈز ئۈزۈلدۈرمەي، توختاتماي
ئۈس- (~ئۈز-) ئۈزمەك، بۇزماق
ئۈكس ئالد، هۇزۇر
ئۈكۈس كۆپ، نۇرغۇن، جىق
ئۈلگۈسۈز ھېسابسىز

ئى (٢)

ئىد- ئەۋەتمەك، چاچماق
ئىدۇق مۇقەددەس
ئىسرقا راۋاق
ئىشناد- ئىشەنمەك، ئېتىقاد قىلماق
ئىنچا مۇنداق

ئى

ئىچتن ئىچىدىن، ئىچىدە، ئىچىدىكى
ئىدەك زادى، ھەرگىز
ئىدى زادى، ھەرگىز، قەتئى
ئىدىز ئېگىز
ئىدىشلىگ ئېسىلغان، قادالغان
ئىدىگ بېزەك، زىننەت
ئىگكسىز ئىككىنسىز، ئىككىلىسى يوق
ئىدىگلىگ بېزەلگەن، زىننەتلەنگەن
ئىكىنتى ئىككىنچى
ئىگەسز ئىگىسىز
ئىل ئەل، دۆلەت
ئىلىگ خان، پادشاھ
ئىند- چۈشمەك
ئىنچىپ مۇنداق قىلىپ
ئىين ئەگىشىپ، بويىچە

ي

ياپا پۈتكۈل، پۈتۈن
ياپشىن- چاقىنماق
ياپىرغاق يوپۇرماق
يادىل- يېيىلماق
ياراتىن- ئەمەل قىلماق، ئورۇندىماق
ياراشى مۇناسىپ، يېقىملىق
ياراغلىغ مۇناسىپ، يارايدىغان
ياغىز قوڭۇر
ياڭ خىل، شەكىل، ئۇسۇل
يالتىرىد- يالتىرىماق، يورۇماق
يالتىر- يالتىرىماق، پارلىماق
يانا يەنە
ياندۇرۇ قايتىدىن
ياندىنقى ياندىكى
يايقالماق چايقالماق، چايقىلىش
بايىلماق يېيىلماق
يرپ (~يارپ) جەزمەن، چوقۇم، قەتئىي
يرۇد-(~يارۇد-) يورۇتماق
يرۇق(~يارۇق) يورۇق، نۇرلۇق
يگىرمىرەر يىگىرمىچە
يرلىقا-(~يارلىقا-) ① يارلىق قىلماق
② يۇقىرى مەرتىۋىلىكلەر تۇ-

ۋەندىكىملەرگە سۆز قىلغانلى-
قىنى ئىپادىلەشتە ئىشلىتىلى-
دىغان ياردەمچى پېئىل.

يە — ھەم، يەنە، تېخى

يورۇ — يۈرمەك

يورىغ — قىلمىش، ھەرىكەت

يۇل (yuul) — بۇلاق، كۆل

يۇمدار — يىغماق، ئومۇملاشتۇرماق

يۇزەر — يۈزچە

يۈكۈن — يۈكۈنمەك، باش ئۇرماق

يىغۇي — قوپال، يۇزە

يىگاق — ئەرەپ

يىتى — يەتتە

يىتىنچ — يەتتىنچى

يىتىنچسىز — يەتكۈسىز،

يىر — يەر، يەر شارى

يىر تىنچۇ — دۇنيا

يىگ — ① ياخشى ② خام، يۇمران

يىنتەم — دائىم، پەقەت، بىردىن بىر

يىنچۇ — ئۈنچە، مەرۋايىت

يىنچۇر — چوقۇنماق

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى ئاخبارات نەشرىيات مەھكىمىسى بۇ يىل 9 - ئايدا مەملىكەت بويىچە ژۇرناللار كۆرگەزمىسى ئېچىشنى قارار قىلدى

تەھرىر بۆلۈمىمىز خەۋىرى: جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى ئاخبارات نەشرىيات مەھكىمىسى بۇ يىل 9 - ئايدا، بېيجىڭدا مەملىكەت بويىچە ژۇرناللار كۆرگەزمىسى ئېچىشنى قارار قىلدى. بۇ قېتىمقى ژۇرناللار كۆرگەزمىسى مەملىكىتىمىزدە ئېچىلغان تۇنجى قېتىملىق كۆرگەزمە پائالىيىتى بولۇپ، ئۇ مەملىكىتىمىزنىڭ ژۇرنالىستلىق خىزمىتىنى تېخىمۇ گۈللەندۈرۈش، راۋاجلاندۇرۇشتا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. كۆرگەزمىگە قاتناشتۇرۇلىدىغان ژۇرناللارغا قويۇلىدىغان تەلەپ تۆۋەندىكىچە:

1. بۇ كۆرگەزمىگە مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرىغا ئىگە، ئاشكارا تارقىتىلىدىغان ھەرقانداق تۈردىكى ژۇرناللار قاتناشتۇرۇلىدۇ. بۇ قېتىمقى قىسقارتىش، تەرتىپكە سېلىش جەريانىدا قالدۇرۇلغان، توختىتىلغان ژۇرناللار قاتناشتۇرۇلمايدۇ. بىرلەشتۈرۈۋېتىش قارار قىلىنغان ژۇرناللار بىرلەشتۈرۈلگەندىن كېيىنكى سانىنى قاتناشتۇرسا بولىدۇ.

2. كۆرگەزمىگە قاتناشتۇرۇلىدىغان ژۇرناللار 1990 - يىلى نەشر قىلىنغان (يىللىق توپلامدىن باشقا) بولۇشى كېرەك. ھەربىر خىل ژۇرنالدىن ئىككىدىن ئۈچ سانغىچە، ھەربىر ساندىن ئىككى پارچىدىن ئەۋەتسە بولىدۇ.

3. كۆرگەزمىگە ئەۋەتىلىدىغان ژۇرناللارنى ئەستايىدىل تاللاپ چىقىش لازىم، مەزمۇن جەھەتتە سىياسىي، ئىلمىي خاتالىقلاردىن خالىي بولۇشى، تۈپلەش، لايىھەلەش تېخنىكىسى ۋە باسما سۈپىتى ئىنتايىن ياخشى بولۇشى كېرەك.

نەسىمى غەزەللىرىدىن

سەئىد ئىمادىددىن نەسىمى مىلادىنىڭ تەخمىنەن 1369 — 1370 - يىللىرى ئارىلىقىدا ئەزەربەيجاننىڭ شەماھى شەھىرىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ مەدرىسىلەردە ئەينى دەۋرنىڭ ئاتاقلىق ئالىملىرى ۋە مۇتەپەككۇر شائىرلىرىنىڭ قولىدا تەربىيىلىنىپ، ئۆز زامانى بويىچە يۇقىرى مەلۇمات ھاسىل قىلغان ۋە ئۆزىگە خاس پەلسەپىۋى قاراشقا ئىگە ئىستېداتلىق شائىر بولۇپ يېتىشكەن. ئۇنىڭ ئىنسانىي ھۆرلۈكنى، پاك - سەمىمىيلىكنى، ھەقىقەت، ئادالەتنى كۈيلەپ، خەلقنى ھايات گۈزەللىكلىرى ۋە بەخت - سائادەتلىرىدىن بەھرىمەن بولۇشقا چاقىرغۇچى ئوتلۇق مىسرالىرى ۋە زامان رەزىللىكلىرىگە ئاشكارا جەڭ ئېلان قىلغۇچى ئۆتكۈر سىياسىي لىرىكىلىرى كۈچلۈك تەسىر قوزغىغان. ئۇنىڭ شېئىرلىرى تارىلىپ بارغانلا يەردە خەلق ئاممىسىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا سازاۋەر بولسا، رىئاكسىئون ھۆكۈمرانلارنىڭ ۋە مۇتەئەسسىپ كۈچلەرنىڭ غالجىرانە قارشىلىقىغا ئۇچرىغان. شائىرنىڭ ھاياتى زوراۋان تەبىقىلەرنىڭ تەھدىتىگە ئۇچرىغانلىقتىن، ئۇ ئۆز ۋەتىنىنى تەرك ئېتىپ، باغداتقا كەلگەن. ئۇ ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ ئىراق، تۈركىيە، شام قاتارلىق ئەللەردە سەرسان بولۇپ يۈرۈپ پاناھلانغان. نەسىمى ھەلەب شەھىرىدە تۇرۇۋاتقان ۋاقتىدا مىسىر سۇلتانى مۇئەييەدىنىڭ تاپشۇرۇقى بىلەن تۇتقۇن قىلىنىپ، 1417 - يىلى پاجىئەلىك ھالدا ئۆلتۈرۈلگەن.

ئۆز ئۆمرىنىڭ نەۋباھار پەسلىنى ئىنسانىيەت باھارىنى كۈيلەشكە بېغىشلىغان بۇ ئوت يۈرەك شائىر گەرچە ياشلىق دەۋرىدىلا دۇنيا بىلەن ۋاقىتسىز خوشلاشقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ چوڭقۇر مەزمۇنغا، باي پەلسەپىۋى پىكىرگە ۋە يۇقىرى بەدىئىي سەنئەتكە ئىگە گۈزەل شېئىرلىرى ئۇزاق زامانلاردىن بېرى خەلق بىلەن بىللە ياشاپ كەلدى. ئۇنىڭ ئەسەرلىرى ئەزەربەيجان ئەدەبىياتىغىلا ئەمەس، بەلكى پۈتكۈل تۈركىي خەلقلەر ئەدەبىياتى، جۈملىدىن ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىغىمۇ خېلى چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتكەن. ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر شائىرلاردىن لۇتفى ۋە ئەلىشىر نەۋائى نەسىمى ئەسەرلىرىنى قەدىرلەپ، ئۇنىڭغا يۇقىرى باھا بەرگەن. بىز نەسىمى شېئىرلىرىنى ئوقۇغىنىمىزدا ئۇنىڭ مەزمۇن ۋە ئۇسلۇب جەھەتتىن كېيىنكىلەرگە ئۈلگە بولۇپ قالغانلىقىنى ھېس قىلالايمىز. بۇ سانىمىزدا ئۆزبېكىستان پىلولوگىيە پەنلىرى دوكتورى خالىد رەسۇل تەرىپىدىن نەشرگە تەييارلانغان «نەسىمى ئەسەرلىرى» ناملىق كىتابچىدىن بىر قىسىم غەزەللىرىنى تاللاپ تونۇشتۇردۇق.

مۇھەررىردىن

www.uyghurkitap.com

ئەي خەستە كۆڭۈل، دەردىڭە دەرمان تەلەب ئەيلە،
گەر جان تىلەر ئىسەڭ، يارى جانان تەلەب ئەيلە.
چۈن خىزر ھەياتى ـ ئەبەدىي بولماق تىلەرسەن،
جان تەندە ئىكەن، چەشمەئى ھەيۋان تەلەب ئەيلە.
ئەي بۇلبۇلى قۇدسى، نە گىرىفتارى قەفەسسەن،
سىندىر قەفەسىن، تازە گۈلىستان تەلەب ئەيلە.
تەھقىق خەبەردۇر بۇكى، «ئەلجىنس مىنەلجىنس»،
زىنھار كەل، ئەي ئادەمى، ئىنسان تەلەب ئەيلە.
دىۋ ئىلە مۇساھىب ئولەلىك دىنە خەتادۇر،
ئىنسانە ئەرش، سۇھبەتى رەھمان تەلەب ئەيلە.
گەر بەندەئى تالىبسەنۇ مەتلۇب تىلەرسەن،
فەرمانە بويىن سۇن، ئۇلۇغ سۇلتان تەلەب ئەيلە.
ئەركانسىز ئۇلەنلەرە رەفىق ئولمە، نەسىمىي،
يول ئەھلى، كۆزەت، سەن ئەدەب ـ ئەركان تەلەب ئەيلە.

* *

ھەبىبا، فۇرقەتىڭ سالدى مەلالە،
كەباب ئولدى يۈرەكىم، ھەمچۇ لالە.
نەسىب ئولمىش ماڭا ھەقدىن، نىگارا،
دىلىمدە كىچە ـ كۈندۈز ئاھۇ نالە.
قاشىڭ مىھرابىنە قىلدىم سۇجۇدى،
ۋەلې، مۇنكىر ئولەن تۈشدى زەلالە.
رەقىبىڭ ئولماسۇن مەقسۇدى ھاسىل،
ئەلىفدەك قەددىمى ئول سالدى دالە.
بويىڭ تۇبا، لەبىڭدۇر ئابى كەۋسەر،
يۈزىڭ تەئنە قىلار شەمسۇ ھىلالە.
مەن ئولغەۋۋاس تاغىن جان تەركىن ئەتدىم،
سىنىڭ چېھرىڭدەكى ئول خەتتۇ خالە.
يەر ئىلە كۆك بىنا ئولمەسدىن ئەۋۋەل،
نەسىمىي ئاشىق ئەردى ئول جەمالە.

* *

بەھار ئولدى، كەل ئەي دىلبەر، تەماشە قىل بۇ گۈلزارە،
بۇراقدى غۇنچەلەر پەردە بەشارەت بۇلبۇلى زارە.
شەقايىق پەرددەدىن چىقدى، بۇياندى باغ ئىلە بوستان،
ئىرىشدى گۇلشەنى ھۇسنىڭ، بۇياندى رەڭگى ئەزھارە.
مېنى مەنئ ئەتمە، ئەي زاھىد، قۇۋانمە زىكرە، ئەي سۇفى،
كى سەن مەغرۇرسەن زىكرە، مەنەم مۇشتاقى دىيدارە.
كى ھەر بەلھۇم ئەزەل بىلمەس، نەدۇركىم ئىشقىنىڭ ئەھۋالى،
ئىرىشمەس قاسىرىن ئەقلى بۇ مۇغلەق سىررى ئەسرارە.
ئەبرۇ مۇشكى ئەنبەردەك رەياھىندىن چەمەن تولدى،
سېھىردە تەن ئىتەر ساچىڭ نەسىمىي مۇشكى تاتارە.
كى چىقدى غۇنچەدىن سۇنبۇل، گىرىبان چاك ئىتەر مەندەك،
تىلىندى غۇسسەدىن باغرىم، سەن ئەتمە يۈرەكىم يارە.

چەمەنلەر مۇستەلىق ئولدى ھەزار ئەلۋان چېچەكلەردىن،
ئاچىلدى لالەيۇ نەسرىن، شۇكۇفە كەلدى ئاشكارە.
ئاچىلدى نەرگىزۇ لالە، تۇتۇبدۇر ياسۇمەن چادىر،
سۇيۇدلەر، ئەرغۇۋان تىترەر، قامشىلەر مىندى ئەنھارە.
بىنەفشە، گۇل تەماشاسى غەنىمەت بىلكى، بەش كۇندۇر،
ساتۇر مەئشۇقە گۇل ھۇسنىن، خەرىدار ئول بۇ بازارە.
ياقىلدى جانىنە جانى، دىلى ئىيسا نەسىمىنىڭ،
ۋىسالى دەردىنە دەرمان ئىېرىشدى جانى بىمارە.

* *

جەمالىڭنى كۆرەن، دىلبەر، بولۇر سەرمەستۇ ئەۋۋارە،
كۆزىڭگە كىم نەزەر قىلسە، فەراكەندە ئولۇر يارە.
لەبى لەئلىڭ نە شەربەتدۇر، نەباتنى مات ئىېتۇر قەندى،
مۇئەييەن ئابى ھەيۋاندۇر، بولۇر زۇلمەتدە ئاشكارە.
يۈزىڭدىن ئالسە ئەل بۇرقەئ قوياش يۈز كۆرسەتۇر خەلقە،
كۆڭۈل شادان ئولۇر، خۇررەم، جەھان غەرق ئولۇر ئازارە.
نە سىپىھر ئەفسۇن ئىېتەر ئافەتكى، بەرمەس ئاشىقە راھەت،
كىمەكىم، قىلسە ئول ھۇرمەت، تۇشەر فەرياد ئىلە زارە.
خالىڭ، زۇلفىڭ، قاشىڭ، غەمزەڭ ئەجەب فەتتاندۇر، ئەي دىلبەر،
كىم ھەركىم تۇشسە چەڭگىگە، قىلالماس دەردىگە چارە.
زىھى ئاشقكى قويمىشدۇر يولىڭدە باش ئىلە جانىنى،
مۇقەييەد بولمەس ئول ھەرگىز بۇ يولدە نامۇسۇ ئارە.
لەسىمىي زىكر ئىېتەر، سۆيلەر جەمالىڭ ۋەسفىنى يا رەب،
تۇنۇ كۇن فىكر ئىېتىلمىشدۇر كىرىشماقچۇن يانە كارە.

* *

رەھمەتى كەلدى ئىېرىشدى فەزلى رەھمانىنىڭ يەنە،
چېچەكى ئاچىلدى، كۇلدى شول گۇلىستانىنىڭ يەنە.
كۆڭلىمىڭ ئەھۋالىنى، كەلدى كەرەمدىن سوردى يار،
ئاۋنى ئىېردى دەردە يانگەن جانگە دەرمانىنىڭ يەنە.
كەلدى رۇھئەفزا لەبىندىن سۇۋسەمىش جانگە سەلام،
خىزرە ئىنئامى ئىېرىشدى ئابى ھەيۋانىنىڭ يەنە.
فۇرقەتىڭ دەۋرانى كەچدى، كەلدى، ئەييامى ۋىسال،
مۇددەئى دەۋرى تۇگەندى ئاچچى ھىجرانىنىڭ يەنە.
گۇل كۆتەردى پەردە، يۈزىڭدىن ئاچىلدى نەۋ بەھار،
رەۋنەقى كەلدى، تىرىلدى باغۇ بوستانىنىڭ يەنە.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

زۇلمەتىدىن لەيلەتۇل ـ ھەجرىڭ ماڭا ئايرۇ نەغەم،
نۇرى چۈن تۈشدى ماڭا شول ماھى تابانىڭ يەنە.
زۇلفىنىڭ ئەقدىنىدىن ئىستە دىلبەرىڭ بۇيى ۋەفا،
ئەنبەرى يايىلدى شول زۇلفى پەرىشانىڭ يەنە.
باشىمە قۇتلۇ ئاياغىن، كەلدى، باسدى ئول نىگار،
كۆلكەسى تۈشدى ماڭا سەرۋى خىرامانىڭ يەنە.
ئەھدى پەيمانىڭدىن، ئەي يار، ئىستەدى جان ئەل يۇماق،
قويمەدى مىھرىڭ ۋەفاسى ئەھدۇ پەيمانىڭ يەنە.
ئەي قەمەر، ئەينىڭ بەلا، يەتمەسمىدى ئالەمدەكىم،
فىتنە ئولدى ھەلقەئى زۇلف ئەنبەر ئەفشانىڭ يەنە.
چۈن ئەسىمىنىڭ سۇۋسەمىش قانىنە يارىنىڭ لەبى،
تولدى، ئەي مۇنكىر، ساڭاكىم قايىنادى قانىڭ يەنە.

*   *

سەن سانە گەر يار ئىسەڭ، بار، ئەي كۆڭۈل، يار ئىستەمە،
يارۇ دىلدار ئول ماڭا، سەن يارۇ دىلدار ئىستەمە.
بىۋەفادۇر چۈن بۇ ئالەم، كىمدىن ئىستەرسەن ۋەفا،
بىۋەفا ئالەمدە سەن يارى ۋەفادار ئىستەمە.
گۈل بولالماس بۇ تىكەنلى دۇنيانىڭ باغىندا چۈن،
ئەيسەم ئول، بەھۇدە گۈلسىز يەردە گۈلزار ئىستەمە.
مەئرىفەتدۇر خالىس ئالتۇن تەمغەسى فەزلۇ ھۈنەر،
ئالتىنى تانى دەغەلدىن، ئارى دىنار ئىستەمە.
خەلقە مۇنكىردۇر فەقىھە، ئىنانمە ئول شەيتانگەكىم،
يوقدۇر ئول جىن خىلقەتىن زاتىندە ئىقرار، ئىستەمە.
توغرى سۆزلىك، ئەي كۆڭۈل، ھەقگويلەر نۇتقىدەدۇر،
ھەر دىلى ئەگرىدە يوقدۇر، ئارى، گۇفتار ئىستەمە.
بۇ ئۆلۈمتىك دۇنيانىڭ تالىبلەرى نامى كىلاب،
بولمە ئىت، ئانىڭكى، بولدى نامى مۇردار ئىستەمە.
شەربەتى ئاغۇلىدۇر فانى جەھانىنىڭ، سەن ئانىڭ،
شەربەتىندىن نۇشىدارۇ كۆتمە زىنھار، ئىستەمە.
دۇنيانىڭ سەۋگىسى ئاغىر يۈك ئىمىش مەندىن ئىشىت،
نەفسىڭە يۈك ئەتمە ئانى، ئەي سەبۇكبار، ئىستەمە.
ئىستەگەن مۇردارنى قۇزغۇن مۇدام، ئەي تۇرفە قۇش،
خىزردەك شەھبازى بولگىل، داغى مۇردار ئىستەمە.
بىر ئەمىن مەھرەم بولالماس، ئەي نەسىمي چۈن بۇ كۈن،
خەلققە فاش ئەتمە بۇ سىرنى، كەشفى ئەسرار ئىستەمە.

*

قويمه يۈزىڭنى نىقاب ئىچىندە،
رەڧ ئولدى ئادەم ھىجاب ئىچىندە.
داغىتمه ياناغىڭ ئۈزرە زۈلفىڭ،
ئەيلەر بۇ قۇياش سەھاب ئىچىندە.
كۆردۈم سىنى ھەم فەلەكدە يۇلدۇز،
بىلدىم سىنى بۇ كىتاب ئىچىندە.
ۋەسلىڭ بۇ فەسلدە قولگه كىردى،
مىسلىڭمى بار ئۇشبۇ باب ئىچىندە؟
مۇشكىن ساچىڭگه سۇجۇد قىلدىم،
مۇسا كەبى شول تەناپ ئىچىندە.
جادۇ كۆزۈڭ ئۇيقۇدەن ئويانسى،

*

فىتنه قىلۇر ئول بۇ خاب ئىچىندە.
مەن چەڭ كەبى ئىككى قەت ئولۇپ،
نەۋھە قىلۇرەم رۇباب ئىچىندە.
گەھ ئىشقىڭ ئىله كۆزىم توله جام،
تەرقىق ئىتەرەم شەراب ئىچىندە.
گاھ دەم كەبى دەم ئولۇر يانۇرمەن،
پىشار جىگەرىم كەباب ئىچىندە.
تەئرىف ئىتەرەمكى، سەنسەن ئەئراف،
ئۇرفىڭ تانىدىم ھىجاب ئىچىندە.
ھەركىم ساڭا مۇنكىر ئولدى، ئەي جانە
قالدى ئەبەدىي ئەزاب ئىچىندە.

* *

بەرگى نەسرىن ئۈزرە مۇشكىن زۇلفىڭى دام ئەيلەمە،
ئاشىقى ئاشۇفتەنى بىسەبرۇ ئارام ئەيلەمەك!
شول مۇغۇلچىن كۆزلەرىڭگه چۇن مىنى سەيد ئەيلەدىڭ،
بەغرىمى جەۋرىڭله پۇرخۇن، ئەي، دىلئارام، ئەيلەمە!
كىمسه چۇن يارىن ۋىسالىن بىلمەدى تامات ئىله،
ئەبسەم، ئەي خىلۋەتنشىن، ئەندىشەئى خام ئەيلەمە.
ئاشىقى سادىق تۇزاغىڭ قۇشى، ئەي زاھىد ئەمەس،
دانه تىزمه تەسبەھى سەجادەئى دام ئەيلەمە.
زۇلفۇ رۇخسارىدۇر ئانىڭ زىكرىم ئۇش ھەر سۇبھۇ شام؛
زىكرىسىز ھەرگىز، ئىلاھا، سۇبھىمى شام ئەيلەمە!
ۋەئدە چۇن بەرمىش بىزە ھەق سەلسەبىلى ھۇرى ئەين،
قويمه قولدىن شاھىدى، تەركى مەيى جام ئەيلەمە!
چۇن نەسىمىنىڭ مۇرادى سەنسەن، ئەي ئارامى جان،
خەلق ئىچىندە ئانى دۇشمەن كامۇ بەدكام ئەيلەمە!

* *

تۈشمىش مۇئەنبەر سۇنبۇلىڭ خۇرشىدى تابان ئۈستىنە،
شول رەسمىله مۇشكىن خالىڭ گۇلبەرگى خەندان ئۈستىنە.
كۆڭلىمى ۋەيران ئەيلەدىم، مىھرىڭ يىرىنى جان ئەيلەدىم،
ئىشقىڭ مەنە شان ئەيلەدىم، تۈشدى غەمىڭ جان ئۈستىنە.
دەردىمۇ مىھنەت ئاشىقه دەرمان ئىتەر، بار، ئەي ھەكىم،
ھەردەم ماڭا بىر دەرد ئىلەن ئاتتىرمه دەرمان ئۈستىنە.
رۇخسارىڭ ئۈزرە زۇلفىڭى ھەركىمسەكىم كۆردى، دىدى،

www.uyghurkitap.com

كۇفرى سىياھدۇر سانەسەن، داغىتمىش ئىمان ئۆستىنە.
ياقۇتى رەيھاندۇر خەتىڭ، ئەي قۇتى جان لەئلى لەبىڭ،
شول رەسم تۈشمىشدۇر خىزىر ئول ئابى ھەيۋان ئۆستىنە.
نۇرى تەجەللى سىررىنى يۈزىڭدە كۆردى كۆزلەرىم،
كۆركىم نە سۇرەت باغلامىش بۇ چەشمى گىريان ئۆستىنە.
ئىشقىڭدىن، ئەي ئارامى جان، گەرچە نەسىمي خاك ئولۇر،
تۇرمىش سىنىڭلە تائەبەد شول ئەھدۇ پەيمان ئۆستىنە.

* *

كەلگىلكى، مۇشتاق بولمىشەم شىرىن لەبىڭ گۇلقەندىنە،
كەلگىل، لەبىڭ قەندىن ئېلىتكۇل ئانلەرىڭ گۇل قەندىنە.
ھەرقايدەكىم شەرھ ئەيلەيەم شىرىن دوداغىڭ قەندىنى،
رۇھلەر قانۇر تۇتى كەبى ئول لەئلى شەككەر خەندىنە.
شەھلا كۆزىڭ مەنددىن كۆڭۈل ئايدىيۇ ئانت ئىچەركى بۇ،
بولسۇن كەفارەت جانۇدىل ئول گەرچەگىڭ سەۋگەندىنە.
مۇشكىن ساچىڭ بەنددىن مېنى كەسدىيۇ پەيۋەند ئەيلەدى،
تەھسىن ئانىڭ كەسكەنىگە، رەھمەت ئانىڭ پەيۋەندىنە.
زۇلفىلە قاشى قارەدۇر سەرۋى خىرامان دىلبەرىڭ،
قاشلەرىگە قۇربان ئولەم يا تۇررەئى دىل بەندىنە.
ئەي ۋائىز، ئەبسەم ئول، ماڭا تائەتنگى پېش ئەيلەمە،
مەن ئاشىق ئولدىم، كىرمەگۇم ھەرقىسسەخانىڭ پەندىنە.
ئەي ئىشقنى ئىنكار ئەيلەيەن، چۇنۇ چەراۋۇ چەندنى قوي،
نېچۇن تۈشەرسەن ئاشىقىڭ چۇنۇ چەراۋۇ چەندىنە.
زۇلفى كەمەندىندىن كۆڭۈل قۇتۇلماس ئايرۇ، شويلە بىل،
سەۋداسىگە بەل باغلەمىش، ھەم كۆز قارارتمىش بەندىنە.
چۇن شەھرىيارىڭ شەھرىنە بۇكۇن نەسىميدۇر مەلىك،
بۇيرۇق ئانىڭدۇر، ھۇكم ئانىڭ ھەم شەھرىنە، ھەم كەندىنە.

* *

شەنبە كۈنى مەن ئۇچرادىم ئول سەرۋى رەۋانە،
شەيدا قىلىبان سالدى مېنى جۇملە جەھانە.
يەكشەنبە كۈنى مەجنۇن ئولۇپ، ھەيرانى ئولدىم،
كۆردىم يۈزىن، ئوخشەتدىم ئانى ماھى تابانە.
دۈشەنبە كۈنى رازى دىلىمنى دېدىم ئاخىر،
ئول كۆزلەرى نەرگىز، ئۆزى گۇل، قاشى كەمانە.
سېشەنبە كۈنى سەيياد ئولىپ، سەيرانە چىقدىم،

مەن سەيد ئولبان، قۇربان ئولەم پستە دەهانە،
چارشەنبە كۈنى يار كېزە كەلدى چەمەن ئىچرە،
بۇلبۇل دەخى كۆردى يۈزىنى، تۈشدى فىغانە.
پەنجشەنبە كۈنى يارە دېدىم، پەندىم ئىشتىگىل،
فاش ئەتمە بۇرازى دىلىمى ياخشى-يامانە.
ئازىنە كۈنى كۆردى جەمالىنى نەسىمى،
ئىچدى لەبى لەئلىن شەكەرىن ئولقانە-قانە.

* *

ئەجەب لەئلىگمى شول، يا جانى ئەهباب؟
مەنىم بەختىممىدۇر، يا چەشمى پۇر خاب؟
ئەجەب زۇلفىگمى، يا زەنجىرى پۇرتاب؟
كۆزىمدىن ئاققان، ئەي دىلبەر، غەممىگدىن،
ئەجەب يۈزىنگمى شول، ياخىرمەنى گۇل،
ئەجەب خۇنابەمى، يا ئەشكى ئۇنناب؟
ئەجەب تىشىگمى شول، يا لۇئلۇئى ناب؟
ئەجەب قەددىگمى شول، يا سەرۋى بوستان،
ئەجەب ئەينىگمى شول، يا سېھرى بابىل،
ئەجەب خەتتىگمى شول، يا ۋەردى سىيراب؟
ئەجەب قاشىگمى شول، يا تاقى مېھراب؟
نەسىمىنىڭ كۆزى يارىنىڭ غەمىدىن،
ئەجەب شول مەستى سەۋدايى موغۇلچىن،
دۇرىنىڭ دۇرجىمىدۇر، يا بەھرى سىيماب؟

* *

بەهار ئولدىيۇ ئاچىلدى يۈزىگدىن پەردە گۇلزارىنىڭ،
يېتىشدى غۇنچەنىڭ دەۋرى، زەمانى قالمەدى خارىنىڭ،
گۇلىستان تۇرى قۇدس ئولدى، بەهارىنىڭ نۇرى نارىندىن،
كەل، ئەي مۇسا، كۆر ئاسارىن شەكەردە نۇر ئىلە نارىنىڭ.
فەرەھدىن غۇنچەنىڭ گۇلگۇن ياناغى كۈلدى، ئاچىلدى،
كى مەنزۇرى يانە گۇلدۇر چەمەندە بۇلبۇلى زارىنىڭ.
چېچەكلەر مۇختەلىف ئەلۋان، نە مەئنىدۇر ئانى بىلگىم،
بوياقچى بەرمىش چۇنكىم بۇ ئەنۋارىنىڭ، بۇ ئەزھارىنىڭ.
ئەبىرىندىن چەمەن، كۆرگىم، نەدەپ ئافاقە كەلتۇرمىش،
كىم ئولمىش بۇيى ئەترىندىن مەشامى تازە ئەتتارىنىڭ.
نە ئەنبەردۇر تۇتەن يا رەب، شەقايىق مەجمەرىندىنكىم،
كى بۇيىندىن ئانىڭ قەدرى ساچىلمىش مۇشكى تاتارىنىڭ.
كەل، ئەي سىيمىن بەدەن ساقى، ماڭا سۇن جامى سەهبايى،
كى كەلدى رەۋنەقى گۇلگۇن دېمەي گۇلرەڭگى خۇمارىنىڭ.
ئەگەرچە سۇمبۇلۇ نەرگىس بەيانى «كۇنتۇ كەنز» ئېلەر،
قاچان «بەلهەم ئەزەل» بىلسۇن ئىشاراتىن بۇ ئەسرارىنىڭ؟
بۇ كۈن گەر ئالەمۇل-غەيبىنىڭ ۋۇجۇدىن كۆرمەك ئىستەرسەن،
رەياھىن ئۇش بەيان ئەيلەر زۇهۇرىن چەرخى سەييارىنىڭ.

www.uyghurkitap.com

بۇ مۇسىقىدىن، ئەي سامىئ، ساڭا گەر نەرسە كەشف ئولدى،
مەقاماتىڭ بەيان ئەيلە، ئۇسۇلىن كۆرسەت ئەدۋارىڭ.
ئەگەر سەۋسەن كەبى ئەبكەم ئەمەسسەن، نۇتقە كەل، سۆيلە،
بۇ ھەرفۇ نۇقتە تەركىبى نە يەردىندۇر بۇ گۇفتارىڭ.
جەھان جەنناتى ئەدن ئولمىش ئانىڭ سەھنىندە ھۇرلەر،
بېزەنمىش ھۇللەدىن بوستان، كۆزى ئاچىلمىش ئەشجارىڭ.
بۇ كۆن بازار ئېتەر گۇلشەن سۇمەندىن، لالەۋۇ گۇلدىن،
غەنىمەت كۆركى، بەش كۈندۇر تەماشاسى بۇ بازارىڭ.
نەسىمىنىڭ سۆزى گەرچە دەمى ئىيسادۇر، ئەي مۇنكىر،
ساڭا كار ئەيلەمەس ئىچۈنكى، يوقدۇر ھەققە ئىقرارىڭ.

* *

كۆرۈشكەندىن بېرى، دىلبەر جەمالىڭ،
كۆزىمدىن كەتمەدى بىرلەھزە خالىڭ.
نەچە ۋەسفئەيلەسەم سېنى مەن، ئەي دوست،
نە كەلدى، نە كېلۇۋچىدۇر مىسالىڭ.
يۈزىڭ گۇلدۇر، لەبىڭ مۇلدۇر، تىشىڭ دۇر،
بىنەفشە، لالە ئىلە خەتتۇ خالىڭ.
قەدىڭ تۇبا، لەبىڭ كەۋسەر، نەچا نىسەن،
كى يەكتۇرۇر بىزە جاندەن ۋىسالىڭ.
نەسىمىنىڭ مۇرادى بۇ جەھاندە،
ھەمىن ئۇشە جەمالىڭدۇر، جەمالىڭ.

* *

بۇ نە ئادەتدۇر، ئەي تۈركى پەرىزاد،
غەمىڭدىن ئولمادىم بىرلەھزە ئازاد.
سىياھ دىل كۆزلەرىڭ قان تۆكمەك ئۈچۈن،
چېكىپدۇر تىغىنى مانەندى جەللاد.
رەۋامى كۆڭلۈمىڭ شەھرىندە سەندىن،
فىراغۇ غۇسسەيۇ غەم تۇتدى بۇنياد.
بۇ بىدادى ماڭا ئىشقىڭ قىلىپدۇر،
جەھاندە قىلمادى نەمرۇدۇ شەدداد.
كەل، ئەي شىرىن دەھەن، ئىشقىڭ يولىندە،
مەنەم ئۇ كوھكەن، بىچارە فەرھاد.
نەزەرقىل، كەل، بۇ ۋەيران كۆڭلىمە، شاھ،
قىلۇر سۇلتان ئولەن ۋەيرانىنى ئاباد!
ياخشى ئات قالدىرگىل فانى جەھاندە،
ئۇلۇغلەردىن جەھاندە قالدى بىر ئات.
نەسىمىنىڭ كەلامىندىن ئىشىتگىل،
ۋەفاسىزدۇر جەھان، سەن قىلمە بىداد.

* *

ھەسرەت ياشى ھەرلەھزە قىلۇر بەزمىمىزى ساز،
بۇ پەردەدە بىر يار بىزە ئولمەدى دەمساز.
«ئۇششاق» مەيىندىن قىلەكۆر ئىشرەتى «نەۋرۇز»،
تا «راست» كېلە «جەڭگى» «ھۇسەينى» دە سەرئاۋاز.
بەر «چارگاھى» لۇتف قىلە ھۇسنى «بۇزۇرگى»،
«كىچىك» دەھانىندىن بىزە، ئەي دىلبەرى «شەھناز».
«زەڭگۇلە» نىسفەت نالە قىلەم زارى «سىگاھە»،

چۆن ئەزەى «ھىجاز» ئەيلەسە مەھبۇبى خۇش ئاۋاز،
ئاھەڭكى «ىسفەھان» قىلۇر ئول نەيى «ئىراق»،
«رەھاۋى» يولىندە يالە جانىم قىلۇر پەرۋاز،
چۆن شۇئۇرگە كېلىپ ئىشق سۆزىن دېرسە نەسىمي،
زەۋقىندىن ئانىڭ جۇشكە كېلۇر سەئىدىئى شىراز.

* *

ئەي، ئەزەلى جان ئىلە جانانىمىز،
ئىشقى رۇخىڭدۇر ئەبەدى شانىمىز!
كەئبە يۈزىندە بىزە، ئەي فەزلى ھەق،
زۇلفۇ رۇخىڭ قىبلەۋۇ ئىمانىمىز.
پەردە يۈزىڭدىن كۆتەر، ئەي سۇرەتىڭ
ئەرشى ئىلاھى ئىلە قۇرئانىمىز!
ئىگىنىمە سەنسىز تىكەن ئولدى جەھان،
قايدەسەن، ئەي، تازە گۇلىستانىمىز.
جان نېچە تەرك ئەيلەسىن، ئەيجان،سېنى،
چۇنكى جانىڭ جانىسەن، ئەي، جانىمىز!
كىمكى سۇجۇد ئەيلەمەدى ھۇسنىڭە،
دېۋى لەئىن ئولدىيۇ شەيتانىمىز.

مۆئمىنە ھەق دۇنيانى زىندان دېدى،
مۇئمىنە كۆپ قالمەگەي زىندانىمىز.
ھۇدھۇدى بىلقىسگە رەسۇل ئەيلەدى،
نامەنى يوللەدى سۇلەيمانىمىز.
ۋىجھىنە يازدى ئوتۇز ئىككى ھۇرۇف،
ھېكمەت ئىلە مۇنىشئى ئەركانىمىز.
كۆنمەدى ئارىف سۆزىگە ۋائىزىڭ،
دېۋە مۇتېئ ئولمەدى ئىنسانىمىز.
تا بىلەسەنكى نە ئېمىش، ئەي فەقىھ،
ئادەمى خاكى ئىلە ئېھسانىمىز.
جەۋر ئىلە ياندۇردى نەسىمي تېنى،
بۇ ئىدىمۇ دوست ئىلە پەيمانىمىز؟

* *

فۇرقەتىڭ دەردى، نىگارا، باغرىمى قان ئەيلەدى،
روزىگار ئولدى مۇخالىف ۋەسلى ھىجران ئەيلەدى.
جانىمى يەئنى ۋىسالىڭ مەندىن ئايىردى فەلەك،
كەل، بۇ جانسىز ئاشىقى كۆركىم، نە بىجان ئەيلەدى.
باغرىمىڭ قانىن كۆزىمدىن ئاقىزەر ھەردەم غەمىڭ،
ئەي سەنەم، كۆركىم مېنى شەۋقىڭ نە گىريان ئەيلەدى.
سەندىن ئايرۇ تۈشكەنىم تەقدىر ئىمىش، مەندىن ئەمەس،
ھەقدۇر، ئەي جان، ھەرنەكىم تەقدىرى يەزدان ئەيلەدى.
سىررى ئىشقىڭ گەنج ئىمىش ئانىڭ يېرى ۋەيرانەدۇر،
يىقدى ئىشقىڭ كۆڭلىمى ئول گەنجى ۋەيران ئەيلەدى.
جانىنى بەردى نەسىمي چۆن ساچىڭ زەنجىرىنە،
نېچۆن ئانىڭ مەسكەنىن زەنجىرۇ زىندان ئەيلەدى؟

* *

ئەي قىلەن دەئۋاكى شاھەم، ئەدلۇ ئىنسافىڭ قەنى؟
چۆن سەفا ئەھلىندىن ئولدىڭ، مەشرەبى سافىڭ قەنى؟

www.uyghurkitap.com

هەرقۇشنىڭ ئولماس سەئادەتلى هۇمادەك كۆلكەسى،
چۈنكى سىمۇرغەم دېيۈرسەن لامەكان قافىلىق قەنى؟
رەتب ئىلە يابىس نەكىم، بار ئادەمىلىك زاتىندەدۇر،
گەرسەن ئانىلىك نۇسخەسىسەن، رەتب ئىلە جافىلىق قەنى؟
ئەهلى ئۇرفانىنىڭ يېرى ئۇقبادە چۈن ئەئراف ئىمىش،
چۈن بۇ ئارىفلەردەن ئولدىڭ، ئۇرفۇ ئەئرافىلىق قەنى؟
مۇهتەسىب بازارگە كىردى، هەققى باتىلدىن چۆچىر،
قەلبىم ئارىدۇر دېگەن، شول ئوغرى سەررافىلىق قەنى؟
باشىمى توپ ئەيلەبان مەيدانگە كىردىم، ئوينەرەم،
ئەي بۇ مەيداندىن قاچەن، شول ئۇردۇغىنىڭ لافىلىققەنى؟
لۇتف ئەگەر هەقدىن تىلەرسەن، كۆرسەت ئېهسان، لۇتف قىل،
لۇتفۇ ئېهسانىڭدىن ئۈنگەن يارگە ئەلتافىلىق قەنى؟
كافۇ نۇن ئەمرىندىن ئولدى كۇن ئىلە فەيەكۇن،
گەر بۇلەۋهنىڭ ئەبجەدىسەن، نۇن ئىلە كافىلىق قەنى؟
ئەي نەسىمي، شەش جىهەتدىن چۈن ئۇلاشدىڭ يار ئىلە،
بىجىهات ئولدى هۇدۇدىڭ، هەددۇ ئەترافىلىق قەنى؟

* *

هۇسنىڭ ۋەرەقى لىسانە كەلدى،
يەتمىش ئىككى تەرجىمانە كەلدى.
زۇلفىڭدەگى كافۇ نۇن نە سۆزدۇر،
كىم ئايەتى كۇن فەكانە كەلدى.
ئەي جەۋهەرى بىئەرز نە جانسەن؟
جىسمىڭ شەرەفى بۇ كانە كەلدى.
سورسەم سەنى خىزرمىسەن، ئەي جان،
ئاغزىڭ يېرى جاۋىدانە كەلدى.
بىر سەن كىبى گۈل گۈزەل يەگانە،
ئىشىتمەمىشەم جەهانە كەلدى.
سىگدۇردى جىگەر قانىن بۇ چەشمە،
هەمزەڭ ئوقى چۈن نىشانە كەلدى.
ئەسرارى رۇمۇز ئىدى سىفاتىڭ،
بۇ مەنتىق ئىلە بەيانە كەلدى.
كىم دېدى ساگاكى قاف قۇرئان،
سىمۇرغ ساگا ئاشيانە كەلدى.
بۇ دەئۋىئى مۇنكىر ئولدى كافىر،
قەراردى يۈزى چۇ يالە كەلدى.
مەن ساگا بەهاسىز ئولمىشەم قۇل،
بۇ غەملى قۇلە بەهانە كەلدى.

* *

دۇنيا قۇياشى، دۇنيادا ئىمانىم ئەفەندى،
ئالەملەر ئۇمىدى ماهى تابانىم ئەفەندى.
كۆڭلۈم، كۆزىمىڭ نۇرى، ۋۇجۇدىمدە هەياتىم،
هەردەم تومۇرۇمدا يۈرۈگەن قانىم ئەفەندى.
جەننەت چەمەنىندە سالىنگەن قۇرى لەئىمىنىڭ،
گۈل رويىهالى سەرۋى خىرامانىم ئەفەندى.

گۇلنارىمۇ ناردىم، چېچەكىم، مېۋەلى باغىم،
لالەم، سۇمەنىم، سۇنبۇلۇ رەيھانىم ئەفەندى.
باغىم، ئېرەممىم، رەۋزە ئىلە ھۇرى جىنانىم،
بۇلبۇل ئۇچۇن، ئەي تازە گۇلستانىم ئەفەندى.
قانىم، گۇھەرىم، مەئدەنى ياقۇتى رەۋانىم،
قىيمەتلى ئولەن لەئلى بەدەخشانىم ئەفەندى.
ئىشقىڭدە نەسىمي چۇ قىلۇر جانىنى قۇربان،
قۇربانىڭە قۇربان ئولايىن جانىم ئەفەندى.

* *

باغرىمنى تىلۇر ناۋەكى ھىجرانى فەلانى،
قانىمنى تۆكۇر سېھىر ئىلە چەشمانى فەلانى.
باشدىن ئاياغىـە كۆللى ۋۇجۇدىم ئوتە ياندى،
يا رەب، يارەسە دەردىمە دەرمانى فەلانى.
شاھىنىڭ قۇلىمەن ئەيلەمىشەم يۈز كەررە ئىقرار،
بەل باغلەمىشەم مەندە بەفەرمانى فەلانى.
سۇندىم ئەلىمى، دامەنىگە بەسكى تۇتىبدىم،
باغلەدى قاپۇ، قويمەدى دەربانى فەلانى.
بىللاھ، سەرۇ جان جۇملە بەشۇكرانە بېرەردىم،
گەر ئولسە ئىدىم بىر كېچە مېھمانى فەلانى.
ئەنبەر ساچىلۇر زۇلفىگى گەر شانە قىلۇرسە،
شەككەر تۆكىلۇر ئەزلەبۇ دەندانى فەلانى.
بۇ شەھرى كۆيىپ تېزدە كېتەر خەستە نەسىمي،
بەد نامى جەھان ئولدى بەدەۋرانى فەلانى.

* *

فۇرقەتىڭدىن ياندى باغرىم، يۈرەكىم قان ئولدى، كەل،
كەلكى، دىيدارىڭ بۇ دەردى جانە دەرمان ئولدى، كەل.
دۇنيانىڭ نازۇ نەئىمى باغۇ بوستانى ماڭا،
سەنىسىز، ئەي سۇلتانى خوبان، بەندى زىندان ئولدى كەل.
ئىستەدى لەئلىڭ فىراقى جانىمى ياقماق، ۋەلې،
ئىشقە يانمىش جانگە ۋەسلىڭ ئابى ھەيۋان ئولدى، كەل.
ئول كۆڭۈلكىم دائىما ئىشى سېنىڭلە ۋەسل ئىدى،
ياندى شەۋقىڭدىن ئەسىرى دەردى ھىجران ئولدى، كەل.
جانىمىڭ جانى ۋىسالىڭدۇر، ۋىسالىڭدىن ئالى،
تاكىم ئايىردى، فەلەك بىچارە بىجان ئولدى، كەل.

www.uyghurkitap.com

ئاشىقلىق باغى گۈلىستانى يۈزىڭ گۈلزارىدۇر،
قايسى گۈلزارىڭ ئاتى گۈلسىز گۈلىستان ئولدى، كەل.
مۆئجىزاتىندىن ياناغىڭ، مۆھكەماتىندىن ساچىڭ،
خارۇ خاشاكى جەھانىنىڭ دەردۇ رەيھان ئولدى، كەل.
ھەجر بىپايانە شەۋقىڭ جانىمى غەرق ئەيلەدى،
كۆر، نە بىداد ئەيلەدى ھەجرىڭ نە تۇفان ئولدى، كەل.
جەننەتىڭ سەھنىندە تۇبا ۋالەۋۇ ھەيرانۇ مەست،
قامەتىڭ ھۆسنىڭدىن، ئەي سەرۋى خىرامان ئولدى، كەل.
تا مېنى تەقدىرى يەزدان ئەيلەدى سەندىن جۇدا،
كۆڭلۈمىڭ ھالى پەرىشان، دىيدە گىريان ئولدى، كەل.
چۈن نەسىمى سەندىن ئايرۇ بىلگەنىم يوقدۇر ۋۇجۇد،
دەردۇ دەرمان ۋەسلۇ ھىجران، جۇملە يەكسان ئولدى، كەل،

* *

ئەي گۈلۈم، ئەي سۇنبۇلۇم، ئەي سەۋسەنىم، ئەي ئەنبەرىم،
ئەي مەنىم نۇقلىم يەنە خەببىم، نەۋاتۇ شەككەرىم.
ئەي تەبىبىم، ئەي ھەبىبىم ئەي جانىم، ئەي ھەمدەمىم،
ئەي رەفىقىم، ئەي شەفىقىم، ئەي بېگىم، ئەي دىلبەرىم.
ئەي بەھارىم، ئەي نىگارىم، ئەي شىكارىم، شاھىدىم،
ئەي ھەرىفىم، ئەي زەرىفىم، ئەي شەرىفىم سەرۋەرىم.
ئەي گۈلىستانىم، گۈلۈم سەرۋى گۈلئەندامىم مەنىم،
ساغەرىم، شەمئى شەبىستانىم، مەلائىك مەنزەرىم.
ئەي رەياھىن، راھىمۇ رۇھى رەۋانىم، لۇتف ئىلە،
سەرفەرازىم، سەركەشىم، شوخۇ سەئادەت ئەختەرىم.
ئەي مەنىم خۇرشىدۇ ماھىم، ئەي چىراغىم، فايىزىم،
شوخ چەشم، ئەلتافى شاھىم، ئەي مۇبارەك پەيكەرىم.
ئىشقىڭ ئالدى ئەقلۇ ھۇشۇم، كۆڭلۈمى يەغمالەدى،
سۆيلە ئاخىر ئەي نەسىمى، جانۇ دىلدىن، بىھتەرىم.

* *

يۈزىڭدە سۈرەتى رەھماننى كۆردۈم،
قاشىڭدە قاف ۋەل - قۇرئاننى كۆردۈم.
ئوقىدىم دەرسى ھۆسنىڭ ئايەتىنى،
يىدى مۇسھەفدەكى فۇرقاننى كۆردۈم.
مۇھەممەد ئۈممەتىدىن سەن ياراللىڭ،
سېنى گۆزەللەرىڭ سۇلتانى كۆردۈم.

خەلىلۇللاھ ئىلە ئىشقىڭ ئوتىندە،
چۇ ياندىم، گۈل كەبى رەيھاننى كۆردۈم.
سەلامىم نۇھە يېتۈرسەن مەنىمكىم،
ئانىڭلە غەرق ئولىپ تۇفاننى كۆردۈم.
رەۋادۇر خىزر ئىلە قالسام باقاكىم،
لەبىڭدە چەشمەئى ھەيۋاننى كۆردۈم.

كىرىپ دەرياىى ئىشقە مىسلى غەۋۋاس،
كى لەئلۇ گەۋھەرۇ ئۈدمانىنى كۆردىم.
بىزىم مەقسۇدىمىز دىيدارىڭىزدۇر،
ئوقىدىم، دەفتەرۇ دىۋانىنى كۆردىم.

زىلەيخادەك بۇ كۆن دەردگە گىرىفتار،
ھەزاران يۇسۇفى كەنئانىنى كۆردىم.
نەسىمىيدەك بۇكۆن ھەركىم بىرۇرجان،
ياقىندۇر گەر دىسە جانانىنى كۆردىم.

*

ئەگەرچە جاندەسەن، جاندىن نىھانسەن،
ئەمەسسەن جاندىن ئايرۇ، بەلكى جانسەن.
كىشى بەرمەس نىشان سەندىن ئەگەرچە،
يەرۇ كۆك توپ-تولا كۆللى نىشانسەن.
نىچە دەي ياشىرىن مەندىن سىنىكىم،
قەيانكىم، باقەمەن ئاندە ئەيانسەن.
خىجىل ئەيلەر رۇخىڭ ھۇسن ئىلە ئاينى،
مەگەرسەن فىتنەئى ئاخىر زەمانسەن.
ئەرەب نۇتقى تۇتىلمىشدۇر تىلىڭدىن،
سىنى كىمدۇر دىگەنكىم، تۈركمانسەن.

*

جانى تەرك ئەيلەدىم، بەزدىم جەھاندىن،
سىنى بىلدىمكى جان ئىلە جەھانسەن.
كۆرەن سەنسەن، كۆرىنگەنسەن كۆزىمدە،
نە بار سۆيلەمەسەڭ كۆللى لىسانسەن.
ھەقىقەت ۋەھيى مۇتلەقدۇر بۇ سۆزلەر،
بۇ سۆزنى بىلكىم ئاندىن تەرجىمانسەن.
ئىتەگىڭ سىلك، ئەلىڭ، بۇ كۆن فەكاندىن،
نە ئاخىر زۇبدەئى كەۋنۇ مەكانسەن.
نەسىمي چۈن بۇ كۆن دەۋران سىنىڭدۇر،
جەھاندە خۇسرەۋى ساھىب زەمانسەن.

*

مەۋسۇمى نەۋرۇزى نەيسان ئاشكار بولدى تاغىن،
شەھرىمىز شەيخى بۇكۆن خۇش بادەخار بولدى تاغىن.
غۇنچەدىن گۆل باش چىقاردى، ئالدى يۈزىدىن نىقاب،
بۇلبۇلى شەيدا خەتىبى لالەزار بولدى تاغىن.
ئەسكى ئالەم ياڭى خىلئەت كىيدى بۇ مەۋسۇمدە خۇب،
چىھرەسى ھەم خۇد بۇكۆن نەقشى نىگار بولدى تاغىن.
بادە ئىچمەك رەۋزىدە گەر سەن تىلەرسەن ھۇر ئىلە،
يار قولىن تۇت، باقىقە كىرگىن ، نەۋبەھار بولدى تاغىن.
ساقىيا، جامنى كۆتەرگىل، مەن ئۇشاتدىم تەۋبەنى،
ئەسكى تەئلىمىم بۇ كۆن بىئېتىبار بولدى تاغىن.
سەن نەسىمي رازىنى ئەي تاڭ يېلى، بار، يارگە دە،
سەنكى يوق ھالى پەرىشان، بىقەرار بولدى تاغىن.

*

مەن مۇلكى جەھان، جەھان ئۆزىمەن،
مەن ھەققە مەكان، مەكان ئۆزىمەن!
مەن ئەرش ئىلە فەرشۇ كافۇنۇنمەن،
مەن شەرھى بەيان، بەيان ئۆزىمەن.

*

مەن كەۋنى مەكانۇ «كۆن - فەكان» مەن،
بىلگىلكى، نىشان! نىشان ئۆزىمەن!
مەن سۇرەتى مەئنادە ھەقمەن، ھەق،
مەن ھەققە ئەيان، ئەيان ئۆزىمەن.

بىرگەۋھەرى ئەھدەممەن ئەزەلدەمەن،
ئەي گەۋھەرگە كان، كان ئۆزىممەن!
مەن ئاتەشى ئىشقى نۇرى ھەقمەن،
مۇساگە زەبان، زەبان ئۆزىممەن!
مەن جۇملە جەھانۇ كائىناتمەن،
مەن دەھرى زەمان، زەمان ئۆزىممەن.
مەن ئايەتى مۇسھەفۇ كىتابمەن،
ئەي نۇقتە دەھان، دەھان ئۆزىممەن.
مەن غەۋس ئىلە ھەم كەمانى تىرەمەن،
ئەي، تىرۇ كەمان، كەمان ئۆزىممەن!
جەمشىدى زەمانۇ ئالەم بولدىم،
جەمشىدى زەمان، زەمان ئۆزىممەن.
مەن نەقشى خەيالۇ خەتتى خالمەن،
مەن ھەرفۇ لىسان، لىسان ئۆزىممەن!
مەن گەنجى نىھانى خەزىنەدۇرمەن،
مەن رۇھ ئىلە جان، جان ئۆزىممەن.
مەن كافىرگە ماتەمۇ مۇسىبەت،
مۇئمىنگە ئىمان، ئىمان ئۆزىممەن.
مەن جەننەتۇ ئابى كەۋسەر ئولدىم،
ئەي، سەمەنى جىنان، جىنان ئۆزىممەن.
مەن بەھرى مۇھىتۇ ھەم كەرانمەن،
ئەي، بەھرى كەران، كەران ئۆزىممەن.
مەن سىرمەنۇ تەۋھىدەمەن، ھەدىسمەن،
ھەم غەيبۇ گۇمان، گۇمان ئۆزىممەن!
ئىنسانۇ بەشەرسەن، ئەي، نەسىمي،
ھەقدۇركى، ھەمان، ھەمان ئۆزىممەن.

*

ئەي نۇرى دىلۇ دىدە،
دىدارىڭە مۇشتاقمەن.
ۋەي يارى پىسەندىدە،
دىدارىڭە مۇشتاقمەن.

ئەي ماھى پەرى پەيكەر،
ۋەي ھۇرى مەلەك مەنزەر،
ئەي لەئلى لەبى شەككەر،
دىدارىڭە مۇشتاقمەن.

ئەي شەمسۇ قەمەر يۈزلى،
شىرىن دۇداغىڭ تۈزلى.
ۋەي شەھدۇ شەكەر سۆزلى،
دىدارىڭە مۇشتاقمەن.

ئەي دەردىمە سەن دەرمان،
مەن بىر تەنۇ، ئىشقىڭ جان!
ئەي تازە گۇلى خەندان،
دىدارىڭە مۇشتاقمەن.

ئەي دىلبەرى پىنھانىي،
سەنسىز نىتەرەم جانى،
ۋەي يۇسۇفى كەنئانىي،
دىدارىڭە مۇشتاقمەن.

*

ئەي دىلبەرى دىلدارىم،
سەنسەن ئەبەدىي جانىم.
ۋەي يارى ۋەفادارىم،
دىدارىڭە مۇشتاقمەن.

ئەي ھۇسنى بىدايەتسىز،
ۋەي لۇتفى نىھايەتسىز،
بىللاھكى، بەغايەتسىز،
دىدارىڭە مۇشتاقمەن.

ئەي رەھمەتى ئىللاھى،
سەنسەن يەرۇ كۆك ماھى.
ۋەي قامۇ خۇبان شاھى،
دىدارىڭە مۇشتاقمەن.

ئەي چەشمەئى ھەيۋانىم،
سەنسىز نىتەرەم جانىم؟
ۋەي شاھىمۇ سۇلتانىم،
دىدارىڭە مۇشتاقمەن.

ئەي جۇملە جەھان جانى،
ئاشىقلەرىنىڭ ئىمانى،
ۋەي سىيمۇ گۆھەر كانى،
دىدارىڭە مۇشتاقمەن.

ئەي ساھىبى تەختۇ تاج،
جانلەر جانىڭە موھتاج!
ئەي كۆركلى يۈزلۈك مېئراج،
دىيدارىڭە مۇشتاقمەن!

ئەي نۇرى سەماۋاتى،
ۋەي مەزھەرى ئاياتى،
ۋەي جانۇ جەھان زاتى،
دىيدارىڭە مۇشتاقمەن!

ئەي ئىشقى دۇرەفشانىم،
ۋەي بۇلبۇلى داستانىم،
ئەي تازە گۇلىستانىم،
دىيدارىڭە مۇشتاقمەن.

ئەي بۇيى بەھارىستان،
ۋەي ھۇرى نىگارىستان،
ۋەي دىلبەرى سەرمەستان،
دىيدارىڭە مۇشتاقمەن.

ئەي چەشمەئى ھەيۋانىم،
سەنسىز ياشاماس جانىم!
ۋەي بەھرى گۇھەر كانىم،
دىيدارىڭە مۇشتاقمەن.

ئەي دىلبەرى سىيمەن تەن،
سەن جانۇ نەسىمي تەن!
ئەي سەرۋى گۇلى گۇلشەن،
دىيدارىڭە مۇشتاقمەن.

* *

لەئلى نابىڭ چەشمەسىندە ئابى ھەيۋان ياشىرىن،
دۇرجى ياقۇتىڭدە، ئەي جان، دۇررۇ مەرجان ياشىرىن.
لەبلەرىڭ، شىرىن دەھانىڭدىن ئەگەرچە رەمز ئىلە،
ئاچار ئەسرارىنۇ لېكىن سىررى پىنھان ياشىرىن.
جانىمىڭ جانى غەمىڭدۇر شول سەبەبدىن، ئەي نىگار،
شاد بولۇر جانىمكى، جاندە دائىم ئول جان ياشىرىن.
شول خەدەڭكى غەمزەڭكىم جانىمە ئۇردى كۆزىڭ،
قان كېتەر يۈرەكدىن ئەمما زەخمى پىنھان ياشىرىن.
ئەنبەرىن زۇلفىڭدە يۈزىڭ ياشىرىنسە نە ئەجەب،
شەب نىقابىندە ھەمىشە ماھى تابان ياشىرىن.
ئەي تەبىبى ئامى، قول سىلىك چارە قىلماقدىن ماڭا،
ئاشىقىڭ جانىندە دائىم دەردى جانان ياشىرىن.
قانىڭ ئولدى دەرد ئىلە سەندىن نەسىمي، ئەي نىگار،
شول سەبەبدىنكىم سېنىڭ دەردىڭدە دەرمان ياشىرىن.

* *

قىبلەدۇر يۈزىڭ نىگارا، قاشلەرىڭ مېھرابلەر،
سۈرەتىڭ مۇسھەف، ۋەلې مۇشكىن خەتىڭ ئەئرابلەر.
چېھرەڭىز ئەكسى ئەزەلدىن تاشە چىقمىش پەردەدىن
تۇشدى ئانىڭ شۇئلەسىدىن ئايۇ كۈنگە تابلەر.
ئاشىقىڭ ئەھۋالىنى ئاشىقلەرە ئايتىكى، بىلۇر،
سورمە، ئىللاھ ئىشق ئوتىگە يانمەگەن بىخابلەر.

www.uyghurkitap.com

ئىشق ئوتى تۇتەشدى شەمئىدەك جانىمە كۆركىم، نېچە،
هەم يانەر، هەم كۆزلەرىڭدىن ئاقىزەر سېلابلەر.
شەرھ ئەگەر قىلسام جەمالىڭ دەفتەرىدىن بىر ۋەرەق،
هەرسۆزى مىڭ فەسل ئولۇر، هەر فەسلى نەچچە بابلەر.
ئاشىقلىك جىگەر قانىندىن شەربەتى بار، ئەي هەكىم،
قاتمە ئانىڭ شەككەرىنە قەند ئىلە ئۇننابلەر.
چۇن نەسىمىي جاۋىدانى يار ئىلە بولدى ۋىسال،
ڤوي نەچە ئايلەنسە كەزسىن بۇ ياشىل دولابلەر.

*   *

دېدىم: ئەي نازلى سەنەم، زۇلفىڭ ئەجەب مەئۋادۇر،
دېدى: دىلدار دېگەنى — جىسمى پۈتۈن زىيبادۇر.
دېدىم: ئالەمدە تاپىلماس كاكىلىڭ ئوخشەشى هېچ،
دېدى: قەددىمدە گۈزەللىكدە قەرىب يەكتادۇر.
دېدىم: ئۈمر ئۆزى هەم ئالەمدە شىرىندۇر هەمەگە،
دېدى: يار بىرلە كۈن ئۆتسە، جۇدە پۇر مەئنادۇر.
دېدىم: ئاه، كۆزلەرىڭ، ئەي، خەستەسىمەن، جەزمەن مەن،
دېدى: هېچ ئاينىمەگىن، چۈنكى بۇ خۇش سەۋدادۇر.
دېدىم: ئىشق ئالەمى خۇب جىلۋەلى بىر ئالەمدە،
دېدى: مەن بولمەسەم ئىشق ئالەمى بىر رۇئيادۇر.
دېدىم: ئەي بىتتە تەمەننام بار! جاۋاب بەردىكى يار؛
ئەي، نەسىمىي، بۇ تەمەننا نەقەدەر ئەئلادۇر.

*   *

يۈزىڭنى سۈرەتى رەھمان ئوقۇرلەر،
خەتىڭنى سۇمبۇلۇ رەيھان ئوقۇرلەر.
ئەلىفدەك جەۋھەرى يەكتا بويىڭدۇر،
دوداغىڭ چەسمەسىن ھەيۋان ئوقۇرلەر.
بويىڭ تۇبا دېمىشلەر ئەهلى مەئنى،
بېلىڭ ئىنچە، لەبىڭ مەرجان ئوقۇرلەر.
ئەزەلدىن چۈن يۈزىڭدۇر مىسرى جامى،
يۈزىڭنى جۇملەسىن قۇرئان ئوقۇرلەر.
يۈزىڭ باغىندە بۇلبۇل، تۇتى، قۇمرى،
كېزەركەن ساز ئىلە داستان ئوقۇرلەر.
يۈزىڭ نۇرىنە مۇنكىر ئولدى مەلئۇن،
ئۇڭە لەئنەت، ئاتىن شەيتان ئوقۇرلەر.
بۇ كۈن چۈن هۇسنىڭىزنى ياد ئەدەنلەر،
يۈزىڭ شەمسۇ مەهى تابان ئوقۇرلەر
نە هېكمەتدۇر، ئايا ئەي هۇسنى زىيبا،
سېنى زىيبالەرە سۇلتان ئوقۇرلەر.
فىدا قىل جانىڭى سەن، ئەي نەسىمىي،
كى جاننى يار ئۈچۈن قۇربان ئوقۇرلەر.

نەشرگە تەييارلىغۇچى: تۇرسۇنمۇھەممەت ساۋۇت.

غاپۇر غۇلام نامىدىكى ئەدەبىيات - سەنئەت نەشرىياتى تەرىپىدىن 1977 - يىلى نەشر قىلىنغان «نەسىمىي ئەسەرلىرى» ناملىق كىتابچىدىن.

«قۇتادغۇبىلىك» تىكى «بايات» دېگەن ئاتالغۇ ھەققىدە مۇلاھىزە

(بۇ ماقالە 1989 - يىل 10 - ئايدا قەشقەردە ئېچىلغان ئىككىنچى قېتىملىق مەملىكەتلىك «قۇتادغۇ بىلىك» ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىدا ئوقۇلغان).

قۇربان ۋەلى كرورانى

«قۇتادغۇ بىلىك» تە ئەسلى تېكىست (D)، كېيىن قوشۇلغان نەسرى مۇقەددىمە (A)، نەزمىي مۇقەددىمە (B) لارنى قوشۇپ ھېسابلىغاندا 6774 بېيىت بار. بۇ بېيىتلاردا ئىسلام ئىلاھىنىڭ نامى 235 قېتىم تىلغا ئېلىنىدۇ[2]؛ 173 بېيىتتا «بايات» دەپ ئاتىلىدۇ[3]؛ 26 بېيىتتا «تەڭرى» دەپ ئاتىلىدۇ[4]؛ 21 بېيىتتا «ئىدى» (ياكى «ئىزى»، مەنىسى: ئىگە) دەپ ئاتىلىدۇ[5]؛ 6 بېيىتتا «ئىلاھ» دەپ ئاتىلىدۇ[6]؛ 9 بېيىتتا «رەب» دەپ ئاتىلىدۇ[7]. مەسىلەن:

بايات ئاتى بىرلە سۆزۈگ باشلادىم،
تۆرەلتگەن ئىگتگەن كەچۈرگەن ئىدىم.

مەنىسى: نامىنى «بايات» — مېنى تۆرەلدۈرگەن، پەرۋىش قىلىپ ئۆستۈرگەن، كەچۈرگەن ئىگەم دەپ تىلغا ئېلىپ سۆزنى باشلىدىم.

(تېكىست D — 1)

ياغىز يەر، ياشىل كۆك، كۈن، ئاي بىرلە تۈن،
تۆرۈتتى خەلايىق ئۆد ئۆدلەك بۇ كۈن.
تىلەدى تۆرۈتتى بۇ بولمىش قامۇغ،
بىر ئۆك بول تەدى بولدى قولمىش قامۇغ.

مەنىسى: (ئۇ) قوڭۇر يەرنى، يېشىل ئاسماننى، كۈننى، ئاي بىلەن تۈننى، ئىنسانىيەت جەمئىيىتىنى، زاماننى، ۋاقىتنى ياراتتى ۋە ئارزۇ قىلغانلىكى نەرسىنىڭ ھەممىسىنى «بول» دەپلا «بار» قىلدى[8].

(تېكىست D ـ 3 ـ 4)

ئوغان بىر بايات ئول قامۇغدا ئوزا،
ئۆكۈش ھەمدۇ ئۆگدى ئاڭار ئوق سەزا.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

مەنىسى: ئۇ ھەممىدىن ئۈستۈن تۇرغۇچى بىردىنبىر باياتتۇر، سانسىز ماختاش ـ مەدھىيە ئۇنىڭغىلا مۇناسىپتۇر.

(تېكىست B ـ 1)

تەڭرى ئەززە ۋە جەللە ئۆگدىسىن ئايۇر

مەنىسى: ھەممىدىن ئەزىز ۋە ئۇلۇغ بولغان تەڭرىنىڭ مەدھىيىسى بايانى

(تېكىست D نىڭ ماۋزۇسى)

ھەمد ـ ۇ سىپاز ـ ۇ مىننەت ۋە ئۆكۈش ئۆگدى
تەڭرى ئەززە ۋە جەللەقا كىم ئۇلۇغلۇق ئىدىسى
تۆكەل قۇدرەتلىغ پادىشاھ تۇرۇر يەرلى كۆكلى
ياراتغان قامۇغ تىنلىغلارقا رۇزى بەرگەن
نەنى كىم تىلەدى ئەرسە قىلدى يەمەنەنى تىلەسە قىلۇر

مەنىسى: ھەمدۇ ـ سانا، مىننەت ۋە سانسىز مەدھىيىلەر تەڭرى — ھەممىدىن ئەزىز ۋە ئۇلۇغ بولغان مۇتلەق ئۇلۇغلۇق ئىگىسىگە بولسۇن. ئۇ يەر بىلەن ئاسمانىنى ئۆزى ياراتقان، ئۇنىڭدىكى بارلىق جانلىق مەۋجۇداتلارغا ئوزۇقلۇق بەرگەن، نىمىنى ئارزۇ قىلغان بولسا شۇنى ياراتقان ۋە نېمىنى ئارزۇ قىلسا شۇنى يارىتىدىغان قۇدرەتلىك پادىشاھتەك مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ.

(تېكىست A ـ 1 ـ 5)

قىيامەتتە كۆركىت تولۇن تەگ يۈزىن
ئەلىگ تۇتتاچى ئىلاھى ئۆزىن

مەنىسى: ئەي ئىلاھ، قىيامەت كۈنى ماڭا (رەسۇلىللاھنىڭ) تولۇن ئايدەك يۈزىنى كۆرۈشنى، ئۇنىڭ ئۆز قولىنى تۇتۇپ تۇرغۇچى كىشى بولۇشنى نېسىپ قىلغىن!

(تېكىست D ـ 48)

يا رەب ئۈستە دەۋلەت تۆكەل قىل تىلەك،
قامۇغ ئىشتە بولغىل سەن ئارقا يۆلەك.

مەنىسى: ئەي رەببىم، (بۇ كىتابقا ئىسمى يېزىلغان خاننىڭ) بەخت ـ دۆلىتىنى ھەممىدىن زىيادە قىلغىن، ئارزۇيىغا يەتكۈزگىن، ھەممە ئىشتا ئارقا تىرەك بولغىن!

(تېكىست D ـ 117)

يۇقىرىدىكى نەقىللەردىن مەلۇمكى، «قۇتادغۇبىلىك» تە ئىلاھنىڭ نامى «بايات» دەپ ئاتالغان. شۇنداقلا «بايات» دېگەن نامنى ئۇيغۇرلارنىڭ ئەزەلدىن ئاتاپ ئادەتلەنگەن ئىلاھنىڭ نامى «تەڭرى» دېگەن ئاتالغۇ بىلەن ياكى قەدىمكى ئۇيغۇرچىدىكى «ئىدى» (ئىگە) دېگەن ئاتالغۇ بىلەن ياكى ئۇيغۇرلار ئىسلام شارائىتىدە ئەرەبچىدىن يېڭى قوبۇل قىلغان «ئىلاھ»، «رەب» دېگەن ئاتالغۇلار بىلەن سۇپەتلەپ چۈشەندۈرگەن.

بۇنىڭدىن يەنە شۇنداق بىر تارىخىي پاكىت مەلۇم بولۇۋاتىدۇكى، «قۇتادغۇبىلىك» يېزىلغان زاماندا (ئىسلام دىنى ئىجات قىلىنغىلى ئاللىقاچان 4 ئەسىر بولغان ۋە قاراخانىلار دائىرىسىگە تارقىلىپ كەلگىلىمۇ بىر ئەسىردىن ئاشقان زاماندا⑨) ئۇيغۇرلار ئىسلام

دىنىنىڭ ئىلاھىنى ئۆز نامى بىلەن «ئاللاھ[11]» دەپ ئاتاشقا ئادەتلەنمەي، بەلكى داۋا-
لىق تۇردە شۇ زامانىنىڭ خاقانىيە تىلى بىلەن «بايات» دەپ ئاتاۋەرگەن. ھەتتا ئىسلام
دىنىنىڭ پەيغەمبەرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىمۇ، «رەسۇلىللاھنىڭ» (مەنىسى: ئاللانىڭ ئەلچە-
سى) دېيىشكە ئادەتلەنمەي، يەنىلا ئۆزلىرىنىڭ قەدىمكى تىلى بىلەن «يالاۋاچ» (مەنىسى:
ئەلچى)[11] ياكى «ساۋچى» (مەنىسى: سۆزلەپ بىلدۈرگۈچى)[12] ياكى «ئوقىچى» (مەنىسى:
دەۋەتچى)[13] دېگەنناملار بىلەن ئاتاۋەرگەن.

بۇ ھېچبىر ئەجەبلىنەرلىك ئىش ئەمەس، چۈنكى ئۇيغۇرلار ئىسلام دىنىنى قوبۇل
قىلىشتىن بۇرۇنمۇ باشقا دىنلارنى قوبۇل قىلغاندا ھامان ئالدى بىلەن قوبۇل قىلماقچى
بولغان دىنىنىڭ ئىلاھىنىڭ نامىنى ئۆزلىرى ئەزەلدىن ئېتىقاد قىلىپ كەلگەن ۋە ئاتاپ ئا-
دەتلەنگەن ئىپتىدائىي شامان دىنىنىڭ (كۆك تەڭرى دىنى دەپمۇ ئاتىلىدۇ) ئىلاھىنىڭ نامى
«تەڭرى» بىلەن ئاتاپ، بۇ دىنىنى ئۆز ئېتىقادى بىلەن يېقىنلاشتۇرۇۋېلىپ، ئاندىن بىرلەش-
تۈرۈپ راۋاجلاندۇرغان. مەسىلەن: زوراستى دىنىنىڭ ئىلاھىنىڭ نامىنى «تەڭرى تەڭرى-
سى خورمۇزدا» دەپ ئاتىغان؛ بۇددا دىنىنىڭ ئىلاھىنىڭ نامىنى «تەڭرى تەڭرىسى بورخان»
دەپ ئاتىغان؛ مانى دىنىنىڭ ئىلاھىنىڭ نامىنى «تەڭرى تەڭرىسى مانى بۇرخان» دەپ ئا-
تىغان. ھەر قېتىم ھەربىر دىنىنى تاشلىغاندا ھامان ئۆزلىرىنىڭ «تەڭرى» سىگە ئېتىقاد
قىلىپ قېلىۋەرگەن.[14] ۋەھالەنكى، ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلغاندىمۇ مۇشۇنداق بىر خىل
شەكىلنى قوللانغان، لېكىن بۇنىڭ ئىلگىرىكى شەكىللەردىن پەرقلىنىدىغان يېرى شۇكى،
بۇ قېتىم ئالدى بىلەن ئۆزلىرى يېڭىدىن قوبۇل قىلغان ئىسلام ئىلاھىنىڭ نامىغا «تەڭ-
رى» نى قوشۇپ ئاتىماي، بەلكى ئۆز ئالدىغا نام قويۇپ «بايات» دەپ قوبۇل قىلىپ، ئان-
دىن تەدرىجىي ئۆزلەشتۈرگەن.

«بايات» دېگەن نام ئۇيغۇرلار ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىشتىن بۇرۇنقى قايسى بىر
دەۋرلەردە ئېتىقاد قىلغان بىرەر دىنىنىڭ ئىلاھىنىڭ نامى ئەمەس، بەلكى ئۇ «تۈركىي
تىللار دىۋانى» دا چۈشەندۈرۈلگەندەك «22 ئۇرۇقتىن تەركىب تاپقان ئوغۇزلارنىڭ ۋە-
سىنىڭ نامى»[15] تېخىمۇ ئېنىق قىلىپ ئېيتقاندا «بۇناملار شۇ ئۇرۇقلارنى قۇرغان ئەڭ
قەدىمكى بوۋىلىرىنىڭ نامى»[16] ئىدى. دېمەك، ئۇيغۇرلار شۇ زاماندا «بايات» دېگەن
ئاتالغۇنى ئۆزلىرى ئاڭلىق ھالدا تاللاپ ۋە خالاپ، ئۇنى ئۆزلىرىنىڭ يېڭىدىن قوبۇل
قىلغان دىنى — ئىسلام دىنىنىڭ ئىلاھىنىڭ نامى قىلىپ قوللانغان. جۈملىدىن «قۇتادغۇ-
بىلىك» بىزگە «بايات» دېگەن ئىلاھ نامى ئارقىلىق ئۇيغۇرلارنىڭ چەتتىن قوبۇل قىلىدى-
غان ھەرقانداق بىر يېڭى مەسىلىگە ياكى مەدەنىيەتنى ھامان ئۆزلىرىنىڭ ئەنئەنىسى ئا-
ساسىدا قوبۇل قىلىپ كەلگەنلىكىدىن ئىبارەت بىر خىل «ئۇيغۇر ئەنئەنىسى» نى گەۋدىلىك
ھالدا يەنە بىر قېتىم ئىسپاتلاپ بەردى.

قاراخانىلار دەۋرىدىكى «بايات» دېگەن ئىلاھ نامى، «قۇتادغۇبىلىك» تىن كېيىن
يېزىلغان. كىتابلاردا مەلۇم بولغان ماتېرىياللارغا ئاساسلانغاندا، چاغاتاي خانلىقى دەۋرى
يېتىپ كېلىپ ئۇيغۇر ئەدەبىياتى بىلەن پارس ئەدەبىياتى ئوتتۇرىسىدا ئۆزئارا ئۆگىنىش
يولغا قويۇلغانلىقتىن ئىبارەت بىر يېڭى ۋەزىيەت شەكىللەنگەندە پارسچە «خۇدا» دېگەن

ئاتالغۇ بىلەن ياكى ئەرەبچە «ئاللاھ» دېگەن ئاتالغۇ بىلەن، شۇنداقلا «تەڭرى»، «ئىگەم»، «رەب»، «ئىلاھ» ۋە «ھەق» دېگەن ئاتالغۇلار بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ياكى ئالماشتۇرۇپ قوللىنىلىشقا باشلىغان.

ئىزاھاتلار:

④ 1984 - يىلى 5 - ئايدا مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان كىتاب.

② نەزمىي يەشمىسىدە قاپىيە ئېھتىياجىغا ئاساسەن ئىش كۆرۈپ، ئەسلى تېكىستتىكى ئىلاھ ناملىرى كۆپىنچە ھالدا «خۇدا» (بەزىدە «ھەق») دېگەن كېيىنكى زامانلاردا ئادەتلەنگەن ئاتالغۇغا ئۆزگەرتىپ قوللىنىلغان. شۇڭلاشقا يەشمىدىكىسى ئەمەس، بەلكى تېكىست (ترانسكرىپسىيە) دىكى ئىلاھ ناملىرى ئاساس قىلىندى.

③ B－1، B－32، D－1، 36، 41، 42، 51، 90، 124، 151، 752، 753، 1021، 1030، 1084، 1250، 1251، 1253، 1256، 1267، 1269، 1272، 1279، 1329، 1342، 1343، 1348، 1430، 1451، 1479، 1507، 1520، 1525، 1531، 1561، 1686، 1740، 1761، 1782، 1797، 1799، 1801، 1818، 1873، 1877، 1922، 1933، 1940، 1978، 1980، 1983، 2007، 2158، 2163، 2227، 1560، 2755، 2856، 3066، 3117، 3120، 3122، 3188، 3189، 3190، 3196، 1884، 3250، 3251، 3256، 3262، 3294، 3316، 3349، 3353، 3354، 3358، 2598، 3464، 3520، 3524، 3526، 3592، 3657، 3662، 3663، 3696، 3715، 3200، 3741، 3747، 3749، 3762، 3764، 3794، 3897، 3919، 3921، 3928، 3404، 4254، 4370، 4372، 4416، 4689، 4712، 4777، 4858، 4872، 4880، 3716، 5120، 5130، 5165، 5191، 5193، 5194، 5239، 5273، 5278، 3987، 4236، 5402، 5437، 5611، 5613، 5644، 5647، 5667، 5722، 5761، 4957، 5119، 5880، 5888، 5895، 5900، 5934، 5947، 5952، 5988، 6066، 5306، 5306، 6156، 6182، 6190، 6192، 6193، 6246، 6250، 6251، 6261، 5832، 4854، 6311، 6373، 6386، 6395، 6408، 6409، 6411، 6500، 6520، 6093، 6136، 6637، 6631، 6541، 6540، 6296، 6306 － بېيىتلەرگە قاراڭ.

④ A－1، S－1، D－1022، 1555، 3249، 3332، 3684، 3697، 4202، 4494، 4526، 4868، 5020، 5131، 5195، 5489، 5598، 5855، 6046، 6176، 6239، 6287، 6307، 6416، 6475، 6479 － بېيىتلەرگە قاراڭ.

⑤ A－2، B－2، D－1، D－5، D－24، 34، 61، 1262، 1271، 1364، 2228، 4764، 6247، 6377، 6510، 6511، 6516، 6558، 6563، 6564، 6574 － بېيىتلەرگە قاراڭ.

⑥ B－77، D－47، 48، 3117، 6501، 6604 － بېيىتلەرگە قاراڭ.

⑦ D - 116، 3051، 3116، 3341، 5442، 5612، 6544، 6563، 6644 - بېيىتلەرگە قاراڭ.

⑧ بۇنىڭدىكى «بار» ۋە «بول» دېگەن سۆز ئارقىلىق ئىپادىلەنگەن پەلسەپىۋى كۆز قاراش قەدىمكى ئارىيانلارنىڭ «ئاس» (مەنىسى: بار) ۋە «بۇۋ» (مەنىسى: بول) دېگەن سۆز ئارقىلىق ئىپادىلەنگەن پەلسەپىۋى كۆز قاراشقا تامامەن ئوخشايدۇ. «قۇتادغۇ بىلىك» تە ئىپادىلەنگەن «تۆت ئادۇ» (ئوت، سۇ، ھاۋا، تۇپراقتىن ئىبارەت تۆت ماددا) نەزەرىيىلىرىمۇ ئارىيانلاردىن ئۇيغۇرلارغا مىراس قالغان. «ئادۇ» دېگەن سۆز — نىگىز دېگەن مەنىلەرنى ئىپادىلەيدۇ.

⑨ ئىسلام دىنى ئادەتتە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ 40 يېشىدا ئېلىپ بارغان پائالىيەتلىرىدىن باشلاپ مەدىنىگە ھىجرەت قىلغان ۋاقىتلىرىغىچە بولغان زامان (مىلادى 610—622-يىللار) دا ئىجاد قىلىنغان دەپ قارىلىدۇ. ئىسلام دىنىنىڭ قاراخانىلار دائىرىسىگە تارقالغان ۋاقتى بولسا ساتۇق بۇغراخان (مىلادى؟ — 955 - يىللار) زامانىسى دەپ قارىلىدۇ. «قۇتادغۇ بىلىك» مىلادى 1069 — 1700 - يىللاردا يېزىلىپ، شەرقىي قاراخانىلار خانلىرىدىن مىلادى 1074 - 1102 - يىللاردا تەختتە ئولتۇرغان تاۋغاچ بۇغراخان ئەبۇ ئەلى ھەسەنگە تەقدىم قىلىنغان.

⑩ 1981 - يىلى شائىخەي لۇغەت نەشرىياتى نەشر قىلغان «دىنلار لۇغىتى» نىڭ «ئىسلام دىنى» غا بېرىلگەن ئىزاھاتىدا ئېيتىلىشىچە، ئىسلام دىنىنىڭ ئىلاھىنىڭ نامى «لائىلاھە ئىللەللاھ» (مەنىسى: بىر ئاللاھدىن باشقا ئىلاھ يوق) دېگەن كەلىمىدىن «ئەل ئىلاھ» (بىردىنبىر ئىلاھ مۇشۇ) دەپ قىسقارتىلغان. ئادەتتە ئېغىز تىلىدا «ئاللاھ» دەپ ئاتىلىدۇ.

⑪ 52-بېيىتقا قاراڭ.

⑫ 34 - بېيىتقا قاراڭ.

⑬ 36 - بېيىتقا قاراڭ.

⑭ «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى» نىڭ 86 - يىل 3-5-6- دېكابىر سانلىرىدىكى «ئۇيغۇرلارنىڭ تارىختىن بۇيانقى دىنىي ئېتىقادلىرى ھەققىدە سېلىشتۇرما مۇلاھىزە» دېگەن ماقالىغا قاراڭ.

⑮ «تۈركىي تىللار دىۋانى» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1981 - يىل ئۇيغۇرچە نەشرى. 1 - توم. 78 - بەت.

⑯ يۇقىرىدىكى كىتاب 80 - بەت.

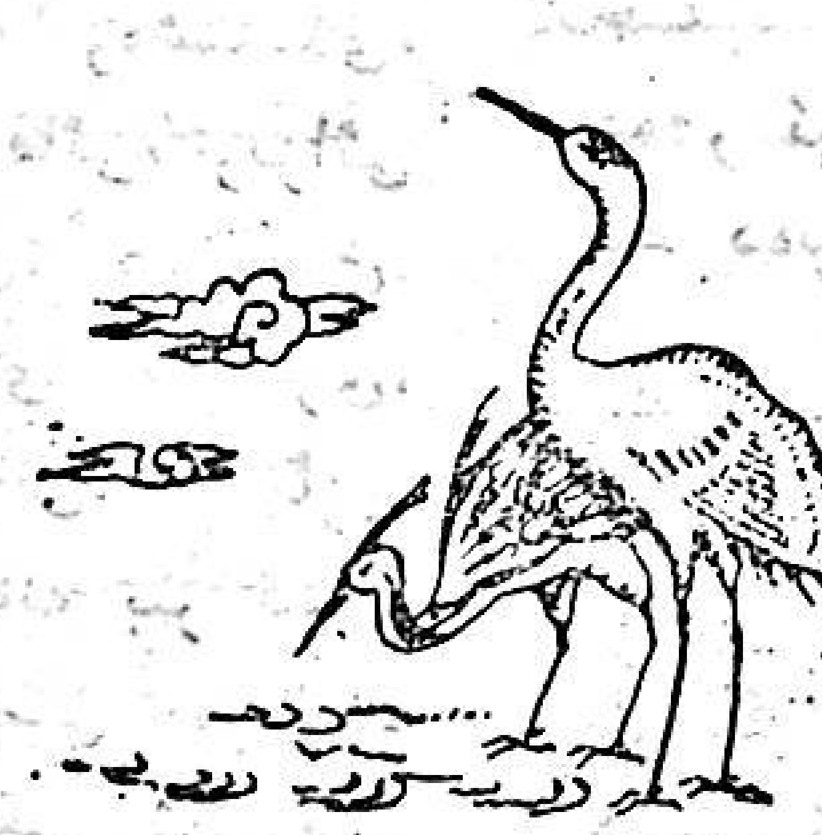

كىتاب تور بېكىتى
turkitap.com

شائىر غەيرەتى

ئەجدادلىرىمىز قالدۇرۇپ كەتكەن مەدەنىي مىراسلار ئۈزلۈكسىز ھالدا تېپىلىپ، خەلقىمىز بىلەن يۈز كۆرۈشۈۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە، كىشى قەلبىنى ھاياجانغا سالىدىغان يەنە بىر ۋەقە يۈز بەردى. 1989 - يىل 12 - ئاينىڭ 16 - كۈنى بىز بۇلاق ژۇرنىلىغا ئەسەر ئۇيۇشتۇرۇش مۇناسىۋىتى بىلەن ئاپتونوم رايونلۇق مۇزېينىڭ قول يازمىلار بۆلۈمىدىكى ماتېرىياللارنى كۆزدىن كۆچۈرۈۋاتقىنىمىزدا، «باياز» ناملىق بىر قول يازما تېپىلدى. بۇ قول يازمىغا قۇمۇل ۋاڭىنىڭ «مۇھەممەد بەشىر ئىبنى شاھئەردە شىر. 1229-(مىلادى 1813-1814) يىل» دېگەن خېتى بار تامغىسى بېسىلغان. بۇنىڭدىن بۇ «باياز» نىڭ XIX ئەسىرنىڭ باشلىرىدا تۈزۈلگەنلىكى مەلۇم بولىدۇ.

«باياز» ئىچىدىكى شېئىرلارنىڭ ئاپتورلىرىنى تەكشۈرگىنىمىزدە، دەسلەپكى قەدەمدە 33 نەپەر شائىرنىڭ تەخەللۇسى ياكى ئىسمىنى بايقىدۇق. بۇلار: سەلاھى، شەمسى، شەۋقى، ئەبدۇۋاب بەگ، نەۋائى، لۇتفى، ھۇۋەيدا، سۇفى ئاللايار، مەشرەب، ھافىز شىرازى، نەۋبەتى، ۋەجدى، ئەرشى، فۇتۇھى، مەھمۇدى، ئايازى، رەشىدى، گۇدازى، قۇل سۇلەيمان، ۋەفائى، رىزائى، مەشھۇرى، فىراقى، قەرارى، ھۇزۇرى، غەيرەتى، ئابىد، زۇھۇرى، مەزھەرى، ئەمىنى، باقى، ئەبدۇرەھمانى، نىيازى قاتارلىقلار. قول يازمىدا يەنە بىر قىسىم شېئىرلارغا شائىرنىڭ تەخەللۇسى سېلىنمىغان. بۇ قول يازمىغا يۇقىرىقى شائىرلاردىن بەزىلىرىنىڭ بىرەر يۈز پارچىدىن، يەنە بەزىلىرىنىڭ بىر نەچچە پارچىدىن شېئىرى كىرگۈزۈلگەن. بۇلار ھەققىدە ئىنچىكە ۋە تەپسىلىي تەتقىقات ئېلىپ بېرىش زۆرۈر. بىز ھازىرچە بۇ شائىرلار ئىچىدىن غەيرەتىنى تونۇشتۇرىمىز.

شائىر غەيرەتى تەخمىنەن 18- ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا خوتەننىڭ ئىلچى شەھىرىدە تۇغۇلۇپ ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغان. گەرچە ئۇنىڭ تەرجىمىھالى ھەققىدە ئېنىق ۋە تەپسىلىرەك مەلۇمات ھازىرچە تېپىلمىغان بولسىمۇ، لېكىن «باياز» نىڭ تۈزۈلگەن ۋاقتى ۋە شائىر غەيرەتىنىڭ شېئىرى ئىچىدىكى بىر قىسىم مەنبەلەردىن ئۇنىڭ ھايات پائالىيىتىگە دائىر بەزى يىپ ئۇچلىرىنى بايقاشقا بولىدۇ. «باياز» غا غەيرەتىنىڭ «خۇبمۇكىن» دېگەن رادىپتا يېزىلغان بىر مۇخەممىسى كىرگۈزۈلگەن. مۇخەممەس جەمئىي 48 كۇپلېت (240 مىسرا) دىن ئىبارەت بولۇپ، يەكەندە يېزىلغان ۋە شائىرنىڭ يەكەندە تۇرۇشلۇق مەشۇقىسىگە بېغىشلانغان. بۇنى شائىرنىڭ:

ياركەند شەھرىدە مەنزىلگاھ سىز،
تا تىرىكمەن بىر قىلىڭ پەرۋاھ سىز،
جىلۋە ئەيلەپ ئۆتسىڭىز ناگاھ سىز،
دەھر ئېلى ئەنجۇم كۆرۈنگەي، ماھ سىز،
ئاھ دەپ ئىشقىڭدا ئۆلسەم خۇبمىكىن.

دېگەن مىسرالىرىدىن كۆرۈشكە بولىدۇ. شائىرنىڭ يەنە:

بولدى ئۈچ يىل ئىلچىدىن بىز كەلگەلى،
يارنىڭ كويىدا مەن ئەمگەلگەلى،
كېچە- كۈندۈز يادىدا جان بەرگەلى،

تىل ئۇچىدا ھەر زەمان دان بەرگەلى،
يەم بېرىپ يۇرتۇمغا يانسام خۇبمۇكىن.

دېگەن مىسرالىرىدىن ئۇنىڭ يەكەنگە ئىلچى شەھىرىدىن كەلگەنلىكى ۋە بىرنەچچە مۇددەتتىن كېيىن يەنە يۇرتىغا قايتىش نىيىتىدە ئىكەنلىكى مەلۇم. ئېھتىمال شائىر يەكەنگە ئىلىم تەھسىل قىلىش ئۈچۈن كەلگەن بولۇشى مۇمكىن. چۈنكى XV، XVI ئەسىرلەردە ئوتتۇرا ئاسىيادىكى مۇھىم مەدەنىيەت مەركەزلىرىدىن بىرى بولغان يەكەن شەھىرى سەئىدىيە خانلىقىدىن كېيىنمۇ يەنە بىر مەزگىل ئۆزىنىڭ مەدەنىيەت جەھەتتىكى مۇستەھكەم ئورنىنى ساقلاپ قالغان. XVI ۋە XVII ئەسىرلەردە خوتەندە ئۆتكەن مۇھىم شائىر ۋە ئەدىبلەردىن كۆپىنچىسى يەنىلا يەكەندە ئىلىم تەھسىل قىلغان. بۇ جەھەتتە شائىر نەۋبەتى، مەھزۇن، مىسكىن ۋە موللا نىياز قاتارلىقلارنى مىسال قىلىشقا بولىدۇ. بىزنىڭ قارىشىمىزچە غەيرەتنىمۇ يۇقىرىقى شائىرلارغا ئوخشاش ئىلىم ئىزدەپ يەكەنگە كەلگەن ۋە شۇ يەردىكى تالىپلىق دەۋرىنىڭ مۇھىم خاتىرىلىرىدىن بىرى بولغان بۇ مۇخەممەسنى يازغان.

غەيرەتنىڭ بىر پۈتۈن ئىجادىيەت مىراسلىرى تېخى تېپىلمىغانلىقتىن، ئۇنىڭ دۇنيا قارىشى، بەدىئىي ئىستېداتى ۋە ئىجادىيەت ئۇسلۇبىغا نىسبەتەن باھا بېرىش قىيىن. لېكىن شائىرنىڭ بۇ مۇخەممەسىدىكى ئىدىيەۋى ھېسسىياتتىن قارىغاندا، ئۇنىڭ پاك مۇھەببەت، سەمىمىي ساداقەتنى ھەممىدىن ئەلا بىلىدىغان، ۋاپادارلىق يولىدا چەككەن جاپالارنى راھەت دەپ بىلىدىغان، رېئال ئىنسانىي مۇناسىۋەتلەرنى قەدىرلەيدىغان ئىلغار پىكىر ئىگىسى ئىكەنلىكى چىقىپ تۇرىدۇ.

خەستە جانىمنى ساڭا سەرپ ئەتمەسەم،
خىزمەتىڭدە زەررە لەب تەبرەتمەسەم،
چەۋرۈلۈپ مەقسەدلەرىمغە يەتمەسەم،
ئۇشبۇ دەردىڭنى يامان دەپ كەتمەسەم،
ئاخىرى ئارزۇمغا قانسام خۇبمۇكىن.

دېگەن مىسرالاردا شائىرنىڭ سۆيگۈ يولىدىكى مۇستەھكەم ئىرادىسى بايان قىلىنغان.

غەيرەتنىڭ بۇ مۇخەممەسىدە گۈزەل، ساددا ۋە قايناق شېئىرىي ھېسسىيات مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا ئىپادىلەنگەن.

كۆرگەلى كەلدىم جەمالىڭنى سېنىڭ،
سەرۋ قەد، نازۇك نىھالىڭنى سېنىڭ،
سەير ئېتەرگە باغۇ راغىڭنى سېنىڭ،
ئالغالى ئالما-ئانارىڭنى سېنىڭ،
ئالما دەپ ئالسام، ياشۇرسام خۇبمىكىن.

بۇ مىسرالاردىكى لىرىك تۇيغۇ ئاددىي تىل ۋە ساددا ئىستىلىستىك ۋاستىلەرنى ئىشلىتىش ئارقىلىق ناھايىتى راۋان ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىلگەن. ئومۇمەن ساددا ئىدىيەۋى ھېسسىيات ۋە ساددا بەدىئىي ئۇسلۇب غەيرەتنىڭ بۇ مۇخەممەسىدىكى بىر مۇھىم ئالاھىدىلىك. بۇ شېئىردا مۇرەككەپ ۋە يۇقىرى سەنئەتكە ئىگە بەدىئىي ۋاستىلەر ئىشلىتىلمىگەن. لېكىن بۇ بىر پۈتۈن شېئىرنى ئوقۇغان كىشى ئىختىيارسىز ھالدا گۈزەل ۋە يېقىملىق بىرخىل شېئىرىي تۇيغۇغا چۆمىدۇ.

ژۇرنىلىمىزنىڭ بۇ سانىدا بۇ مۇخەممەسنى ئېلان قىلدۇق. كەڭ ئاممىنىڭ ئىزدىنىشى نەتىجىسىدە غەيرەتنىڭ يەنە باشقا ئەسەرلىرىنىمۇ تېپىلىپ قالار دېگەن ئۈمىدتىمىز.

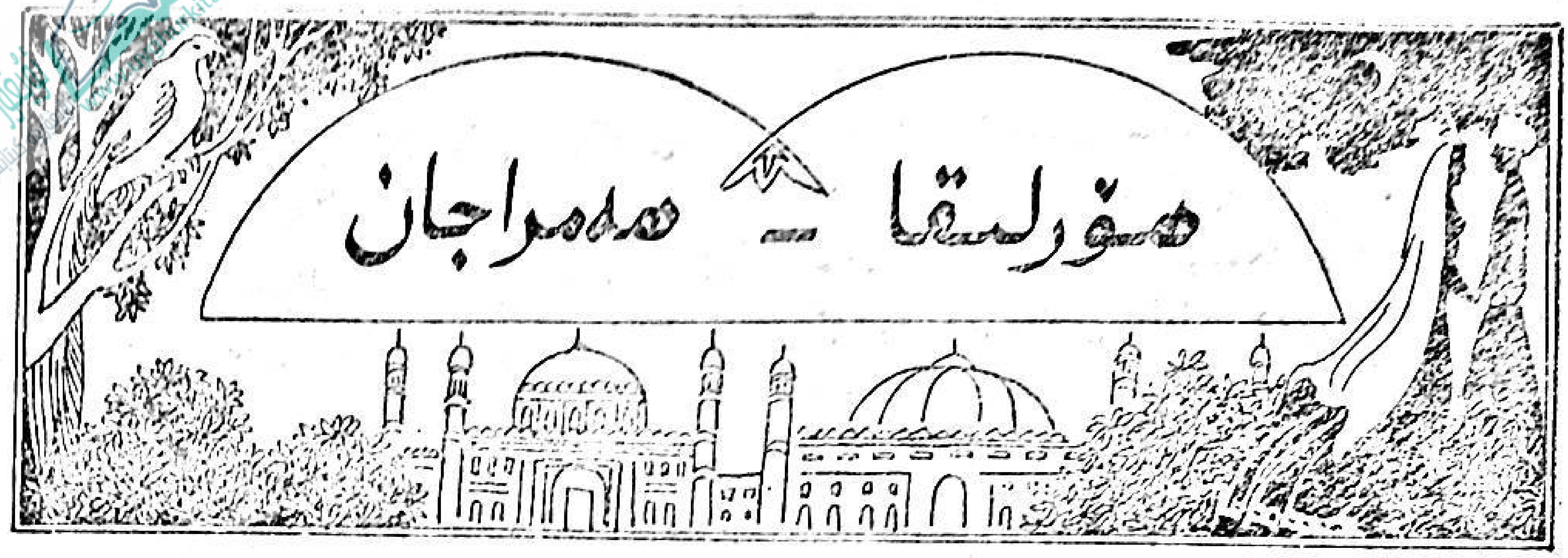

(داستان)

نەشىرگە تەييارلىغۇچى: مەمتېلى سايىت

راۋىيانى ئەخبار ۋە ناقىلانى ئاسارلار ئانداغ رىۋايەت قىلىپدۇرلاركىم، مىسىر شەھىرىدە بىر پادىشاھ بار ئېردى. ئول پادىشادىنىڭ ئاتى كەيخۇسرەۋ ئېردى. ئۈچيۈز ئاتمىش ئالتە شەھەرگە پادىشاھ ئېردى، تەختى دەۋلەت، ئىززەت-ھۆرمەت ۋە شەئنى-شەۋكىتى ھەددىن تاشقىرى ئىدى. بۇ پادىشاھ دەۋلەت-فەراغەت بىرلە ئۆتسىمۇ، ئەمما، ئۇنىڭ ھېچ پەرزەندىسى يوق ئېردى. ئەدلى-ئادالەتتە بىنىھايەت ياخشى ئېردى. ئەرزدارلارنىڭ ئەرزىنى ئادىللىق بىلەن سورار ئېردى. ئۇنىڭ قىرىق خاتۇنى بار ئىدى.

كۈنلەردە بىر كۈن پادىشاھ قولىغا ئايىنە ئېلىپ كۆردىكى، ساقالىغا ئاق سانجىپتۇر. ياشىنى ھېساب قىلىپ باقسە، ئاتمىشقا يېتىپتۇر. ئۇ ئۆز-ئۆزىگە: «ۋادەرىغ، مېنىڭ ئۆمرۈم ئاتمىشقا يەتسە، تېخى بىر پەرزەندىم بولمىسا، مەن ئۆلسەم بۇ تەختى بەختىم كىمگە قالغۇسىدۇر» دەپ كۆڭلى پەرىشان بولۇپ، پادىشاھلىق تەختىنى تاشلاپ، كۆزىنى ياشلاپ خۇدايىتەئالانىڭ دەرگاھىغا سېغىنىپ، پەرزەند تەلەبىدە ئىبادەتكە مەشغۇللۇق قىلماقچى بولدى. بىر كېچىدە شاھلىق لىباسىنى تاشلاپ، ئۇچىسىغا جەندە، باشىغا كۇلاھ كىيىپ، قولىغا بىر سولتە ئېلىپ ئوردىسىدىن چىقىپ كەتتىلەر. بۇ ئارالىقدا ئۈچ كۈن ئۆتتى.

خۇسرەۋ شاھنىڭ قاسىم ۋەزىر دەپ بىر ۋەزىرى بار ئىدى. ھەر كۈنى سالامغا كېرەر ئىدى، «ئۈچ كۈن بولدى، پادىشاھ كۆرۈنمەيدۇ.» دەپ، ۋەزىر قاسىم ھەرەم سارايغا كىردى، پادىشاھ يوق ئېردى. ئۇ ئەركانى دۆلەت بىرلە پادىشاھنى قوغلاپ ئۈچ كۈنلۈك يەرگە بارغاندا يەتتىلەر. بارغانلار:

— ئەي پادىشاھى ئالەم، ساراڭ بولدىڭىزمۇ، شۇنچە پادىشاھلىقنى تاشلاپ قەيەرگە بارىسىز؟ — دېدى. پادىشاھ ئېيدىكى:

— مەن بىر پادىشاھ بولسام، بۇ ۋاقىتقىچىلىك مەندە بىر پەرزەند بولمىسا، خۇدايىتەئالانىڭ دەرگاھىدا پەرزەند تەلەبىدە بولغايمەن، — دېدى.

ۋەزىر قاسىم پادىشاھنىڭ ئالدىنى توسۇپ تۇرۇپ:

— ئەي پادىشاھى ئالەم، سىز پەرزەندىم يوق دەيسىز، سىزلەردىن مۇقەددەم ئۆتكەن نەچچەند پەيغەمبەر، ماشايىخ، ئەۋلىيالارمۇ پەرزەندسىز ئۆتكەن ئىكەن، — دەپ تەسەللى خاتىر بەرمەك ئۈچۈن نېمە دەيدۇ قېنى:

پادىشاھىم ئەرزىم ئىشىت،
كىملەر ئۆتمىدى ئوغۇلسىز.
بىر خۇدانىڭ مەشھۇر دوستى،
مۇرسەل ھەم ئۆتتى ئوغۇلسىز.

نەفسى بىلەن جەڭلەر قىلغان،
ئىنجىل ئاڭا نازىل بولغان،
ئاسماندا مەكان تۇتقان،
ئەيسا ئۆتتى ھەم ئوغۇلسىز.

ئۇممەت ئۈچۈن زارى قىلغان،
كېچە-كۈندۈز يىغلاپ يۈرگەن،
رەسۇلۇللاھ خىرقىن كىيگەن،
ئۇۋەيس قىران ئۆتتى ئوغۇلسىز.

چاھ ئىچىندە شاھى زەندە،
چىن ئاشىقلار كىيەر جەندە،
بەھاۋىدىن نەقشىبەندە،
ئۇلار ئۆتتى ھەم ئوغۇلسىز.

بۇ ئالەمگە پادىشاھ بولغان،
دىۋ-پەرىگە ھۆكۈم سۈرگەن،
ھەق ئەمرىگە بويۇن سۇنغان،
سۇلەيمان ئۆتتى ئوغۇلسىز.

تۇر تاغىدا رازىن ئايغان،
تەۋرات ئاڭا نازىل بولغان،
ئاسىسىنى ئەژدەر قىلغان،
مۇسا ئۆتتى بىر ئوغۇلسىز.

سەھرالارنى كېزىپ يۈرگەن،
بىر خۇداغە جانىنى بەرگەن،
مىلك ئۈلۈپ، مىڭبىر تىرىلگەن،
جەرجىس ئۆتتى بىر ئوغۇلسىز.

بىر خۇدانىڭ مەشھۇر دوستى،
ئانىڭ ئۈچۈن قىلدى بېھىشتى،
بارچىلارنىڭ مەھبۇب دوستى،
مۇھەممەد ئۆتتى ئوغۇلسىز.

قاسىم دەرلەر قۇل ئاتىنى،
قولاق سالغىل پەريادىنى،
ئىگەم بەرسۇن مۇرادىنى،
كىملەر ئۆتتى بىر ئوغۇلسىز.

پادىشاھ ئايدىكى:

— پەرزەندىسىز ئۆتكەن ماشايىخلارنىڭ خوپ بىلىۋرمەن. ئاما بىر ئارمانىم قالمىسۇن، - دەپ پادىشاھلىقنى قاسىم ۋەزىرگە تاپشۇرۇپ يولغا راۋان بولدى. ئۈچ كۈنلۈك يەرگە بارغاندا ئالدىغا بىر مەردىكالان ئاقساقال كىشى ئۇچرىدى. دېدىكى:

— ئەي خۇسرەۋ، قەيەرگە بارۇرسىز؟

پادىشاھ بۇ مەردىكالان كىشىگە قاراپ تۇرۇپ نىمە دەيدۇ قىنى:

يىراق ئۇتىدا كۈندە يالىمەن،
خۇدادىن بىر ئوغۇل تىلەپ يىغلارمەن،
ئەلدىن ئايرىلغان غەرىب گەدامەن،
ماڭا بىر ئاچىلغان گۈل دەپ يىغلارمەن.

كىمگە ئايتاي باشىمدىكى غەممىنى،
قەزا فەلەك ئەزدى يۈرەك-باغرىمنى،
بۇلبۇل ئېردى، خەزان ئۇردى باغىمنى،
ماڭا پەرزەند ئەتا قىل دەپ يىغلارمەن.

ئاللاھ سالدى غېرىبلىقنىڭ جەبرىگە،
قەزارىم يوق مېنىڭ ئۆكدىن-سولۇمگە،
تاپشۇردۇم تەختىمنى ۋەزىر قولۇمگە،
بىر پەرزەندىسىز ئۆتكەنىمگە يىغلارمەن.

خۇسرەۋ ئايتۇر كۈنۈم ئاھ بىلەن كېچەر،
ئۆزۈم ئۆلگەن كۈنۈم چىراغىم ئۆچەر.
ئەجەل كېلىپ بىر كۈن تونۇمنى پىچار،
ماڭا ئوغۇل پەرزەند بەرگىل دەپ يىغلارمەن.

ئول يولۇقغان كىشى ھەزرىتى خىزىر ئەلەيھىسسەلام ئېردىلەر. دېدىكىم:

— مەن بىر دۇئا قىلاي. سەن ھەزرىتى

www.uyghurkitap.com

ئەلىنىڭ قەدەم جايلارىنى ئىستەپ ناپىسپ مەدەد ئىستىئانەت تىلەگىل،— دەپ غايىب بولدى.

پادىشاھ ھەزرىتى ئەلىنىڭ قەدەم جايلىرىنى ئىستەپ تېپىپ، تەھارەت تازا قىلىپ، ئىككى رەكئەت نەماز ئۆتەپ ھەزرىتى ئەلىنىڭ روھىناتلىرىدىن مەدەد تىلەپ بۇ بېيىتنى ئوقۇيدۇر:

تەڭرىمنىڭ مەھبۇبى ئەھمەدى مۇختار،
سەن ئۇلارنىڭ نايىبى بولغان ئەلىسەن.
قۇدرەت بىلەن ئالدىڭسەن شەھرى خەيبەرنى،
كۇفرىلارنى دىن يولىغە سالغان ئەلىسەن.

دىن ئۈچۈن ئۆزۈڭنى سالدىڭ ئول سەۋدا،
كۇفرى ئەھلى بىلەن قىلدىڭ ماجەرا.
رەسۇلىللاھ باردى گۇنبەزى خۇزرا،
چىھلتەنلەر سەردارى بولغان ئەلىسەن.

كەۋسەرنىڭ ساقىسى مەھشەر كۈنىدە،
يېشىل تۇغ قولىدا رەسۇل يانىدا،
ئالتىنچى كۆكدە مېئراج تۈنىدە،
رەسۇلىللاھ يۈكەنىن ئالغان ئەلىسەن.

غەرىب خۇسرەۋ ئايتۇر سىفاتلارىدىن،
بىر زاتى شەرىفى ئەرەب زەمىندىن،
نەچچە نەۋبەت كافىرلارنىڭ قولىدىن،
ھۇكمى خۇدا بىرلە چىققان ئەلىسەن.

پادىشاھ ئول كېچە تەۋەججۇھ قىلىپ ئولتۇردىلەر. كۆزى ئۇيقۇغە باردى. تۈشىدە كۆردىكى، ھەزرىتى ئەلى شاھىمەردان ھازىر بولۇپ ئايدىكىم:

— ئەي خۇسرەۋ، ساڭا دەرگاھى ھەقدىن پەرزەند تىلەپ ئېردىم. ساڭا خۇدايىتەئالا تۆرت پەرزەند ئەتا قىلدى، ئۈچ ئوغۇل، بىر قىز. ۋە لېكىن بۇ ئوغۇللار ئون تۆرت ياشىدا ئالەمدىن كېتۇر،— دېدىلەر.

پادىشاھ ئاھ تارتىپ ئويغانىسە تۈ-شى. پادىشاھ دېدىكىم: «بۇ ۋەقتغىچىلىك پەرزەندىم يوق دەپ يىغلاسام، ئەمدى خۇدايىتەئالا پەرزەند بەرسە ئون تۆرت ياشقە كىرگەندە ئۆلسە، مەن پەرزەند داغىدا نەچۈك تاقەت قىلۇرمەن. بۇنداق پەرزەند بولغانىدىن بىپەرزەند ئۆتكەنىم ياخشىدۇر. ئەمدى ئورداغە بارىپ، پادىشاھلىقنى تاشلاپ، خاتۇنلارنى تالاق ئېتەيىن. بۇ خاتۇنلاردىن پەرزەند ۋۇجۇدغە كەلسە داغى پەرزەند بولغۇدەكمەن» دەپ ئۆيىگە كەلگۈنچە بىپايانى پەرزەندنىڭ ئېتىبارى نېمە بولادۇر، دەپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ۋالەئى كۆڭلۈم بۇ تۈشىگە گول بولما،
پايانى يوق پەرزەندنىڭ ئېتىبارى ئولماس،
باشىڭ ئالىپ كەتكىل، بۇ يەردە تۇرما،
ئەمدى ساڭا لازىمى روزگار ئولماس.

بۇ كۆڭلۈم تىنمايدۇ بۇزارمەن بارىن،
بارىپ تاراج ئېتەيىن خانلىق دەپتەرىن،
ئوتلارغە سالاي دۇنيانىڭ بارىن،
مۇندا ئەمدى ماڭا روزگار ئولماس.

بىپايان پەرزەندنى كۆرۈپ نېتەيىن،
بارىپ خاتۇنلارنى تالاق ئېتەيىن،
ئۆلگۈنچە تەڭرىمگە قۇللۇق ئېتەيىن،
ھەقغە قۇللۇق ئەتكەن ناموس-ئار ئولماس.

نە مۇشكۇلدۇر تەڭرىم پەرزەند بەرمىسە،
بەرگەن پەرزەند قىرىغۇنچە تۇرمىسە،
مىسكىن خۇسرەۋ ئۆلسە ھېچكىم كۆرمىسە،
كىشى مۇندىن ئارتۇق شەرمساز ئولماس.

ن ئەلقىسسە، پادىشاھ مىسرغا يېنىپ كەلدى. خاتۇنلارنىڭ ئالدىغە كېلىپ دېدىكىم:

— ئەي خاتۇنلار، خۇدايىتەئالا ماڭا سىزلەردىن پەرزەند بەرسە، ئون تۆرت ياشقە كىرگەندە ھەزرىتى ئەزرائىل ئەلەيھىسسەلام جانىنى ئالۇر ئېمىش. ئەمدى سىلەر ئۆز

ئەۋقاتىڭلارنى قىلىڭلار، — دەپ تەلاقنى قولـ
غە بەردى. ئاندىن ئېمە دەيدۇ قېنى:

كېتەر بولدۇم كەئبەگە
سىزلەر ماڭا يار ئولماڭىز،
بۇ مېنىڭ كەسافەتىمگە
سىزلەر گىرىفتار ئولماڭىز.
بۇ كۈنى مۇندا بولۇپ،
مەن خەستەغە ھەمراھ بولۇپ،
قېرىلىقدا گەدا بولۇپ،
سىزلەر ماڭا يار ئولماڭىز.

دەپ ئېدى. جەمئى ئەركانى دەۋلەت، تاجىدار ھاكىملار: «بىزلەرمۇ كەئبەگە بىرگە بارامىز» دەپ ئايدى.

پادىشاھ ۋەزىرى قاسىمغا ئايتتىكى:

ماڭا بىر جايى خىلۋەت راست قىلىپ بەرگىل. ئاندا ئىبادەت قىلاي، — دېدى. بىر جايى خىلۋەت راستلاپ بەردى.

پادىشاھ بىر كۈنى ئىستىبراھ شىكەستىگە كېلىپ بىر كېچەكدە ئىستىبراھ قىلىپ تۇرار ئېردى. قەزارا بىر چايان كېلىپ پادىشاھنىڭ ئالەتىگە زەھرىنى سالدى. پادىشاھنىڭ نالەئى زارەسى ئاسمانغە ئۆرلىدى. ۋەزىرى قاسىم پادىشاھنىڭ قاشىغە كىرىپ ھال سورىدى. پادىشاھ ۋاقىئەنى بەيان قىلدى. ۋەزىر قاسىم پادىشاھنى ئورداغە ئالىپ كەلدى. پادىشاھ بارچە ھۇكەمالارنى يىغىپ:

— بۇ دەردىمغە بىر ئىلاج قىلىڭلار، — دەپ ئېدى، ھۇكەمالار مۇجامىئەتكە بۇيرۇدى. پادىشاھ تەقدىرغە تەدبىر تاپالماي بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

رازى ئېردىم تەگىرىم ئالسە بۇ جانىمنى،
باشدا ماڭا مۇنداغ كېسەل ئولماسە.
كۆڭۈل كەچمەي بۇ دۇنيانىڭ زەۋقىدىن،
كىشى تەبىب سۆزىگە ئەمەل قىلماسە.
باشدا مۇنداغ پۈتۈلگەندۈر قىسمەتىم،
جانغە ئافەت تۈشتى، يوقتۇر تاقەتىم،
كۆڭلۈمدە يوق ئېردى مۇنداغ نىيەتىم،
مەگەر ئەمدى جانغە زەرەر ئولماسە.

خۇسرەۋ ئايتۇر فەلەك بۇزدى شەئنىمنى،
ئوتقە سالدى گەۋھەر بىلە كانىمنى،
رازىدۇرمەن تەگرىم ئالسە جانىمنى،
بىر زەمان دۇنيادا ھايال بولماسە.

ئەلقىسسە، پادىشاھ ئىككى زەئىفەلەرىنى نىكاھ قىلدۇرۇپ، ھەر قايىسلارى بىرلەن مۇجامىئەت قىلدىلار. دەردى كۈندىن-كۈنگە دەفئ بولدى. تەقدىر ئىلاھى بىرلەن ئىككىلاسى ھامىلەدار بولدى. توققۇز ئاي، توققۇز كۈن، توققۇز سائەتدە تەۋەللۇد قىلدى. چوڭ خاتۇنى ئىككى ئوغۇل تۇغدى. چوڭ ئوغلىنىڭ ئاتىنى شاھ ئەندۇق، كىچىكىنى شاقاسىم قويدى.

كىچىك خاتۇنى بىر ئوغۇل، بىر قىز تۇغدى. ئوغلىنىڭ ئاتىنى ھەمراھ قويدى، قىزنىڭ ئاتىنى گۈلجەمىلە قويدى.

ئەلقىسسە، پادىشاھ بۇ پەرزەندلىرىنىڭ باشىدىن ئالتۇن-كۈمۈش، دۇررى-جەۋاھىراتلارنى نىسار قىلىپ، فەقىرلەرغە بېرىۋر ئېردى.

بىر كۈنى پادىشاھ پەرزەندلەرىنىڭ ئۈمرىنى ھېساب قىلىپ باقسە ياشى ئون ياشقە كىرىپدۇر، تۆرت يىل ئۈمرى قالىپدۇر. مىسالى تۆرت كۈندۇر، دەپ زار-زار ئەبرى نەۋبەھار يىغلاپ ۋەزىر قاسىمنى چىرلاپ ئايتتىكى:

— ئەي قاسىم، بۇ فەرزەندلەرىنىڭ ئۈمرى ئاخىرىغە يېتىپدۇر. بىر يىراق يەرگە ئالىپ بارغىل. ئۆلگەنىنى كۆزۈم كۆرمىسۇن، قۇلاقىم ئېشىتمەسۇن. مۇندا ئۆلسە مەن بىتاقەت بولۇرمەن، — دەپ، بەش يۈز تەۋەگە

ئاشلىق يۇكلەپ، قاسىم ۋەزىرنى قوشۇپ چىن
ماچىنغە سوداغە بۇيرۇدى. كەينىدىن شەھەر
خەلقى بىرلەن زار - زار چۇن ئەبرى نەۋ-
بەھار يىغلاپ نىمە دەيدۇ قىنى:

مۇندىن كېتەر بولدۇڭ چىن - ماچىنغە،
بۇ ئۇچ پەرزەندىمنى ئاللاغە تاپشۇردۇم.
ئاللا سالدى جۇدالىقنىڭ دەردىگە،
قوزى - قوچقارىمنى ئاللاغە تاپشۇردۇم.

يىقىن يەتتى ئىزلەرگە دىگەن مۇددەتى،
مەن نەيلەيىن پايانى يوق دەۋلەتى.
كۆزۈمنىڭ رەۋشەنى بىلىم قۇۋۋەتى،
كۆكۈل مەدارىمنى ئاللاغە تاپشۇردۇم.

پاياني يوق پەرزەندنى خۇدا بەرمەسۇن،
يىراق كەتسۇن، بۇ يەرلەردە تۇرماسۇن.
ئۇلگەننى بەلكى كۆزۈم كۆرمەسۇن،
بۇ قوش چىنارلارنى ئاللاغە تاپشۇردۇم.

بوستان سالىپ سايەسىدە ياتمادىم،
كۆكسۈم ئاچىپ شادمان بولۇپ كۈلمەدىم.
پەرزەند تاپىپ مۇرادىمغە يەتمەدىم،
پەرزەندىمنى ئاللاھ ساڭا تاپشۇردۇم.

قاچان كېتەر مۇندىن يۇرەك ياراسى،
قۇشۇم ئۇچتى قولۇمدىن يوقتۇر ۋەفاسى.
قاراپ ئىزلەر يولۇڭغە كۆزۈم قاراسى،
بۇ ئۇچ پەرزەندىمنى ئاللاغە تاپشۇردۇم.

خۇسرەۋ ئايتۇر تەگرىم تۇرۇر تەبىبىم،
مەدەد قىلۇر رەسۇلۇللاھ ھەبىبىم.
ئەجەب ئىيرمەس ئاللاھ بەرسە نەسىبىم،
شۇڭقار - لاچىنلارىمنى ئاللاغە تاپشۇردۇم.

دەپ زار - زار يىغلاپ خۇبلاشتى، ھەمرانىڭ
ئاناسى كېلىپ، يۇزىگە تۇپراق ساچىپ يىغ-
لاپ نىمە دەيدۇ قىنى:

ئەۋۋەل خۇداغە تاپشۇردۇم،
مەن سىنى جانىم بالام.

ئاندىن پەرسىغە تاپشۇردۇم،
مەن سىنى جانىم بالام.

گۇل ئاندا گۇل بولمادى،
غۇنچەسى ئاچىلمادى.
ئاچىلىبان ساچىلمادى،
غۇنچە كەبى جانىم بالام.

ئاتاڭنى سەن كىمگە قويدۇڭ،
ئاناڭنى سەن كىمگە قويدۇڭ.
يۇرەكىمنى داغدا قويدۇڭ،
بۇلبۇل كەبى جانىم بالام.

قان يىغلاسۇن جانىڭ ئاناڭ،
باشىڭدىن ئۇرۇلسۇن ئاتاڭ.
قايداغ قىلۇرسەن يوق ئۇكاڭ،
شىرىن سۆزلۈك جانىم بالام.

مىنى قويدۇڭ ھەمرا داغدا،
تاشلاپ كەتتىڭ ئاخىر چاغدا.
بۇلبۇل سايرار گۇزەل باغدا،
تاشلاپ كەتتىڭ جانىم بالام.

خىزىر بابام يولداش بولسۇن،
ئەلى پىرىم مەدەد قىلسۇن.
مەدەد قىلىپ يوانغە سالسۇن،
خۇش كەتتىڭىز جانىم بالام.

مېھرىبان ئاناڭ ئەمدى نىتەر،
سەن يوق بىزدىن دەۋلەت كېتەر.
كۇندىن - كۇنگە بولدۇق بەتتەر،
خۇش كەتتىڭىز جانىم بالام.

ئەلقىسسە، گۇل ئالىشىڭىز كۆمۈش،
تۇپراق ئالسىڭىز ئالتۇن بولسۇن، دەپ نەچ-
چەند تاغار ھەمرانىڭ باشىدىن ئۇرۇپ قە-
قىرلەرغە ئۇلەشتۇرۇپ بەردى. ئاندىن ھەم-
رانىڭ سىڭلىسى گۇلچەمىلە ئاتاسىنىڭ خە-
زىنەسىدىن بىر گەۋھەرى شەب چىراغ
ئالىپ كېلىپ ھەمراغە بەردى.

uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى

— ئەي ئاكا، بىر يەردە مۇشكۇل ئىش
باشىڭىزغە كەلسە سەدىقە قىلۇرسىز. قەزايى
ئەملاق كەلسە دەفئى بولۇر. قەزايى مۇت-
لەق كەلسە ئاڭا ھېچ چارە يوقتۇر، — دەپ
نېمە دەيدۇ قېنى:

ئۈچ ئاكام قاسىم بىلەن يولغە كىردى،
ھەمرا قېرىنداشىم ئاكام كەتتى.
چىن شەھىرى دەپ بىر چۆلگە كىردى،
ھەمرا قېرىنداشىم ئاكام كەتتى.

دەرد يەتتى، دەرمان كەتتى،
ئەھلى ئايتىغان مۇددەت يەتتى.
مۇھەببەت ئەمدى بىزگە يەتتى،
ھەمرا قېرىنداشىم ئاكام كەتتى.

ئوتلار تۇشتى يۈرەكلەرگە،
پىچاق سالدى بىلەكلەرگە.
كىبىسپ، توختار سۆڭەكلەرگە،
ھەمرا قېرىنداشىم ئاكام كەتتى.

گۈلچەمىلە سۆزلەرىدىن،
ياشلار ئاقسۇن كۆزلەرىدىن.
ھۇش كەتتى ھەم ئۆزلەرىدىن،
ھەمرا قېرىنداشىم ئاكام كەتتى.

دەپ زار-زار چۈن ئەبرى نەۋبەھار
يىغلادى. ئاسمان-زېمىن نالەگە كەلدى.
ھەمرا ئاتا-ئانىسى، سىڭلىسىغا قاراپ نېمە
دەيدۇ قېنى:

يىراق كەتتى دەبان كۆڭۈلنى بۇزماڭ،
يىغلاماڭ جانلارىم بارساق كېلۇرمىز.
ئەمدى كەلمەسمىكىن دەپ ئۈمىدنى ئۈزمەڭ،
يىغلاماڭ جانلارىم بارساق كېلۇرمىز.

ئەلقىسسە، پادىشاھ ئوغلانلىرىنى ۋە-
زىر قاسىمغا تاپشۇردى. قاسىم ۋەزىر «چىن
ماچىنغا نېمە ئالىپ بارغىنىمىز ياخشى بو-
لۇر ئىكىن» دەپ، مىسىرنىڭ گۈزەرگاھىغە
چىقىپ «چىن ماچىندىن كەلگەن كىشى
بارمۇ» دەپ مۇنادى قىلدى، ئاندا چىن
ماچىندىن كەلگەن سودىگەرلەر بار ئىكەن.
ئۇلاردىن:
— چىن ماچىندا ئەھۋال قانداق؟ —
دەپ سورىدى. سودىگەرلەر دېدىكىم:
— شەھرى چىن ماچىن بۇ ۋەقتلەر-
دە ناھايەتى قەھەتچىلىكدۇر. شەھەرگە ھەم-
مىدىن ئاشلىق ئالىپ بارغان خوپدۇر، —دېدى.
نەچچە مىڭ تۆۋەلەرگە ئاشلىق يۈك-
لەپ، ئۈچ ئوغۇلنى ئالدىغا سېلىپ «شەھرى
چىن ماچىنغا بارىپ سەير قىلىپ كېلۇرمىز»
دەپ يولغا رەۋان بولدىلار. ئاتا-ئانىسى،
سىڭلىسى، ئۇلۇغ-كىچىك ھەممە زار-زار
يىغلاشىپ شەھەرگە ياندى.
ئەلقىسسە، بۇ ئۈچ شەھزادە بىلەن
قاسىم ۋەزىر نەچچەند كۈن يۈرۈپ، مەنزىل
مەراھىللارنى تەي قىلىپ، بادىيەلەرنى قەتئ
ئەيلەپ، ئاخىرى چىن ماچىننىڭ «تەۋەككۇل
دەشت» دېگەن قاراۋۇلغە يەتتى. قاراۋۇل
باشى ئايدىكىم:
— سىزلەر نېمە ئادەملەر؟ نە يەرگە
بارۇرسىزلەر؟ — دېدى. بۇلار:
— چىن ماچىنغە مىسىر شەھىرىدىن
ئاشلىق ئېلىپ كەلدۇق، — دېدى. ئاندا قارا-
ۋۇل باشى دېدىكىم:
— سىزلەر شۇبۇ يەردە تۇرۇپ تۇرۇ-
ڭىزلار، مەن كىرىپ پادىشاھغە مەلۇم قىلاي.
كىرسۇن دېسە كىرىڭىزلەر، — دەپ، قاراۋۇل
باشى پادىشاھنىڭ ئالدىغە كىرىپ:
— تەقسىر پادىشاھىم، مىسىر شەھىرى-
دىن بىرمۇنچە كىشىلەر ئاشلىق ئالىپ كې-
لىپدۇر، — دېدى. پادىشاھ خۇشال بولۇپ،
كاناي-سۇناي چالدۇرۇپ، ئەركانى دۆلەت-
لەر بىلەن بۇلارنىڭ ئالدىغە چىقىپ شەھەر-
گە تەكلىپ ئېتىپ، ئىززەت-ئىكراملار

بىلەن ئېلىپ كىردى. بۇلارنىڭ ھەر بىرىگە بىردىن مېھمانخانا تەئيىن قىلىپ تۇشۇرۇپ قويدىلار. بۇلاردىن پادىشاھ سورىدىكىم:

— بۇ ئاشلىقلارنى ساتارمۇسىزلەر؟ — دەپ ئېيىردى، شاقاسىم ۋە شاھ ئەندۇقلار «ساتارمىز» دېگۈنچەلىك ھەمرابەگ:

— بۇ ئاشلىقلارنى ساتمايمىز، خۇدا يولىدا نەزىر قىلادۇرمىز، — دېمەك ھامان ئىككى ئاكاسىنىڭ ئاچچىقى كەلدى.

ھەمرابەگ بۇ ئاشلىقلارنى بىر يەرگە جەمئى قىلىپ دۆۋىلەپ، ئوتتۇرىغا مۆمۈن قاداپ شەھەرى چىن ماچىن خەلقىنى:

— ئېلىڭلار، خۇدايى قىلدىم، — دېمەك ھامان ھەممە خەلايىق ئالغىلى تۇردى. يەتتە كېچە-كۈندۈز توشۇدىلار، تۈگىمىدى. ھەمرابەگ:

— توپدۇڭلارمۇ؟ — دەپ سوزىدىلار. ھەممە خەلايىق:

— ئەمدى توپدۇق، — دېدى. ئاندىن پادىشاھنىڭ ساقىغە توشۇدى. ساك تولغاندىن كېيىن مۆمۈننىڭ ئۈچىغە بىر كەبۇتەر قوندى. كەبۇتەر غايىپ بولدى، ئاشلىقمۇ غايىپ بولدى. ھەمرابەگ «ئاشلىقلارنى ئېلىڭلار» دېمەك ھامان دەريالاردىن سۇلار تاشتى. مېۋىلەر پىشىپ گۈل-گۈلزارلىق بولدى. پادىشاھ ۋەزىر ئۆمەرالىرىغا قاراپ دېدىكىم: شۇنداغ قەھەتچىلىك بولۇۋاتقان شەھەرگە ئاشلىق ئېلىپ كەلگەن ئادەمنى نېمە قىلماق لازىم؟ — دېدى. ۋەزىر-ئۆمەرالار دېدىكىم:

— ئەقسىر پادىشاھىم، مۇنداغ ئادەم ھايات بولسە پىر ئۇتماق كېرەك، ئەگەر ئۆلگەن بولسە مەزار قىلماق لازىمدۇر.

— ئاندىن تەمام ئەركانى دۆلەت باشلىغ ھەممەسى ھەمراغە مۇرىد بولدىلار.

بىر كېچەسى ھەمرا بەگ مېھمانخانادە قۇرئان تىلاۋەت قىلىپ ئولتۇرۇپ ئېيىردى. ئىككى ئاكاسى ئىشىكنى ئاجراتىپ كىرىپ:

— بۇ ئاشلىقلارنى ساتالى دېسەك، سىز خۇدايى قىلاسىز؟ — دەپ ھەمرانى باسىپ بىر نەچچە كالتەك ئۇردى. ھەمرابەگ ئايدىكىم:

— ئەي ئاكالارىم، سىزلەرگە پۇل كېرەك بولسە مانا پۇل، — دەپ ھېلىقى ئىككى گەۋھەرنى بەردى. بۇلار چىقىپ كەتتى.

بىر نەچچە زەماندىن كېيىن ۋەزىر قاسىم مىسىردىن چىققاننى ھېساب قىلىپ باقسەلەر ئون ئۈچ ئاي بولۇپدۇر. «ئۆلەدۇر» دېگەن مۇددەتدىن بىر ئاي ئېشىپدۇر. ۋەزىر قاسىم دېدىكىم «بۇلارگە خۇدايىتەئالا ئۆمرى داراز قىلغانمىكى، بۇلار تېخى تىرىك يۇرۇيدۇ» دەپ، بەگزادەلەر قېشىغا كىرىپ:

— ئەمدى يۇرتۇمىزغە يانساق، — دېدىلار. بۇلار خۇشھال بولۇپ بىر كېچەدە شەھەردىن ئوزۇلۇپ چىقتىلەر. بۇلارنىڭ كەينىدىن چىققان ئادەمنى ھېساب قىلىپ باقسە توقسانىڭ ئادەم بىللە چىقىپدۇر. ھەمرابەگ ۋەزىر قاسىمغە:

— ئەمدى يانىپ مۇنادى قىلىڭ. ھەر كىشى بىزنىڭ بىلە مىسىرغا بارسە، بارغىچىلىك ئاب-ئاش، يول خىراجاتى بېرىپ بىللە ئالىپ كېتەرمىز. مىسىرغا بارغاندا ھەر بىرىگە ھويلا-ئىمارەت، يەر-سۇ تەئيىن قىلىپ بېرۇرمىز، — دەپ مۇنادى قىلىڭلار، — دېدىلەر. ۋەزىر قاسىم شەھەرگە كىرىپ مۇنادى قىلغاندا، يەنە توقسانىڭ ئۆيلۈك ئادەم بىللە چىقتىلار. بۇ جەمئى يۈز سەكسەننىڭ ئادەم بولۇپدۇر. بۇلار بىلەن چىن ماچىندىن چىقىپ شەھەرى مىسىرنىڭ ئارالىقىدا كېلىپ ياتۇر ئېيىردىلار. ئەرابى سۇرەتمەدە

بىر ئادەم كېلىپ سالام قىلدى ۋە بۇ بەگ‑
زادىلەرنىڭ ئالدىنى توساپ:

— ئەي گۆدەكلەر، ئامانەتنى بېرىڭ‑
لار، — دېدى. ئاندا ھەمرابەگ دېدىكىم:

— بىزدە كىشىنىڭ نېمە ئامانىتى
بار؟ — دېدى. ئول ئەرابى ھەزرىتى ئەز‑
رائىل ئەلەيھىسسەلام ئېردى. ئۇ:

— سىزلەردە جان ئامانىتى بار ئىكەن، —
دېدى، — ئەمدى ھەقدىن جان ئالغىلى كەل‑
دىم، — دېيىشى ھامان ھەمرابەگ:

— جان ئامانىتى بولسا ھېچ ئىلاج
قىلىپ بولماس. ئەمدى ئۇشبۇ خەلايىقلار
بىلە بىر ۋىدائلاشىپ ئالاي، — دەپ زار ‑
زار يىغلاپ نېمە دەيدۇ قېنى:

چىقادۇر جانىم بۇ تەندىن ئەي نىگارىم ئەلۋىداڭ،
بىر زەمان سەبىر ئەيلەمەس روھى رىۋانىم ئەلۋىداڭ.
جانۇ تەندىن ئايرىلىپ، سىندى قاناتىم قايرىلىپ،
ئوتتۇز ئىككى پارە بۇ تەن ‑ ئۇستىخانىم ئەلۋىداڭ.

ھەر كىشى جاندىن كېچىپ كىرسە ئىشقىنىڭ بەھرىگە،
يەنە ھەقدىن قورقامەن، جان ئاچچىغىنىڭ قەھرىگە.
ئەزرائىلنىڭ زەخمەتى يەتتى بۇ جانىنىڭ قەئرىگە،
ئايرىلىپ چىقسە بۇ جانىم ئۇشبۇ تەندىن ئەلۋىداڭ.

ئايتىڭىزلار ياقاسىن چاك قىلماسۇن جانىم ئانام،
«ۋاي بالام» دەپ ئۆزنى غەمناك قىلماسۇن جانىم ئاتام.
رازى بولسۇنلار ‑ مېنىڭدىن چوڭ ‑ كىچىكۇ خاس ‑ ئام،
مەن جۇدا بولدۇم ئۇلاردىن خانىمانىم ئەلۋىداڭ.

ھەمرا ئايتۇر ھەق تەئالا ئۆزىدۇر خەيرۇل ‑ بەشەر،
بىرنى قىلدى ماھىتابان، بىرنى قىلدى كۆككە سەير،
تەختۇ بەختىم تاشلابان قىلسام بۇ دۇنيادىن سەپەر،
بۇيرۇساڭ پەرۋەردىگارىم نۇرى ئىمان ئەلۋىداڭ.

ياشىم ئون تۆتكە كىرىپدۇر مەن كىرەي يەر قەئرىگە،
مەن نەچۇك تاقەت قىلاي جان ئاچچىغىنىڭ دەردىگە.
ئۆلگەنىمنى كىم بارىپ ئايتۇر بۇ مىسرى شەھرىگە،
ھەم ئاتام بىلە ئانام، جەمىلە سىڭلىم ئەلۋىداڭ.

دەپ يىغلاپ تۇردى. ئەلقىسسە، ھەز‑
رىتى ئەزرائىل ئەلەيھىسسەلام جان ئالغىلى
قەست قىلدى. ۋەزىر قاسىم كۆردىكى، بۇ
ئوغۇللار ئاتىسى يەرگە يىقىلىپدۇر، جان
تىرناققا كېلىپدۇر. ۋەزىر قاسىم دەرھال

قەلەندەرلىك لىباسىنى كىيدى، زار ‑ زار
يىغلاپ:

— ئەي خەلايىقلار، ئاللاتائالا ئايتىپ‑
دۇركى، ئەلبەتتە ئامىن مىڭغە يەتسە ئى‑
جابەت بولۇر. ھەممەڭلەر ئامىن دەڭلەر.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

مەن رەسۇلىللاھدىن مەدەد تىلەيمەن. شايەدكى ئاللاتائالا ئىجابەت قىلسە ئەجەب ئېبرمەس. بۇلەرگە ئۇمرى داراز ئەتا قىلسە كېرەك، — دېدى. ۋەزىر قاسىم قەلەندەر لىباسىنى — باشىغە كۇلاھ، ئەگنىگە جەندە كىيىپ خەلايىقلار بىلەن دۇئاغا قول كۆتىرىپ، رەسۇلىللاھدىن مەدەد تىلەپ بۇ مۇناجاتنى ئوقۇدى:

قادىر ئاللاھ ئىگەم مېنىڭ پەناھىم،
رەسۇلىللاھ مەدەد بېرۇر كۆنۈگدۇر.
سەندىن ئۆزگە يوقتۇر مېنىڭ ئىلاھىم،
رەسۇلىللاھ مەدەد بېرۇر كۆنۈگدۇر.

ئىككى ئالەمدە دۇرسەن بىرۇ بارىم،
تىرىكنى ئۆلتۈرۈرسەن پەرۋەردىگارىم.
ئۆلۈكنى تىرگۈزۈرسەن قادىر ئىلاھىم،
رەسۇلىللاھ مەدەد بېرۇر كۆنۈگدۇر.

ئۈچ ئوغۇلدۇر بىر ئاتادىن توغۇلغان،
غەرىبلىق بۇ چۆللەردە ھەيران بولغان،
رەھم ئەيلەسەڭ نە بولغاي بىر ئاتىڭ رەھمان،
رەسۇلىللاھ مەدەد بېرۇر كۆنۈگدۇر.

شاھ خۇسرەۋنىڭ مىسىر ئېلىندە تەختى بار،
بۇ نە ئاپەت، بۇ نە مېھنەت سەختى بار،
بۇ ئۆلۈمنىڭ قېرىلىقدا ۋەقتى بار،
رەسۇلىللاھ مەدەد بېرۇر كۆنۈگدۇر.

قەلەندەرمەن باشىمدادۇر كۇلاھىم،
سەن - سەن مېنىڭ ئەۋۋەل - ئاخىر پەناھىم،
جاننى تەڭرىغە باغىشلا قادىر ئىلاھىم،
رەسۇلىللاھ مەدەد بېرۇر كۆنۈگدۇر.

قىزىل يۈزى سارغارىبان سولىمسۇن،
ئەجەل يېتىپ پەيمانەسى تولمىسۇن،
تىلەكىم شول قېرىغۇنچە ئۆلمىسۇن،
رەسۇلىللاھ مەدەد بېرۇر كۆنۈگدۇر.

قاسىم ئايتۇر ئالغىل مېنىڭ جانىمنى،
ئوتغە سالغىل گەۋھەر بىلە كانىمنى،

يەرگە تۆككىل قەترە - قەترە قانىمنى،
رەسۇلىللاھ مەدەد بېرۇر كۆنۈگدۇر.

دەپ تەئزىيەت تۇتۇپ تۇرغاندا ھەممە خەلايىقلاردىن غۇلغۇلە پەريادى چىقتى:

— ئەي بارا خۇدايا، بۇ پەرزەندلەرگە ئۇمرى دەراز ئەتا قىلغىل، ياكى ھەممەمىزنىڭ جاننى ئالغىل، — دەپ يىغى - زارى قىلىشتى. خۇدايىتەئالانىڭ رەھم ئىنايەتى بىرلە شول زەمان قۇلاقىغە بىر ئاۋاز كەلدىكىم:

— ئەي قاسىم، دۇئايىڭ مۇستەجاب بولدى. بۇ يىگىتلەرگە ھەر قايىسىغا يۈز يىگىرمە يىلدىن ئۇمر ئەتا قىلدىم.

بۇ نىدايى ھەق ئىشىتىلگەندىن كېيىن بۇ پەرزەندلەر تىرىلىپ ئورنىدىن قوپتى. ھەممە خەلايىقلار شادۇ خۇررەم بولدىلار. شول يەردە خۇدايىتەئالاغە ئۈچ كېچە-كۈندۈز شۈكرى - سەنالار قىلدى. ئاندىن يولغە رەۋان بولدىلار.

بۇلار نەچچە كۈن يول يۈرۈپ مىسىرغا يەتكىلى يىگىرمە بىر كۈن قالغاندا ۋەزىر قاسىم دېدىكىم:

— ئەي بەگزادىلىرىم. ماڭا رۇخسەت بەرسىڭىزلەر. مەن سىزلەردىن ئىلگىرى بارىپ ئاتاڭلارغا ئۆلۈپ تىرىلگەن خۇش خەبەرنى يەتكۈرسەم، — دېگەندە بۇلار رۇخسەت بەردىلەر. ۋەزىر قاسىم يىگىرمە بىر كۈنلۈك يولنى يەتتە كېچە-كۈندۈزدە بېسىپ مىسىرغە كەلدى ۋە شاھ خۇسرەۋنىڭ ئورداسىغە كىردى.

ئەلقىسسە، پادىشاھ پەرزەندلىرىنىڭ ئوت-پىراقىدا باغرىنى ھۆل يەرگە ياقىپ، كېچە-كۈندۈز يىغلاپ ياتىپ ئېردى. ۋەزىر قاسىم پادىشاھنىڭ ئورداسىغە كىرىپ نىمە دەيدۇ قېنى:

پادىشاھىم ئەرزىم ئىشىت،
جان بىرلە جانانىڭ كەلدى.
ئاسان بولدى ھەر مۈشكۈلۈڭ،
خەتەرلىك كارۋانىڭ كەلدى.

بايان قىلاي دۇئاسىنى،
يۈرەكىمنىڭ داۋاسىنى،
ئىگەم ياندۇردى قەزاسىنى،
كەتكەن ئوغلانلارىڭ كەلدى.

ئاچىلدى باتىن بۇلاقىڭ،
يۈرەكدە قالمىدى داغىڭ.
ئىگەم ياندۇردى چىراغىڭ،
قوزى-قوچقارلارىڭ كەلدى.

قاسىم ئۆلۈگىنىڭ دادىغە،
قۇلاق سالغىل پەريادىغە.
ھەق يەتكۈردى مۇرادىغە،
كەتكەن پەرزەندلەرىڭ كەلدى.

ئەلقىسسە، پادىشاھ ۋەزىر قاسىمدىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ، كۆڭۈللەرىنى بۇزۇپ يىغلاپ ئورنىدىن قوپۇپ ۋەزىر قاسىم بىلەن كۆرۈشۈپ ھال-ئەھۋاللارىنى بىر-بىرىگە بەيان قىلىپ يىغلاشتى. قاسىم ۋەزىر يولدا ئۆلۈپ تىرىلگەن ئەھۋاللارىنى بەيان قىلدى. ئاندىن پادىشاھ ئۇلۇما-ھۆكەمالارىنى يىغىپ ئوغلانلارىنىڭ ئالدىغە چىقىپ كۆرۈشتىلەر. ئاندىن ئۇ شادلىقدىن قايسى بېيتنى ئوقۇيدۇ قېنى:

شۈكرى ئەمدى قالغان بۇدەم،
يەنە روزىگار ئولدى.
خازانلىق مۇھەببەت باغىم،
قايتا باشتىن گۈلزار ئولدى.

ئېچىلىك خەزىنەلەر زەررىن،
پۈتۈگلەر خانلىق دەپتەرىن،
كۆردۈم ئوغلانلارىڭ يۈزىن،
قايتا باشتىن گۈلزار ئولدى.

ھاسىلدۇر دىلىم مۇرادى،
كۆڭلۈم بولدى بۈگۈن شادى.
ئاچىلىپ غەمنىڭ سوداسى،
قايتا باشتىن گۈلزار ئولدى.

كەگرىم يەتكۈزدى كەمالە،
چەكمەس بولدۇم ئاھۇنالە،
ئېچىلدى تېز گۈل ۋە لالە،
تەختى بەختىم گۈلزار ئولدى.

خۇسرەۋ ئايتۇر كۆڭۈل خۇشۇم،
كەتتى ئەمدى غەم ۋە قايغۇم،
بۈگۈن قوندى دەۋلەت قۇشۇم،
بەختىم ئۆيى گۈلزار ئولدى.

ئەلقىسسە، ئوغلانلار ئاتىسىن يەرگە ئۆزىنى تاشلاپ ئاتىسى بىلەن كۆرۈشتى. شادمان بولدى. ئاندىن ئۇلارنى شەھەرگە باشلاپ كىرىپ باشدىن ئۆتكەن سەرگۈزەشتلەرىنى بەيان قىلدى. شاھ خۇسرەۋ مىسىردىن كەلگەن 180 مىڭ ئۆيلۈك ئادەمنىڭ ھەر قايسىغا جاي تەئيىن قىلدى. ئاندىن ئوغۇللىرىنى يېنىدا ئولتۇرغۇزۇپ، شەھەرنى ئايىنە باغلاپ، بارلىق خەلايىقلارنى جۇغلاپ يارلىغ قىلدى:

— قىرىق كېچە-كۈندۈزگىچە ئۆيۈڭلەردىن ھېچنەرسە يېمەيسىزلەر، پادىشاھلىقتىن يەيسىزلەر. بەناگاھ ئۆيۈڭلەردىن تۈتۈن چىققانىنى كۆرسەم، ھەممەڭلەرىنى قەتلى ئام قىلغۇمدۇر، — دەپ مۇنادى قىلدى. شۇبۇ تەرىقدە قىرىق كېچە-كۈندۈز مەجلىس بۇنياد قىلدىلار.

ۋەقتىكى بەھار بولدى. بىر كۈنى پادىشاھ ۋەزىر قاسىمغا:

— چاھار باغنى مەجلىس ئاراستە قىلسۇن. ئۈچ ئوغلۇم، خاتۇنلارىم، تەمام ئەركانى دۆلەتلەرىم بىلەن ئۈچ كېچە-

كۈندۈز مەجلىس ئاراستە قىلىپ، كۆڭلۈمنى خۇرسەند قىلغۇمدۇر، — دەپ ئېردى، ۋەزىر قاسىم دەرھال چاھار باغنى مەجلىس ئاراستە قىلدۇردى.

پادىشاھ ئوغۇللىرى ۋە تەمامى ئەركانى دۆلەتلىرىگە ئۈچ-كېچە كۈندۈز مەشرەب بېرىپ مېھماندارلىققا مەشغۇل بولدى. شۇندىن كېيىن شاھ خۇسرەۋ شادمان بولۇپ، پەرزەندلىرىنى مەكتەبكە بەردى. پادىشاھنىڭ غەم-غۇسسەسى فەرامۇش بولدى ۋە شادلىققە يەتتى. بىناگاھ پادىشاھ بىر كۈنى بىر باغنىڭ ئىچىندە ئولتۇرۇپ كۆزى ئۇيقۇغە باردى. تۈشىندە كۆردىكىم، بىر چاھار باغدا سەير-تاماشا قىلىپ يۈرۈر ئىدى. ئالدىغا 40 قىز كەلدى. بۇ قىزلارنىڭ ئاراسىدا ئاپتاپ تەلئەت بىر مەلىكە بار ئىدى. ئۇ پادىشاھنىڭ يانىغە كېلىپ ئولتۇردى. ئول مەلىكەنىڭ قولىدا ئالتۇن قەفەستە ئەجايىب بىر جانىدارنى كۆردى. شول ھالدا ئول مەلىكە جاندارغا باقىپ بىر سۆزلەپ ئىدى، ئول جاندار قەفەسدىن چىقىپ «ھەيھات، ئادەمزاد» دەپ بىر سايراپ ئىدى، ئۇنى مەغرىبتىن مەشرىققە ئىشىتىلدى. ئاغزىدىن رەڭگارەڭ گۈللار ئاچىلدى. ئالەمنىڭ ئىچى ئۇد-ئەنبەر بۇيىدا گۈلزارلىق بولدى. ئول جاندارنىڭ ئاغزىدىن بىر پارە ئوت چىقىپ پادىشاھنىڭ سىنەسىگە پەيۋەند بولدى. ئاندا پادىشاھ ئايدى:

— ئەي مەلىكە، بۇ قۇشنىڭ جاي-مەنزىللىرى نە يەردە؟ ئۆزى نەچۈك قۇشدۇر؟

مەلىكە ئايدىكى:

— بۇ بۇلبۇلگويا قۇشدۇر، — دېدى.

پادىشاھ:

— بۇ قۇشنى ساتارسەنمۇ؟ — دېدى،

مەلىكە:

— ساتسام نېمە بېرۇرسەن؟ — دېدى.

— ئەگەر ئالتۇن دېسەڭىز ئۈچيۈز ئاتمىش شەھرىم بار. ھەر شەھەردە قىرىق خەزىنەدىن ئالتۇنۇم بار، ھەممەسىنى بېرەي. ئەگەر شەھەر دېسەڭ ئۈچيۈز ئاتمىش شەھرىمنىڭ ھەممەسىنى بېرەي. ئەگەر غۇلام دېسەڭ قىرىقمىڭ غۇلام بېرەي، — دېدى. ئاندا مەلىكە قەھقەھە بىلەن بىر كۈلۈپ دېدىكىم:

— ئەي پادىشاھ، ئەگەر ئالتۇن سورىساڭ بىزلەردىن سورغىل. بەشيۈز يىللىق يەردىكى كۆھقاف پادىشاھىنىڭ قىزى بولۇرمەن. بۇ شەھەرلەرنىڭ ھەممەسى ئالتۇندىن، تام-تورۇسلىرى ھەم ئالتۇندىندۇر. بىزلەر ئالتۇندىن بىھاجەتدۇرمىز. ئەگەر شەھەر دېسەڭ كۆھقاف ئىچىندە تۈمەنمىڭ شەھەرلىرىم بار. شەھەردىن، غۇلاملاردىن بىھاجەتدۇرمىز، — دېدى. ئاندا پادىشاھ دېدىكىم:

— قانداق قىلسام بولۇر؟

مەلىكە ئايدى:

— قەددىم رەنجىدە قىلسە قولىغە كەلگۈسىدۇر.

ئاندا پادىشاھ بۇ قۇشنىڭ جاي-مەنزىللىرى نەيەردە، سىلەرنىڭ جاي-مەنزىللىرىڭلەر نەيەردە؟ دەپ سورماق ئۈچۈن نېمە دەيدۇ قېنى:

چىن بىرلە باقىشلىغ جەبرائىل پەرى،
تازە نەۋجەۋانىم قايدىن كېلۇرسەن؟
شەمسى قەمەر يۈزلۈك، زۇلفى ئەنبەرلىك،
كۆزلىرى مەستانە قايدىن كېلۇرسەن؟

ئاتىڭنى سەن ماڭا ئەيان ئەيلەگىل،
كەلگەن جايىڭنى ھەم بەيان ئەيلەگىل،

قايسى ئىقلىم شاھى سەن ئەيان ئەيلەگىل،
مېنىڭ ئۇشبۇ باغىمغە قايدىن كېلۇرسەن؟

نازۇكغىنە قوللارىڭ بوياپسەن قانە،
پەرىشان زۇلفۇڭنى ئوراپسەن شانە،
يۇسۇفكە ئوخشە مېنى سالمە زىندانە،
زۇلەيخا نىشانىم قايدىن كېلۇرسەن؟

ئاندا مەلىكە جاي ـ مەنزىللىرىنى بەيان قىلماق ئۈچۈن پادىشاھغا قاراپ نىمە دەيدۇ:

مېنى سورىساڭ پەرىلەرنىڭ خانىمەن،
جايىم شەھرى شەبىستاندىن كېلۇرمەن.
فەھم ئەيلەسەڭ جىن شەھرىنىڭ خانىمەن،
خەزانى يوق گۇلىستاندىن كېلۇرمەن.

ئۈزرانىڭ ھەمدەمى دەريادا جايى،
ئالەمنى كۆيدۇردى ۋامۇقنىڭ ئاھى،
ئاتىمنى سورىساڭ پەرىلەر شاھى،
ياقۇتلۇق، گۇھەرلىك كاندىن كېلۇرمەن.

ئەگەر ئاشكار ئەيلەسەم سىررى نىھانىم،
بەشيۈز يىللىق يول بولۇر مېنىڭ مەكانىم،
ئاتىم پەرىدۇر مېنىڭ يوقتۇر مەكانىم،
بىلسەڭ شەھرى شەبىستاندىن كېلۇرمەن.

شەھرىمىزدە باردۇر ئالتۇن ـ كۈمۈشلەر،
سېنى ئاشىق، بىزنى مەئشۇق دېمىشلەر،
مەن پەرىمەن مەندە مەكان نە ئىشلەر،
بىلسەڭ شەھرى شەبىستاندىن كېلۇرمەن.

شاھرۇخ شاھنىڭ قىزىمەن ئاتىم بىر گۇلدۇر،
غەمىمدىن پەرىلەر شەيدا بۇلبۇلدۇر،
تا ئۆلگۈنچە قىلغان قەرارىم شولدۇر،
فەھم ئەيلەسەڭ شەبىستاندىن كېلۇرمەن.

دەپ بۇ بېيىتنى ئوقۇغاندىن كېيىن پادىشاھ سورىدى:

— ئەي مەلىكە، ئۆزلىرى پەرىزادمۇ يا ئادەمىزادمۇ، — دەپ كېردى، مەلىكە دېدىكىم:

— ئالدىڭىزدا قاچاي، قوغلاپ تۇتۇپ ئالساڭىز ئادەمىزاد، بولمىسا پەرىزاددۇرمەن، — دېدى.

پادىشاھنىڭ ئالدىدىن مەلىكە قاچتى، پادىشاھ قوغلىدى، يېتەلمىدي. مەلىكە قەھقەھ بىلەن بىر كۈلۈپ غايىب بولدى. پادىشاھ بىر ئاھ تارتىپ ئويغاندى. باقسالار كۆرگەن تۈشى ئىكەن. پادىشاھ ئول جاندارنىڭ ئىشقىدا تاقەت قىلالماي زار ـ زار يىغلاپ، باغرىنى ھۆل يەرگە ياقىپ بىھۇش بولدى. تەمام ئەركانى دۆلەت، ۋەزىر ـ ئۈمەرالار يىغىلىپ كىرىپ پادىشاھنىڭ ئەھۋاللارىنى سورىدى. پادىشاھ ئىشق دەردىدىن ئاھ تارتىپ نىمە دەيدۇ قېنى:

ناگەھان بىر باغدا كۆردۇم ئۆزۈمنى،
بارچە بۇلبۇللار تۇرۇپ پەرياد ئەيلەدى.
يىتتۇردۇم ئاغزىمدىن ئايغان سۆزۈمنى،
ئەقىلىم ئالىپ، ھۇشۇمنى بەرباد ئەيلەدي.

يىغلىپ كەلدىلەر بۆلەكچە قىزلەر،
ھەر بىر شاھتۇتى سۆزىنى سۆزلەر،
ئەرزىمنى ئىشىتىڭ ساھىب تەمىزلەر،
جادۇ كۆزى بىزلەرگە جەللاد ئەيلەدى.

قەفەس ئىچرە كۆردۇم بىر قۇش مۇنەققەش،
جانىمنى ئۇۋلادى ئول يەرگە يەتكەچ،
شۇم فەلەك ئۈچۈردى بادىئى غەشغەش،
شاد كۆڭلۈمنى مېنىڭ ناشاد ئەيلەدى.

سەسكەنىپ ئويغاندىم بولدۇم يىگانە،
ھەجر ئىشق ئوتى تۇشتى بۇ جانە،
ئاچىلىبان گۇللارى بولدى خەزانە،
جەببار بىزگە بۇ قىسمەتلەر ئەيلەدي.

خۇسرەۋ ئايتۇر بۇدۇر ئاھ ئىلە زارىم،
ئەمدى تەرك ئەيلەرمەن ناموسۇ ئارىم،
بىر زەمان كۆرمەسەم يوقتۇر قەرارىم،
ئاشىقى بىقەرارلار فەرياد ئەيلەدي.

www.uyghurkitap.com

ئەلقىسسە، پادىشاھ ئايدىكى:

— ئەمىرلىرىم، مەن چۈشۈمدە بىر قۇش كۆردۈمكى، ئۇل قۇشنىڭ تۇمشۇقلىرى ياقۇتتىن، قاناتلىرى زۇمرەتتىن، قۇيرۇقلىرى زەبەرجەددىن، ئاياغلارى مەرۋايىددىن، تىرناقلارى مەرجاندىن، باشلارى گەۋھەردىن. بۇ سۈپەت بىلەن قەددى قامەتىنى تۈزۈپ بىر سايراپ ئېردى، زەمىن-زەمان، مەكىنۇ-مەكان نەئرىگە كەلدى. ئۇل قۇشنى كۆرمەك ھەمان ئىشق ئوتى مېنى بىقەرار قىلدى. تولا بىتاقەت بولدۇم. شول قۇشنى ھەركىم كەلتۈرۈپ بەرسە، تاجى-تەختىمنى شول كىشىگە بەرسەم، — دېدى. ئاندا ۋەزىر-ئۇمەرالارى ئايدى:

— ئەي پادىشاھى ئالەم، ئانداغ قۇش بۇ ئالەمدە يوقتۇر. بولسەمۇ كۆھقاف پەرىلەرىنىڭ شەھرىدە بولۇر. ئانىڭ مەنزىللەرى بەشيۈز يىللىق يەردە بولۇپ، ئۇلار مەنزىلىغە قايداغ ئادەم يېتەر. بۇ ئىشقە نەچۈك تەدبىر قىلماق كېرەك؟ — دېدى. پادىشاھ خۇسرەۋ باشىنى تۆبەن سالىپ ئولتۇردى. ھېچكىمدىن ئۈن چىقمىدى. ئاخىر قاسىم ۋەزىر ئورنىدىن قوپۇپ:

— ئەي پادىشاھى ئالەم پەناھ، ئەتراپى-ئالەمگە، شەھەر-شەھەرگە نامە ئەبەرەيلى، ئۇل قۇش بىلەن مەلىكەنى ئىستەسۇن. ئۆزىنى تاپارمىز يا خەبەرىنى ئالۇرمىز. ئاڭا بېقىپ ئىش قىلماق كېرەك،— دېدى.

بۇ سۆز پادىشاھغا مەقبۇل ئىشتىلدى. ئاندا ۋەزىر قاسىمغا:

— بۇ قۇشنى سىز ئىستەپ باقىڭ. بۇ ئىش سىزدىن بولەك كىشىنىڭ قولىدىن كەلمەس،— دېدى، ۋەزىر قاسىم «خوپ بولغاي» دەپ جابدۇغ قىلىپ ئەتراپى-ئالەم شەھەرلەرگە چىقىپ كەتتى. ھېچيەردىن خەبەرىنى ئالالماي بىر يىلدا يېنىپ كەلدى. پادىشاھغە خەبەر بولدىكىم «قاسىم ۋەزىر كېلىپدۇر» دەپ. ئاندا پادىشاھ پېشباز ئالدىغە چىقتى. ئۇل قۇشنىڭ بار-يوقىنى سورىدى.

— ھېچيەردىن نىشان تاپالمىدىم، — دېدى قاسىم ۋەزىر. پادىشاھنىڭ كۆڭلى پەرىشان بولۇپ ئىدى، پادىشاھنىڭ ئىككى ئوغلانلىرى:

— ئەي ئاتا، بىزلەرگە رۇخسەت بەرسىلەر، شايەدكى ئۇل قۇشنى بىز تېپىپ كېلۇرمىز، — دېدى. پادىشاھ خۇشال بولۇپ:

— ئەي پەرزەندلىرىم، سىلەر بۇ قۇشقا قەدەم قويساڭلار خۇدايىمتە ئالا ئەجرى ئەزىم ئەتا قىلسۇن، — دەپ ئوغلانلارىنىڭ يول جابدۇغىنى راست قىلىپ بەردىلەر. ئۇلار ئىككىيلەن بىردىن ئىككى خۇرجۇن ئالتۇنلارنى، ئۈزۈك-تالقانلارنى ئالىپ، ياخشى ئاتلارغا مىنىپ يولغە رەۋان بولدىلار. ئۇل ۋەقتتە ھەمرا مەكتەپتە ئوقۇر ئېردى. بىركۈنى ئورداسىغە كەلسە ئىككى ئاكىسىنى كۆرمىدى.

— ئەي ئاتا، ئاكالارىم قايان باردى؟ — دەپ سورىدى. ئاندا پادىشاھ:

مەن چۈشۈمدە كۆرگەن قۇشنى ئىستەپ كەتتى، — دېدى. ھەمرا ئايدى:

— ئەي ئاتا، بىزلەرگە ئاللاتائالا ئۆمەرى داراز ئەتا قىلغاندا مەن «ئۆلگۈنچە ئاتامنىڭ خىزمەتىنى قىلسام» دەپ ئېردىم. بۇ خىزمەت ماڭا لازىم ئىدى، — دېدى پادىشاھ:

— ئەي بالام، ئۇل قۇش بارقۇشمۇ، يا يوق قۇشمۇ. سىزدىن بىر سائەت ئايرىلمۇرغە تاقەتىم يوقتۇر. ئىككى ئاكاڭ مېنى

ئاشلاپ كەتتى. سەن ھەم مېنى داغى ھەسرەتـ
تە قويماغىل، — دەپ ھەمراغە قاراپ نېمە
دەيدۇ قېنى:

سېنىڭ ئۈچۈن ئىككى ئاغاڭنى ئىبەردىم،
سەن ھەم ئوتلارغە سالما مېنى ھەمرايىم.
كۈندىن - كۈنگە دەردىم بولدى زىيادە،
دەردنى سالما ئىچىمگە سەن ھەمرايىم.

باشدا ئايغان«ئون تۆرت ياشدائۆلەر» دەپ،
«پەرزەندلەرنىڭ پەيمانەسى تولار» دەپ،
خۇشال ئىردىم يەنە ئۆلمەي كەلدى، دەپ،
جۇدا قىلار بولدۇڭ جانىم ھەمرايىم.

مۇندىن كەتسەڭ بەشيۈز يىلدا يېتەرسەن،
بۇ دنيارغا ئەمدى ھەرگىز كەلمەسسەن،
ئاتاڭ قىلغان نەسىھەتنى ئالماسسەن،
چۆلغاشۇرمەن كەفەنگە جانىم ھەمرايىم.

باشىڭدىن ئۆرگۈلەي ئوغلۇم ھەمراجان،
ئايرىلىپ سېنىڭدىن نەچۈك چىدار جان،
ئۇنۇتماغىل مېنى ھەمرا ھەر زەمان،
ھەسرەتتە قويماغىل مېنى ھەمرايىم.

خۇسرەۋ ئايتۇر تەختىمنى كىمگە بېرەيىن،
سېنىڭ بىلەن بەش كۈن دەۋران سۈرەيىن،
سەن بولمىساڭ نەچۈك تاقەت قىلايىن،
خۇدايىمغا تاپشۇردۇم سېنى ھەمرايىم.

دەپ پادشاھ ھەمراغە رۇخسەت بەر-
دىلەر، ۋە يەنە بۇ بېيتنى ئوقۇدى:

گۈلشەنى باغىمدا بىر گۈل نەۋ بەھاردىم سەن ئىدىڭ،
تەنىم ئىچرە جان كەبى سينەمدە جا قىلدىم سېنى.
دۇررى ناياۋىم، شەكەر - قەندىم، نىگاردىم سەن ئىدىڭ،
نەيلەيىن جانىم بالام ئاللاغە تاپشۇردۇم سېنى.

مەن نەچۈك تاقەت قىلاي ھەجرىڭدە مەن جانىم ئوغۇل،
يىغلابان قىلغان مۇناجاتىمنى ھەق ئەتكەي قەبۇل،
دائىما قىلغاي مەدەدكارى خۇدا بىرلە رەسۇل،
نەيلەيىن بارغىن بالام ئاللاغە تاپشۇردۇم سېنى.

سەن كېتەرسەن باش ئالىپ، مېنى قىلارمۇ سەن خەراب،
ھەسرەتىڭدە يۈرەكىم قاندۇر يەنە باغرىم كەباب،
فۇرقەتىڭدە ئەمدى نەيلەيىن ماڭا يوق ھېچ تاب،
نەيلەيىن بارغىن بالام ئاللاغە تاپشۇردۇم سېنى.

ھەر زەمان يادىمدا سەن چاكى گىرىبان ئەيلەسەم،
كەربەلاغە يۈزتۈمەن سينەمنى بەريات ئەيلەسەم،
مەنكى خۇرشىدىمكى يوق سەدپارە ئەفغان ئەيلەسەم،
نەيلەيىن بارغىن بالام ئاللاغە تاپشۇردۇم سېنى.

ئەلقىسسە، پادشاھ خۇسرەۋ يىغلاپ ئايدىكى:

— ئەي بالام، ھەر يەردە ياتساڭ بىر پىنھان يەردە ياتقىل، تۆپەسى ئوچۇق يەر-
دە ياتماغىل، — دېدى، ھەمرا:

— خۇش بولغاي، — دەپ ئاتاسىدىن رۇخسەت ئالدى. ئانىدىن ئاناسى مەلىكە ماھى قاشىغە كىردى، مەلىكە ماھى ھەمراغە

www.uyghurkitap.com

باقىپ، جۇدالىق دەردىدىن زار-زار
چۇن ئەبرى نەۋبەھار يىغلاپ قايسى بېيتـ
نى ئوقۇيدۇ:

گۇللار ئاندا گۇل بولمادى،
گۇل غۇنچەدىن ئايرىلمادى،
ئايرىلىبان ساچىلمادى،
گۇللار يەڭلىغ جانىم بالام.

بالام قويدۇڭ مېنى داغدا،
تاشلاپ كەتتىڭ ئاخىر چاغدا،
بۇلبۇل قالدى گۇللۇق باغدا،
خۇش كەتتىڭىز جانىم بالام.

خىزىر بوۋام يولداش بولسۇن،
ئەلى پىرىم مەدەت قىلسۇن،
مەدەت قىلىپ يولغا سالسۇن،
خۇش كەتتىڭىز جانىم بالام.

سەنىسىز ئاناڭ نەچۈك ئۆتەر،
سەن يوق بىزدىن دەۋلەت كېتەر،
كۆڭدىن كۆڭگە ھالىم بەتەر،
خۇش كەتتىڭىز جانىم بالام.

دەپ ئانىسى ھەمرانىڭ باشىدىن پەرۋـ
انىدەك چۆرگۈلۈپ ھەمراغە رۇخسەت
بەردىلەر. ئاندا ھەمرانىڭ سىڭلىسى گۇلـ
جەمىلە مۇنى ئىشىتىپ ئاكىسى ھەمراغە
قاراپ جۇدالىق دەردىدىن نىمە دەيدۇ:

ئۈچ ئاكام كىردى بىر يولغە،
قەدەم قويدى دەشت-چۆلگە،
داغلار قويدى يۈرەكىمگە،
قېرىنداشىم ئاكام كەتتى،

قانلار ئاقار كۆز ياشىمدىن،
ھۇشۇم كەتتى بۇ باشىمدىن،
پەلەك تىترەر نالەشىمدىن،
قېرىنداشىم ئاكام كەتتى.

دەپ گۇلجەمىلە ئوتقا چۈشكەن قىلـ
دەك تولغىنىپ يىغلىدى. ھەمرا بۇ بېيىتنى
ئوقۇدى:

ئۇزاق يولغە كىردى دەپ مەلۇل بولماغىل،
ئېسەن بولساق ھەرقاچان يانىپ كېلۇرمىز.
ياقاڭنى چاك ئېتىپ سەن يىغلاماغىل،
ئامان بولساق ھەرقاچان يانىپ كېلۇرمىز.

يىغلاماغىل ھەرگىز قادىر ئىگەم بار،
ئىگەم بار ھەر يەردە بىزدىن نەغەم بار،
مەدەد قىلۇر ھەرقاچان ئەلى-پىرىم بار،
ئامان بولساق ھەرقاچان يانىپ كېلۇرمىز.

ھەمرا ئايتۇر، سىزگە ئايتاي دەردىمنى،
خۇدا بىلۇر ئىچىمدىكى سىررىمنى،
ئامان قىلسە ئىگەم مېنىڭ باشىمنى،
ئېسەن بولساق ھەر زەمان يانىپ كېلۇرمىز.

دەپ، ھەمرا ئاتا-ئاناسى، گۇلجەمىلە
بىلەن رىزالاشىپ يولغا رەۋان بولدى.
ئاتاسى بىر كۆنلۈك يەرگە بارىپ خوبلاـ
شىپ ياندى.
ھەمرا ئاتا-ئاناسىدىن ئايرىلىپ ئۈچ
كېچە-كۈندۈز يول يۈرۈپ ئاكىلىرىنىڭ
كەينىدىن يەتتى. ئاكىلىرى كۆرۈپ ئاچچىـ
غى كەلدى. ئاندا ھەمرا:
— ئەي ئاكىلىرىم، ھەرگىز كۆڭلۈڭـ
لەرنى مەلۇل قىلماڭلار. سودىگەرنىڭ يولى
بىر، ئەمما رىزقى بۆلەك. سىزلەر يۈرگەن
يولدا مەن يۈرمەسمەن. بۇ ئىشلارنى خۇداـ
يىتەئالا قايسىمىزغا بەرسە شۇنىڭ بىرلە
كۇشاد بولغۇسىدۇر، — دەپ كېتىپ بارۇر
ئېردى. بىر يەردە ئۈچ ئاچا يول پەيدا
بولدى. بىر قارا تاشقا خەت بىتىپدۇركى:
«ھەر كىمنىڭ بۇ يەرگە قەدەمى يەتسە،
ئوڭ قولدىكى يولغا كىرسە پات يۇرسەتتە
يانىپ كېلۇر. ئوتتۇرىدىكى يولغا كىرسە يا

كېلۇر، يا كەلمەس. چەپ قولىدىكى يولغا كىرسە ئەسلا كەلمەس».

ئاندا ئىككى ئاكاسى بارسا كېلۇر يولنى ئىختىيار قىلدىلار. ھەمرا بارسا كەلمەس يولنى ئىختىيار قىلدى. خۇدايە- تەئالاغە تەۋەككەل قىلىپ يولغە كىردى.

ئۈچ ئوغۇل بىردىن ئوقىنى تاشنىڭ تۈۋىگە قاداپ قويدى. «ھەرقايسىمىز بۇ يەرگە بالدۇر كەلسەك ئوقىنى ئالۇرمىز، شۇندىن بىلۇرمىز» دەپ خوبلاشىپ يولغا رەۋان بولدىلار.

ھەمرا ئاكىلىرىدىن ئايرىلىپ ئۈچ كېچە-كۈندۈز يول يۈرۈپ بىر بەيابانىدا كېتىپ بارۇر ئېردى. ئالدىغا بىر ئاقساقال نۇرانە كىشى ئۇچرىدى. ھەمرا ئۇنى كۆرۈپ، ئول چىن ماچىن يولىدا يولۇققان ھەزرىتى ئەزرائىل ئەلەيھىسسەلام خىيال قىلىپ دې- دىكىم: «سېرىنغ تون ئۇچاسىدا، ياشىل تۇغ قولىدا، كەپىش مەسە پۇتىدا، بىر يېشىل نۇر پېشانەسىدە تۇرادۇر.» ئول كىشى ھەمرانى كۆرۈپ پىشباز ئالدىغە كەلدى، سالام قىلدى، ھەمرانىڭ قولىدىن تۇتۇپ:

— ئەي غەرىب بىچارە، ئۆز يۇرتۇڭ- دىن ئايرىلىپ، ئۆزۈڭنى بىر بەلايى مېھنەتكە گىرىفتار قىلىپ بۇ چۆل-بەيابانغە قايدىن كېلىپ، قايدا بارۇرسەن؟ — دېدى، ھەمرا:

— ماڭا خۇدايىتەئالا ئاتا خىزمەتىدە يۈز يىگىرمە يىل ئۆمر ئەتا قىلىپدۇر، ئاتا خىزمەتىغە چىقىپدۇرمەن. نە يەرگە بارۇر- مەنكى، كېلۇر-كەلمەسلىمىنىڭ قارارى يوق- تۇر، — دەپ ئېردى، ئول كىشى:

— ئەي پەرزەند، ساڭا مەن مۇنتەزىر ئېردىم. ئەلھەمدۇلىللاھ، مۇرادىمغە يەتتىم. بىرنەچچە نەسىھەتىم بار، قەبۇل قىلغىل، — دەپ ئەساسىنى يەرگە قاداپ قويۇپ ئولتۇر- دى. ھەمرا «خوپ بولغاي» دەپ تەۋەززۇ بىلەن تۇردى. ئول قېرى كىشى ھەمراغا قاراپ بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

چىقىپسەن مىسىردىن ھەمرا،
دەۋام ئاللانى ياد ئەيلە.
كىرىپسەن دىشت ئارا چۆلگە،
دەۋام ئاللانى ياد ئەيلە.

خۇداۋەندە ئەتا قىلغاي،
مۇرادىڭنى ئىگەم بەرگەي،
رەسۇلىللاھ مەدەد قىلغاي،
دەۋام ئاللانى ياد ئەيلە.

كىرىپسەن دەشت ئارا چۆلگە،
خەتەرلىك بىر يامان يولغە،
تۇشۇپسەن باش كېتەر يولغە،
دەۋام ئاللانى ياد ئەيلە.

بىشارەتتۇر ساڭا سۆزلەر،
ئەمەلسىزلەر يېقىن كۆزلەر،
بولۇر ئاشىق ساڭا قىزلار،
دەۋام ئاللانى ياد ئەيلە.

چىقىپسەن ئاتا خىزمەتدە،
رىيازەت بىرلە مېھنەتدە،
مۇشەققەت دەشتى كۇلفەتتە،
دەۋام ئاللانى ياد ئەيلە.

كىشى راستقا ئەمەل قىلماس،
رىيازەتكە قەدەم قويماس،
قەرارىغە زەمان يەتمەس،
دەۋام ئاللانى ياد ئەيلە.

سېنىڭكى زۇلفى تارىڭغە،
يېتەرسەن ئالما باغىڭغە،
قويار مەرھەمنى داغىڭغە،
دەۋام ئاللانى ياد ئەيلە.

ئاچىلىپدۇر گۈلى رەئنا،
چېكەرسەن ئاھ ـ ۋاۋەيلا،
كېلۇرسەن پاتقىنە ھەمرا،
دەۋام ئاللانى ياد ئەيلە.

دەپ ئانچىنان ۋەسىيەتلەرنى قىلىپ ئايدىكى:

— ئەي بالام، مۇندىن ئۈچ كېچە-كۈندۈز يول يۈرۈپ بىر مۇرغىزارلىقتا يېتەرسەن. ئاندا بىر غۇلغۇلە ماجەرالەر باردۇر. ئول جاي جادۇگەرنىڭ مەكانىدۇر. ئۇنىڭ ئەمچىكىگە جەراھەت چىققاندۇر. جەزىرەدە بىر بۇلاق باردۇر. ئول بۇلاقىغە ئەمچىكىنى سالسە زەخمىنى ئالادۇر. ئەمما پەرىلەر ئول بۇلاقتا جادۇنى ئىلىم-ھېكمەت بىلەن ئاندا بەند قىلغاندۇر. جادۇگەر يىگىرمە كۈندىن بېرى ئول بۇلاقنىڭ باشىدا تۇرۇر. ئەمما بۇلاقتا ئەمچىكىنى سالالماس. مەكانىغا كېتەي دېسە، ئەمچىكىنىڭ دەردى زىيادە بولۇپ، تاقەت قىلالمايدۇر. قارىسى ئالتە ئايدا جەراھەت ساقىيادۇر. ئاڭغىچە تېزدىن بارغايسىز. ئول يەردە ئېرىقلاردا سۇلار ئېقىپ تۇرادۇر. كۆللەردە سۇلار توشقۇزۇقلۇق تۇرادۇر. نەچچە قىسىم تەئام مۇھەييا قىلغاندۇر. بىساتى پاي رەڭگارەڭ سېلىنغلىقتۇر. تۆپەسىگە چىقماڭ. ئول تەئاملاردىن ھەرگىز يېمەڭ. تۆپەسى ئوچۇق يەردە ئۇيقۇلاماڭ. بۇ جادۇگەر بەك ياماندۇر. بۇ نېمەرسىلەرنى ئول تىلسىمات بىلەن ئاندا بىنا قىلغاندۇر. ھەزەر قىلغايسىز. ئاندىن تېزدىن ئۆتۈپ كېتىڭ. ئوتتۇز كۈن يول يۈرۈپ بىر تاغقا يېتەرسىز. ئول تاغ تۆپىسىدە بىر يېشىل گۈمبەز بار. ئانىڭ يانىدا بىر بۇلاق بار. بۇلاقتا غۇسلى تەھارەت قىلىپ، ئول گۈمبەزدە بىر كېچە ياتىپ ئۆتكەيسىز، — دەپ، تەمام مەخپى سۆزلەرنى بەيان قىلىپ ھەمرانى يولغا سالدى. ئۆزى غايىب بولدى. ئول قېرى كىشى ھەزرىتى خىزىر ئەلەيھىسسەلام ئىدى، ئۆزىنى ئاشكارە قىلمادى، ھەمرا ھەزرىتى خىزىر ئەلەيھىسسەلامدىن ئايرىلىپ ئۈچ كېچە-كۈندۈز يول يۈرۈپ، ئول جادۇگەرنىڭ مەكانىغە يەتتىلەر. كۆردىكىم، بىر سەبزەزارلىق، مۇرغىزارلىقتا بىر باغ-بوستان، ئىمارەتلەر بولۇپ، ئانى ئىلمى ھېكمەت بىلەن پەيدا قىلغاندۇر. ئول باغنىڭ ئەتراپىدىكى ئۆلۈكلەرنىڭ ھەددى-ھېسابى يوق. ئېرىقلارنىڭ سۇلارى مەۋج ئۇرۇپ تۇرار. بىساتى پاي رەڭگارەڭ سېلىنغلىق، خونلاردا ئالمىلار تىزىغلىق، نېمەتلەر فەراۋان تۇزادۇر. پىيالىلەردە، قەدەھلەردە شىرنە-شەربەتلەر توشقۇزۇغلۇق، گۈنە-گۈن مېۋەلەر پىشىپ تۇرار، بۇلبۇللار ھەزار داستان يەڭلىغ سايراپ تۇرار. ھەمرا مۇنى كۆرۈپ ھۇشى كالىسىدىن كېتىپ، يەنە ھۇشىغە كەلدىلەر. ھەمرانىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ ئاندا بىر سائەت يىغلاپ ئولتۇردى. ھېچ نېمەرسىگە ئىلتىپات قىلمادى. ئاندىن ئۇ يەنە يولغا چۈشتى. ئوتتۇز كېچە-كۈندۈز يول يۈرۈپ ئوتتۇز بىر كۈن بولغاندا بىر تاغ نەمايان بولدى. ئول تاغقا چىقىپ قاراسا، بىر يېشىل گۈمبەزنىڭ يېنىدا بۇلاقتا سۇ ئېقىپ تۇرار ئىكەن. سەبزەزارلىقتىن خۇشبۇي گىياھلار ئۈنۈپدۇر، ئالەمنى مۇئەتتەر قىلىپتۇر. ئاندا بىر سائەت ئارام ئالدى. ئاڭاغىچە كۈن كەچ بولدى، ھەمرا ئول بۇلاقتا غۇسلى تەھارەت قىلىپ، ئىككى رەكئەت نەماز ھاجەت ئۆتەپ، گۈمبەزنىڭ ئىچىگە كىرىپ ئىبادەتكە مەشغۇل بولدى. ئول گۈمبەز ھەزرىتى سۇلتان ئۇۋەيس قەران پادىشاھىمىنىڭ

گۈمبەزلىرى ئەردى. تۈن ھەسسە
بولۇپ ئەردى، ھەمرانىڭ كۆزى ئۇيقۇغا
باردى. كۆردىكى، ئاسمان تەرەپتىن بىر
ئالتۇن تەخت پەيدا بولدى. ئۇستىدە ھەز-
رىتى مۇھەممەت سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەل-
لەم چاھاريار باسەفالار ۋە جەمئى ئەن-
بىيا ۋە ئەسھاب، ھەزرىتى سۇلتان ئۇۋەيس
قىران پادىشاھىم ھازىر بولۇپ گۈمبەزنىڭ
ئىچىگە تولدى. ھەزرىتى رەسۇل ئەلەيھىس-
سەلام ئايدى:

— يا شاھىمەردان، سىز كۆھىقافغە
بارىپ شەھرى شەبىستاندىن شاھرۇخ شاھ-
نىڭ قىزى ھۆرلىقانى ئالىپ كېلىڭ، —
دېدى. شول زەمان ھۆرلىقانى ھازىر قىل-
دىلار. يەنە ئايدىلاركىم:

— يا ئەلى، بېھىشتىن شەرابى ئەن-
تەھۇر ئالىپ كېلىڭ، — دېدى. بىر سائەتتە
قەدەھلەر شەرابى ئەنتەھۇر ئالىپ كەلدىلەر.
رەسۇل ئەلەيھىسسەلام ئايدى:

— ھۆرلىقا قوپقىل، بىزلەرگە شەراب
تۇتۇپ ساقى بولغىل، — دېدىلەر. ھۆرلىقا
ھەممەلەرىگە بىر كاسەدىن مەي تۇتتىلەر.
ھەمراغە كەلگەندە توختاپ تۇرۇپ ئېردى،
رەسۇل ئەلەيھىسسەلام ئايدى:

— ئەي ھۆرلىقا، ھەمراغە ھەم مەي
تۇتقىل. ھەمراغە ھەم مەي تۇتۇپ بەردىلەر.
شول سائەت ھۆرلىقانىڭ ئاغزىدىن بىر پارە
ئوت چىقىپ ھەمرانىڭ سىنەسىگە بەند بول-
دى. ھەمرانىڭ ئاغزىدىن بىر پارە ئوت
چىقىپ ھۆرلىقانىڭ سىنەسىگە بەند بولدى.
ئاندىن رەسۇل ئەلەيھىسسەلام ئايدى:

— يا ئەلى، سىز ھەمراغە ۋەكىل بو-
لۇڭ، ئەي ئۇۋەيس قىران، سىز ھۆرلىقاغە
ۋەكىل بولۇڭ، يا ئۇمەر، سىز بۇ پەرزەند-
لەرنى بىر-بىرىگە نىكاھ قىلىڭ. بىز جەم-
ئى يارانلار، سەھابىلەر بىرلە گۇۋاھ بولاي-
لى، — دېدى. ھەزرىتى شاھىمەردان ھەم-
راغا ۋەكىل بولدىلەر. سۇلتان ئۇۋەيس
قىران پادىشاھىم ھۆرلىقاغا ۋەكىل بولدى-
لەر. ھەزرىتى ئۇمەر نىكاھ قىلدىلەر. ھەز-
رىتى رەسۇل ئەلەيھىسسەلام جەمئى سەھا-
بىلەر بىرلەن يارانلىرى گۇۋاھ بولدىلار.
ئاندىن ھەمرا ئايدى:

— ئەي ھۆرلىقا، سېنىڭ مەنزىلىڭ
قايدا، نەچچە كۈنلۈك يول تۇرۇر، — دەپ
سوراپ بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

— سېنى كۆرۈپ كەتتى ئەقلى-خەيالىم،
قايدا بولۇر يارىم مەكانىڭ سېنىڭ،
پەرىزاد ئەھلى ئەزىز پادىشاھىم،
قايدا بولۇر يارىم مەكانىڭ سېنىڭ.

— مېنى سورساڭ شاھرۇخ شاھنىڭ قىزىمەن،
باغى ئىرەم بولۇر مەكانىم مېنىڭ.
ئەسلىم ئوتدۇر پەرىزادنىڭ قىزىمەن،
ئەنە شۇندا بولۇر مەكانىم مېنىڭ.

— سېنى كۆرگەن ئادەم ئەقلى لال بولۇر،
تاپالماي ھۇشىنى قىيلۇ قال بولۇر،
بۇ ئارادە نەچچە كۈنلۈك يول بولۇر،
قايدا بولۇر يارىم مەكانىڭ سېنىڭ.

— ئاشىق بولساڭ كۆيۈپ-يانىپ ئۆچەرسەن،
سەبىر ئەيلەسەڭ دەۋلەت ئىلكىن ئۇتارسەن،
يىغلىدام يۈرسەڭ بەشيۈز يىلدا يېتەرسەن،
بەشيۈز يىللىق يولدۇر مەكانىم مېنىڭ.

— باشدا تەكرىم مېنىڭ جانىم ئالمادى،
شۇم ئەجەلنىڭ پەيمانەسى تولمادى.
ئانىڭ ئۆچۈن يارنى كۆرمەي بولمادى،
بەشيۈز يىللىق بولسە مەكانىڭ سېنىڭ.

— بىزنىڭ يەردە باردۇر ئالتۇن كەمەرلەر،
بىزنى ئاشىق، سىزنى مەئشۇق دېگەيلەر،

www.uyghurkitap.com

مەن پەرىمەن مەندە مەكان نە ئىشلەر،
ھەر يەردە ھازىردۇر مەكانىم مېنىڭ.

— مەن سېنىڭ ئىشقىڭدا ئاغرىدىم دەرددە،
راست جەۋاب ئايغىل مەكانىڭ نە يەردە،
سىررىڭنى دېمەسمىز ھەرگىز نامەدە،
قايدا بولۇر يارىم مەكانىڭ سېنىڭ.

— جەمالىڭنى كۆرمىسەم قاراڭغۇ جەھاندۇر،
مەئشۇقنى كۆرمىسەم ئاھۇ ئەفغاندۇر،
سۆزلەسەمەن چۆللەر ماڭا مەكاندۇر،
بەشيۈز يىللىق يولدۇر مەكانىم مېنىڭ.

— ئاتىم ھەمراھ شاھ خۇسرەۋنىڭ ئوغلىمەن،
سېنىڭ ئۈچۈن سىنەلەرىم داغلارمەن،
تا ئۆلگۈنچە بىقەرار بوپ يىغلارمەن،
بەشيۈز يىللىق يول بولسە مەكانىڭ سېنىڭ.

— ئاتىم ھۆرلىقا شاھرۇخ شاھنىڭ قىزى،
پەرىزاد تۇرۇرمەن تونۇساڭ مېنى،
تاپالمىساڭ مەن ئىزدەپ تاپارمەن سېنى،
ساڭا قۇربان بولسۇن بۇ جانىم مېنىڭ.

دەپ ئىدى، ھەمرا بىر ئاھ تارتىپ يىغلاپ:
— ئەي ھۆرلىقا، بەشيۈز يىللىق يول بولسىمۇ سېنى ئىستەپ تاپماي چارەم يوقتۇر، — دېدى. ئاندىن ھۆرلىقانىڭ بى ئىختىيار رەھمىسى كېلىپ:
— ئەي ھەمرا، بۇ سىرنى ھېچكىمگە ئايتمىغىل. سېنىمۇ ھەم ئۆزۈم ئىستىمەسلىككە چارەم يوقتۇر. يەنە قىرىق كۈن يول يۈرسەڭ مېنىڭ مەنزىلىمغە يېتەرسەن، — دېدى. ھەمرا ئايدى:
— ئەي ھۆرلىقا، سەن ئادەمىزادمۇ يا پەرىزادمۇ؟ — دېدى. ھۆرلىقا ئايدى:
— مەن ئالدىڭىزدا قاچاي، سىز ئارقامدىن قوغلاپ يەتسەڭىز ئادەمىزاد، بولمىسا پەرىزاددۇرمەن، — دېدى. ھۆرلىقا ھەمرانىڭ ئالدىدىن قاچتى، ھەمرا قوغلاپ يېتەلمىدى. ھۆرلىقا قەھقەھ بىرلە بىر كۆلۈپ غايىب بولدى. ھەمرا بىر ئاھ تارتىپ ئېردىلەر، ھەزرىتى رەسۇلۇللاھ باشلىغ ھەممىلىرى گۇمبەز ئىچىدىن غايىب بولدىلار. ئاندىن ھەمرا ئۇيقۇدىن ئويغاندى، باقسەلەر كۆرگەن چۈشى ئىكەن. ھەمرا ئاھ تارتىپ ھۆرلىقانىڭ ئىشقىدا زار-زار يىغلاپ بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

قادىر ئاللاھ ئۆلەر بولدۇم بۇ يەردە،
مەن نەيلەيىن مەندە مەكان بولماسە.
بۇ فەلەكدىن ماڭا كەلگەن قايغۇدە،
مەن نەيلەيىن مەندە مەكان بولماسە.

تۈشۈمدە كۆرۈندى بۇ نەچۈك جايدۇر،
چېھلىتەنلەر بەرگىنى ماڭا شەرابدۇر،
بۇ ھەسرەتدە مېنىڭ ھالىم خەرابدۇر،
قورقادۇرمەن بەختىم قارا بولماسە.

ۋەھكى كۆڭلۈم قايدا سەن يۈرەك كامدە،
ئۇيقۇلۇقدا كۆرگەنى بولۇرمۇ ئۆڭدە،
بۇ چۆللەردە ئۆلۈپ بولماي شەرمەندە،
بارالماسەمەن بەلكى ئىمكان بولماسە.

ھەمرا ئاختارىپ يۈرۈر گۈل يۈزلۈك خانىن،
ئاختارىپ باقارمەن دۇنيانىڭ بارىن،
گەۋھەرىڭ ئۈچۈردى سەبرى-قەرارىن،
قايدىن تاپاي بۇ چۆلدە مەكان بولماسە.

دەپ ھەمرا ئورنىدىن قوپۇپ قارالاسا، سەھەر ۋەقتى بولۇپدۇر. ھەۋادا تورغايلارنىڭ ئاۋازىنى ئىشىتىپ ھۆرلىقانى يادلانىپ يىغلادى، ئاندىن يولغا رەۋان بولدى. ئاتاسىنىڭ خىزمەتى ئۈچۈن قۇش ئىزدەپ چىققانى يادىدىن چىقىپ كېتىپتۇ. ھەمرا نەچچە پەرسەڭ يول يۈرۈپ، بىناگاھ يولدىن ئازىپ كەتتى. بارۇر يولنى بىلەلمەي يىغلاپ تۇرۇپ ئەردى، بىر تورغاي كېلىپ باشىدا سايراپ تۇردى. ھەمرانىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ ئول تورغايغا قاراپ، خۇن جىگەرىدىن ئاھ تارتىپ نېمە دەيدۇ:

خۇدا بىزنى ياراتتى بۇ گۇلىستان ئىچىندە،
ئۆزۇم غۇربەتتە قالدىم، يۇرەكىم قان ئىچىندە.
نەچۇك قىلىپ يۇرۇرمەن بۇ بەيابان ئىچىندە،
مەن يارىمنى تاپالماي قالدىم ھەيران ئىچىندە.

مەھشەر كۇنى خۇدادۇر ئاشىقلارنىڭ گۇۋاسى،
ئاشىق بولسە ھەركىشى بولماس ئانىڭ دەۋاسى،
مەجنۇن كەبى باشىمدا بۇ قۇشلارنىڭ ئۇۋاسى،
فەرھاد كەبى قالدىمەن ئاھۇ فىغان ئىچىندە.

ھاۋادىكى بوز تورغاي سايرىماساڭ نىم بولغاي،
غەرىب بولغان جانىمنى قىيناماساڭ نىم بولغاي،
سۆزلەگەلى تىلىڭ يوق، يول كۆرسەتسەڭ نىم بولغاي،
مۇنداغ قاتىغ ئازىقتىم بۇ چۆلىستان ئىچىندە.

ساقى، ئەجەل يېتىشكەچ قىلغىل ئەۋۋارە مېنى،
ئىبراھىمدەك تاشلاغىل ئىشقىڭدا نارغە مېنى،
تەسىمدەك ئەيلەگىل بەلكى سەدپارە مېنى،
يەئقۇب ئوغلى يۇسۇفدەك قالدىم زىندان ئىچىندە.

ھەمرا ئوتغە تۇتاشتى، كۆيدۇرمەگىن يۇرەكىم،
بىۋەفا زالىملارغە يوقتۇر مېنىڭ كېرەكىم،
ھەمرا دەرلەر خۇدادىن ئاخىرىدا تىلەكىم،
مەن يارىمنى كۆرمەيىن ئۆلمەم ئارمان ئىچىندە.

دەپ ھەمرا يىغلاپ تۇردى. ھۆرلىقا تورغاي سۇرىتىدە بولۇپ كېلىپ ئىدى. ئول تورغاي يەرگە چۈشۈپ ھەمرانىڭ ئالدىدا يورغىلاپ بىر پەرسەڭ يول باشلاپ يۇردى. ئاندىن ئوك تەرەپكە ئۇچۇپ غايىب بولدىلار.

ئاڭغىچە تاڭ يورۇدى. ئاندىن ھەمرا قىرىق كۇن يول يۇردى. بىر كۇنى بەيابانda كېتىپ بارۇر ئېردى، بىر ئىگىز قۇم دۆڭگە ئۇچرادى. ئول قۇمدىن ئۆتمەكنىڭ ئىلاجى بولمىدى. ئول كۇنى ھاۋا ئىسسىغ ئېردى. ھەمرا نائىلاج قۇمغە قەدەم قويدى، بىرمۇنچە يول يۇرۇپ ئېردى، قۇمدىن سىيرىلىپ تۆۋەنگە چۈشتى. يىلغىچە يەرگە پاتتى. ئانچۇنان زور قىلدى، يەنە يىقىلدى. ئاخىر ئۆتەلمىدى. كۆڭلىدە ئايدىكىم: «مېنىڭ ئەجىلىم ئۇشبۇ يەردە ئىكەن» دەپ ھالى تەڭ بولۇپ، خۇدايىتەئالاغا سىغىنىپ بۇ مۇناجاتنى ئوقۇدى:

يەرۇ كۆكنى خەلق ئەتكەن بىرۇ بارىم،
ئەجەب سەۋدانى سالدىڭ باشىمغە مېنىڭ.
سەن كەرىمسەن مەندە يوقتۇر ئىختىيار،
بىر پەرىزاد كىردى تۇشۇمگە مېنىڭ.

ئۆزۇڭ قۇتقارمىساڭ مەن نە قىلۇرمەن،
قارىنىم ئاچىپ بۇ يەرلەردە قالۇرمەن،
ئاچ - گۇرسىنە بۇ چۆللەردە ئۆلۇرمەن،
قارغا - بۇركۇتلەر قونار باشىمغە مېنىڭ.

قادىر ئاللاھ مەقسۇدىمغە يەتكۇرسە،
ئۇشۇل يارىم كېلىپ مېنى قۇتقارسە،
فەلەك بىزنى خەتەرلەردىن ئۆتكەرسە،
گۇل يۇزلۇك يارىم كەلسە قاشىمغە مېنىڭ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

يارىمنىڭ باغىدىكى ئالما ـ نارىمىدۇر،
يارىم مېنىڭ ئۈچۈن ئاھ ئۇرارمىدۇر،
ئامان بولسا يەنە كۆرمەك بارمىدۇر،
ھۆرلىقاجان كۆڭلۈم خۇشى يارىمدۇر مېنىڭ.

ھەمراجان دەر، ئەمدى ئۆزۈڭ فەھم ئەيلە،
ياردىن جۇدا بولدۇڭ ئەمدى ۋەھم ئەيلە،
بىر ئاسىي قۇلمەن ئىگەم رەھم ئەيلە،
كۆزۈمدىن ئاققان قانلىق ياشىمغە مېنىڭ.

دەپ يىغلاپ كۆزىنى ئاچىپ كۆردىكىم، ئەندەك شامال كېلىپ سىنەسىگە تەگدى. ئاندىن بىر بۇلۇت پەيدا بولۇپ، بىر سائەت سىم ـ سىم يامغۇر ياغدى. قۇم قاتىپ يول ئاچىلدى. ھەمرانىڭ ئالدىغە غايىبتىن بىر دەستۇرخان پەيدا بولدى. ئاچىپ باقسە ئىچىدە ئىككى ئارپا نانى بار ئىكەن. خۇداغە شۈكرى سەنالار قىلىپ، نانىنى يەپ دۇئا قىلدى. دەستۇرخان غايىب بولدى. ھەمراغە خوپ قۇۋۋەت ھاسىل بولدى. ئاندىن ھەمرا بۇ مۇناجاتنى ئوقۇدى:

ئىلاھا، قادىرا، پەرۋەردىگارىم،
مېنىڭدەك ئاسىي قۇلغە بولسە سەرۋەر.
جەمىئى شاھلارنىڭ شاھىدۇرسەن،
غەرىب، مىسكىن يەتىملەرغە ئەيلە رەھبەر.

يېتەر غەم دەشت ئىلە سەھرا بۇ يولدا،
ئىلاھا، يولنى سەن قىلغىل مۇنەۋۋەر.
مەگەر كۆڭلۈم مېنىڭ ۋەيران بولۇپدۇر،
......ھەم ۋەيرانەلەر بولسۇن مۇزەممەر.

نە خۇشلۇق يوق ماڭا يوقتۇر نە راھەت،
ئۈمىدىم كۆپ ئىرۇر سۇلتانى ئەكبەر.
جەراھەتدۇر مېنىڭ ئەئزالارىمدىن،
سالىپدۇر بىر پەرى باغرىمغە خەنجەر.

ئىنايەت ئەيلەسەڭ، سەن پادىشاھسەن،
سالۇرسەن سەن سەمىمغە ئۇد ـ ئەنبەر،

ئىلاھا، پادىشاھ قادىر خۇداسەن،
ئەتا ئەيلەپ ماڭا قىل ھەۋزكەۋسەر.

ئىجابەت قىل دۇئايىمنى بىرۇ بار،
ئەگەرچە يەتمەگەي جانىمغە نەشتەر.
غەرىب ھەمرا قۇلۇڭنى ئەيلەگىل شاد،
بەھەققى ھۇرمەتى ھەم بۇبى ھاجەر.
ئىلاھا، مەن ساڭا قىلدىم تەۋەككەل،
بۇ دۇنيا ئاخىرەتلىك ھاجەتىم بەر.

ئەلقىسسە، ھەمرا زار ـ زار يىغلاپ كۆزىنى ئاچتى ۋە يەنە قوپۇپ قۇمغە قەدەم قويدى. خوپ يول يۈرۈپ قۇمنىڭ ئۆزەسىگە چىقىپ ئىدى، شامال كېلىپ ھەمرانىڭ ئالدىنى توسۇپ:

— ئەي ھەمرا، نە يەرگە بارۇرسەن؟— دېدى. ھەمرا ئايدى:

— يارىمنىڭ چەھار باغىغە بارۇرمەن.

شامال ئايدى:

— سەندىن مەن ئىلگەرى بارۇرمەن.

ھەمرا:

— سەن مەندىن ئىلگەرى بارساڭ مەندىن يارىمغە سالام دېگىل،— دەپ بادى سەبادىن پەيام ئىبەرىپ نېمە دەيدۇ:

بادى سەبا فەيامىمنى،
ھۆرلىقا يارىمغە يەتكۈر.
مېنىڭ ئەرزى سەلامىمنى،
كۆزى مەستانەگە يەتكۈر.

بولاي مەن ئول شاھغە نەۋكەر،
داخىل ئولسام قانىم تۆكەر،
سۆزى شىرىن، لەبى شەكەر،
غۇنچە خەندانىمغە يەتكۈر.

مەرد بولۇپ قويغىل ئۆزۈڭنى،
غەم سارغارتۇر گۈل يۈزۈڭنى،
تەڭرىم ئۈچۈن بۇ سۆزۈمنى،
كىشماي بارىپ يارغە يەتكۈر،

هەمراجان دەرلەر ئاتىمنى،
ئاشكار ئەيلەسەم دادىمنى.
مېنىڭ بۇ ئەزرى هالىمنى،
كۆزى مەستانىمگە يەتكۈر.

دەپ بادى سەبادىن پەيام ئىبەردى. ئەلقىسسە، هەمرا بىر كام قىرىق كۈن يول يۈرۈپ بىر تاغنىڭ داۋانىغە يەتتى. ئول تاغقە قەدەم قويدى.

بادى سەبا چەرخ ئۇرۇپ بىر سائەتتە شەهرى شەبىستانىغە بارىپ، هۆرلىقانىڭ ئالدىغە كىرىپ:

— ئەي هۆرلىقا، هەمرا يارىڭىز كېلەدۈر. مەندىن سىزگە دۇئايى سەلام ئىبەردى، — دېدى.

هۆرلىقا بۇ خەۋەرنى ئىشىتىپ، غەرب هەمراهنىڭ هەققىدە تەبەق - تەبەق ئالتۇنلارنى نىسار قىلدى. ئاندىن گۆلى رەئنا ئاتلىق بىر پەرىزاتنى بۇيرۇپ:

— سەن بىر جانۋار سۈرەتىدە بولۇپ يارىم هەمرانى مۇندا ئالىپ كەلگىل، — دېدى ۋە بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

ئاقىل بولساڭ بىلۈرسەن مېنىڭ هالىمنى،
ئالتۇن - كۈمۈش بېرەيىن كەلتۈر يارىمنى.
ئەي گۆلى رەئنا ئالۇرسەن ئالتۇن ئۈزۈكنى،
لىللاھۇ هەم بېرەيىن كەلتۈر يارىمنى.

هەر نە دېسەڭ بېرەيىن ئەي گۆلى رەئنا،
ئالتۇن تەخت بېرەيىن كەلتۈر يارىمنى.
هۆرلىقاخان نە قىلسۇن هەمرا بولماسا،
جانىدىن جانان بېرەيىن كەلتۈر يارىمنى.

دەپ هۆرلىقا گۆلى رەئنا پەرىنى ئىبەردى. ئۆزى پەرىلەر بىلە شىكارغە كەتتى. گۆلى رەئنا پەرى هۆد - هۆد سۈرەتىدە بولۇپ كېتىپ بارۇر ئېردى. دىۋە كە بۇد ئاتلىق بىر دىۋە ئول گۆلى رەئناغە ئۈچ يىلدىن بېرى ئاشىق ئىدى. ئول دىۋە يولدا ئۇچراپ ۋەقتىنى غەنىمەت بىلىپ بىر قۇش سۈرەتىدە بولۇپ كېلىپ گۆلى رەئنا پەرىنى ئالىپ قاچتى. زۇلمات تەرەپكە ئالىپ باردى. ئول دىۋە مۇسۇلمان ئېردى، پەرىنى ئۆز نىكاهىغە ئالدى.

ئەلقىسسە، هەمرا ئاخىرى هېلىقى قۇشنىڭ تۆپەسىگە چىقىپ كۆردىكى، بىر سەبزەزار مۇرغىزارلىقتا چەهار باغ كۆرۈندى. هەمرا خۇدايىتەلاغا شۈكرى - سەنالار قىلىپ ئايدىكى:

شۈكرى لىللاھ چەهار باغ كۆرۈندى،
هۆرلىقا يارىمنىڭ جايى كۆرۈندى.
يارىم ئۈچۈن مېنىڭ باغرىم يارىلدى،
شۈكرى لىللاھ چەهار باغ كۆرۈندى.

هېچكىم يار دەردىدە مەندەك بولماسۇن،
ئىشق ئوتىدا كۆيۈپ ۋەيران بولماسۇن،
دەردۇ ئالەم دەستىدىن هەيران بولماسۇن،
شۈكرى لىللاھ چەهار باغ كۆرۈندى.

قارىسام كۆرۈندى بىر باغى ئەيۋان،
ئانى كۆرۈپ ئەيلەدىم مەن ئاهۇ ئەفغان.
هۆرلىقا يارىم ئۈچۈن بولدى باغرىم قان،
شۈكرى لىللاھ چەهار باغ كۆرۈندى.

(داۋامى كېيىنكى ساندا)

www.uyghurkitap.com

ئىككى خوجازادە

(چۆچەك)

هېكايە قىلىنىشىچە، ھەمەدان شەھرىدە بىر يانتاقچى بارئىدى. ھەر كۈنى بىر يۈدە يانتاق يۈدۈپ بازارغا كېلەتتى-دە، ئۇنى سېتىپ تىرىكچىلىك قىلاتتى. بىر كۈنى يانتاقنى بېرىپ قايتىپ كېلىۋاتاتتى، ئالدىغا بىر بۇلاق ئۇچرىدى. يانتاقچى بۇلاق بويىغا كېلىپ يانتاقنى قويدى ۋە بۇلاق سۈيىدە تەرەت ئېلىپ ناماز ئوقۇدى. يانتاقچى بېشىنى سەجدىگە قويۇپ خۇداغا مۇناجات ئوقۇۋاتاتتى، شۇ چاغ ئاسماندىن بىر ئۇلۇغ جانىۋار ئۇچۇپ چۈشۈپ يانتاقچىنىڭ يانتىقىغا قوندى. بىر مەھەلدىن كېيىن ھېلىقى قۇش ئاسمانغا قاراپ ئۇچتى. بوۋاي قارىسا قۇش ئولتۇرغان يەردە بىر ئاجايىپ نۇرلۇق بىر نەرسە تۇرغۇدەك، بوۋاي تۇخۇمدەك بار بۇ نۇرلۇق تاشنى قولىغا ئېلىپ، بۇ ئاجايىپ چىرايلىق تاش ئىكەن، باققالنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بارسام ھېچ بولمىسا يەل يېمىشكە تېگىشكىلى بولغۇدەك، دەپ ئويلاپ ئۇنى يېنىغا سالدى.

بوۋاي يانتىقىنى سېتىپ بولۇپ، ئۆيىگە قاراپ كېتىپ باراتتى، ئۇنىڭغا بىر گۆھەرپۇرۇشنىڭ دۇكىنى ئۇچرىدى. كۆردىكىم، دۇكاندا خۇددى ئۆزىدىكىدەك تاشلار تۇرۇپتۇ.

بوۋاي دۇكاننىڭ ئالدىغا كېلىپ بىر دۇكاندىكى گۆھەرلەرگە، بىر قويىنىغا قاراپ خېلى ۋاقىت تۇردى. ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان گۆھەرپۇرۇش دۇكاندىن چىقىپ يانتاقچى بوۋاينىڭ ئالدىغا كەلدى. گۆھەرپۇرۇشنىڭ زىبرەك دەپ لەقىمى بار ئىدى. زىبرەك بوۋايغا:

— ئەي بوۋاي نېمىشقا بىردەم دۇكانغا، بىردەم قويىنۇڭغا قارايسەن؟ — دېدى. بوۋاي مۇنداق دېدى:

— مېنىڭمۇ بىر دانە گۆھىرىم بار!

— چىقارغىن، مەن كۆرۈپ باقاي.

— بوپتۇ، كۆرسەڭ كۆر! — شۇنداق دېگەچ يېنىدىن گۆھەرنى چىقاردى. گۆھەرپۇرۇش بوۋاينىڭ گۆھىرىنى كۆرۈپ ئۆزىنىڭ تېخى مۇنداق گۆھەرنى كۆرۈپ باقمىغانلىقىغا ھەيران بولدى-دە، دەرھال دۇكانلىرىنى يىغىشتۇرۇپ بوۋاينى ئۆيىگە باشلاپ باردى، چاي، مەزە قويدى. بوۋاينىڭ

كۆپ ئىززەت ـ ئىكرامىنى قىلدى.
بىردەمدىن كېيىن گۆھەرپۇرۇش كې-
نىزەكلەرگە ئىشارە قىلدى. كېنىزەكلەر بىر
مۇنچە سەرپايىلارنى ئېلىپ چىقىپ بوۋاينىڭ
ئالدىغا قويدى. گۆھەرپۇرۇش بوۋايغا:
ــ قېنى بۇ تاشنىڭ باھاسىنى ئېيتىپ
بېقىڭ؟ ــ دېدى. بوۋاي:
ــ خوجام مېنى خىجىل قىلماڭ ئۆزى-
ڭىز بىلەرسىز، ــ دېدى. بوۋاي شۇنداق
دېگەن بىلەن گۆھەرپۇرۇشنىڭ ئۆزىنى
ئالداپ گۆھەرنى ئەتەي «تاش» دەۋاتقان-
لىقىنى بىلەتتى.
ــ ئۇن تەڭگە بېرەي، ــ دېدى گۆھەر-
پۇرۇش.
ــ ماڭا پۇل تەڭلىمەڭ، ئۆزۈم ساق-
لاپ قوياي، ــ دېدى بوۋاي.
گۆھەرپۇرۇش بۇ گەپنى ئاڭلاپ:
ــ يىگىرمە تەڭگە بېرەي، ــ دېدى.
بوۋاي كۆنمىدى. ئۇلار باھادا تالاش-
تى. گۆھەرپۇرۇش دەسلەپ بەش يۈز تەڭ-
گە، مىڭ تەڭگىگە چىقتى. بوۋاي كۆنمىدى.
گۆھەرپۇرۇش ئاخىرى ئون مىڭ تەڭگى-
گە چىقتى. بوۋاي ماقۇل بولدى. گۆھەر
پۇرۇش كۆپ خۇشال بولدى ۋە ئون مىڭ
تەڭگىنى بەردى. بوۋاي مەن بۇنى بىر ئاد-
دىي تاشمىكىن دېسەم گۆھەر ئىكەن، خۇ-
دا ماڭا ئون مىڭ تەڭگە بەردى. دەپ
ناھايىتى سۆيۈندى. بوۋاي خۇشال ھالدا
پۇلنى ئېلىپ ئۆيىگە باردى. ۋەقەنى ئايا-
لىغا مەلۇم قىلدى. ئايالى ئىشەنمەي:
ــ ئەي بوۋاي، سەن بىر باينىڭ دۇ-
كىنىغا ئوغرىلىققا كىرگەن ئوخشايسەن، بول-
مىسا مۇشۇنچە پۇلنى قانداقمۇ تاپالايسەن،
ھۆكۈن ياكى ئەتە سېنىڭ ساقىلىڭ، مېنىڭ
چېچىمدىن سۆرەپ خالايىق سازايى قىلما-
دۇ؟ ــ دەپ كۆپ بىتاقەت بولدى بوۋاي:
ــ ئەي مەزلۇم، يامان خىياللاردا بول-
ما، مەن تونۇغۇن ئەكەلگەن تاش ــ گۆھەر
ئىكەن، ئاشۇنى ئون مىڭ تەڭگە پۇلغا
ساتتىم ئەمەسمۇ! ــ دەپ چۈشەندۈردى.
ــ ئەگەر ئۇنداق بولسا ئاشۇ قۇشنى
تىرىك كەلتۈرگەيسەن ــ دېدى موماي.
ئەلقىسسە، بوۋاي يانتاققا باردى. ياد
تاقنى ئېلىپ ھېلىقى بۇلاقنىڭ بويىغا كەل-
دى. بۇلاق بويىدا ئولتۇرۇپ تەرەت ئال-
دى ـ دە، نامازغا باش قويۇپ ئاللاغا مۇنا-
جات ئوقۇشقا باشلىدى. شۇ چاغدا ھېلىقى
قۇش ئاسماندىن پەرۋاز قىلىپ چۈشۈپ
بوۋاينىڭ يانتىقىغا قونۇپ ئولتۇردى. بوۋاي
دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، جەندىسىنى قۇش-
نىڭ ئۈستىگە تاشلاپ، ئۇنى تۇتۇۋالدى.
بوۋاي قۇشنىڭ قول ـ قاناتلىرىنى باغلاپ مو-
ماينىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى.
بۇ قۇش شۇ سائەتتە يەنە بىر گۆھەر
تۇغدى. بۇ قۇش ھەزرىتى سۇلايمان ئەلەي-
ھىسسالامنىڭ تۇخۇلىرىدىن ئىدى. ئۇل قۇش-
نىڭ ئېتى مۇرغى سۇلايمان ئىدى. ھەر كۈ-
نى بىر گۆھەر تۇغاتتى. بوۋاي ھەر كۈنى
بىر دانە گۆھەرنى ئون مىڭ تەڭگە پۇلغا
ساتاتتى.
ئەلقىسسە، كۈنلەردە بىر كۈن بوۋاي
مومايغا مۇنداق دېدى:
ــ ئەي موماي، بۇرۇن نامرات، بىچا-
رە ئىدۇق، ئەمدى باي ـ غېنى بولدۇق.
يەر ـ سوغا ئىگە بولدۇق. ئۆيلەرنى بېزىدۇق
ھېچقانداق كەم نەرسىمىز قالمىدى. بالى-
لارنى مەكتەپكە بەردۇق. باللىرىمىزنى مەك-
تەپلەرگە ئادەمگە يۈدگۈزۈپ ئاپىرىپ، يۈد-
گۈزۈپ ئەكەلدۇق، قىسقىسى ئەمدى ھېچ
بىر ھاجىتىمىز قالمىدى. ئەمدى ماڭا ھەج

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى

قىلماق پەرھىزدۇر. ھەجگە بېرىپ كەلمىسەم بولمايدۇ. بۇ مۇرغى سۇلايماننى ھەرگىز خارلىمىغايسەن، پەرزەنتلىرىمىزنى بىر خۇدادىن باشقا ساڭا تاپشۇردۇم...

ئەلقىسسە، بوۋاي شۇنداق دەپ ھەجگە قاراپ يولغا راۋان بولدى. ئۇ خۇشاللىقنى ئىچىگە پاتۇرالماي كېچە-كۈندۈز توختىماي ماڭدى.

بوۋاي ھەج قىلغىلى كەتكەندىن كېيىن مومايىنىڭ نىيىتى بۇزۇلدى. ئۇ پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ، ئۆزىگە زەر ياقا، زەر يەڭ لىباسلارنى تەييارلاپ، چاچلىرىغا ئۈنچە-مەرۋايىت تاقاپ، يۈزلىرىنى زىننەتلەپ، قىلمىغان پەردازلىرى قالمىدى. بازار رەستىلىرىگە كىرىپ ئايلىنىپ يۈردى. ئۆزى ياش جىۋۋاندەك ياسىۋالغان بۇ موماي پىرىغاننى تۇيمىدى. ئەمما ئۇ قانچە ياسانغان بولسىمۇ مومايلىقى چىقىپلا قالغاندى.

بىر كۈنى موماي بازارغا پەرداز قىلىپ كىرىپ كەلدى. ئۇ كۆردىكى ھېلىقى گۆھەرپۇرۇش دۇكاندا ئولتۇرۇپتۇ. موماي ئۇنىڭ ئالدىغا يۈز مىڭ ناز-كەرەشمە بىلەن بېرىپ سالام قىلدى. موماي ياغلىقتا ئورالغان گۆھەرنى چىقاردى ۋە ئۇنى ئون مىڭ تەڭگىگە ساتتى. موماي قايتار چېغىدا گۆھەرپۇرۇشقا ناز قىلىپ:

— ئەي ئەزىز خوجا، بىزنىڭ توخۇ كۈندە بىر گۆھەر تۇغىدۇ. ۋاقتىلىرى بولسا بېرىپ كۆرۈپ كەلگەيلا، — دېدى.

گۆھەرپۇرۇش جوھۇت ئىدى. ئەمما ئۇ «كىتابتىن ھەزرىتى سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ توخۇلىرى گۆھەر تۇغىدۇ» دەپ يېزىلغانلىقىنى كۆرگەن. شۇڭىمۇ گۆھەرپۇرۇش مومايدىن بۇ گەپنى ئاڭلاپ قەۋەت شادىمان بولدى.

ئەلقىسسە، گۆھەرپۇرۇش مومايغا ئەگىشىپ ئۇنىڭ ئۆيىگە باردى. مۇرغى سۇلايمان كاتەكتە يېتىۋاتاتتى. جوھۇت ئۇنى كۆرۈپ «مۇرغى سولايماننىڭ يەتتە خاسىيىتى بار، ئۇ گۆھەر تۇغىدۇ. ئادەم ئۇنىڭ بېشىنى يېسە پادىشاھ بولىدۇ. قانىتىنى يېسە ۋەزىر بولىدۇ. يۈرىكىنى يېسە ۋەلى بولىدۇ. جىگىرىنى يېسە ئوخلاپ ئويغانسا بېشىدا بىر خىش ئالتۇن، ئايىغىدا بىر ھەميان زەر پەيدا بولىدۇ. ئۆزگە ئەزاسىنى يېسە ئۈچ قېتىم ئامەت تاپىدۇ» دېگەن سۆزلەرنى ئېسىگە ئالدى. گۆھەرپۇرۇش مومايغا مۇنداق دېدى:

— ئەي مەزلۇم، ئەگەر سەن ماڭا ئاشىق بولساڭ، مەن ساڭا نېمە دېسەم دەرھال ماقۇل بولسەن، ئۇنداق قىلمىساڭ مەقسىتىڭ ھاسىل بولمايدۇ.

— ئەي خوجام، — دېدى موماي، — كۆڭلۈمنى ئەسىر قىلدىڭ، ھەر نېمە دېسەڭ شۇل زامان ماقۇل بولغايمەن!

— ئۇنداق بولسا، — دېدى گۆھەرپۇرۇش، — مەن جوھۇت، مېنىڭ دىنىمغا كىرگىن، بۇ بىر تەلىپىم، يەنە بىر تەلىپىم، بۇ توخۇنى ماڭا پىشۇرۇپ بەرگىن، ئەگەر بۇ تەلەپلەرگە قوشۇلمىساڭ مەندىن مۇرادىڭ ھاسىل بولمىغاي!

بۇ ئەقىلدىن ئازغان موماي جوھۇتنىڭ دىنىغا كىردى. ئاندىن مورغى سولايماننى ئۆلتۈرۈپ قازانغا سالدى. ئىككى كىنىزەك بار ئىدى. ئۇنىڭغا: «بۇ قازانغا ئوت قالىغىن، تۇۋاقنى ئاچمىغىن» دەپ تاپىلىدى.

گۆھەرپۇرۇش بىلەن موماي ئىشرەتكە مەشغۇل بولدى.

كېنزەك قازانغا ئوت قالاپ توخۇنى پىشۇرۇپ ئولتۇراتتى. مەكتەپدىن ئىككى ئوغۇل كەلدى.

— ئەي كېنزەك، نېمە پىشۇرۇۋاتىسەن؟ — سورىدى ئۇلار.

— ئاغچام توخۇنى ئۆلتۈردى، شۇنى پىشۇرۇۋاتىمەن، — جاۋاب بەردى كېنزەك.

— بىزنىڭ قورسقىمىز ئاچتى، بىزگە تائام بەرگىن، — دېدى ئوغۇللار.

كېنزەك قازاننىڭ تۈۋىقىنى ئاچقان ئىدى. مەززىلىك شورپىنىڭ ھىدى دىماغقا ئۇرۇلدى. چوڭ ئوغۇل توخۇنىڭ بېشىنى يېدى. كىچىك ئوغۇل قانىتىنى يېدى. ئىككىسى توخۇنىڭ بارلىق خاسيەتلىك ئەزالىرىنى قويماي يەپ قورسقىنى توقلاپ مەكتەپكە كەتتى.

گۆھەرپۇرۇش بىلەن ئايال ئىشرەتنىڭ كەيىدە بىردەم ئۇخلاپ ئويغاندى. ئۇلار كېنزەكنى چاقىرىپ:

— توخۇنى ئېلىپ كەل! — دېدى.

كېنزەك قازاننى ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئەكىلىپ قويدى. گۆھەر پۇرۇش جوھۇت توخۇنىڭ خاسيەتلىك ئەزالىرىنى باشقىلار يەپ بولغانلىقىنى كۆرۈپ پەريات كۆتۈردى:

— ئەي خوتۇن، — دېدى گۆھەرپۇرۇش غەزەپ بىلەن، — سەن مېنى ئالداپ توخۇنى كىمگە بەردىڭ؟

موماي ھودۇقۇپ:

— ئۇنداق ئەمەس، ئۇنداق ئەمەس، — دەپ كېنزەكنى ئۇرۇشقا باشلىدى. ناھەق تاياق يېگەن كېنزەك:

— ئەي ئاغىچام، مېنى نېمىشقا ئۇرىسىز؟ توخۇنى ئىككى غوجام يەپ مەكتەپكە كەتتى، — دېدى.

ئەھۋالىنى ئۇققان گۆھەرپۇرۇش جوھۇت يامانلاپ ئۆيىگە كەلدى. ئۇ تۆت كې-تابىنى ئوقۇپ چىقتى. ئۇنىڭدا: «مۇرغى سۇلايماننىڭ گۆشىنى يېگەن ئادەمنىڭ يۈرىكىنى يېسە، يۇقىرىقى خاسيەتلەرنى كۆرەر» دېگەن سۆزلەر بار ئىدى. جوھۇت يەتتە كۈنگىچە مومايىنىڭ قېشىغا بارمىدى. يەتتە كۈندىن كېيىن موماي چاقىرغىلى ئادەم ئەۋەتتى. گۆھەرپۇرۇش مومايىنىڭ ئۆيىگە باردى ۋە:

— ئەي مەزلۇم، ئەگەر مەن ساڭا كېرەك بولسام، ئىككى پەرزەنتىڭنىڭ قارنىنى يېرىپ، يۈرەك باغرىنى ماڭا كاۋاپ قىلىپ بەرگىن، بولمىسا مەندىن ئۈمىد كۈتمىگىن، — دېدى.

ئەلقىسسە، مومايىنىڭ بىر قۇلى بار ئىدى. موماي ئۇنى چاقىرىپ:

— ئەي غۇلام، مەن سېنى ئازاد قىلاي، — خوجىلارنى ئۆلتۈرۈپ يۈرەك - باغرىنى كاۋاپ قىلىپ بەرگىن، — دېدى. غۇلام ئازاد بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ خۇش بولۇپ:

— ماقۇل! — دېدى.

غۇلام خۇشال مەكتەپكە بېرىپ خوجىلارنى ئاناڭلار چاقىرىدۇ، دەپ ئېلىپ كەلدى: غۇلام ئۇلارنى بىر كونا تاملىققا ئېلىپ باردى. خوجىلار ھەيران بولۇپ:

— ئەي ئاكا، بىزنى بۇ يەرگە نېمىشقا ئەكەلدىڭىز؟ — دەپ سوراشتى. غۇلام مۇنداق دېدى:

— ئەي مەسۇم، پاك ئۇكىلار، ئاناڭلار سىلەرنى ئۆلتۈرۈپ يۈرەك - باغرىنى كاۋاپ قىلىپ بەرگىن، دەپ تاپىلىدى، — دېدى.

— ئەي ئاكا، بىزنى بېشىڭىزدا كۆتۈرۈپ چوڭ قىلغان ئىدىڭىز بىزگە رەھىم قىلىسىڭىز، خۇدايىم سىزگە رەھىم قىلار!

— ئەي مەسۇملار، — دېدى غۇلام، — مەن سىلەرنى ئۆلتۈرمىسەم ئاناڭلار مېنى

www.uyghurkitap.com

ئازاد قىلمايدۇ.

— ئەي ئاكا، — دېدى چوڭ خوجا، — ئۇنداق بولسا ئاۋۋال مېنى ئۆلتۈرگىن، ئۇكامنىڭ ئۆلۈكىنى كۆرۈشنى خالىمايمەن!

— ياق! — دېدى كىچىك خوجا، — ئاۋۋال مېنى ئۆلتۈرگىن مەن ئاكامنىڭ ئۆلۈكىنى كۆرۈشنى خالىمايمەن، چىدىيالمايمەن!

— ئاۋۋال مېنى ئۆلتۈرگىن!

— ئاۋۋال مېنى...

ئۇلار شۇنداق تالىشىپ تۇراتتى، بىر نۇرانە چىراي ئادەم پەيدا بولدى ۋە مۇنداق دېدى:

— ئەي غۇلام قولۇڭنى يىغقىن! ئۇلارغا تىغ ئۇرما! بۇلارنى ئۆلتۈرسەڭ ئىككى دۇنيادا گۇناھكار بولىسەن، پالانى يەردە بىر ئىت كۈچۈكلەپتۇ، ئاشۇ كۈچۈكلەرنى ئۆلتۈرۈپ باغرىنى كاۋاپ قىلىپ بەرگىن!

بۇ كىشى ئەسلى خىزىر ئەلەيھىسسالام ئىدى. خوجىلار ئۆلۈمدىن خالاس بولدى. خىزىر ئىككى ئوغۇلنى بىر يولغا ئەكىلىپ «سىلەرنى خۇدايىمغا تاپشۇردۇم» دەپ غايىب بولدى.

ئەلقىسسە، خوجىلار ئانىسىدىن بىۋاپالىق كۆرۈپ، تەركى دۇنيا بولدى. ئۇلار يىغلاپ-يىغلاپ چۆل-باياۋانلارغا يۈزلەندى. ئۇلار مېڭىپ-مېڭىپ ئىككى ئاچال يولغا كەلدى. بىرسى: «ئوڭدىكى يولغا ماڭايلى»، دېسە، يەنە بىرسى: «سولدىكى يولغا ماڭايلى» دەپ تالىشىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئىككىسى ئىككى يولغا كىردى.

كىچىك خوجا كېچە-كۈندۈز توختىماي يول يۈرۈپ كېتىۋاتاتتى. ناگاھ ئالدىغا بىر ئاجايىپ قورقۇنچلۇق ھايۋان ئۇچرىدى. ئول ھايۋان بىرتوپ كېيىكلەرنى قوغلاپ كېتىۋاتاتتى. خوجازادە دەرھال ئۆزىنى كېيىكلەرنىڭ دالدىسىغا ئالدى.

ھېلىقى ھايۋان كېيىكلەرنى ئالدىغا سېلىپ ماڭدى. خوجازادە ئامالسىز كېيىكلەر بىلەن بىللە ماڭدى. ھايۋان كېيىكلەرنى قوغلاپ بىر غارغا ئېلىپ كەلدى. غارنىڭ ئاغزىنى تاقاپ قويغان تاش قاپقاقنى ئېچىپ كېيىكلەرنى سولاپ قويدى. خوجازادە كېيىكلەرنىڭ ئارىسىدا ئولتۇردى.

ھېلىقى ھايۋان ئۇلۇغ ئوت قالاپ بىر قانچە كېيىكنى زىخقا تارتىپ پىشۇرۇپ چاينىماي يۇتتى. ئاندىن غار يېرىلىپ يەتكۈدەك خورەك تارتىپ ئۇيقۇغا پاتتى.

كىچىك خوجازادە ئۇنىڭ خورەك ئاۋازىنى ئاڭلاپ دەرھال كېيىكلەر ئارىسىدىن چىقىپ ئۇنىڭ قېشىغا كەلدى.

خوجا زىخلارنى ئوتقا سېلىپ چوغدەك قىلىپ ھايۋاننىڭ كۆزىگە شۇنداق زەربە بىلەن سانجىغان ئىدى، زىخ ئۇنىڭ گەجگىسىدىن ئۆتۈپ كەتتى، ھايۋان ئۆلدى. ئەشۇ ھايۋاندىن قورقۇپ ھېچكىم بۇ يول بىلەن ئۆتەلمەس ئىدى. خوجازادە ھايۋاننىڭ تېرىسىدىن بىرتاسما تىلىپ بېلىگەباغلىۋالدى.

خوجازادە يولغا راۋان بولدى. ئۇ كېچە-كۈندۈز يول يۈرۈپ بىر يەرگە يەتتى. ئۇ يەردە ئۈچ ئوغلان بىر-بىرىگە تەگىشىپ ئولتۇراتتى. ئۇلار خوجازادىنى مۇنداق دېيىشتى: «ئەمدى بىر-بىرىمىز بىلەن تەنە-تاپا قىلىشمايلى. بۇ غالىبتىن كەلگەن يىگىت بىزگە قازى بولسۇن، ئۇ نېمە دېسە ماقۇل دەيلى، قالغان ئىشلارنى ئاللاغا قويايلى...»

شۇ ئەسنادا خوجازادە ئۇلارنىڭ قېشىغا كەلدى.

خوجازادە ئۇلارغا:

— نېمىنى تالىشىۋاتىسىلەر؟ — دېدى.

ئۇلار مۇنداق دېدى:

— ئەي يىگىت، سەن بىزگە قازى بولغىن، ئاتىمىز ئالەمدىن ئۆتكىلى بۈگۈن ئۈچ كۈن بولدى. ئاتىمىزدىن بىز ئۈچ ئوغۇلغا ئۈچ مىراس قالغاندى. ئۇنىڭ بىرسى تاج، ئۇنىڭ چۆرىسىگە ئىسمى ئەزەم پۈتۈلگەن. ھەركىم ئۇنى ئىسمى ئەزەمنى ئوقۇپ كىيسە ئۇ ھەممە نەرسىنى كۆرەلەيدۇ. ئەمما ئۇنى ھېچكىم كۆرەلمەيدۇ.

قالغان نەرسىنىڭ يەنە بىرسى ھاسا. ئۇنىڭغىمۇ ئىسمى ئەزەم پۈتۈلگەن، ئۇنى مىنسە ئات بولىدۇ. دەرياغا سالسا كۆۋرۈك بولىدۇ. ئۈچىنچى نەرسە زىلچا. ئۇنىڭغا مىنىپ قايەرگە ئاپارغىن دېسە شۇ يەرگە ئۇچۇپ ئاپىرىدۇ. ئۇ بىر سائەتتە مەشرىقتىن مەغرىبكە ئاپىرالايدۇ.

خوجازادە بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ مۇنداق دېدى:

— بۇ نەرسىلەرنى تەقسىم قىلماق بەك تەس ئىكەن، كېيىپ ئۇلەشتۈرمەكنىڭ ئىلاجى يوق ئىكەن، ماڭا بىر تال ئوقيا كەلتۈرۈڭلار، مەن ئۈچ تەرەپكە ئاتاي، قايسىڭلار ئوقنى بۇرۇن ئەكەلسەڭلەر تاج شۇنىڭ بولسۇن!

ئۇلار ماقۇل بولۇپ ئوقيا ئىزدەپ كەتتى. خوجازادە تاھارەت ئېلىپ ناماز ئوقۇۋالدى. بىر پەستىن كېيىن ئۈچ ئوغۇل ئوقيا كەلتۈردى. خوجازادە ئوقيانى ئېلىپ ئۈچ تەرەپكە ئوق ئاتتى. ئۈچ ئوغلان ئوقنى ئىزدەپ ئۈچ تەرەپكە ماڭدى.

خوجازادە ئۇلار كەتكەندىن كېيىن ئىسمى ئەزەمنى ئوقۇپ زىلچا ئۈستىگە ئولتۇردى ۋە: «ئەي زىلچا مېنى ھاۋاغا ئۇچۇرغىن، بىر سەبزىزار - بوستانلىققا ئاپارغىن!» دېدى. شۇنىڭ بىلەن زىلچا خوجازادىنى تاج ۋە ھاسا بىلەن بىللە ھاۋاغا كۆتۈرۈپ ئۇچتى.

بىر پەستىن كېيىن ئوغنى ئىزدەپ كەتكەن ئۈچ ئوغۇل بىر - بىرىدىن ئالدىرىشىپ يېتىپ كەلدى. ئەھۋالنى ئۇقۇپ كۆپ پۇشايمان قىلدى.

ئەلقىسسە، ئەمدى گەپنى چوڭ خوجازادىدىن ئاڭلايلى: چوڭ خوجازادە ئوڭ تەرەپتىكى يولغا كىرىپ ئۇزۇن ماڭغاندىن كېيىن بىر ناتونۇش شەھەرگە يېقىن كەلدى. يىراقتىن بىر شەھەر ئۇنىڭ كۆزلىرىگە نامايان بولدى. خوجازادە يول ئازابىدىن دەرماندىن قالاي دېگەندى. ئۇ شۇ يەردە بىردەم ئارام ئالماق بولۇپ يېتىپ كۆزى ئۇيقۇغا كەتتى.

قازارا ئول شەھەرنىڭ پادىشاھى ۋاپات بولغان بولۇپ، ئۇنىڭ ئوغۇل پەرزەنتى يوق، ئىدى. پەقەت بىر قىزى بار ئىدى. پادىشاھ ئۆلۈم ئالدىدا: «مېنىڭ ئوغلۇم يوق، بىرلا قىزىم بار، مېنىڭ چىرىغىمنى ئۆچۈرمەڭلار، مەن ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن دۆلەت قۇشۇم كىمنىڭ بېشىغا قونسا تاجىمنى شۇ ئادەمگە كىيگۈزۈڭلار، قىزىمنى ھەم ئۇنىڭغا بېرىڭلار!» دەپ ۋەسىيەت قىلغانىدى.

دۆلەت كاتتىلىرى پادىشاھنىڭ ۋەسىيىتى بويىچە قۇشنى ئۇچۇرغىلى ئۈچ كۈن بولغان بولسىمۇ قۇش ھېچ بىر ئادەمنىڭ بېشىغا قونمىغانىدى.

قۇش ئۇچۇپ يۈرۈپ كۆردىكى، بىر يىگىت شەھەرنىڭ تېشىدا يېتىپتۇ، قۇشنىڭ كۆزىگە ئوت كۆرۈنۈپ كەتتى. قۇش ھاۋادىن پەرۋاز قىلىپ چۈشۈپ خوجازادىنىڭ بېشىغا قوندى. بۇنى كۆرگەن دۆلەت كاتتىلىرى تاجنى خوجازادىنىڭ بېشىغا كىيگۈزدى. شۇنداق قىلىپ چوڭ خوجازادە تەختتە بەرقارار بولدى. ئۇلۇغ - ئۇششاقلارنىڭ ھەممىسى كېلىپ مۇبارەكلەشتى. پادىشاھنىڭ قىزىنى خوجازادىگە تويلاپ بەردى. خوجازادە شەھەرگە پادىشاھ بولدى.

ئەلقىسسە، كىچىك خوجازادىنى ھېلىقى خاسىيەتلىك زىلچا ئۇچۇرۇپ بىر چاھار باغقا ئېلىپ كەلدى.

چاھار باغنىڭ ئىچىدە بىر مۇنار قۇپۇرۇلغان بولۇپ، ئۇنىڭ چۆرىسىگە قاراۋۇل قويۇلغانىكەن. مۇنارنىڭ تۆپىسىدە بىر نۇرانە چىراي شەيخ ئولتۇرۇپتۇ. خوجازادىنى كۆرگەن شەيخ مۇناردىن تۆۋەنگە چۈشتى. ئۇ سالام قىلىپ دېدى:

— بۇ تەرەپتىكى يولدىن قانداق كەلدىڭ؟ ئادەملەر بۇ يولدىن ئۆتەلمەس ئىدى. بۇ يەردە بىر ئاجايىپ غەلىتە ھايۋان بولۇپ، پادىشاھ لەشكەرلىرىمۇ ئامال قىلالمىغانىدى، — دېدى.

خوجازادە مۇنداق دېدى:

— ئەي ئاتا، خۇدانىڭ رەھمىتى بىلەن ئۇ ھايۋاننى ئۆلتۈردۈم، ئۇچمىسىدىن بىر تىلىم تاسما تىلدۇۋالدىم.

— ئەي يىگىت، — دېدى شەيخ ھەيران بولۇپ، نىشانەڭنى بىزگە كۆرسەتكىن!

شەيخ تاسمىنى كۆرۈپ خوجازادىنى قولىدىن يېتىلەپ چاھار باغنىڭ ئىچىگە باشلاپ كىردى. شەيخ خوجازادىگە مۇنداق دېدى:

— ئەي پەرزەنتىم، ماڭا سەندەك بىر ياخشى ئادەم ئۇچرىدى. بۇ ئىش كېچىدىكى چۈشۈمدە مەلۇم بولغانىدى، مېنى يۇيۇپ، نامىزىمنى ئۆتەپ، لەھەتكە كۆمگىن، مېنى كۆمگەن كىشىگە ئۈچ نەرسە نېسىپ بولغۇسىدۇر. ئۇنىڭ بىرسى تاج، بىرسى ھاسا، يەنە بىرسى زىلچا، سەن ئۇ نەرسىلەرگە چوقۇم ئېرىشىسەن!

— ئۇ نەرسىلەرگە ئاللىقاچان ئېرىشىپ بولدۇم، — دېدى خوجازادە.

ئەلقىسسە، خوجازادە شۇ گەپنى دەپ بولۇشىغا شەيخ جان تەسلىم قىلدى. خوجازادە ئۇنىڭ نامىزىنى ئوقۇپ يەرلىكتە قويدى. ئاندىن زىلچىغا ئولتۇرۇپ: «مېنى شۇنداق ئوبدان بىر شەھەرگە يەتكۈزگىنكى،

دۇنيادا ئۇنىڭدىن ئوبدان شەھەر بولمىسۇن.» دېدى. زىلچا دېگەندەك ئۇچۇپ بىر شەھەرگە چۈشتى. خوجازادە زىلچىنى ئۇشنىسگە ئارتىپ، ھاسىنى تايىنىپ، تاجنى بېشىغا كىيىپ شەھەرگە كىردى.

خوجازادىنىڭ قورسىقى ئاچقانىدى. ئۇ ناۋايخانىدىن نان ئالدى، قاسساپ دۇكىنىدىن بىر سان گۆش ئالدى، سودىگەر دۇكىنىدىن پۇل ئالدى، ئەمما ئۇنى ھېچكىم كۆرمىدى. پادىشاھ، ۋەزىر ۋە ئەمىرلىرىگە قىزىنى ئىزدەشكە پەرمان چۈشۈردى.

ئەلقىسسە، پادىشاھنىڭ توققۇز مىڭ لەشكىرى ئەتراپنى ئىزدىگەن بولسىمۇ، ھېچ خەۋەر بولمىدى.

زىلچا خوجازادە بىلەن مەلىكىنى بىر كۆكلەمزارغا ئېلىپ باردى. خوجازادە ئۆزىنى مەلىكىگە بېغىشلىدى. مەلىكىمۇ ھەم بۇ ساھىبجامال يىگىتنى كۆرۈپ ئاتا-ئانىسىنى ئۇنۇتتى-دە، ئاخىرى ئۆزىنى خوجازادىگە تەقدىم قىلدى. ئۇلار بىرقانچە زامان كۆڭلىنى خۇش قىلىشىپ شۇ يەردە تۇردى. خوجازادە بۇغا-مارال ئوۋلاپ كېلەتتى. خوجازادە بىر كەتسە بىرنەچچە كۈندە بىر كېلەتتى. مەلىكە يالغۇزلۇقتا زېرىكتى.

كۈنلەردە بىر كۈن مەلىكە خوجازادىگە:

— ئەي خوجازادە، ماڭا بۇ زىلچىنىڭ خاسىيىتىنى بايان قىلىڭ، مەن سىزنىڭ ھەمراھىڭىز، مەندىن يوشۇرماڭ، ماڭا بىلدۈرۈڭ، مەن سىزنىڭ سىز ھەم مېنىڭ-خۇ، — دېدى. خوجازادە سادىقلىق قىلىپ سىرنى ئازراق ئاشكارا قىلدى. مەلىكە يالۋۇرۇپ:

— ئەي پادىشاھىم، ئەي قارا كۆزۈم، يەنە مۇندىن روشەنرەك بايان قىلىڭ، كۆڭلۈم ئارام تاپسۇن! — دېدى.

خوجازادە زىلچىنىڭ خاسىيىتىنى تەپسىلىي سۆزلەپ بەردى. مەلىكىنىڭ كۆڭلى ئارام تاپتى.

ئەلقىسسە، خوجازادە مەلىكىدىن رۇخسەت ئېلىپ شىكارغا كەتتى. مەلىكە تاھارەت ئېلىپ ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇدى ۋە زىلچا ئۈستىگە چىقىپ: «مېنى ئاتا-ئانامنىڭ قېشىغا يەتكۈز» دەپ ئىلتىماس قىلغانىدى. زىلچا ئاستا ئۇچۇپ پەلەككە پەرۋاز قىلدى. بىر پەستىن كېيىن چاھار باغقا چۈشتى. باغۋەن كۆرۈپ دەرھال پادىشاھقا خەۋەر بەردى. پادىشاھ چەكسىز خۇشال-خۇرام بولدى. خالايىقلار پادىشاھنىڭ پەرمانى بويىچە كوچىلارغا چىقىپ يول بويىدا مەلىكىنى قارشى ئالدى. مەلىكە دەبدەبە داغدۇغا ئىچىدە شەھەرگە كىرىپ كەلدى. مەلىكە شاھ ئاتىسىغا بولغان ۋەقەنى بايان قىلدى. پادىشاھنىڭ ئەقلى لال بولدى.

خوجازادە شىكاردىن يېنىپ كېلىپ قارىسا مەلىكە يوق. زىلچىنىڭ مىنىپ كەتكەنلىكى مەلۇم بولدى. خوجازادە مەلىكىگە سىرنى ئېيتىپ قويغانلىقىغا ھەددىدىن زىيادە پۇشايمان قىلدى. شۇنداق قىلىپ خوجازادە مورغىزاردا يالغۇز قالدى.

خوجازادە مورغىزاردىن چىقىپ خېلى يول يۈرۈپ بىر دەريا بويىغا باردى. دەرياغا ھاسىنى كۆۋرۈك قىلىپ ئۆتۈپ بىرقانچە كۈندىن كېيىن مەلىكىنىڭ چاھار بېغىغا باردى. مەلىكە باغدا سەيلە قىلىپ يۈرەتتى، زىلچىنى چاھار باغدىكى كۆل بويىغا سېلىپ قويغانىدى. خوجازادە كۆزلەردىن پىنھان بولدى. خوجازادە زىلچىنىڭ ئۈستىگە چىقىپ: «ئەي زىلچا، مەلىكە ماڭا بىۋاپالىق قىلدى. مېنىڭ ئەمدى تاقىتىم قالمىدى، مېنى بۇ يەردىن ئېلىپ باشقا بىر شەھەرگە ئېلىپ بارغىن!» دېگەنىدى، زىلچا كۆككە پەرۋاز قىلدى. زىلچا ئۇچۇپ-ئۇچۇپ ئاخىرى چوڭ خوجازادە پادىشاھ بولغان شەھەرگە باردى. خوجازادە بېشىغا تاجنى كىيدى. ئۇ، شەھەر ئايلىنىپ بازار رەستىلىرىنى تاماشا قىلدى. شۇنداق

uyghurkitap.com

كېتىۋاتاتتى، ئاكىسى ئۇچراپ قالدى. ئاكىسى سەلتەنەتلىك پادىشاھ بولغانىدى. كىچىك خوجازادە ئاكىسىنى تونۇپ ئۇنىڭغا سالام بەردى. ئەمما ئاكىسى ئۇنى تونۇمىدى.

— ئەي ئوغۇل، — دېدى ئاكىسى، — قايسى ۋىلايەتتىن كەلدىڭىز؟ كىمنىڭ پەرزەنتىسىز؟

— بىز پالانى شەھەردىكى پالانىنىڭ ئوغلى ئىدۇق. مېنىڭ بىر ئاكام بار ئىدى. دادام ھەج قىلغىلى كەتكەنىدى. بىز بىۋاپا ئانامنىڭ شۇملۇقىدىن ئۆيدىن ئايرىلىپ چىققانىدۇق. ئاكام بىلەن بىردىن ئىككى يولغا كىرگەنىدۇق. شۇنىڭدىن بېرى ئاكام بىلەن ئۇچرىشالمىدىم. مەن ئاكامنى ئىزدەپ ئاخشام بۇ شەھەرگە كەلدىم. ھېچكىمنى تونۇمايمەن، مۇساپىرمەن، — دېدى. كىچىك خوجازادىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، ئاكىسى دەرھال ئاتتىن چۈشتى. ئۇلار قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى. ئاكىسى ئۇنى ناھايىتى ئىززەت-ئىكرام بىلەن ئوردىسىغا ئېلىپ كېلىپ، تەختىنىڭ مۇبارەك جايىدىن ئورۇن بەردى. ئاكا - ئۇكا ئىككىيلەن بېشىدىن ئۆتكەن سەرگۈزەشتىلىرىنى بىر - بىرىگە بايان قىلدى. ئۇلار گاھ كۈلۈشتى، گاھ يىغلاشتى. شۇنداق قىلىپ ئاكا - ئۇكا جەم بولۇپ باياشاد تۇرمۇش كەچۈرۈشكە باشلىدى.

ئەلقىسسە، بىرقانچە كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى. ئۇلار ئاتا - ئانىسىنى سېغىنىدى. ئۇلارنىڭ خەۋىرىنى ئېلىشنى نىيەت قىلىشتى. كىچىك خوجازادە مۇنداق دېدى:

— ھەي ئاكا، ماڭا خۇدايىتائالادىن بىر تاج، بىر ھاسا، بىر زىلچا نېسىپ بولدى... — خوجازادە يۇقىرىقى نەرسىلەرنىڭ خاسىيىتىنى بىرمۇ - بىر سۆزلىدى. ئاكىسى تولىمۇ خۇشال بولدى ۋە پادىشاھلىقنى ۋەزىرىگە ئۈچ كۈنلۈك ئۆتكۈزۈپ بەردى. ئاكا - ئۇكا خاسىيەتلىك زىلچىنىڭ ئۈستىگە چىقتى - دە: «ئەي زىلچا بىزنى ئاتا - ئانىمىزنىڭ قېشىغا ئاپارغىن!» دېدى. زىلچا شۇئان پەرۋاز قىلىپ ئۇچتى. كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە ئاتا - ئانىسى بار شەھەرگە ئېلىپ كەلدى. ئۇلار ئاتا - ئانىسىنىڭ ئۆيىگە كىرمىدى.

ئەلقىسسە، بۇ ئىككى ئوغۇلنىڭ ئانىسى ئۇلار كەتكەن كۈندىن باشلاپ پەرزەنتلىرىم ئۆلۈپ قالدى دەپ قازناقتا ئىككى قەبرە قوپۇرۇپ قويغانىدى. ئاتىسى ھەجدىن قايتىپ كەلگەندە ئانىسى ئەشۇ ئىككى قەبرىنى كۆرسەتتى. ئاتىسى پەرزەنتلىرىنىڭ دەردى - پىراقىدا تولا يىغلاپ كۆزى كۆرمەس بولۇپ قالدى.

ئىككى ئوغۇل ئاخىرى ئۆيگە كىردى. ئاتىسىنىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ پەرياد كۆتۈردى. ئاتىسىنىڭ بويىنىنى قۇچاقلاپ ئۆتكەن ئىشلارنى بايان قىلدى. ئانىسى شەرمەندىچىلىكتىن بېشىنى كۆتۈرەلمەي قالدى. ئاكا - ئۇكا ئانىسىغا تەسەللى بېرىپ ئۇنىڭ گۇناھىنى كەچۈردى. خوجازادىلەر ئاتا - ئانىسىنى زىلچىغا ئولتۇرغۇزۇپ چوڭ خوجازادە پادىشاھ بولغان شەھەرگە كەلدى. شەھەر خەلقى، ۋەزىر، ئەمىرلەر كاتتا داغدۇغا بىلەن قارشى ئالدى. چوڭ خوجازادە شاھلىق تاجىنى ئاتىسىغا كىيگۈزۈپ ئۇنى تەختتە ئولتۇرغۇزدى. شۇنداق قىلىپ ئۇلار بىر ئۆمۈر خاتىرجەم ھايات كەچۈرۈپ ئالەمدىن ئۆتتى.

پادىشاھنىڭ قىزى چاھار باغدا سەيلە قىلىۋاتاتتى. كىچىك خوجازادە ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشتى. ئاندىن ئۇنى زىلچىغا ئولتۇرغۇزۇپ ئاسمانغا پەرۋاز قىلدى. بۇ خەۋەردىن پادىشاھ ۋە يۇرت ئەھلى ھەيران بولدى. پادىشاھنى پەرىشانلىق قاپلىدى.

رەتلەپ نەشرگە تەييارلىغۇچى **ياسىن زىلال**

(قول يازمىغا ئاساسەن نەشرگە تەييارلاندى)

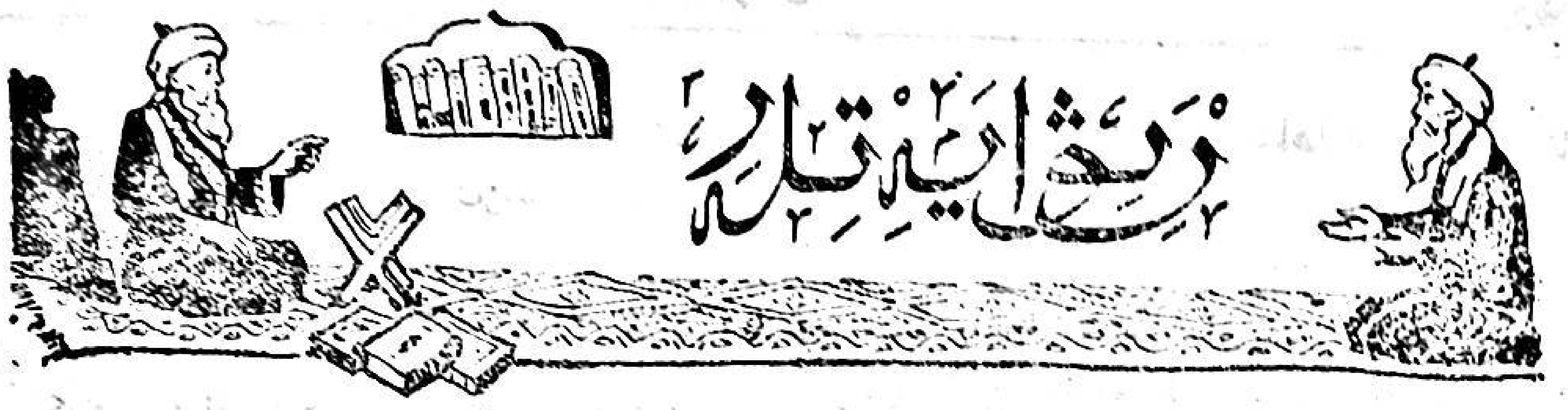

«مەتلەئۇل - ئۇلۇم ۋە مەجمەئۇل - فۇنۇن» دىن

سەلجۇقلار تارىخىدىن نەقىل كەلتۈرۈلۈشىچە، سۇلتان ئالىپ ئارسلان پارس مەملىكىتىنى پەتھى قىلغان چاغدا پارس سىپىلىدىن بىر دانە پىرۇزە قەدەھ تېپىۋالغان. قەدەھنىڭ ئىچىگە ئون سەككىز سەر ئېپار، ئەنبەر سىغىدىكەن. ئۇ قەدەھنىڭ چۆرىسىگە ئاتەشپەرەسلەرنىڭ يېزىقىدا جەمشىد پادىشاھنىڭ نامى نەقىش قىلىنغانىمىش.

* *

شەمشىرىخانىنىڭ تەزكىرىسىدە يېزىلىشىچە، نۇشىرۋان ئادىلنىڭ تاغ ئۈستىگە سالدۇرغان بىر قاراۋۇلخانىسى بار بولۇپ، بۇ قاراۋۇلخانىغا قولىغا بايراق تۇتقان، يانلىرىغا قىلىچلارنى ئاسقان تۆت نەپەر ئاتلىق جەڭچى تىلسىم قىلىنغانىكەن. كىمىكى ئۇلارغا يېقىنلاشسا دەرھال ھۇجۇمغا ئۆتىدىكەن.

باغدادنىڭ خەلىپىسى مەئمۇن رەشىد تىلسىمنىڭ سىرىنى ۋە ئۇلارنىڭ ھۇجۇمىدىن قانداق ساقلىنىشنى بىلىدىغان قاراۋۇلخانا كۆزەتچىسىنىڭ يول كۆرسىتىشى بىلەن قاراۋۇلغانىغا كىرىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ئالتۇن - كۈمۈش قاتارلىق جاۋاھىراتلار بىلەن كۆز قويۇلغان تەخت ئۈستىگە نوشىرۋان ئادىلنىڭ ھەيكىلى ئولتۇرغۇزۇلغانىمىش. نۇشىرۋاننىڭ پۇتون ئەزالىرى ساپ - ساق، لېكىن كىيىم - كېچەكلىرى تولىمۇ كونىراپ كەتكەنىمىش.

مەئمۇن رەشىد خەلىپە نۇشىرۋاننىڭ ھەيكىلىگە يېڭى كىيىم - كېچەكلەرنى كىيگۈزۈپ، ئېپار - ئەنبەرلەرنى چېچىپتۇ. بۇ چاغدا ئۇ نۇشىرۋاننىڭ تىزىنىڭ ئاستىدا تىللادىن ياسالغان بىر پارچە تاختاي بارلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ. قارىسا بۇ تاختايغا: «ئاخىر زامان پەيغەمبىرى مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامنىڭ تاغىلىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن بىرەرسى بىزنى زىيارەت قىلىپ كېلىپ چىرايلىق، نازۇك كىيىملەرنى كىيگۈزۈپ قويغۇسى. ئۇ چاغدا بىزنىڭ بۇ جانسىز قەلبىمىز ئۇ زاتقا ئۆزىنىڭ رەھمەت - تەشەككۈرىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئۇنىڭ ھۇزۇرىغا بارالمايدۇ. شۇڭا مۇشۇ قاراۋۇلخانىنىڭ پالانى تەرىپىگە ئاشۇ زاتقا ئاتاپ بىرمۇنچە خەزىنە قويۇپ قويدۇم. ئۇز قولىغا تاپشۇرۇپ ئالغايلا ۋە ئۆزرىمىزنى قوبۇل قىلغايلا» دېگەن سۆزلەر نەقىش قىلىنىپ يېزىلغانىكەن. مەئمۇن رەشىد شۇ كۆرسەتمە بويىچە ئۇ يەردىكى خەزىنىنى تاپشۇرۇپ ئالغانىمىش.

يەنە بەزىلەر: بەنى ئابباس دۆلىتى

www.uyghurkitap.com

ئۇ يەردىكى ھەددى - ھېسابسىز خەزىنىلەرگە ئىگە بولغان، دېيىشىدىكەن.

* *

كەشمىرنىڭ ئەتراپىدا باغرى تۈرلۈك - تۈمەن گۈل - چېچەكلەرگە تولغان بىر تاغ بار ئىمىش. كىمكى ئۇ يەرگە بېرىپ ئۈنلۈك ئاۋازدا سۆزلىسە دەرھال قاتتىق يامغۇر ياكى دەھشەتلىك قار يېغىپ كېتەرمىش. شۇڭا بۇ يەرلىكلەر سۆزلەشكەندە ئۈنلۈك ئاۋازدا سۆزلەشمەستىن بىر - بىرىنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلىشىپ سۆزلەشەرمىش.

* *

«جاھانگىرنامە» دە يېزىلىشىچە، گۇجۇرات ۋىلايىتىنىڭ تەشكىلاتچىسىنىڭ بارمىقىدا بىر ئۈزۈك بار ئىكەن. بۇ ئۈزۈككە قىممەت باھالىق بىر پارچە لەئىلدىن كۆز قويۇلغانىكەن. ئۇنىڭ ئومۇمىي ئېغىرلىقى ئارانلا بىر مىسقال ئۈچ پۇڭ كېلىدىكەن. بۇ ۋىلايەتنىڭ ھەرقانداق قىممەتلىك نەرسىنى پادىشاھقا سوۋغا قىلىدىغان قائىدىسى بار ئىكەن. شۇڭا ئۇ كىشى ئۈزۈكنى پادىشاھقا ئەۋەتىپتۇ. ئۈزۈك پادىشاھقا تولىمۇ يېقىپتۇ. چۈنكى بۇ ئۈزۈكنىڭ ۋەزنى يەڭگىل بولسىمۇ، لېكىن پادىشاھنىڭ خەزىنىسىدە ئۇنىڭغا يېتىدىغان ئۈزۈك يوق ئىكەن.

* *

تارىخ كىتابلىرىدا يېزىلىشىچە، مەشرىق مەملىكىتىدە «ئاچىن» ناملىق بىر ئارال بار ئىكەن. بۇ ئارالنىڭ شاھلىقى ئاياللارغا قاراشلىق ئىكەن. پادىشاھلىق تەختىگە ئولتۇرغان ئايال ئۆزىنىڭ دادىسى ۋە ئېرىدىن باشقا ھېچقانداق كىشىنىڭ كېپىگە كىرمەيدىكەن. بۇ تەۋەلىكتىكىلەرنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى يۇقىرى بولۇپ، ھەممىسى پۇلدار ۋە مالدار ئىكەن. ئۇلارنىڭ بەدەن چېنىقتۇرۇشى دېھقانچىلىق بىلەن بولىدىكەن. ئۇلارنىڭ شېرىن مېۋىلەرگە تولغان باغلىرى كۆپ ئىكەن. ئۇ يەردە ئون ئىككى ئاينىڭ ھەممىسىدە يامغۇر يېغىپ تۇرىدىكەن. تىبابەتتە ئىشلىتىلىدىغان كافۇرمۇ مۇشۇ ئارالدىن چىقىدىكەن.

* *

«كوت كاگرە» دېگەن بىر تاغلىق جاي بولۇپ، ئۇ جايدا بىر خىل ئۇششاق قۇرۇتلار ياشايدىكەن. ئەگەر كىشىلەر بۇ جايدىن يالىڭاياق ئۆتۈپ قالسا، قۇرتلار پۇتىنىڭ بارماقلىرىغا يېپىشىۋېلىپ چاقىدىكەن ۋە قېنىنى شورايدىكەن. ئۇنى ھەرقانچە قىلغان بىلەنمۇ ئاجراتقىلى بولمايدىكەن. قۇرۇتلار قاننى شوراپ تۇرۇپ ئاستا - ئاستا چوڭىيىشقا باشلايدىكەندە، چاشقاندەك بولىدىكەن. ئاندىن ئۇ يەردىن پۇتىنىڭ يۇقىرىسىغا قاراپ ئۆمىلەپ، پاقالچاقنىڭ قېنىنى شورايدىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئاستا - ئاستا ئىتنىڭ چوڭلۇقىغا يېتىدىكەن، ئۇنىڭدىن كېيىن پۈتۈن بەدەننىڭ قېنىنى شوراشقا باشلايدىكەن ۋە شىرنىڭ چوڭلۇقىدىكى بىر يىرتقۇچقا ئايلىنىدىكەن - دە، شۇ ئادەمنى پارچىلاپ يەۋېتىدىكەن. ئۇنىڭدىن كېيىن سەھراغا قاراپ يول ئالىدىكەن. بۇ بالادىن قۇتۇلۇشنىڭ

بىر دىنبىر ئامالى — ھېلىقى ئۇششاق قۇرۇت-
لار پۇتنىڭ بارمىقىنى چىشلەشكە باشلىغان
چاغدىلا دەرھال شۇ بارماقنى كېسىۋېتىپ
جاننى قۇتقۇزۇش كېرەك ئىكەن. بۇنىڭدىن
باشقا ھېچقانداق چارە يوق ئىكەن.

* *

تارىخ كىتابلىرىدا يېزىلىشىچە، «ئاج
ئىبنى ئۇنۇق» دېگەن مەخلۇقنىڭ بويى نا-
ھايىتى ئېگىز بولۇپ، ئۇ 3 مىڭ 500
يىل ئۆمۈر كۆرگەنىكەن. توپان سۈيى ئۇ-
نىڭ تىزىنىڭ يېرىمىغا چىققان ئىكەن. ئۇ
مۇسا ئەلەيھىسسالامنى ئېتىراپ قىلمايدىكەن.
بىر كۈنى ئۇ، ناھايىتى زور بىر تاشنى
بېشىغا ئېلىپ مۇسا ئەلەيھىسسالامنى ئۇرماق-
چى بولغان چاغدا مۇسا ئەلەيھىسسالام مۆ-
جىزە ھاسىسى بىلەن ئۇنىڭ پاقالچىقىغا
بىرلا ئۇرغان ئىكەن، ھېلىقى تاش ئۇنىڭ
بوينىغا كىيىلىپ قېلىپ دەرھال جان بې-
رىپتۇ، مۇسا ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ بىر بې-
قىن سۆڭىكىنى ئېلىپ بىر دەريانىڭ ئۈس-
تىگە كۆۋرۈك قىلىپ قويۇپتۇ. كۆۋرۈكنىڭ
ئۈستىدىن نەچچە مىڭ ئادەم تۆگە تارتقىـ
لىرى بىلەن ئۆتۈپ كېتەلەيدىكەن.

* *

چىڭگىزخاننىڭ دەۋرىدە بىر ئۇۋۇچى
سېرىق ھەرىنى ئۇۋ ئۇۋلاشقا تەربىيىلىگەن
ئىكەن. بۇ ھەرە تۇرنىنى ئاۋلايدىكەن.
چىڭگىزخان ئۇۋۇچىنى سېرىق ھەرىسى بىلەن
بىللە ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇق قىپتۇ. ئۇۋۇ-
چى ئۆزى بىلەن بىر تۇرنىنىمۇ ئېلىپ كەپـ
تۇ ۋە ئۇنى چىڭگىزخاننىڭ كۆز ئالدىدا
ھاۋاغا قويۇپ بېرىپتۇ. ئاندىن يېنىدىن بىر
تال قۇمۇش نەيچىنى چىقىرىپتۇ ۋە ئۇنىڭ
تۆشۈكىدىن بىر تال سېرىق ھەرىنى چىـ
قىرىپ تۇرنىنىڭ كەينىدىن قويۇۋېتىپتۇ.
ھەرە تېزلىكتە ئۇچۇپ تۇرنىغا يېتىشىۋاپتۇ-
دە، تۇرنىنىڭ ئىككىلا كۆزىنى چېقىپ قا-
رىغۇ قىپتۇ ۋە تۇرنىنى ئاسماندىن يەرگە
تاشلاپتۇ. ئاندىن ئۆزى ئۇچۇپ چۈشۈپ
ئۇۋۇچىنىڭ قولىغا قونۇپتۇ. ئەتراپتىكىلەر بۇ
ئەھۋالنى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ. بىر ھەرى-
گە مۇشۇنداق ماھارەتنى ئۆگەتكەن ئۇۋۇچى-
غا ئاپىرىن ئوقۇپتۇ.
بۇنى كۆرگەن چىڭگىزخان ھەرىنى
دەرھال دەسسەپ ئۆلتۈرۈشكە ۋە ئۇۋۇچى-
نىڭ قولىنى كېسىشكە بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ.
ئەسلىدە ئەتراپتىكىلەر «پادىشاھ ئۇۋۇچىنىڭ
ماھارىتىگە قايىل بولۇپ، ئۇنىڭغا ئالاھىدە
سوۋغاتلارنى ئىنئام قىلىدۇ» دەپ ئويلاشقا-
نىكەن. لېكىن ئىش دەل ئۇنىڭ ئەكسىچە
بوپتۇ. چىڭگىزخان ئەتراپتىكىلەرگە قاراپ:
— كىمىكى ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقىغا تەن
بەرمەي چوڭلارغا تاقابىل تۇرىمەن ۋە ئۇ-
لار بىلەن بەسلىشىمەن دەيدىكەن، ئۇنىڭ
جازاسى مانا مۇشۇنداق بولىدۇ، — دېگەن
ئىكەن.

پارسچىدىن تەرجىمە قىلغۇچى: ھەبىبۇللا ئېلى

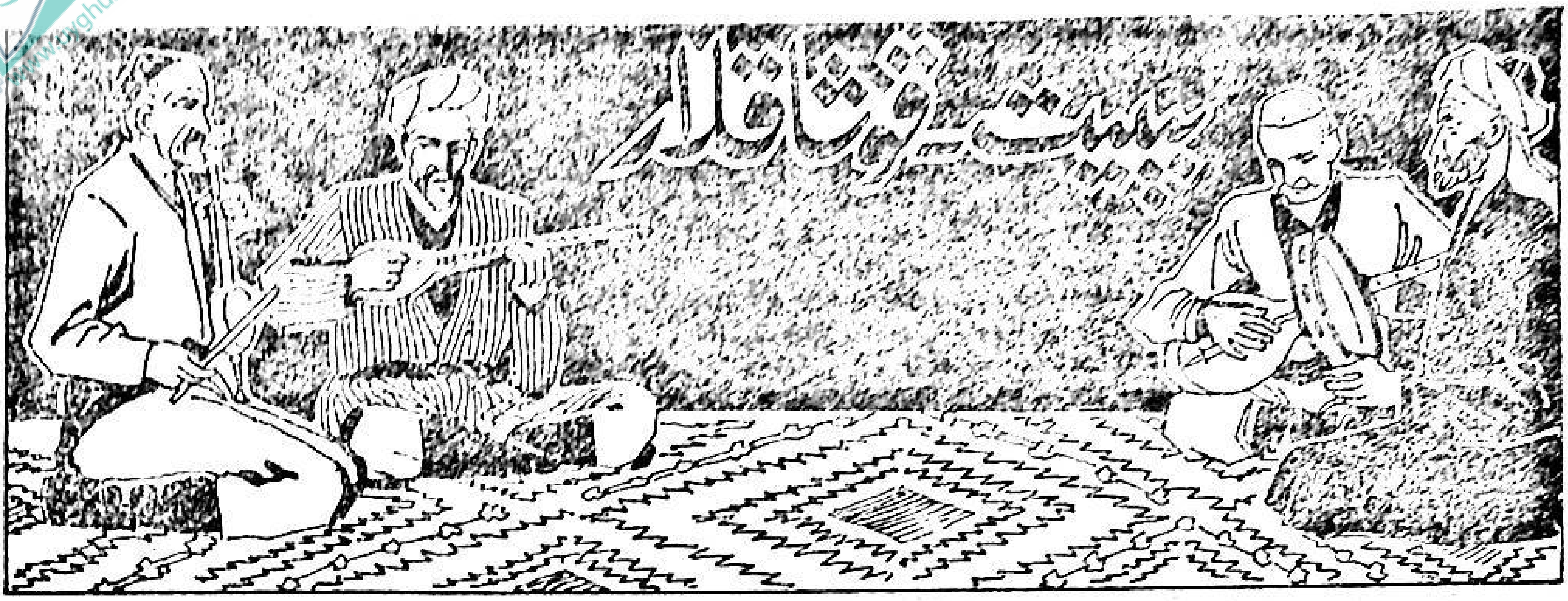

مۇھەببەت قوشاقلىرى

ئېگىز تېرەك بېشىغا،
لاچىن قونۇپتۇ.
قىزىلگۈلنىڭ تۈۋىگە،
يارىم كېلىپتۇ.

قىزىلگۈلنىڭ غۇنچىسى،
سايىنىڭ بۇلاقى.
ئەجەبمۇ يامان ئىكەن،
يارنىڭ پىراقى.

يارنىڭ يادىدا بارمۇ،
سۇ بويىدا گەپلەشكەن.
يار بىلەن ئۇرۇشقاندا،
ناۋات بىلەن ئەپلەشكەن.

كاككۇكۇم ئۈجمەڭگە قوندى،
چاڭگىسى تېرەكتىندۇر.
سىز خېنىمنىڭ قىلغان گېپى،
ئەزەلدىن يۈرەكتىندۇر.

يارىم بارۇ يارىم بار،
مېنىڭ بىرلا يارىم بار.
شۇ يارىمنىڭ قاشىغا،
ھازىر ئۇچۇپ بارغۇم بار.

ھاۋالار زەپىرەڭ بولدى،
قار يېغىشنى كىم بىلدى.
ئاخىرى جۇدالىقتا،
ئايرىلىشنى كىم بىلدى.

ئىشىك ئالدى جۈپ كۆلچەك،
مۇز تۇتۇپتۇ ئەينەكتەك.
يېڭىمىياچە يار تۇتسام،
زەپ چىرايلىق كۆلگۈنچەك.

ئۆيۈمنىڭ ئارقىسى شورلۇق،
پۇتۇڭ ئاغرامدىكىن يارىم.
دەردىڭدە ئۆلۈپ كەتسەم،
ئىچىڭ ئاغرامدىكىن يارىم.

ئۆستەڭ بويى ئېگىز قاش،
كەتمەن چاپسام تېگى تاش.
سۆيۈۋالاي دېگەندە،
ئېگىلەمسىز قەلەم قاش.

ئىككى كۆزى ئوخشايدۇ،
يېڭى ئاچقان بۇلاققا.
كۆيۈپ قالغان گۇناھمۇ،
ئەجەب قالدىم سوراققا.

ئاق ئالما، قىزىل ئالما،
يارىم مېنى خار قىلما.
بىز ئىككىمىز دوست بولايلى،
باشقىغا نەزەر سالما.

يوللىرىڭدا كۆزۈم بار،
قوللىرىڭدا ئۆزۈم بار.
ئۆزۈملۈكتە قارا كۆز،
ساڭا ئېيتار سۆزۈم بار.

ئاقمۇسەن، ئاپئاقمۇسەن،
خۇيمۇ كۆيدۇم مەن ساڭا،
كۆيگىنىم مەلۇم ئەمەسمۇ،
مېھرىبان يارىم ساڭا.

يۇرتىمىزغا كەتكۇچە،
ئوتتى ئېلىك قارا كۆز.
ئوتنى ئالماي ماڭغۇچە،
جاننى ئېلىك قارا كۆز.

ئالمىلىق باغقا كىرىپ،
ئالما ئاتقان قارا كۆز.
تال چىۋىقتەك ئېگىلىپ،
قاشنى ئاتقان قارا كۆز.

ئالما ئاتتىم دەرياغا،
ئۆزۈك بېرىپ سوزۇۋال.
مىڭىنىڭ ئىچىدىن يارنى،
كۆزۈك بولسا تونۇۋال.

يانچۇقتا پۇلۇم بولسا،
دۆك يەرگە ساراي سالسام
بىر ياخشى نىگار بولسا،
بوينىغا گىرە سالسام.

ئامرىقىم، چىرايلىقىم،
كۆرۈشكىلى بولمايدۇ.
ئارىلىق بەكمۇ يىراق،
مۇڭداشقىلى بولمايدۇ.

يانچۇقۇمنىڭ تېگىدە،
ئالتۇن ئۇچلۇق قەلەم بار.
سىز مېھرىبان يارىمدىن،
ئايرىلماسقا ۋەدەم بار.

ئەجەب ئايدىڭ بولۇپتۇ،
يارىم كەلسە كۆرگۈدەك.
بوينىغا گىرە سېلىپ،
لەۋلىرىگە سۆيگۈدەك.

باغقا كىرمەكلىك ئاسان،
شۇرا بولغاندىن كېيىن.
يارنى سۆيمەكلىك ئاسان،
مەيلى بولغاندىن كېيىن.

پىستە بادام لەۋلىرىڭ،
تال چىۋىقتەك بەللىرىڭ.
چاچلىرىڭ قارا قۇندۇز،
ئاق ئۇپىدەك تەنلىرىڭ.

چىرمىشايلى - چىرمىشايلى،
شايى كۆڭلەككە.
شايى كۆڭلەك ئىزمىلىرى،
تەگدى يۈرەككە.

يارسىز قىلىش ئەزەلدىن،
بولغان ئىرادە.
چىن ئىرادە بولسا تاپار،
يارنى پىيادە.

يارىم بىلەن يۈرەلمىگەن،
ۋەسلىگە تويۇپ.
ئەمدى قېنىپ ئوينىۋالاي،
ئويقۇمنى قويۇپ.

ئاسمىنىڭدىن غاز كېلۇر،
چىمەننى تارتىپ.
سۆيمىسەم سۆيدۇرەدۇر،
قۇلاقنى تارتىپ.

خۇدانىڭ تەقدىرى بىلەن،
قۇرۇق شاختا ئانار بولدى.
ئانارنى سىقىپ ئىچسەم،
يۈرىكىمگە داۋا بولدى.

قولىڭىزغا سېلىۋاپسىز،
ياقۇت كۆزلۈك ئۈزۈكنى.
ئۆزىڭىز ئوبدان بالا،
سۆيەلمەيسىز تۈزۈكنى.

www.uyghurkitap.com

بىزنىڭ يارنىڭ ھويلىسى،
بۇلۇڭ كوچىدا.
ئەپلەپ - سەپلەپ دەسسەيدۇ،
پۇتىنىڭ ئۇچىدا.

ئېرى كەتسەم كەل دەيسەن،
يېقىن كەلسەم كەت دەيسەن.
كۆيۈشكەندە تەڭ كۆيگەن،
ماڭا كەلدى دەرد دەيسەن.

كېۋەزلىكمۇ بىزنىڭ يەر،
قوغۇنلۇقمۇ بىزنىڭ يەر.
ئۆلمەي تىرىك ئايرىلساق،
خەلقى ئالەم نېمەدەر.

قىزىل گۈلنىڭ ئالدىدا،
ئەترگۈل شاخلاتمىسام.
خەپ خۇدايىم بۇيرۇسا،
سېنى مەن قاخشاتمىسام.

تام تۈۋىدە ئولتۇرۇپسىز،
تام باسمىسۇن قارا كۆز.
جۇپتىڭىزدىن ئايرىلىپ،
غەم باسمىسۇن قارا كۆز.

ھاۋادىكى لاچىنىنىڭ،
پۇتىغا زەنجىر سالاي.
سەن كەتسەڭ يىراقلارغا،
ئەمدى مەن قانداق قىلاي.

سېنىڭ ئىشقىڭدا مەن غېرىپ،
كىمگە ئېيتىمەن بېرىپ.
يۈرەك باغرىم پارە - پارە،
كۆرگىن يۈرەكنى يېرىپ.

ئۈيانمۇ تاغ بۇيانمۇ تاغ،
ئېرىمەيدۇ قار.
يىراق بېرىپ يېقىن كەلسەم،
قاردىمايدۇ يار.

يۇلغۇن سالغان تونۇرغا،
ئوتنى ياقسام كۆيمىدى.
يېڭىسياچە يار تۇتسام،
نادان كەلدى، سۆيمىدى.

دەريادىن كېچىپ ئۆتتۈم،
ئالا پاچاق ئات بىلەن.
خاپا بولماڭ بىزگە يارىم،
ئوينىمدۇق يات بىلەن.

ئايان بولدى كىملىكىڭ،
بەك ئېغىركەن سىلقىڭ.
ئەمدى ھەندىن رەنجىمە،
سەت كۆرۈندى قىلىقىڭ.

ئۆيىڭىز يول بويىدا،
تىكىشمايسىز ناخشىنى.
بىۋاپا كۆيۈمسىز يار،
تونۇمايسىز ياخشىنى.

قوناقلىقتىن ئوت ئالدىم،
بوينى ئالا ئۆچكىگە.
شۇنچىمۇ كۆيەرمەنمۇ،
كۆڭلى قارا ئەسكىگە.

ئوت كەتتىيا، ئوت كەتتى،
بۇ تۇغراقتا ئوت كەتتى.
خەۋەرلىك بولۇڭ يارىم،
كەينىڭىزدىن خەت كەتتى.

يارىم چاينى ئەكىپتۇ،
ئاي گۈللۈك پىيالىدا.
گەپ قىلماس بولۇپ قاپتۇ،
كىم باركىن خىيالىدا.

ئۆزەڭگىڭىز ئالتۇن ئىكەن،
قامچىڭىز پولات.
كۆزلىرىڭىز خۇمار ئىكەن،
لەۋلىرىڭىز ناۋات.

سەھەرلەر يىغلاڭ خۇداغا،
تاڭ سۆزۈلمەستىن بۇرۇن.
بۇ ئەجەلنىڭ نەشتىرى،
جانغا قادالماستىن بۇرۇن.

كېۋەزلىك باراڭ، يارىم،
قوناقلىق غازاڭ، يارىم.
بىرنى كۆرۈپ بىردىن كەچكەن،
ئەقلى يوق ساراڭ يارىم.

قوناقلىقتا ماڭغاندەك،
كېۋەزلىكتە ماڭماسمەن.
سىز يارىمغا كۆيگەندەك،
ھېچ كىشىگە كۆيمەسمەن.

يارىمنىڭ قارا قويى،
ئوتلايدۇ تېرىقلىقتا.
يارىم كېتىپ مەن قالدىم،
بۇ يۇرتتا غېرىبلىقتا.

ئېرىقنى چاپاي دېسەم،
چاپىدىغان كەتمەن يوق.
دەردىمنى ئېيتاي دېسەم،
ماڭا ئوخشاش دەردمەن يوق.

كۆردۈمغۇ يارىڭىزنى،
قاپقارا كۆمۈرچىدەك.
بىزمۇ بىر كۈن يار تۇتارمىز،
باغدىكى گۈل - غۇنچىدەك.

قارا كۆز

ئالا پاچاق ئات مىنىپ،
ياندايلىمۇ قارا كۆز.
ئۈچ - تۆت ئېغىز گەپ قىلىپ،
ئالدايلىمۇ قارا كۆز.

ئۆيىڭىزنىڭ ئارقىسى،
ھاۋالىقكەن قارا كۆز.
سىزگە كۆيگەن بالىغا،
ئۇۋال ئىكەن قارا كۆز.

توپ تېرەكلىك ھويلىدا،
توپ ئوينىغان قارا كۆز.
مېھرىبانىم كەلدى دەپ،
قوش ئوينىغان قارا كۆز.

ئالمىڭنى ئويۇپ يەيمەن،
تەخسىگە قويۇپ يەيمەن.
يارىم تۇخۇم تەگلىسە،
ماي تارتماي سويۇپ يەيمەن.

سۇ ئاقامدۇ ساي بىلەن،
تام پۈتەمدۇ لاي بىلەن.
ئۆمرۈم شۇنداق ئۆتەمدۇ،
كۆڭلى قارا يار بىلەن.

قېيىن ئانام بەلەن خوتۇن،
قايماق بېرىپ باققۇم كېلەر.
قىزىنى قوشۇپ بەرمىسە،
پاچىقىنى چاققۇم كېلۇر.

ھاۋا سوغ بولۇپ قالدى،
ئۆيگە كىرەمدۇق.
ۋەدەڭدە تۇرالساڭ،
بىللە يۈرەمدۇق.

ئەتىگەندە يۈگۈردۈم
قىبلىگە قاراپ.
سەن مېنىڭدىن ئايرىلما،
باشقىغا ياراپ.

ئورما ئورغىلى چىقسام،
ئورغاق كەستى قولۇمنى.
يارىم قېشىغا ماڭسام،
دۈشمەن توستى يولۇمنى.

ئورمىنى ئورۇپ قويدۇم،
بېغىنى ئۆزۈڭ باغلا.
بىر گەپنى قىلىپ قويدۇم،
تېگىنى ئۆزۈڭ ئويلا.

www.uyghurkitap.com

چاپىنىمنىڭ ئەستىرى،
يوغان گۈللۈك تاۋاردا.
ئارىمىزدا دۈشمەن بار،
مۇڭداشمايلى تالادا.

سىلكىنىپ چىمەنگە چۈشتۈم
ئەي نىگارىم قايدىسەن.
سارغىيىپ بىچارە بولدۇم،
ساق ـ سالامەت بارمۇسەن.

قارىقاش قاپاق نوچى،
بەلباغ سۆرۈلۈپ قاپتۇ.
سېنىڭ نېمە دەردىڭ بار،
چىرايىڭ سارغىيىپ قاپتۇ.

تاڭ سەھەرنىڭ سەلكىنى،
سىندۇردى گۈلنىڭ بەرگىنى.
كىمگە ئېيتىپ، كىمگە يىغلاي،
بىۋاپانىڭ دەردىنى.

ئاق قۇشقاچ هارامزادە،
شاخ ئارىلاپ سايرايدۇ.
يارىڭ بىۋاپا بولسا،
كىمنى كۆرسە مارايدۇ.

دەريا بويىدا تاللار،
تاللىۋالدىم تالىمنى.
بىزنىڭ بىۋاپا يارلار،
سورىمايدۇ هالىمنى.

دۇتار ئۆزى بىر ياغاچ،
ئۈنلەيدىغان تارىسى.
يۈرىكىمنى كۆيدۈرگەن،
قېشىڭىزنىڭ قارىسى.

ئۆيىڭىزنىڭ كەينىدە،
مورىدىن چىققان تۈتۈن.
ئوتىڭىزدا كۆيدۈم مەن،
رەھىم قىل باغرى پۈتۈن.

پىچاق ئاتسام تالغا چۈشتى،
تال ئېچىلغاندا چىقار.
يارىنىڭ ئوتى جانغا چۈشتى،
جاننى ئالغاندا چىقار.

جاهاندىن يوقاپ كەتسەم،
قاچان كەتتىڭ دېمەس هېچكىم.
سېنىڭ ئوتىڭدا مەن ئۆلسەم،
نېمە بوپتۇ، دېمەس هېچكىم.

مەلەڭدىكى تېرەككە،
قونۇپتۇ قارا قاغا.
ئەجەبمۇ كۆيۈپ قالدىم،
گەپ ئۇقمايدىغان يارغا.

ئۆزۈكۈم قاتار ـ قاتار،
يارىم ئۆيىدە ياتار.
يارىم ئۆيىدە ياتسا،
بىزگە قانداق تاڭ ئاتار.

ئەقلى بولسا گۈلنى ئالسۇن،
كۆڭلى بولسا غۇنچىنى.
بىزنى دېسە كۈندە كەلسۇن،
تاشلىۋەتسۇن ئەسكىنى.

هويلىدىن چىقتى نىگارىم،
بېشى تۆۋەن، ئويلىنىپ.
هەر قەدەمدە بەللىرى،
تال چىۋىقتەك تولغىنىپ.

تال كېسىپ، تاللار كېسىپ،
جىگەر كېسىپ كاۋاپ ئېتىپ.
بۇ يۈرەك قانداق چىدار،
سىزنى مەن تاشلاپ كېتىپ.

ئۆستەڭلەرگە سۇ كەلدى،
لېۋىدىن تاشقۇچە ئەمەس.
تۇتقان يارىڭنى كۆردۈم،
مېنىڭدىن ئاشقۇچە ئەمەس.

سۇغا چىقسام كۆلگە چۈشتى،
كۆك تاۋارنىڭ شولىسى.
ۋاپادار يار نەدە بولسا،
مەن شۇنىڭ دىۋانىسى.

جان ئاتام، جانىم ئانام،
سىزنى كۆرەي دەپ كەلدىم.
بوسۇغىڭىز ئالتۇن ئىكەن،
تاۋاپ قىلاي دەپ كەلدىم.

كېتەي ئەمدى، كېتەي ئەمدى،
ئاتام بىلەن ئانام قالسۇن.
ئاتام بىلەن ئانامنىڭ،
ئىچىدە ئوتلىرىم قالسۇن.

ئاتام مەككە، ئانام مەككە،
توغۇلدۇم بىر كۈن ئۆلمەككە.
بېشىمغا ھەر بالا كەلسە،
ئۆزۈممۇ تۇرىمەن يەككە.

قاپاق تېرەك سايىسىدا،
ئويناپ قاپتىمەن يارىم.
چۈشۈمدە سۆيۈپ قويساڭ،
يىغلاپ ساپتىمەن يارىم.

قىزىل گۈلنى چاچمىسىلا،
يۇلغۇنلۇق تالا - تۈزگە.
مېنى تاشلىماڭ يارىم،
ئىشەنچەم تولا سىزگە.

ئىلىغا چىقىپ كەتتى،
يول بىلمەيدىغان باللار.
سودىنى قىلالامدۇ،
چامغۇر ساتمىغان باللار.

بادام دوپپىلىق يارىم،
ئوسمىغا سۇ ئاچاي دەملا.
مېنى ئوتقا سېلىپ قويۇپ،
چوڭ يولچە قاچاي دەملا.

هويلاڭدىكى تېرەكنىڭ،
تۈۋىدە كاسساڭ بولۇر.
ئىككى يار تۇتقان كىشىنىڭ،
كاللىسى ساراڭ بولۇر.

ئېگىز ئايۋان، پەس ئايۋان،
كىم ئۆگزىدە ئولتۇرغان.
ھېچ ۋاقىتدا ئازماپتۇق،
پەيلى شەيتان ئازدۇرغان.

دوزاخ ئوتى جانغا چۈشتى،
سىزگە مەلۇم بولمىدى.
مەن كېلىپ ئاھىمنى ئېيتسام،
ئەتىۋارىم بولمىدى.

ئاتىنىڭ ئاتلىقى باردۇر،
ناۋاتنىڭ تاتلىقى باردۇر.
سەن ئۆزۈڭنى داڭلايسەن،
سەندىن تاتلىقى باردۇر.

كۆچەت تىكتىم باغ بولدى،
ئويناپدىغان چاغ بولدى.
يارىم قىلغان ئاھانەت،
يۈرىكىمگە داغ بولدى.

دولان دەريا سۇلىرى،
بۇ يىل يەنە تاشقۇدەك.
كىشىلەردىن ئاڭلىسام،
يارىڭنىڭ كۆڭلى باشقىدەك.

بارمىغاچقا، كەلمىگەچكە،
يات بولۇپ قالدۇقمىكىن.
يانچۇقۇمدا پۇل تۈگەپتۇ،
سەت بولۇپ قالدىمىكىن.

يېڭى شەھەر دېگەن يەردە،
مەن بارمىغان باغ تولا.
كىچىكلىكتە يار تۇتۇپ،
يۈرىكىمدە داغ تولا.

توپلاپ رەتلىگۈچى: ئۆمەر قادىر

چاغاتاي لۇغىتى

تۈزگۈچىلەر: غەيرەت غەيۇرانى، ئىسمائىل قادىرى

«خ»

خاب [خواب] (پ) 1) ئۇيقۇ:
ھەرام ئولسۇن سېنىڭسىز ھۇر ئىلە خاب،
نەسىبىم بولماسۇن بىر قەترەئى ئاب.
— موللا فازىل.

2) چۈش:
قۇلاغى كىلەمدەك، كۆزى چۈن رىكاب،
بولۇر زەھرە پارە كىشى كۆرسە خاب.
— ئا. نىزارى

خاب ئالۇد — ئۇيقۇسىرىغان، ئۇيقۇ ئارىلاش، ئۇيقۇ باسقان ھالدا.

خابۇ خەيال — خام خىيال:
سەدقەئى دەردىڭ قىلۇرمەن دۇنيانى ئەيشى خۇشىن،
ئەيشى ئىرۇر خابۇ خەيال دەرد يولداشىم مېنىڭ.
— ھۇۋەيدا.

خاب جامە — ئۇخلاش كىيىمى.

خاب خانە — «خابگاھ» غا قاراڭ.

خابى ئەدەم — يوقلۇق دۇنياسىنىڭ ئۇيقۇسى، ئۆلۈم ئۇيقۇسى:
بۇلبۇلى بىنەۋا ئىدىم يوق ئىدىكىم چەمەن ھەنۇز،
خابى ئەدەمدە ئەردىلەر سۇنبۇلى ياسەمەن ھەنۇز.
— زەلىلى.

خابى خەرگۇش — يالغان ئۇيقۇ؛ پەرۋاسىزلىق:
تاۋۇشقان ئۇيقۇسى ئاندىن ئالىپ ھۇش،
ساغىنىپ دىلبەرىنى خابى خەرگۇش.
— نەۋائى.

خابى شىرىن — شىرىن ئۇيقۇ:

سەھەر دەردلىك كىشىنى كۆزىغە ئۇيقۇ بولۇر ئاچچىغ،
بولۇر بىدەردلەرغە خابى شىرىن سۇبھىدەم پەيدا.
— ھۇۋەيدا.

خابى غەفلەت — غەپلەت ئۇيقۇسى:
بەشەر كۆپ خابى غەفلەتدە، ئەمەس ئۆز ھالىدىن ئاگەھە
غەرىقى بەھرى ئىسيان شەر ئېرۇر، نې فېئلۇكارى بەھە.
— موللا قۇربان.

تەركى خاب ئەيلەمەك — ئۇيقۇنى تاشلىماق:
سىپىپ يۈزىگە بويى ئەنبەر گۇلاب،
پەرى ئول زەمان ئەيلەدى تەركى خاب.
— ئا. نىزارى.

شەكەر خاب — شىرىن ئۇيقۇ، تاتلىق ئۇيقۇ:
خىتابى يا مۇزەممىل قۇم شەھەنشەھ گۇشىۋار ئېيلەپ،
شەكەر خابىن بۇزۇپ ئۇلمىش ۋەرەم ئۇممەت غەمىدە پا.
— شەۋقى.

گەران خاب — قاتتىق ئۇيقۇ، ئېغىر ئۇيقۇ.

خابگاھ [خواب گاه] (پ) ئۇخلاش ئورنى، ياتاق.

خابگەھ [خاب گه] (پ) «خابگاھ» غا قارالڭ.

خاتەم [خاتم] (ئە) 1› تامغا، مۆھۆر؛ تامغىلىق ئۈزۈك:
فەتھىل - ئەبۋابى فۇيۇزاتىڭدىن ئېردى ئىززۇ جاھ،
مايەئى مۇئجىز سۇلەيمان ئىلكىدە خاتەم ئەمەس.
— ئەرشى.

2› ئۈزۈك؛ ئۈزۈكنىڭ كۆزى:
بۇ تون بىرلە خاتەم ساڭا تۇھفەدۇر،
تونى ھۆللە، خاتەم ئېرۇر بەلكى نۇر.
— ئا. نىزارى.

3› ئاخىرى، ئەڭ ئاخىرقىسى:
شەفىئ ئەتتى تەمام پەيغەمبەرىنى،
ئەۋەل ئادەم، ئاخىر خاتەم نەبىنى.
— موللا پازىل.

4› «خاتەمۇل - ئەنبىيا» نىڭ قىسقارتىلمىسى:
ئاخىرەت سەرمايەسىدۇركىم سەخاۋەت پىشەقىل،
روزى مەھشەردە شەفائەت ئەيلەگەي خاتەم ساڭا.
— نەۋبەتى.

خاتەمۇس - سەلتەنەت — پادىشاھلىق مۆھۆرى.

www.uyghurkitap.com

خاتەمۇل - ئەنبىيا — ئەڭ ئاخىرقى پەيغەمبەر (مۇھەممەت ئەلەيھىسسا-
لامنىڭ نامى بىلەن قوللىنىلىدىغان تەرىپ سۆزلىرىدىن بىرى)؛
خاتەمى لەئل — ياقۇت كۆزلۈك ئۈزۈك.
خاتەمى نەبۇۋۋەت — پەيغەمبەرلىك مۆھۈرى.
زەققاشى خاتەم — مۆھۈر ئويغۇچى.

خاتۇن [خاتون] خانىم، خېنىم؛ ئايال:
ئاتاسىدىن ئوغۇلنى، ئېرىدىن خاتۇننى تاندۇرمە،
تاپىپ بىر ئەرگە تەككىل، كۆرگەن ئەلنى ۋەتنى قىلدۇرمە
— موللانىياز

خاتىب [خاطب] (ئە) سۆزلىگۈچى، سۆزلەشكۈچى؛

خاتىر [خاطر] (ئە) 1 › خىيال، ئوي، پىكىر:
بەيابانى ئەدەمدە پەيكەرىمنى لەختە قان ئەتكەچ،
چۇدۇر بار روشەن ئولدى خاتىرىم سەيرى جەھان ئەتكەچ.
— زەلىلى.

2 › كۆڭۈل:
تۇرۇپ سائەت ئاندا تەمەشا قىلىپ،
ئانىڭ كارى خاتىرنى شەيدا قىلىپ.
— ئا. نىزارى.

خاتىر ئازار — كۆڭلى ئازار يېگەن، كۆڭلى ئاغرىغان.
خاتىر بەست — كۆڭۈل باغلىغان، بېرىلگەن.
خاتىر پەزىر — يېقىملىق، كۆڭۈلگە ياقىدىغان.
خاتىر فەراغ — كۆڭلى تىنچ، خاتىرجەم:
داغى ھەربىر مەھرەمىگە فەزل ئېتىپ بەشىدىن ياراغ،
بۇ ياراغ بىرلە ئۇلارنى ئەيلەيان خاتىر فەراغ.
— ئابدۇقادىر داموللام:

خاتىر مەلۇل — كۆڭلى زېرىككەن، رەنجىگەن:
كى خاتىر مەلۇل باقتى پەرزەندىغە،
تەسەللى بېرىپ نۇرى پەيۋەندىغە.
— ئا. نىزارى.

خاتىر نەۋاز — كۆڭۈلنى خۇش قىلغۇچى، مېھرىبان.
خاتىر نىشان — ئەسكە سالىدىغان، ئەسلىتىپ تۇرىدىغان.
خاتىر نىشان قىلماق — ئەسكە سالماق.
خاتىرى تەسكىن تاپماق — كۆڭلى تەسەللىگە ئېرىشمەك، كۆڭلى خا-
تىرجەم بولماق:
مۇنىڭ بىرلە تەسكىن تاپىب خاتىرى،

فىراقى دىلبەردىن بولۇر ھەم نارى.
— ئا. نىزارى.

خاتىرى غەمناك — كۆڭلى، دىلى غەملىك:
غەمناك كۆڭۈلگە ئۇشانىڭ كۆپ نەزەر بار،
بۇ مەئنا بىلەن خاتىرى غەمناكنى سەۋدۇم.
— ھافىز خارەزمى.

خاتىرى مەھزۇن — دىلى غەملىك، كۆڭلى قايغۇلۇق.
پەرىشان خاتىر — ئېسى جايىدا ئەمەس، كۆڭلى پەرىشان.
يورۇق خاتىر — كۆڭلى ئوچۇق، ئوچۇق پىكىرلىك.

خاتىرات [خاطرات] (ئە) [بىرلىكى: خاتىر] «خاتىر» گە قاراڭ.
خاتىرە [خاطره] (ئە) «خاتىر» گە قاراڭ.
خاتىرخاھ [خاطر خواه] (ئە+پ) كۆڭلى چۈشكەن، كۆڭلىگە ياققان.
خاتىرشۇناس [خاطرشناس] (ئە+پ) ئېسىدە ساقلىغۇچى، كىشىنىڭ كۆڭلىنى تاپقۇچى.
خاتىمە [خاتمه] (ئە) 1) ئاخىرى، تاماملىنىشى. 2) كىتابىنىڭ تۈگىگەن تاماملانغان قىسمى.

خاچ [خاچ] (پ) كرېست، سەلب.
خاچ پەرەست — خىرىستىيان.
خاجە [خواجه] (پ) 1) بەگ، خوجا، خوجايىن؛ ئەپەندى:
يەنە ھەم ئەزىزى مەقام ئەيلەمىش،
ئۇلار نامىنى خاجە مۇقبىل دېمىش.
— ئا. نىزارى.

2) باي، تۆرە:
ئىيالماي ئۆپكەسىنى خاجە نۇئمان،
بارۇر ئېردى ياشى چۈن ئەبر باران.
— موللا فازىل.

خاجەئى باشەفىق — شەپقەتلىك خوجايىن، باي:
مەلىكە دېدى: خاجەئى باشەفىق،
نەچۈك كەلدۇرۇر سىزگەكىم بول رەفىق.
— ئا. نىزارى.

خاجە سەرا [خواجه سرا] (پ) ھەرەم ئاغىسى.
خاجە ۋار [خواجەوار] (پ) خوجايىنلاردەك، باشلىق كەبى.
خاجىگان [خواجكان] (پ) [بىرلىكى: خاجە] «خاجە» گە قاراڭ.
خادە [خاده] ئۇزۇن ۋە سىلىق، تۈز ياغاچ:
بالالار مەسخىرە قىلىپ قوغلار،
خادە بىرلە سېنى ئۇرۇپ ئوڭلار.
— موللانىياز.

خادىم [خادم] (ئە) خىزمەتكار، مۇلازىم، مالاي؛

نەھان ساقلەسە بىر نەچچە خادەمى،
بولۇپ پاسىبان پەھلەۋان ئادەمى.

— ئا. نىزارى.

خەسۇل - خاس خادىم — ئەڭ يېقىن خىزمەتكار.

خادىمان [خادمان] (پ) [بىرلىكى: خادىم] خىزمەتكارلار، مۇلازىملار؛

مېھمىنبانۇ فەرمانىغە سۇردى زەبان،
يىغىلدى ھەمە چوڭ - كىچىك خادىمان.

— ئا. نىزارى.

خادىمە [خادمه] (ئە) خىزمەتكار خوتۇن ۋە قىز.

خادىملىق [خادم لىق] خىزمەتكارلىق، مۇلازىملىق.

خادىئ [خادع] (ئە) ئالدىغۇچى، ئالدامچى.

خار I [خوار] (پ) قەدىرسىز، ئېتىبارسىز، خار.

خار ئەتمەك — كەمسىتمەك، خارلىماق:

بۇ چەرخى ۋاژگۇن بىچارە ئاشىقلارنى زار ئەتتى،
كى نادانىنى سەرەفراز ئەيلابان دانانى خار ئەتتى.

— موللا قۇربان.

خار بولماق — پەس كۆرۈلمەك، خارلانماق:

مەردئول كەددى يەمىن ئەيلەپ شەبان رۇز ياتماسە،
مېھنەت ئىلە قول پۇتى گەرچە ئۈزۈلسە قاتماسە،
تارتمايىن مىننەت كىشىدىن ئابرويىن ساتماسە،
ئافەرىن مۇنداغ كىشىگە كۇلفەت ئەلدىن تارتماسە،
ئەھلى ھىممەت بولسە مۇنداغ خاربولماس ھېچ زەمان.

— ئابدۇقادىر داموللام.

خارۇ - زار — ناھايىتى ئېتىبارسىز، قاتتىق خارلانغان:

باغ ئىچىدە مېۋەلەردىن سەن ئېرۇرسەن خارۇزار،
ئەينى كۇلفەتدىن بولۇرسەن كەچ كۆز ئىچرە زارۇ زار.

— ئابدۇقادىر داموللام.

خارۇ زار ئەتمەك — قاتتىق خارلىماق:

مۇقەممەر، ئوغرى، يالغانچى، ھەرامخور تىنچى راھەتدە،
بېرىپ دۇشمەنگە ئىززەت دوستلارنى خارۇ زار ئەتتى.

— موللا قۇربان.

خار II [خوار] (پ) سۆز ياسىغۇچى ئارقا قوشۇمچە، بەزى سۆزلەرگە قوشۇلۇپ «يېگۈچى»، «ئىچكۈچى» مەنىلىرىدىكى سۆز ياسايدۇ،

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

ھەرام خار — ھارام يېگۈچى؛ قەدەھ خار - مەي ئىچكۈچى.

خار III [خار] (پ) تىكەن:

ئەدەمنى مەن ۋۇجۇدە نىسبەت ئەتمەن،
گۈلىستان ئۆزگە ئېرۇر، خار ئۆزگە.

— ھافىز خارەزمى.

خار ئەفشان — 1› تىكەنلىك؛ 2› كۆچمەم: قوپال سۆزلۈك.

خار مۇغلان — چۆلدە ئۆسىدىغان بىر خىل تىكەنلىك ئۆسۈملۈك:

دولدىن ئۇيان خار مۇغلان ئىكەن.
چۆل جەزىرەئى بەبايان ئىكەن.

— زەلىلى.

خارى ئەزاب — 1› ئازابلىغۇچى تىكەن. 2› قىيناق.

خارى خەسەك — تىكەنلىك ئوت.

خارى مىژگان — تىكەنگە ئوخشاش كىرپىك:

جەمەلىڭ گۈلىستانىدىن قاچان خۇشۋەقت بولغايمەن،
جىگەرنى گۈل بىكىن چۇن پارە ئەيلەر خارى مىژگانىڭ.

— ھافىز خارەزمى.

خارى ھەلاك — ھالاك قىلغۇچى تىكەن، زەھەرلىك تىكەن.

خارا I [خارا] (پ) ئۇيۇل تاش، گرانىت:

سىتەم تىغىن ئۇراردا بىدەرىغ ئول،
فەزاي ئورنىغە دۇر خارا ۋە فۇلاد.

— ئەرشى.

خارا تەراش — تاش كەسكۈچى، تاشچى.

خارا شىكەن — تاش قازغۇچى، تاش يارغۇچى.

كى مىتىنى زەربىدە خارى شىكەن،
قىلىپ رەخنە خارانى ئول كۇھكەن.

— ئا. نىزارى.

خارا كەسەك — تاش يونىماق، تاش پارچىلىماق:

كى خارا كېسىشكە ئويۇن باشلادى،
نەچە قۇللەرنى كېسىپ تاشلادى.

— ئا. نىزارى.

خارا يىرىك — يىرىك، قاتتىق تاش:

ئەگەر بولسا مەسئۇد قاشىمدا تىرىك،
يانىم ئاستىدا گەرچە خارا يىرىك.

— عەرەبى.

سەڭگى خارا — چوڭ قاتتىق تاش، قۇرام:

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

گۇلۇ بۇلبۇل ڧىغانىم بىرلە دائىم مەست بولمىشلار،
سەرايەت قىلمادى كۆڭلۈڭگە گويا سەڭگى خارايى.
— زەلىلى.

خارا II [خارا] (پ) پارقىراپ تۇرىدىغان قىممەت باھالىق بىر خىل يىپەك؛
خىلئەتى زەربەفت كۆرگەچ ئەگنىدە كۆڭلۈمگە ھۆسن،
بولدى ئانداغكىم زەرۇ ياقۇتغە خارا لىباس.
— ئەرشى.

خاراۋەش [خاراوش] (پ) تاشقا ئوخشاش، مۇستەھكەم.
خاراكەن [خاراكن] (پ) تاش يونىغۇچى، تاش قازغۇچى:
جۇنۇن تاغىدا خاراكەن كەبى ھەردەم قىلۇر ئەفغان،
بۇلۇتدەك كۆزلەرىم ئاقۇ قاراسى ئالىشىپ گىريان.
— ئەرشى.

خاراكوب [خاراكوب] (پ) تاش قازغۇچى، تاش چاقغۇچى.
خاراكوب قىلماق — تاش چاقماق.
خاران [خاران] (پ) خار بولغۇچىلار، خارلانغانلار:
يول بىلمىگەن ئالىملار،
سىر تۇتمىغان زالىملار،
ئەرۇ خاتۇن ئامەيلار،
بارى خاران ئەردىيا.
— موللامۇھەممەت نىيازى.

خارە [خاره] (پ) «خارا I» گە قاراڭ.
خارە ئەنداز — تاش قوپارغۇچى، تاش ئاتقۇچى.
خارە ئەفكەن — تاش ئاتقۇچى، تاش قازغۇچى.
خارە بۇر — تاش كەسكۈچى:
كى ئۈچ يىل ئىككى يۈز خارە بۇر ئۇستاد،
ئالە ئالماي ھەم ئانچە خارەدىن راد.
— نەۋائى.

خارە پەيماي — تاغ - تاشلارنى كەزگۈچى.
خارەزم [خارزم] ئوتتۇرا ئاسىيادىكى بىر شەھەر:
ھافىزغە نەۋا تەگمەسە خارەزمدە، ئاندىن
قىلار ئىدى ئاھەڭگى شىراز ئىلە سىپاھان.
— ھافىز خارەزمى.

خارەندە [خارنده] (پ) 1) تاتىلىغۇچى، قاشلىغۇچى، 2) تاتىلىغۇچ، قاشلىغۇچ.
خارخار [خارخار] (پ) 1) غەم - قايغۇ، تەشۋىش
2) قاتتىق ئارزۇ، تۈپەيلى پەيدا بولغان ھاياجان.

خار ـ خەس [خارخس] (پ) ئۇششاق تىكەن، تىكەن باسقان، تىكەنلىك؛
يول باشلىغۇچى كەئبە تەۋافىغە نەھاجەت،
ھەر خارى خەسى دەشتى سەۋاد ھەرەمىمدۇر.
— زەلىلى.

خاركەش [خاركش] (پ) ئوتۇنچى.
خارىج [خارج] (ئە) چىققۇچى؛ تاشقىرى، سىرت:
چۇن ئەزەل قىسمەتىدىن ھېچنىمە خارىج ئەمەس،
ئەيلەمەس فاقەسىدىن ۋاقىفى ئەسرار گىلە.
— نەۋائى.

خارىج ئەتمەك — چىقارماق، قوغلىماق:
خارىج ئەتتى بىرىنى ئەللامە،
ئىلمى ئەسبابىدىن بۇ پىرى ھۇدا.
— شەۋقى

خارىج نەۋا — ئەۋازى يېقىمسىز، ئەۋازى خۇنۇك.
خارىج روي — نىيەتى بۇزۇق، بۇزۇق نىيەتلىك.
خارىستان [خارستان] (پ) تىكەنلىك، تىكەنزار:
شەبى تارىك چۇن ئالەم زەمانى ھەم ئەمەس رەۋشەن،
ئانىڭسىز ئەدن خارىستانىكىم بار ۋادى ھەم گۇلشەن،
قەنى ھىجران چېكىپدۇر بۇ ھەزىن جانىمغە مىڭ سوزەن،
فەلەك رەھزەن زەمان دۇشمەن، بەدەن رەۋزەن ئۆزە رەۋزەن،
قالىپ جان ھەسرەتىدىن تەن، چىقىپ تەن كىشۋەرىدىن جان.
— موللا قۇربان.

خارىق [خارق] (ئە) غەلىتە، پەۋقۇلئاددە:
كۆرمە ئۆزدىن كەم قوتۇر ئىت بولسە ھەم، دەۋرىشى سەن،
تاپتى شۆھرەت بىر نەچە ھەيۋانىمۇ خارىقلار بىلە.
— ناقىس.

خارىقى ئادەت — ئادەتتىن تاشقىرى.
خاس [خاص] (ئە) 1) مەخسۇس، ئالاھىدە، تېگىشلىك.
2) يېقىن كىشىلەر؛ ئىمتىيازلىق تەبىقە، يۇقىرى تەبىقە.
بەندەئى خاس — يۇقىرى تەبىقغە مەنسۇپ كىشى:
مەنسۇر ئېرۇز ھەق پەرەست،
ئاللا بىرلە قەۋلى راست،
ئۆزىنى قىلىپ بەندە خاست،
ئەقىل ھەيران ئەردىيا.
— موللامۇھەممەت نىيازى.

www.uyghurkitap.com

خاس ئەتمەك — لايىق كۆرمەك، بەلگىلىمەك.
خاسۇ ئام — ھەممە، بارچە:
چۇتەختىمدە ئولتۇرسە قايىم مەقام،
ئىتائەت ئاڭا قىلسەلەر خاسۇ ئام.
— ئا. نىزارى.

خاس - ئام [خاص عام] (ئە) بارچە، ھەممە:
ئەلالا ئارا ئەيلەدى ئىز دىھام،
كېتىپ ھەۋز سارى بارى خاس - ئام.
— ئا. نىزارى.

خاسە [خاصە] (ئە) 1 > ئارتۇقچىلىق، ئالاھىدىلىك.
2 > مەخسۇس؛ خۇسۇسەن، بولۇپمۇ.

خاسەلىق [خاصەلىق] ئالاھىدە، مەخسۇسلانغان:
جۇيدىن چىقتى ئارىغى،
ئاقىب كىردى چارباغى،
خاسەلىق ئەردى ئول باغى،
ھەۋز ئىچىگە توشتىيا.
— موللامۇھەممەت نىيازى.

خاستە [خواستە] (پ) 1 > تەلەپ، ئۈمىد، تىلەك،
تەكلىپ: سوراق:
كى مېھمان بەرانى قىلىپ خاستە،
مۇزەييەن فەراش ئىچرە پىراستە.
— ئا. نىزارى.

2 > مال - مۈلۈك، بايلىق،

خاسلىغ [خاص لىغ] يېقىنلىق، مەخسۇسلۇق.
خاسىر [خاسر] (ئە) زىيان تارتقۇچى، زىيان تارتقان.
خاسىيەت [خاصيت] (ئە) 1 > مەخسۇس سۈپەت، خۇسۇسىيەت:
كى بۇ جايغە خاسىيەت بۇدۇرۇر،
زەۋايىرغە ھەم خەيرىيەت بۇدۇرۇر.
— ئا. نىزارى.

2 > ياخشى خىسلەت، پەزىلەت:
ئۇشبۇ ئاندا مېۋەلەردىن ھەر بىرى تاپتى خەبەر،
ھەربىرى ئۆز خاسىيەت ئەۋسافىدىن بەردى خەبەر.
— ئابدۇقادىر داموللام

3 > نەتىجە، تەسىر:
خاسىيەت بەرمەك — نەتىجە بەرمەك، تەسىر بەرمەك.

مۇخالىڧ خاسىيەت — قارىمۇ قارشى خۇسۇسىيەت.

خاشاك [خاشاك] (پ) 1 › ئەخلەت، سۇپۇرۇندى، خەشەك، خەس:

كۆيدۈرەي دەپ ئاتەشىن مەي بىرلە ئول بۇت مەستكىم،
ھەجرئوتى يانىمدا جىسمىم خارۇ خاشاك ئەيلەمىش.

— ئەرشى.

2 › ئەرزىمەس، ياراقسىز:

ئايتەك يۈزىنە ئايىنە بولغالى كۆڭلۈم،
ھاشاكىم، ئۇشول كۆزگۈدە خاشاكنى سەۋدىم.

— ھافىز خارەزمى.

3) مۇردا.

خاشاك ئەتمەك — قۇرۇتماق، قاغجىراتماق.
خاشاك رۇب — كوچا سۇپۇرگۈچى، ئەخلەت يىغقۇچى.
خاشاكى خەۋاتىر — قۇرۇق، بىھۇدە خىياللار.

خاشاكۆش [خاشاكوش] (پ) خەشەككە ئوخشاش، خەشەكتەك.

خاشە [خاشە] (پ) «خاشاك» كە قاراڭ.

خاقان [خاقان] پادىشاھ، شاھلار شاھى، خانلار خانى، ئىمپىراتور:

چۇ خاقانى ئەزىمەت قىلىپ ئوغزادى،
سىپاھى ئانىڭ ئارقادىن يۈترادى.

— ئا. نىزارى.

خاقانى چىن — چىن پادىشاھى.
خانۇ خاقان — خان ۋە پادىشاھلار:

ئاتا جانىبى خانۇ خاقان ئىرۇر،
ئانا سارىدىن قۇرب سۇلتان ئىرۇر.

— ئا. نىزارى.

خاك [خاك] (پ) 1 › توپا، تۇپراق؛ كۈل:

مەزەللەت خاكىغە سۈرتۈپ يۈزىنى، يەغلابان مەجنۇن،
نىچۇككىم بولماغايلار سەن كەبى ئالەمدە بىرلەيلا.

— شەۋقى.

2 › پەس، كۆرۈلگەن، خار:

ئادەمىلىق تۇپراغىن بەرسە فەنا يىلىگە چەرخ،
ئاھكىم، يوقتۇر كىشى ئەملى ۋەفادىن خاكراق.

— نەۋائىي.

خاك ئەرا — پۈتۈن دۇنيا، يەر يۈزى.
خاك ئەتمەك — ئۆلتۈرمەك.
خاك بولماق — 1 › ئۆزىنى پەس تۇتماق 2 › كۆچمە م: ئۆلمەك.

www.uyghurkitap.com

خاك بۇس — 1) تۇپراقنى سۆيۈش؛ 2) كۆچمە م: قۇللۇق قىلىش، بويسۇنۇش، ئىتائەت قىلىش. 3) زىيارەت قىلىش.

خاك قىلماق — توپىغا ئوخشاش قىلماق، تۇگەتمەك، ئۆلتۈرمەك:

كۆزۈڭ قەترە پەلىدىن پاك قىلدى،
كى بەردى جاننى، ئاخىر خاك قىلدى.
— موللا پازىل.

خاكران [خاكران] (پ) يەريۈزى، دۇنيا، ئالەم:

ئەھلى دىلنى بەھۇزۇر ئەيلەر فىغانى بۇلبۇلان،
خاكدانى دەھرىنىڭ ھەرگىز بەھارى بولماسا.
— زەلىلى.

خاكراھ [خاكراه] (پ) ئۆزىنى تۆۋەن تۇتقۇچى، كەمتەر؛ خار.

خاكراھ بولماق — ئۆزىنى پەس تۇتماق، كەمتەر بولماق؛ خار بولماق:

ئەگەرچە ئەۋۋەلۇ ئاخىر گەدالار ئىچرە شاھ ئولدۇم،
فىغانكىم شوخلار سەر مەنزىلىندە خاكراھ ئولدۇم.
— زەلىلى.

خاكرەھ [خاكره] (پ) «خاكراھ»قا قاراڭ.

خاكسار [خاكسار] (پ) 1) تۆۋەن، پەس؛ خار، گەرزىمەس:

ئەگەر يۈرسە بىر يىلكى لەيلۇ ناھار،
سەپەر مىھنەتىدە بولۇپ خاكسار.
— ئا. نىزارى.

2) كۆچمە م: كەمتەر:

مۇلاقات بولدى ئاڭا بىر كىشى،
ئۆزى خاكسارۇ گادايلىق ئىش.
— ئا. نىزارى.

خاكسار ئەتمەك — ئاياغ ئاستى قىلماق، خارلىماق.

خاكسار ئەدۇۋ — يەر بىلەن يەكسان بولغان دۈشمەن.

خاكسار بولماق — ئاياغ ئاستى بولماق، خارلانماق:

چىقارسام مۇھەببەت ئوتىدىن شەرار،
كۆيۈپ چۇن ۋۇجۇدۇم بولۇپ خاكسار.
— ئا. نىزارى.

خاكسارلىق [خاكسارلیغ] 1) تۆۋەنلىك، خارلىق؛ 2) كەمتەرلىك.

خاكسۇد [خاك سود] (پ) توپىغا مىلەنگەن؛ چاڭ - توزان باسقان:

يۈزىن مېھردەك ئەيلەگەچ خاكسۇد.
ھەبىبىغە يەتكۈردى ھەقدىن دۇرۇد.
— نەۋائى.

قەدەم خاكسۇد قىلماق ــ قدەم قويماق.

خاكى I [خاكى] (پ) توپىدىن' بولغان، ئەسلى تۇپراق.

خاكى پا ــ «خاكى پاي» غا قاراڭ.

خاكى پا بولماق ــ «خاكى پاي بولماق» قاقاراڭ:

خىرامىڭ چاغى لۇتف ئەيلەپ، نە بولغاي پايمال ئەتسەڭ.
ماڭا بەسكىم تەمەننادۇر كويىڭدا خاكى پا بولماق.
ــ ئەرشى.

خاكى پاي ــ ئاياغ ئاستى توپىسى؛ بويسۇندۇرۇلغان. تەۋە:

ئاتىڭنىڭ خاكى پايىغە زەلىلى يۈزنى سۈردى،
نىدا كەلدىكى قەسرىڭدىن: كۆزۈڭ سۈر، تۇتىيا دەرلەر.
ــ زەلىلى.

خاكى پاي بولماق ــ ئاياغ ئاستىدىكى توپا بولماق، بويسۇنماق، تەۋە بولماق.

خاكى دەر ــ توپىدا، تۇپراقنىڭ ئىچىدە:

ئۆپە بىلگەيمۇ ئەزاقنى تەپ،
باشنى يولىندا خاكى دەر قىلدىم.
ــ هافىز خارەزمى.

خاكى راھ ــ «خاكراھ»قا قاراڭ:

سەرۋەرانى سەيرفىللاھ بارچەسىغە رەھبەر ئول،
جۇملە خەيلى ئىشقى ئىرفان دەرگەھىدە خاكى راھ.
ــ ئەرشى.

خاكى رەھ ــ «خاكرەھ» قە قاراڭ.

خاكى سىياھ ئەيلەمەك ــ قارا توپىدەك سورىماق (پۇلىنى)، بۇزۇپ ـ چاچماق.

خاكى II [خاكى] (پ) ئۇچىغا سۆڭەك تۇتۇلغان ۋە ئەڭ يىراققا كېتەدىغان ئوق (ئوقيانىڭ ئوقى).

خاكىستەر [خاكستر] (پ) كۈل:

ئىشتكىل، ئايا خۇبلار، سەرۋەرى،
كى ئىشقىڭ ئوتى قىلدى خاكىستەرى.
ــ ئا. نىزارى.

خاكىستەرى [خاكسترى] (پ) كۈل رەڭ.

خاكىي I [خاكى] (پ) تۇپراقتىن بولغان، تۇپراققا مەنسۇپ:

خاكىي قەدەمىنى كۆزۈمە چەككەلى سۈرمە،
كۆزۈم قاشىدە دۇرئىلە گەۋھەرگە نى ساندۇر.
ــ هافىز خارەزمى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

خاكىي، نىهاد ـــ ئەسلى تۇپراقتىن بولغان.

خاكىي II [خاكى] (پ) «خاكىI» گە قاراڭ.

خال I [خال] 1) ئادەم يۈزىدىكى قارا نۇقتا، مەڭ:

يۈزى ئۈستۈندىكى ئول دانەئى خال،
گۈلى لالە ئۆزە مۈشكى خوتەرىندۇر.
ـــ ھافىز خارەزمى.

2) كۆزگە چۈشكەن ئاق:

خەتتىۋ خالى ھەسرەتىدىن ئانچە ئەشكىم ئاقتىدىكىم،
بىر كۆزۈم تۇتتى غۇبادۇر بىر كۆزۈمگە تۈشتى خال.
ـــ نەۋائى.

خالى خەتتى ـــ ئىڭەكتىكى مەڭ:

خالى خەتتى زۇلفى چۈن نەقش نىگار،
مۈرغى كۆڭۈللەرنى قىلمۇرلەر شىكار.
ـــ زەلىلى.

خالى سىياھ ـــ قارا خال:

زۇلفۇڭدەكىم ئول خالى سىياھ نافەئى چىنىدۇر،
يالغۇن تېمە، گەر مۈشك تېسەم ئانىكى، چىندۇر.
ـــ ھافىز خارەزمى.

خالدار [خالدار] خاللىق، خېلى بار:

ھەردەم كۆڭۈل ھەلاكۇ كۆزۈم تىيرە بولماغىن،
بىلگەي بىرەۋكى، يارى ئېرۇر شوخۇ خالدار.
ـــ نەۋائى.

خالىس [خالص] (ئە) 1) غەرەزسىز، سەممىي، لىللا:

ناقىسا، كۆڭلۈڭنى خالىس قىل ئۇقۇشى غەيرىدىن،
ئول پەرى كويىدا جانىڭنى دېسەڭ گەر ئۇتقۇزاي.
ـــ ناقىس.

2) ساپ، تازا:

ھەر غەشلىغدىنكى ناقىس،
بولدى بۇگۇداز بىرلە خالىس.
ـــ نەۋائى.

3) يالغۇز، تەنھا:

كەرەمدىن جامىمە ئەفيۇن ئېزىپ مەي بەرگىل، ئەي ساقى،
كى باسماس بادەئى خالىس مېنىڭ ھەجر ئىچرە خۇمماردىم.
ـــ ناقىس.

خالىق [خالق] (ئە) ياراتقۇچى، خۇدا:

پادىشاھا، جۇرمى ئىسيانىم كەچۈرگىل، خالىقا،
سەندىن ئۆلمىش ئەفۋى رەھمەت مەغفىرەت تۇرلۇك ئەتا.
— شەۋقى.

خالىقى ئالەم — ئالەمنى ياراتقۇچى، خۇدا.
خالىقى ئەفلاك — ئاسمان ـ پەلەكنى ياراتقۇچى، خۇدا:
ئول خالىقى ئەفلاكخە يۈز ھەمدۇ سەنا،
كىم بەردى قۇياش جىرمىغە ھەر كۈندە زىيا.
خەلق ئەتتى مەلەك بىرلە بەشەر قۇدرەتىدىن،
يوق كىمسەگە ھەركىم دېگەي ئول چۈنۇ چىرا.
— ناقىس.

خام [خام] (پ) 1› پىشمىغان، پىشۇرۇلمىغان:
بىر كۆرسە ئانى مەجنۇن ھۆسنىگە بولۇر مەفتۇن،
لەيلىگە كۆيۈپ نېچۈن ئىشق ئاشىنى خام ئەتتى؟
— ناقىس.

2› تەجرىبىسىز؛ 3› بىھۇدە، ئورۇنسىز، ئەمەلگە ئاشمايدىغان.

خامە [خامە] (پ) قەلەم:
رەمۇزى ئىشقى ئىنشا ئەيلەدىم مەن خامە بىلمەيدۇر،
سەراپا ئوت تۇتاشتى خەت يۈزىگە نامە بىلمەيدۇر.
— زەلىلى.

خامە چەكمەك — قەلەم تەۋرەتمەك، يازماق:
چېكىپ خامەسىن، نەقش قىلدى ئەيان،
كى ئەرمەن دىيارىغە تارتىپ نىشان.
— ئا. نىزارى.

خامە سۈرمەك — قەلەم تەۋرەتمەك، يازماق.
خامە ئۇرماق — «خامە سۈرمەك» كە قاراڭ.

خامكار [خامكار] (پ) ئىش كۆرمىگەن، ئاددىي پىكىر قىلىدىغان؛ كالتە پەم.

خامۇش [خاموش] (پ) ئۈندىمەس، جىم، سۆزسىز، شۈك:
شەھادەت مەيىنى بېكىم نۇش ئېتىپ،
ئۆزىن شاد ئېتىپ، بىزنى خامۇش ئېتىپ.
— ئا. نىزارى.

خامۇش دىماغ — سۆز قىلمايدىغان، جىم تۇرۇدىغان، سۆزسىز:
كى مەسئۇد دېدى سۆزنى باشتىن ئاياغ،
ئىشىتتى بۇلار بولدى خامۇش دىماغ.
— ئا. نىزارى.

خامۇش ئولماق — سۆز قىلماسلىق، جىم تۇرماق:

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

يەقىلدىكى پەرھاد مەدھۇش ئولۇپ،
ياتىپ ياندا يارى خامۇش ئولۇپ.
— ئا. نىزارى.

خامۇشلىغ [خاموش لیغ] سۆكۈت ساقلاش، جىم تۇرۇش ھالىتى.

خامىس [خامِس] (ئە) بەشىنچى.

خامىسە [خامسه] (ئە) «خامىس» قا قاراڭ.

خان I [خان] (پ) 1 › داستىخان؛ 2) رىزىق، تائام، غىزا. 3 › پىلانىتا.
خانى گەرەم - ساخاۋەت داستىخىنى.
خانى نەۋال - مەردەمەت داستىخىنى.

خان II [خان] پادىشاھ، خان.
خان بىننى خان — شاھ ئوغلى شاھ .

خانە [خانه] (پ) 1 › ئۆي، ئائىلە، ماكان، خانا:
ھەمرازى ئاڭا مەلەك ئولۇردى،
ھەم خانە ئاڭا فەلەك ئولۇردى.
— ئابدۇجېلىل داموللا ھاجى.

2 › بەزى سۆزلەرگە قوشۇلۇپ «ئورۇن، جاي»، مەنىسىدىكى سۆزلەرنى ياسايدۇ. م: كۇتۇبخانا، قىرائەتخانا.
خانە بەرەنداز — قاتتىق ئىسراپخور، بار يوقنى سورۇپ تۆگىتىدىغان:
چۈن ئەمەلى بىرلە نەۋا ساز ئولۇپ،
ئول نەي ئۈنى خانە بەرەنداز ئولۇپ.
— نەۋائى.

خانە بەردۇش— 1 › ئۆي - ماكانسىز، سەرگەردان:
ئەي زەلىلى تەكيەدارى كىشۋەرى تەن بولماغىل،
كىم سەنى تەكرى ئەزەلدە خانە بەردۇش ئەيلەمىش.
— زەلىلى.

خانە ۋادە - ئەۋلاد، سۇلالە.
خانەئى خاس - مەخسۇس ئۆي، مەخسۇس ئورۇن:
كىبلىپ چۈن كىرىپ خانەئى خاس ئارا،
نەۋا باشلادى مىسلى داستان سەرا.
— ئا. نىزارى.

خانەئى كەئبە - مەككىدىكى مۇسۇلمانلار تاۋاپ قىلىدىغان مۇبارەك ئۆي، تاۋاپ قىلىدىغان جاي:
ئىبادەتنىڭ قىيامى پايگاھى خانەئى كەئبەڭ،

ئىزىلىق ئۇل ئاستانى ئالى ئۇزرە سەجدەگاھىمدۇر.
— گۇمنام.

خانەقاھ [خانقاه] (ئە) چوڭ مەسچىت؛ شەيخ، سوپى - ئىشانلارنىڭ زىكرى قىلىدىغان جايى:
بۇ دەمدە خانەقاھ كۈنجى كۆرۈنۈر كۆزگە چۈن زىندان،
چىقىپ زىنداندىن، ئەي ئاشىق، چەمەندە لالەزار ئىزدە.
— ھافىز خارەزمى.

خانىقەھ [خانقه] (ئە) «خانەقاھ» غا قاراڭ:
خانەقەھ شەيخى ئۇماچىن ئىچمەكىم يوق ئەمدى سىزدە،
ساقى، ئەمدى جامى مەي ئىچ، بول ھەم ئۇلدەم ھەقشۇناس.
— ئەرشى.

خانەندە [خواننده] (پ) 1) كىتاب ئوقۇغۇچى، كىتاب ئوقۇپ بەرگۈچى:
كاتىبىكىم مېھنەت ئەيلەپ بىر كىتابىنى يازار،
بەزى جا بولسا غەلەت راس ئەيلەمەكتۇر نىگۈكار،
قەست ئىلە ھەرگىز خەتا قىلما ۋەلى تەبئى ئازار،
ۋەرنەكىم راستى ئەقىل بولسا غەلەتلەر بىشۇمار،
قىلغايۇ خانەندەلەر دۇشنام، ھەقارەت ھەرزەمان.
— ئابدۇقادىر داموللام.

2) ناخشىچى، غەزەلخان.

خاندان [خاندان] (پ) ئۆي، ئائىلە؛ ئائىلە كىشىلىرى، ئۇرۇق، نەسىل - نەسەب:
مۇسىبەت سالىپ خاندان ئىچرە ئول،
ئۆزى ھەم تاموغ سارىغە تۇتتى يول.
— ئا. نىزارى.

خانىمان [خانمان] (پ) ئۆي - جاي، ئۆي، جاھازلىرى ۋە تۇرمۇش بويۇملىرى، ئۆي - بىسات:
زەلىلى تەرك ئېتىپ ئالەمنى كەچتىم خانىمانىمدىن،
تەۋافى ھەزرەتى سۇلتان ساتۇقى بوغراخان ئەتكەچ.
— زەلىلى.

خانىكە [خانيكه] ئانىسى ياكى چوڭ ھەدىلىرىنى چاقىرىشتىكى ھۆرمەت سۆزى:
ھەرەملەرنى قىچقىر دى ئىقبالىغە،
چۇ خانىكەسىن كەلتۇرۇپ ئالىغە.
— ئا. نىزارى.

خانۇمان [خانومان] (پ) «خانىمان» غا قاراڭ:
نىگارا خاكى پايىڭغە نىسار ئەز خانۇ مانىمدۇر،

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

دەمى تىيغى ھىلالىكىغە فىدا يۈز قاتلە جانىمدۇر.
— ئەرشى.

خاھىش [خواهش] (پ) ئارزۇ، ئۈمىد، ئىستەك.
خاھىش ئەتمەك — ئىزلىمەك، خالىماق؛
ئاتا ئەيلەمىش ھەق ساڭا تەختۇ تاج،
ئەگەر خاھىش ئەتسە قىلۇرمىز ئىلاج.
— ئا. نىزارى.

خاۋەر [خاور] (پ) كۈنچىقىش، شەرق:
كۆڭۈلنى ئالدىبۇ زار ئەيلەدى ئۆزىگە رام ئەيلەپ،
كۆزۈم ئاچتىم، كىرىپ كەۋكەبدە پىنھان شەمسىخاۋەردەك.
— موللا سالىھ.

مىھرى خاۋەر — شەرق قوياشى، قوياش.

خاۋەرىي [خاورى] (پ) شەرقىي، شەرققە مەنسۇپ، شەرقچە.

خائىف [خائف] (ئە) يۈرەكسىز، قورقۇنچاق.

خەباسەت [خباثة] (ئە) بۇزۇقلۇق، ئىپلاسلىق، يامانلىق.

خەبەر [خبر] (ئە) خەۋەر، ئۇچۇر:
ئىلگىرى ئەلچى يۈرۈتىبان قارا قاش بىلە شەھەر،
بارچە قاراقاش ئەھلىغە ئول كۈنى يەتتىلەر خەبەر.
— موللا سالىھ.

خەبەر ئالماق — خەۋىرىنى ئۇقماق، ئۇچۇرغا ئىگە بولماق؛ قاردىماق، كۆيۈنمەك:
قىلىپ ئەقلىنى خىزىردەك راھبەر،
كۆڭۈل سىرىدىن ئاندا ئالغىل خەبەر.
— ئا. نىزارى.

خەبەر بەرمەك — ئەھۋالنى بىلدۈرمەك، خەۋەردار قىلماق:
ئاقىپ مەن، ماڭا ھۇشدىن يوق ئەسەر،
كى تەقدىرى ھەق بەردى سىزدىن خەبەر.
— ئا. نىزادى.

خەبەر تاپماق — خەۋەردار بولماق، ئۇچۇرغا ئىگە بولماق:
خەبەر تابقاي ھېچكىم ئانىڭ ھالىدىن،
ۋەزىرۇ نەدىم ھەم بۇ ئەھۋالىدىن.
— ئا. نىزارى.

خەبەر قىلماق — خەۋەر بەرمەك، ئەھۋالنى بىلدۈرمەك:
بىلىنى ياد ئەيلەدىم ھەردەم،

ئالدمى غەيبىدىن خەبەر قىلدىم.

— هافىز خارەزمى.

خەبەر گۇزار — خەۋەر بەرگۈچى، مۇخبىر.

خەبباز [خبّاز] (ئە) نان ياققۇچى، ناۋاي.

خەبت [خبط] (ئە) ئەقىلدىن ئېزىش، ئەقلىنى يوقىتىش.

خەبت ئۇلماق — ئەقلىنى يوقاتماق، ئەقلىدىن ئازماق.

خەبچە [خبچه] پورەك.

قەبر ئىچىدە تابەكەي غۇنچە بولۇر سەھى قەران،

مەۋسۇمى نەۋ بەھار ئېرۇر خەبچەئى نەۋنىھال ئاچىلىك.

— زدلىلى.

خەبىر [خبير] (ئە) خەۋەر بەرگۈچى، خەۋەر قىلغۇچى.

خەبىس [خبيث] (ئە) ئىپلاس، ناپاك.

خەت(ت) [خطّ] (ئە) [كۆپلۈكى خۇتۇت — خطوط.] 1 › سىزىق، يول، ئىز.

ئەگەر ئۇل تاش بىلە باشىڭ ئۇشالغاي،

سەئادەت خەتتىدۇر، گەر زەخمى قالغاي.

— نەۋائى.

2 › خەت، مەكتۇپ، پۈتۈك، يېزىق:

بۇ گۇلشەن ئىچرە ھەريان جىلۋەگەر بەرگى شەجەر ئېرمەس،

ۋەرەقلەردۇر يازىلغان خەتلەرى يەكسەر خەزان مەزمۇن.

— ناقىس.

3 › يېڭى چىققان مويلەۋ، مىيىق؛ بۇرۇت.

4 › چاچ، كوكۇلا چاچ:

كۆزۈڭ تۇركۇ خەتىڭ ھىندۇي جادۇ،

كىم ئاندىن باغلادى قان نافى ئاھۇ.

— هافىز خارەزمى.

5 › هۆكۇم، پەرمان.

خەتتى بەرات — ئازادلىق خېتى، گۇناھسىزلىق خېتى، يارلىق:

نەمايان بولغانىدىن سۇنبۇلى تەر بولماغىل دىلگىر،

لەبى لەئلى ئەقىقىڭ ئۈزدە ئۇل خەتتى بەراتىمدۇر.

— زەلىلى.

خەت — بەرخەت — سىزىقمۇ سىزىق.

خەتى پىشانە — پىشانىگە پۈتۈلگەن:

خەتى پىشانەئى ئازارىلەرنى سەندىن ئاڭلارمەن.

بۈزۈڭ بىرلە قاشىڭنى سەجدەدە لەۋھى قەلەم ئەتكەچ.

www.uyghurkitap.com

— زەلىلى.

خەتتى رەيھان— 1 › قەدىمكى خەتتاتلىقتىكى خەت نۇسخىلىرىدىن بىرى؛
2 › بويى رەيھان، رەيھان، قامەتلىك:

ئەي كۆزلەرى نەرگىس، خەتتى رەيھان، قەدى شەمشاد،
بۇلبۇل كەبى ئىشقىڭدا ئىشىم نالەۋۇ پەرياد.

— ئەرشى.

خەتا [خطا] (ئە) يېڭىلىش، خاتا:

قىلىپ بىز بۇ دەرگاھدا يۈزمىڭ خەتا،
سەن ئەيلەپ كەرەم بىزگە ھەردەم ئەتا.

— موللا قۇربان.

خەتاكار [خطاكار] (ئە + پ) ئەيىبكار، خاتا قىلغۇچى، گۇناھكار.

خەتاكۇش [خطاكوش] (ئە + پ) گۇناھلىق ئىشلارنى قىلىپ يۈرگۈچى.

خەتەرات [خطرات] (ئە) خەۋپ - خەتەرلەر.

خەتەرناك [خطرناك] (ئە + پ) خەتەرلىك، خەۋپلىك؛

يول يىراقدۇر، كۆپ خەتەرناك يول غەمىنى تازە قىل،
شەۋقى بىلسەڭ يول غەمىنى تازە قىلغانىڭ غەلەت.

— شەۋقى.

خەتتات [خطاط] (ئە) خېتى چىرايلىق، خۇش خەت يازغۇچى.

خەتم [ختم] (ئە) 1 › تامملاش، تۈگىتىش، ئاخىرى.
2 › مۆھۈر، تامغا.

خەتمى قۇرئان — ئۆلگەنلەر ئەرۋاھىغا ئاتاپ، قۇرئان ئوقۇش ۋە شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن مۇراسىم:

قالىپمەن ئاھ نېتەي ئارمان بىلە،
كى ياد ئەتكەمەن خەتمى قۇرئان بىلە.

— ئا. نىزارى.

خەتمى كەلام — «خەتمى قۇرئان» غا قاراڭ

بۇلاردىن تىلەپ ئىستىئانەت مۇدام،
كى خەتمى كەلام ئەيلابان سۇبھى - شام.

— ئا. نىزارى.

خەتمى قىلماق— 1 › بىرەر ئىشنى ئاخىرىغا يەتكۈزمەك. 2 › مۆكەممەل بىلمەك.

خەتىب [خطيب] (ئە) نۇتۇق سۆزلىگۈچى، ۋەز ئېيتقۇچى، ئىمام.

خەتەر [خطر] (ئە) خەتەرلىك، قورقۇنچلۇق.

خەد [خد] ئە) يۈز، مەڭز، ياڭاق:

سەباھەتدە جەھان مەشھۇرى ئولساڭ،

ئەگەر يۇسۇف مەسەللىك كۆرگۈزۈپ خەد.
— ئەرشى.

پەرى خەد ـ پەرى يۈزلۈك، گۈزەل:
پەرى خەد، پەرىزاد، پەرىۋەش داغى،
پەرى پەيكەران ئىسمى دىلكەش داغى.
— ئا. نىزارى.

قىرمىزى خەد ـ قىزىل يۈزلۈك:
ئىللا دېمىش كۆرمەي سېنى،ئەيلالەرۇخ، قىرمىزىخەد،
خۇرشىد يۈزۈ جەللاد كۆز، كاكۇللەرى مۇشكى خوتەن.
— ناقىس.

خەدەڭ [خدنگ] (پ) ئوق، ئوقيانىڭ ئوقى
كۆڭۈل مىژگان خەدەڭىنىڭ كۆزلەرىڭدە ناگەھان كۆرگەچ،
ھەراسان پەلدەك ئولمىش كافىرئىلكىدە سىنان كۆرگەچ.
— ئەرشى.

خەدەڭ ئەيلەمەك ـ ئوق قىلماق:
بۇنى سەبزەرەڭ ئەيلەپ، كەمەرنى تەڭ ئەيلەپ،
مىۋەسىن خەدەڭ ئەيلەپ، قاشىن كەمان قىلۇرسەن.
— زەلىلى.

خەدەڭ تارتماق ـ ئوق ئۈزمەك.

خەدەم [خدم] (ئە) [بىرلىكى «خادىم ـ خادم»] خادىملار، خىزمەتچىلەر، مالايلار.

خەددام [خدام] (ئە) «خادىم» غا قاراڭ:
چىقاردى يۆلەپ بارچە خەدداملار،
ۋەزىرغە ھەمە قىلدى بەدنامىلار.
— ئا. نىزارى.

خەددامىلىق [خداملىق] مۇلازىملىق، خىزمەتكارلىق، مالايلىق:
چۇ كىشتى ئارا قىلدى خەددامىلىق،
چىقىپ خۇشكىغە يەتتى ئارامىلىق.
— ئا. نىزارى.

خەر [خر] (پ) ئېشەك:
ناقىسنى دىلخەستەدۇر قۇيرۇقى كالتە ئېشەك،
لېيك قىلالماس بۇ سۆز قۇيرۇقى يۈزگەز خەرى.
— ناقىس.

مادە خەر ـ مادا ئېشەك:
كى ھىممەت يوقدۇرۇر بۇ فىرقەدە نامۇس يا نەڭگى،
شەرىئەت تۇشبۇ سۇرەتلىكنى دەيدۇر مادە خەر سۇلتان.
— موللا نىياز.

uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

مەردەكى خەر ــ ئەخمەق ئادەم.

خەراب [خراب] (پ) بۇزۇق، ۋەيران؛ يامان ناچار؛
كۆزلەرىدىن ئۆزگە كىشى كۆرمەي،
گۇشەئى مېھرابدە مەستۇ خەراب.
ــ ھافىز خارەزمى

خەراب ئەتمەك ــ «خەراب ئەيلەمەك» كە قاراڭ:
كى ئوت بىرلە بىزنى خەراب ئەتكۈسى،
كېمە ئىچرە سىخلاپ كەباب ئەتكۈسى.
ــ ئا. نىزارى.

خەراب ئەيلەمەك ــ بۇزماق، ۋەيران قىلماق:
كاكۇلى مۇشكىن سەنەمنىڭ چېھرەسىن پۇشتىدە توت،
جىلۋەئى ھۇسنىدە ئەيلەر ۋەرنە ئالەمنى خەراب.
ــ زەلىلى.

خەراب قىلماق ــ «خەراب ئەيلەمەك» كە قاراڭ:
قىلىپ زۇلۇم ئىلە خانىمانىن خەراب،
شەھىد ئەيلەدى ئانى ئەفرەسىياب.
ــ ئا. نىزارى.

خەرابات [خرابات] (پ) 1) ۋەيران بولغان، بۇزۇلغان جاي، خارابە. 2) مەيخانا:
ھەرنەۋىدىكىم جۇنۇندىن رەقس ئېتەر ئەيب ئەتمەگىز،
جىلۋەئى ساقى خەرابات ئىچرە مەدھوش ئەيلەمىش.
ــ زەلىلى.

خەراباتىي [خراباتى] (پ) 1) خاراب بولغان جايدا تۇرغۇچى، دەرۋىش، تەركىي دۇنيا؛ 2) مەي ئىچكۈچى، مەيخانە ئەھلى:
سەبەب بولدى ئالەم خەراباتىغە،
كى ئۇچراپ ئۆزىنىڭ مۇكاپاتىغە.
ــ ئا. نىزارى.

خەرابە [خرابه] (پ) ۋەيرانە، بۇزۇلغان، تاشلاندۇق، خارابە:
تاشرىغە تاشۇ خىشتۇ بەل ئەرابە،
تۇتۇپ چىن ئىچرە ئابادۇ خەرابە.
ــ نەۋائىي.

خەرابىي [خرابى] (پ) ۋەيرانلىق، بۇزۇقلۇق.

خەراج [خراج] (ئە) سېلىق، باج، پاراق.

خەراش [خراش] (پ) 1 › يونۇش، تاراشلاش، قىرماق:
يەنە بار ئىدى قارەن سەڭگىتەراش،
قىلۇر ئىردى تاشنى ياغاچدەك خەراش.
—ئا. نىزادى.

2 › كۆچمە م: ئازابلىماق، قىينىماق:
ئانىڭ زەربىدە ساچراغان رىزە تاش،
چىقىپ ئەيلەگەي چەرخ جىسمىن خەراش.
—ئا. نىزارى.

خەراش ئەيلەمەك — 1 › يونۇماق، تاراشلىماق، قىرماق:
خەراش ئەيلەدى يەشمنى ئول زەمان،
چۇشەھزادە بولدى بەسى شادمان.
—ئا. نىزادى.

2 › كۆچمە م: ئازابلىماق، قىينىماق.
خەراش قىلماق — «خەراش ئەيلەمەك» كە قاراڭ:
رىزق ئۈچۈن قىلمە كۆڭۈل لەۋھىنى ھەسرەتتىن خەراش،
ئەيب ئېرۇر ئەھلى خىرەددىن ئەل بىلەن قىلماق تالاش.
—ناقىس.

خەراشىدە [خراشيده] (پ) قىرىلغان؛ خىرىلدىغان، بوغۇق.
خىراشىدە بولماق—قىرىلماق، بوغۇلماق، خىرىلدىماق.

خەرپۇشتە [خرپشته] (پ) گۇمبەز شەكىلدىكى نەرسە؛ راۋاق، چېدىر.

خەرج [خرج] (ئە) 1 › خىراجەت، چىقىم، سەرپ:
كەسبىدىن ئەجىر بىرلە پۇل تاپىلۇر،
خەمىر بىرلە زىناغە خەرجى قىلۇر.
—ئا. نىزارى.

2 › خىراجەت قىلىنىدىغان پۇل، سەرپلىنىدىغان مەبلەغ:
ھەقدى رەھمەت خەرجىڭ ئەتسە ھەقنىڭتاك ئولكىم تاپار،
سەن كەبى مەھبۇبى ۋەسلىن ئەيلەگەي ناچار خەرج.
—نەۋائى.

خەرجۇ خەراج — خەج ۋە خىراجەت:
مۇساپىر بولۇر ئاقسۇدا بارەۋاج،
تاپۇر نامۇراد بولسا خەرجۇ خەراج.
—موللاشاكىر.

خەرجى دىرەم — يولدا لازىم بولىدىغان ئوزۇق.
خەرجى سەفەر — يول خىراجىتى.

خىرجى مەئاش — تىرىكلىكتە ئىشلىتىدىغان خىراجەت، ياشاش ئۈچۈن لازىم بولىدىغان نەرسىلەر.

خەرجلىك [خرج لىك] خەجلەشكە كېرەكلىك:
كۆز تۆكەر ۋەسلىڭ ئۈچۈن دۇررى ئەدەن، ئەي گۈلرۇخ،
خەرجلىك بولسە بۇ رەڭ قالمادى ئىمساك ماڭا.
—ناقىس.

خەرچەڭ [خرچنك] (پ) قىسقۇچ پاقا:
كۆكۈل قىراقىگە تۇشكەچ قىغان چېكەر ھەردەم،
تومۇزدا ئۆيلەكى ئەفغان تولا چېكەر خەرچەڭ.
—ناقىس.

خەرخەشە [خرخشه] (پ) يامان گەپ، قۇلاقتا ياقمايدىغان يېقىمسىز گەپ.
خەرراج [خراخ] (پ) بۇزۇپ چاچقۇچى، ئىسراپخور.
خەرراز [خراز] (پ) موزدۇز، ياماقچى:
دوست كويىدا گەدالەر بىلگەن،
بولسە خەررازۇ گەر خۇد خەرراز.
— نەۋائى.

خەرق [خرق] (پ) يىرتىق، يېرىق، ئاراچ.
خەرق ئولماق — يەرتىلماق، يېرىلماق، ئايرىلماق:
ياشۇرۇن ئىشقىم ئىدى، ئەل كۆزىدىن تەقۋادا،
يىغلاتىپ يارى لەبىپەردەلەر ھەم خەرق ئولدى.
— ناقىس.

خەرگۇش [خركوش] (پ) ياۋا توشقان.
خەرمەن [كرمن] (پ) چەمبىرەك.
خەرمۇھرە [خرمهره] (پ) ئىشەكمونچاق:
نەچچە ھۆسنئەھلى كېلىپ يانداشسا ئانداغ بەلگۈرۈر،
بىر تىزىغ خەرمۇھرە ئىچدە گۈيىيا بىر گەۋھەرى.
—ئەرشى.

خەرۋار [خروار] (پ) بىر ئىشەك يۈك (ئېغىرلىق ئۆلچەم بىرلىكى، تەخمىنەن 300 كىلوگرام).

خەرىد [خريد] (پ) سېتىش، ساتماق:
ئاناسى بىلەن ئول ماڭا زەر خەرىد
دەبان، كوپ جەدەل قىلدى خاجە سەئىد.
— ئا. نىزارى.

خەرىدار [خريدار] (پ) 1) سېتىۋالغۇچى، تەلەپكار:

مەن جەفاكارى، سەن ۋە فادارىم،
يۈزتۈمەن ئەيب ئىلە خەرىدارىم.
— موللا قۇربان.

2) كۆچمە م: بىرەۋگە مۇھەببەت قويغان،كۆڭلى چۈشكەن كىشى، ئاشىق:
مەھىنبانۇ ھەر كۈنى خەبەردار ئىدى.
ھەمول كۆھكەنگە خەرىدار ئىدى.
— ئا. نىزارى.

خەرىدارلىق [خريداران] تەلەپكارلىق؛ خەرىدارىبار، خەرىدارغا ئىگە:
كى بىزگە خەرىدارلىق ئەيلەدى،
مەدەد ئەيلەبان يارلىق ئەيلەدى.
— ئا. نىزارى.

خەرىف [خريف] (ئە) كۈز، كۈز پەسلى.

خەزان [خزان] (پ) 1) كۈز پەسلىدە تۆكۈلگەن، سارغايغان ياپراق:
رەۋابى ھۆسن ئۈچۈن چېھرەمنى كاھى ئەيلەمىش ئەز بەس،
بولۇر گۈل ھۆسنى زاھىر بولسەگەر رەڭگى خەزان پەيدا.
—ئەرشى.

2) كۈز، كۈز پەسلى:
خەزان بەرگىدەك سارغايىپ چېھرەسى،
تولا خەۋف ئىلە قالمادى زەھرىسى.
— ئا. نىزارى.

خەزان ئەتمەك سارغايتماق:
ئەلا ئەي لالە يەڭلىغ گۈلئۈزارىم،
خەزان ئەتتىڭ مېنى ئەي نەۋ بەھارىم.
— موللا پازىل.

3) يانجىلغان، ئازابلانغان؛ دەردلىك:
بۇگۈلشەن ئىچرە ھەريان جىلۋەگەر بەرگى شەجەر ئىرمەس،
ۋەرەقلەردۇر يازىلغان خەتلىرى يەكسەر خەزان مەزمۇن.
— ناقىس

خەزان بولماق — 1) سارغىيىپ، قۇرۇپ قالماق.
2) ئازاب - ئوقۇبەتتە ئىزىلمەك، مەجرۇھلانماق:
سېنى دەپ چېكەر بۇلبۇل ئاھۇ فىغان،
ئانى يىغلاتىپ كۆپ بولۇرسەن خەزان.
— ئا. نىزارى.

خەزان قىلماق — سارغايتماق، قۇرۇتماق:
مېنى ئىشق ئوتى قىلىپدۇر خەزان،

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

هەنۈز سەبزە ئېردىم بولۇپمەن سامان.
— ئا. نىزارى.

بادى خەزان — كۈز شامىلى:
بادى خەزان پەيدىدار، قالماس جەھاندا گۈلزار،
نى باغۇ نى سۈمەنزار، فەسلى بەھار ئىچىدە.
— زەلىلى.

فەسلى خەزان—يوپۇرماقلار سارغايغان مەزگىل، كۈز پەسلى:
بەھار كۈنلەرى كەتمىش يېتىپ بۇ پەسلى خەزان،
دەرەختى ئۆمرنى يولماقغە بىخ ئىلە بۇنياد.
— شەۋقى.

خەزانە [خزانه] (ئە) خەزىنە؛ بايلىق.
خەزانە سەنج ـ خەزىنە ئىگىسى.
خەزانە خاس ـ پادىشاھنىڭ خۇسۇسىي خەزىنىسى.

خەزانەدار [خزانەدار] (ئە + پ) خەزىنىچى.

خەزانى [خزانى] (پ) سېرىق رەڭلىك.
خازانى ئەيلەمەك ـ سارغايتماق.
خازانى باغ ـ قۇرۇپ قالغان باغ.
خازانى بەرگ ـ سارغايغان يوپۇرماق.

خەزايىن [خزاين] (ئە) خەزىنىلەر (بىرلىكى: خەزىنە):
سىپاھ ئايدى: «ئانداغ ئىسە مەن ئالاي،
خەزايىنغە مىڭ تەڭگەنى مەن سالاي.
— ئا. نىزارى

خەزەف [خزف] (ئە) ساپال، ساپال قاچا.

خەزرا [خضرا] (ئە) يېشىل:
تەفەررۇج گاھى سۈنبۈلۈك قىلغالى بىلدىم كەۋاكىبدىن،
مەشائىل ياندۇرۇپ تۈن ـ كېچەلەردە كۈنبەزى خەزرا.
— زەلىلى

خەزىنە [خزينه] (ئە) خەزىنە؛ بايلىق.

خەس [خس] (پ) 1) قۇرۇق ئوت ـ چۆپ، پاخال؛
ئەيا غۇنچە گۈلمەكنى قىلما ھەۋەس،
چەمەنزار ئارا مەن كەبى بولما خەس.
— ئا. نىزارى

2) ۋاپاسىز، نائەھلى؛ پەس كىشى:
ئۈچۈرمەككە ئاسان ئېرۇر دەر مەھەل،
نە خەسلەرگە بولغاي، نە قۇلغە خەلەل.
ئا. نىزراى

3) ئىزىلگەن، يانجىلغان؛ يارىلانغان:
دېدى: «شاھزادە دىلىم خەس ئېرۇر،
بۇ قىلغان كىرامىڭ ماڭا بەس ئېرۇر»
— ئا. نىزارى.

خەسارەت [خسارت] (ئە) زەرەر، زىيان:
قەزاغە كىشى نالە ـ فەرياد ئېتەر،
بۇ شۇم لەفزىدىن كۆپ خەسارەت يېتەر.
— ئا. نىزارى

خەسايىس [خصايص] (ئە) [بىرلىكى: خاسىيەت]. خۇسۇسىيەتلەر، خاسىيەتلەر

خەسايىل [خصايل] (ئە) [بىرلىكى: خىسلەت]. خىسلەتلەر

خەستە [خسته] (پ) 1) كېسەل، كېسەلمەن:
يۈزۈڭنى كۆزۈم ئاقىبەتۇلئەمر كۆرسەر،
ھەمراھ مەنى خەستەغە چۈن نۇرى يەقىندۇر.
— ھاپىز خارەزمى.

2) قىينالغان، ئازابلانغان؛ دەردمەن:
بىۋەفا ئەيلەمەگەي ئول نازەنىن،
رەھم قىلسە خەستە ئاشىقلارىنە.
— ھاپىز خارەزمى

3) ئاجىز، كۈچسىز، زەئىپ:
ھەمىشە خەستەدۇر دەردى بىلەن جان،
بولا بىلمەدى بۇ بىمار ياخشى.
— ھاپىز خارەزمى.

4) بىچارە، مىسكىن:
يېتەرمۇ بىر كەمىنە خەستەگە بۇيى ۋىسالىڭدىن،
دېگەچ شامۇ سەھەرلەر ئەشكى خۇندىن جۇيىبار ئەيلەر.
— شەۋقى.

خەستە ئەيلەمەك — 1) كېسەل قىلماق، مەجرۇھلاندۇرماق،
2) ئازابلىماق، قىينىماق:
دەۋلەتى ۋەسلىڭ بىلەن بىرنەچچە كۆڭلۈم ئېردى خۇش،
فۇرقەت ئىچرە خەستە ئەيلەپ نېگە قىلدىڭ ئىجتىناب.
— ئەرشى.

خەستە جان — ئاغرىق، زەئىپ:
كى سىزدەك بىرەۋ ناتەۋانى ئىدىم،
ئانىڭ ئىشقىدا خەستە جانى ئىدىم.
— ئا. نىزارى

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com

خەستەجان بولماق ــ زەئىپلەشمەك، ئاجىزلاشماق:
بۇلار ئىلكىدىن بىر بولۇپ خەستە جان،
فەلەك بىزنى ئەيلەپ ئەجەب ناتەۋان.
ــ ئا. نىزارى

خەستە دىل ــ كۆڭلى سۇنۇق، دەردمەن:
دېدى خەستە دىلغە شاھى ۋاستە»:
قىلالى سەرەندىب سارى رابىتە.
ــ ئا. نىزارى.

خەستە هال ــ قىيىن ئەھۋالدا قالغان، بىچارە:
گۆھەر سىلكى كەبى مەنزۇمە بىرلە يوقلامىشسىزلەر،
بىزنىڭدەك خەستە هالنى بۇ يەڭلىغ هالى غۇربەتتە.
ــ ئابدۇجېلىل داموللا هاجى.

خەستە ئۇلماق ــ ئازابلانماق، قىينالماق:
قاشلارى ياسى ئوقىنىڭ تەككەنىنى بىلدى ئەل،
خەستە ئۇلغان جاندا هەريان زەخمە پەيكانىن كۆرۈپ.
ــ ئەرشى.

خەستەۋۇ مىسكىن ــ ئاجىز ۋە غېرىب، دەردمەن بىچارە:
خوشلاشىبان خەستەۋۇ مىسكىن زەلىل،
بۇلبۇل ئېردى چىقتى قەپەزدىن دېگىل.
ــ زەلىلى.

خەستە خانە [خستە خانە] (پ) ئاغرىقلارنى داۋالايدىغان ئورۇن.

خەستە ۋار [خستەوار] (پ) ئاغرىقتەك.

خەستەك [خستك] قۇرىغان ئوت ـ چۆپتەك:
مەن خەستە، خەستەك تاڭ ئەمەس بولسام يولدا پايمال،
ئول گۇل سەمەندىن سەكرەتىپ جەۋلان ئۈزە، جەۋلان ئېرۇر.
ــ مەھزۇن.

خەسدەك [خسدك] «خەستەك»كە قاراڭ
جەمالىڭ بولماسە هەرگىز تەماشايى گۇل ئەتمەسمەن،
بارى گۇلشەن گۇلى ئالىدا خەسدەك پايمالدۇر.
ــ گۇمنام.

خەسم [خصم] (ئە) قارشىلىشىش؛ دۈشمەن، رەقىب:
چۇ پەيۋەند ئېتىپ شەستىگە بىر خەدەڭ،
رەھا ئەيلەدى خەسمىغە بىدەرەڭ.
ــ ئا. نىزارى.

خەسم ئولماق ــ قارشىلاشماق، دۈشمەنلەشمەك:

بەرادەرلىرى خەسم ئولۇپ ھەر زەمان،
كى تەدبىر ئىلە ئەيلەدى خەستە جان.
ــ ئا. نىزارى.

خەسى [خصی] (ئە) پىچىلغان، ئاختا.

خەسى قىلماق ــ پىچىماق، ئاختا قىلماق.

خەسىس [خسیس] (ئە) بېخىل، پىخسىق:

ئۆزى پەرۋەرىش ئەيلەگەن بىر خەسىس،
زەھى بەد تەردىن ئىبنى مۈلجەم نەجىس.
ــ ئا. نىزارى.

خەشەب [خشب] (ئە) ياغاچ، ئوتۇن.

خەشخاش [خشخاش] (پ) كۆكنار، كۆكنار غوزىسى.

خەشم [خشم] (پ) قەھر، غەزەپ:

بولۇپ خەشم قىلدى مېنى مۇندا بەند،
بولۇبدۇر بۇ تەختە باشىمدا كەمەند.
ــ ئا. نىزارى.

خەشمناك [خشمناك] (ئە + پ) ئاچچىقلانغان، غەزەپلەنگەن

خەفا [خفاء] (ئە) 1) يوشۇرۇنلۇق، مەخپىيلىك 2) رەنج، كۆڭۈل ئاغرىقى:

قالمادى ئالەم ئىلىدە زەررەئى بۇيى ۋەفا،
ئالسە بەرمەس، كەتسە كەلمەسلىك بىلە سالمىش جەفا،
بارچە ئىش فەندۇ-فۇنۇن، مەكر ئولدىلار قالماي سەفا،
ھېچ جەھەتدىن ھېچ دىلدا شاد يوق باردۇر خەفا،
مۇنىڭ ئۈچۈن ھەممەلەرگە تەڭگو-تار ئولدى زەمان.
ــ ئابدۇ قادىر داموللام.

خەفا ئەيلەمەك ــ يوشۇرماق، مەخپىي تۇتماق

خەفالىغ [خەفالىغ] مەخپىي، يوشۇرۇن بولغان:

تەمامى ئىلىمنىڭ فەننىگە ئېردى ئاخۇنۇم ھامىل،
خەفالىغ مەئنىنى سۆز رىشتەسىغە كىم تىزار ئەمدى.
ــ موللا پازىل.

خەفەقان [خفقان] (ئە) يۈرەك سېلىش، قان بېسىمىنىڭ ئارتىشىدىن بولىدىغان كېسەللىك.

خەفتان [خفتان] (پ) ئۇرۇش كىيىمى.

خەففاش [خفاش] (ئە) شەپەرەك.

خەفى [خفی] (ئە) مەخپىي، يوشۇرۇن:

يەتتە فەلەك يەتتە بەھر، يەتتە يەرۇ يەتتە شەھر،

№ 2
www.uyghurkitap.com

خاھى خەفى، خاھى جەھر، شەۋقۇڭدا زار ئەمەسمۇ؟

— زەلىلى.

خەفىيات [خفيات] (ئە) [بىرلىكى: خەفىيە]: مەخپىيەتلەر، يوشۇرۇنلۇقلار

سىررۇل خەفىيات — مەخپىيەتلىكلەرنىڭ سىرى، يوشۇرۇن سىرلار:

قەبۇل ئەتكىل خۇدايا بۇ مۇناجات،

كى سەن دانايى سە سىررۇل خەفىيات.

— زەلىلى

خەفىيە [خفيه] (ئە) يوشۇرۇنلۇق، مەخپىيەت؛ مەخپىي.

خەفىيەت [خفيت] (پ) خەفىيە

خەفىق [خفيف] (ئە) يەڭگىل:

سۇرەتى پاكىڭغە بۇ جانىمنى نىسبەت ئەيلەسەم،

ئول كۆرۈنۈر بەس خەفىفو، بۇ كۆرۈنۈر بەس گەران.

— ھاپىز خارەزمى.

خەلا [خلأ] (ئە) 1) خالى جاي، بوش جاي:

لەئىنلەرنى كۆرسە كۆلۈپ يالبارىب،

خەلا يىغلابان ئول يۈزى سارغارىب.

— ئا. نىزارى.

خەلا بولماق — خالى، پىنھان بولماق، ئۆزىنى چەتكە ئالماق:

خەلايىق بارى ئۆيقۇغە قىلدى مەيل،

ئاتا ۋە ئانادىن خەلا بولدى لەيل.

— ئا. نىزارى.

خەلا ۋە مەلا — ئايرىم ۋە توپى بىلەن

كى مىراس دۇنياسى بەھەد تولا،

بارى جىنس ئەشيا خەلا ۋە مەلا.

— ئا. نىزارى.

2) تاھارەتخانا.

خەلاب [خلاب] (پ) لاي، پاتقاق.

خەلاجاي [خلا جاى] (ئە + پ) خالاجاي، تاھارەتخانا

خەلاس [خلاص] (ئە) قۇتۇلۇش، ئىلاج تېپىش:

دىدى قىز: «گەر ئەتسەڭ، بۇ ئىشغە سەۋەب،

خەلاسىمغە مەن ھەم قىلايىن تەلەب.

— ئا. نىزارى

خەلاس ئەيلەمەك — قۇتۇلدۇرماق، ئازاد قىلماق:

جۇدا ئەيلەگىل ئەھلى فەسساقدىن،

خەلاس ئەيلەگىل كىبىر ئەخلاقدىن.
— ئا. نىزارى.

خەلاس بولماق — قۇتۇلماق:
دېدىكىم، «قىلالى دېگىمىز سارى ئەزىم،
بەھەمدىللا، بولدۇق خەلاس ئەمدى جەزم.
— ئا. نىزارى.

خەلاس قىلماق — قۇتۇلدۇرماق، ئازاد قىلماق:
كى بىر ئوق بىلە ئەلنى قىلدى خەلاس،
ھەمە راھزەنلەردىن ئالدى قىساس.
— ئا. نىزارى.

خەلاس ئۆلماق — قۇتۇلماق، ئازاد بولماق:
خەلاس ئۆلماق ئۈمىد ئەتسەڭ بۇ ئىككى پەردە زۇلمەتدىن،
شەبىستانى ۋۇجۇدۇڭغە ئىبادەت شەمئى كەلتۈرمىش.
— شەۋقى.

خەلافەت [خلافت] (ئە) خەلىپىلىك:
مۇستەفادىن سوڭ خەلىفەكىم ئىدى ئايغىل ۋەلا،
مەسنەد ئەۋجى خەلافەتدە ئەبۇبەكرى ئەۋۋەلا.
— زەلىلى.

خەلايىق [خلايق] (ئە) خەلقلەر، كىشىلەر:
خەلايىق كۆپ ئېردى چۇ خاقان بىلە،
كى شەھزادەئى زارى ھەيران بىلە.
— ئا. نىزارى

خەلە [خله] (پە) سانجىق، ئاغرىق.

خەلەف [خلف] (ئە) پەرزەنت؛ ۋارىس، ئىز باسار:
چۇ ئۆمرى ئانى سۈرئەت ئايىن ئېتىپ،
خەلەف يوقلۇغى ئانى غەمكىن ئېتىپ.
— ئا. نىزارى.

خەلەف بەرمەك — پەرزەنت تۇغماق:
بى بى بەتىندىن بەرمەدى بىر خەلەف،
ماگا رۇزگار ئېردى دۇرسىز سەدەف.
— ئا. نىزارى.

خەلەف بولماق — ۋارىس بولماق، ئىز باسار بولماق:
فەنا ئەزم سارى يېقىن بولدى يول،
ۋەلى يوقكى فەرزەند خەلەف بولغاي ئول.
— ئا. نىزارى.

خەلەق [خلق] (ئە) يىرتىق، تۇزىغان.

خەلەل [خلل] (ئە) 1) ئەيىب، نۇقسان:
ئاخىرەت ئەسبابى ئۆززە تۇشتى سەر تا سەر گىرىھ،

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېتى www.uyghurkitap.com

زۇھد تەقۋا رىشتەسىدىن تاپسا بىر مويى خەلەل.
— زەلىلى.

2) ئەندىشە:
جانۇدىل ئۇلغاي خەلاس شايەد كەسەلدىن، ئەي خۇدا،
شەۋقى پەرۋانە قۇتۇلغايلار خەلەلدىن، ئەي خۇدا.
— شەۋقى.

3) زىيان، ئاپەت:
نە سۇنىئۇكدىن ئەجەب يۈز مىلك جەھان بولماق يەنا پەيدا،
نەمۇلكۇكىغە خەلەل يۈزمىلك جەھاندەك بولسە ناپەيدا.
— نەۋائى

خەلەل بەرمەك — زىيان يەتكۈزمەك:
چۇ مەسئۇد بەرەي كىشىگە خەلەل،
كى ئىنئام، ئىھسان قىلىپ ئەلگە بەل.
— ئا. نىزارى.

خەلەل بولماق — زىيان بولماق:
ئۈچۈرمەككە ئاسان ئىرۇر دەرمەھەل،
نەخەسلەرگە بولغاي، نە قۇلغە خەلەل.
— ئا. نىزارى.

خەلەل يەتمەك — زىيان يەتمەك:
مەن ئۆلسەم جەھاندىن ئاتىم ئۆچمەگەي،
ۋىلايەتلىرىمگە خەلەل يەتمەگەي.
— ئا. نىزارى.

خەلخال [خلخال] (ئە) ئاياققا تاقىلىدىغان كۈمۈش تاقا.

خەلقەت [خلفت] (ئە) 1) دىنىي جەھەتتە ئوقۇمۇشلۇق كىشى، 2) قەشقەر خانلىق مەدرىسىدە ئوقۇغانلارنىڭ نامىغا قوشۇلغان ئىلمىي مەرتىۋە نامى؛ 3) كونا (دىنىي) مەكتەپتە موللامغا ياردەملىشىپ بالىلارنى باشقۇرىدىغان ئوقۇغۇچى:
ئىبەردى بالالارنى مەكتەب ئۈچۈن،
كى مەھزۇن قويۇپ بەردى خەلفەت ئۈچۈن.
— ئا. نىزارى.

خەلق [خلق] (ئە) 1) ئادەملەر، ئىنسانلار، ئاممە؛ 2) يارىتىش، ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈش:

خەلق ئەتمەك — ياراتماق:
قەترەئىنى ناپاك سۇدىن سۈرەتسىز خەلق ئېتىپ،
مادە ـ نەر، ھۆسنۇ قەبىھ رەڭگىدە قىلسۇن نە ئىلاج.
— شەۋقى.

خەللاق [خلاق] (ئە) ياراتقۇچى، خۇدا:
خۇداۋەند خەللاق جان ئافەرىن،

كى جان ئافەرىن بەل جەھان ئافەرىن.
— ئا. نىزارى.

جەھان سەفھىغە كەلتۈرمىش ئەدەم ئىقلىمىدىن خەللاق،
ھەمە زىنجانغە بولمىش گاھى خوشلۇق ھاھى مەھزۇنلۇق.
— شەۋقى.

خەللاقى ئالەم — ئالەمنى ياراتقۇچى، خۇدا:
ئىنايەت قىلسەلەر خەللاقى ئالەم،
بىھىشت ئەنبەر سىرىشتىدىن چىقمادىك ھىچ.
— شەۋقى.

خەلئ [خلع] (ئە) قوپىرىش، ئېلىپ تاشلاش.

خەلىفە [خليفه] (ئە) 1) ئىز باسار، ئورۇنباسار 2) خەلپە:
مۇستەفادىن سوڭ خەلىفە كىم ئىدى ئايغىل ۋىلا،
مەسنەد ئەۋجى خەلافەتدە ئەبۇبەكرى ئەۋۋەلا.
— زەلىلى

خەلىق [خلىق] (ئە) ئەخلاقلىق، ياخشى تەبىئەتلىك.

خەلىل [خليل] (ئە) 1) دوست، 2) ئىبراھىم پەيغەمبەر:
رەھمەتىڭ مەۋج ئۇرسەلەر ئاتەشنى گۈلزار ئەيلەسەڭ،
نە ئەجەب قىلساڭ خەلىل يەڭلىغ ئانى بوستان ئارا.
— شەۋقى

خەلىل ئاسا — ئىبراھىم پەيغەمبەرگە ئوخشاش:
ئەگە تىغى قەزا ھەلقىغە يەتسە مەسەل ئەيتماغىل،
خەلىل ئاسا تۇتۇپ فەرمانىنى مەردى خۇدا بولماق.
— زەلىلى

خەلىلۇللاھ [خليل الله] (ئە) ئاللانىڭ دوستى، ئىبراھىم پەيغەمبەر:
ئىشىق ئوتىنى خارۇخەسدىن دېمە ئۆرگەن دۇد ئېرۇر،
يا خەلىلۇللاھغە سالغان ئاتەشى نەمرۇد ئېرۇر.
— موللا قۇربان.

خەم [خم] (پ) ئېگىلگەن؛ پۈكۈلگەن:
كۈندۈزۈمدۇر كېچە، ئول خۇرشىدى تابان بولماسا،
قامەتىم خەمدۇر، ئەگەر سەرۋى خىرامان بولماسا.
— ئەرشى.

2) تولغانغان، تولغىماچ:
ھەر كىشكى كۆردى پەرىدۇر دېدى،
رىشتەئى جان پۇرخەم زۇلفى ئىدى.
— زەلىلى.

خەم ئەيلەمەك — پۈكمەك، ئەگمەك:
قامەتىم خەم ئەيلەبان جانىمنى سەكرەتمەك ئۈچۈن،
گاھى قاشىن تەبرەتىب گەھ كۆزلەرىنى ئويناتۇر.
— ئەرشى

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

خەم بولماق — 1) ئېگىلمەك، پۈكۈلمەك:
كۆزدىن پەرىشەش ئۇچتىلار، سەۋدايى ئىشقىڭ تۇشتىلەر،
خەم بولدى مەھكەم پۇشتىلار مەستانە ئۇرۇلدى دىماغ.
— شەۋقى.

2) تولغانماق، تەبرەنمەك:
بولدى خەم كاكۇللارىڭ فىكرىدە جانلار مۇزتەرىب،
سەبرى ئۇممىدى يەراقتۇر سىھرىنىڭ مەفتۇنىدىن.
— ناقىس.

خەم قىلماق — پۈكمەك، ئەگمەك:
تۆكۈپ ئەشكىنى شاھزادە رەۋان،
بىلەن خەم قىلىپ ئۆزرە قىلدى ئەيان.
— ئا. نىزارى.

خەماش [خماش] (پ) كىرەكتىن چىققان، كىرەكسىز، تاشلاندۇق.

خەمان [خمان] (پ) ئېگىلگەن، ئەگمە.

خەم بەخەم [خم بخم] (پ) تولغانغان، بۇرالغان، تولغىماچ.

خەم - خەم [خم خم] (پ) ئەگرى - بوگرى.

خەمدار [خمدار] (پ) «خەممەدە» گە قاراڭ

خەمر [خمر] (ئە) شاراپ، هاراق.

خەمسە [خمسه] (ئە) 1) بەش 2) بەشلىك 3) بەش داستاننى ئۆز ئىچىگە ئالغان توپلام:
كىشى ئىستەسە نەقل تەۋىلىنى،
تاپار «خەمسە»دە كۆللى تەفسىلىنى.
— ئا. نىزارى.

خەممار [خمار] (ئە) مەيپۇرۇش، هاراق ساتقۇچى.
خەممار خانە — مەيخانا، قاۋاقخانا.

خەمۇش [خموش] (پ) جىمغۇر، تىنچ، جىم؛ خاموش:
ئانىڭ ۋەھمى بىرلە كېتىپ ئەقلى هۇش،
دەمى سۆزلەمەي، بەلكى بولدۇم خەمۇش.
— ئا. نىزارى.

خەمۇش ئەتمەك — سۆزلىمەي جىم تۇرماق، جىم بولماق:
ھەنۇز ئۇل نازەنىن چىقماي ھەرەمدىن نالە قىلماڭلار،
زەلىلى دىلبەرىنى كۆردى ئۇتقىنى خەمۇش ئەتكەچ.
— زەلىلى.

خەمۇش ئەيلەمەك — جىم قىلماق.

خەمۇش بولماق — جىم بولماق، سۆزلىمەي تۇرماق:
ئەي جان قولاقى، تۇتمە گۇش، يا رەب. دەۋام سەن گەيبى پۇشە
سەتتار دەپ بولدۇم خەمۇش، يادىڭ بىلەن بولدۇم فەنا.
— غەرىبى.

خەمۇل [خمول] (ئە) نامسز؛ يالغۇزلۇق، تەركمدۇنيالق.

خەممدە [خميده] (پ) ئېگىلگەن، پۈكۈلگەن:

ئەلنى قەد ئېردى ئول بولدى خەممدە،
بۇ هاللارغا قالىپ مەجنۇن غەممدە.
— موللا فازىل.

خەمىر [خمير] (پ) 1) خېمىر 2) خېمىرغا ئوخشاش، يۇمشاق؛

هەرنەكىم كەلسە قەزادىن ئۆزنى چۇن تەسلىم ئېتەر،
هەجرىنىڭ پامالى فۇرقەتىنىڭ خەمىردۇر كۆڭۈل.
— ناقىس.

خەميازە [خميازه] (پ) ئەسنەك:

سەفايى باتىن ئەيلەپ هەرنەفەستە تازە بولغايسەن،
مەئانى شاهىدىغە بائىسى خەميازە بولغايسەن.
— زەلىلى.

خەنجەر [خنجر] (پ) ئىككى تەرىپى بىسلىق پىچاق، خەنجەر؛

بۇ شەرت ئىلە خەنجەرنى ئالدى پەرى،
قىلىپ ئەهد پەيمان ئاڭا دىلبەرى.
— ئا. نىزارى.

خەند [خند] (پ) «خەندە»گە قاراڭ

ئالىپ باردى، قىلدى قولۇ پۇتنى بەند،
نەسىهەتلەر ئەيلەپ قىلار ئىدى خەند.
— نىزارى.

خەند قىلماق — يېقىملىق كۈلمەك:

ئالىب باردى، زىندان ئارا قىلدى بەند
كى سابىت بۇ ئىشغە قىلۇر ئېردى خەند.
—ئا نىزارى.

خەندان [خندان] (پ) كۈلگەن، كۈلۈپ تۇرغان هالەت، شاد ـ خۇراملىق؛

بۇ مەجنۇن ئۆپكىلەپ يىغلادى چەندان،
قىيامەتكىچە يوقتۇر ماڭا خەندان.
— موللا فازىل.

خەندان ئەيلەمەك — كۈلدۈرمەك، شادلاندۇرماق.

خەندان بولماق — كۈلمەك، شادلانماق:

گۇلىستانى ئەيش ئىچرە گۇل بىكىن خەندان بولۇپ،
لۇتفى بىرلە هافىزى مەيخارەنى ئاۋاز قىل.
— هافىز خارەزمى.

خەندان ئويناماق — شاد ـ خۇرام كۈلۈپ ئوينىماق:

گەر باشىڭنى جەۋر مىقرازى بىلە كەسسە نىگار،
شەمئتەك مەجلىس ئارا گىريانۇ خەندان ئويناغىل.
— هافىز خارەزمى.

گۈلى خەندان ـ ھۆپپىدە ئېچىلغان گۈل:

غۇنچە تەك تار ئاغىزغە مەگزەگەن
گۈلىستان ئىچرە گۈلى خەندان قانى؟!
ـ ھافىز خارەزمى.

نارى خەندان ـ ئېچىلغان ئانار گۈلى؛ يېرىلغان ئانار:

گۈلىستان بىرلە باغ ئىچرە كۈلە كىرىپ يۈزۈڭ ئاچساڭ،
سالۇر ناز ئىچرە تۇرلۇ نار ئۇلدەم نارى خەندانىڭ.
ـ ھافىز خارەزمى

خەندانتەك [خندانتیک] كۈلۈپ تۇرغاندەك؛ ئېچىلغاندەك:

نارى خەندانتەك كۆرۈنگەلى ئۇشانىڭ گۈل يۈزى،
ئوتىغە ئۆرتەر ھەرنەفەس بۇ جانى ئەفگارىم مېنى.
ـ ھافىز خارەزمى.

خەندە [خنده] (پ) كۈلكە، تەبەسسۇم:

ئېرۇر ئول خوجەمەن بىچارە بەندە،
خوشى بار شاد ئەيلەر خاھ خەندە.
ـ موللا فازىل.

خەندەئەيلەمەك ـ يېقىملىق كۈلمەك:

بۇ گۈلشەن ئىچىدىن چىقار بىر فىغان،
ئاڭا خەندە ئەيلەر ھەمە بۇلبۇلان.
ـ ئا. نىزارى.

شەكەر خەندە ـ شىرىن، يېقىملىق كۈلۈش، كۈلۈمسىرەش:

نە خىزمەتلەر ئەتتى شەكەر خەندىغە،
كى شاھى سەرەندىب جىگەر بەندىغە.
ـ ئا. نىزارى.

گۈلى خەندە ـ گۈلدەك ئېچىلماق.

خەندەئى [خنده] (پ) كۈلكە، تەبەسسۇم. قاراڭ: «خەندە»:

چۇ شەھزادە ئاڭلاپ قىلىپ خەندەئى،
كىيىب قاتمۇ قات جامەلەر زىندەئى.
ـ ئا. نىزارى.

خەندەئى ھەيھاتۇ ھەيھات ـ ئەپسۇس ـ نادامەت كۈلكىسى:

كۇۋاھدۇر تەلبەئى مەجنۇن تۇغۇڭغە بارچە ئاياتىڭ،
يېتە ھەردەم فەلەككە خەندەئى ھەيھاتۇ ھەيھاتىڭ.
ـ موللا نىياز.

خەندەق [خندق] (ئە) ئورا، دۈشمەن ئۆتەلمەسلىك ئۈچۈن قېزىلغان چوڭقۇر-لۇق؛ قانال.

خەندە ناك [خندناك] (پ) كۈلۈپ تۇرغان؛ مەسخىرە قىلىپ كۈلگۈچى، زاڭلىق قىلغۇچى.

بىبلىئوگرافىيە

(«بۇلاق» ژۇرنىلىنىڭ 10 يىللىق 30 سانى ئۈچۈن)

«بۇلاق» ژۇرنىلى ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىكى مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى قېزىپ، توپلاپ قۇتقۇزۇشنى مەقسەت قىلىغان ئىلمىي، ئەدەبىي ژۇرنال. بۇ ژۇرنال 1980-يىلى نەشر قىلىنىشقا باشلىغاندىن بۇيان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تارىختىن بېرى ياراتقان شانلىق ئەدەبىي مىراسلىرىنى قۇتقۇزۇش ۋە ئۇلارنى كىتابخانلار بىلەن يۈز كۆرۈشتۈرۈشتە ناھايىتى زور رول ئوينىدى. بۇ جەرياندا كلاسسىك ئەدەبىياتىمىزغا دائىر نۇرغۇنلىغان نادىر قول يازمىلار ۋە كۆپلىگەن فولكلور ئەسەرلىرىنى ئېلان قىلدى. قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ ئەدەبىيات تارىخىمىزدا مۇھىم تەسىرگە ئىگە بولغان كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن نەمۇنىلەرنى تونۇشتۇردى. كلاسسىك ئەدەبىيات ۋە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىمىزغا ئائىت كۆپلىگەن ئىلمىي ماقالىلەرنى ئېلان قىلدى. بۇ ئەسەرلەر ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تارىخىي جەريانى ۋە خىلمۇخىل قاتلاملىرىنى چۈشىنىش ۋە تەتقىق قىلىشتا بىزنى قىممەتلىك ماتېرىياللار بىلەن تەمىن ئېتىدۇ. بۇ يىل «بۇلاق» ژۇرنىلى دۇنياغا كەلگىنىگە ئون يىل توشتى، جەمئىي 30 سان نەشر قىلىندى. مەن مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن، 30 ساندا ئېلان قىلىنغان ئەسەرلەرنىڭ مۇندەرىجىسىنى ژانىر ۋە تۈرلەرگە بۆلۈپ، ئۇنى يىل، سان ۋە بەت نومۇر تەرتىپى بويىچە رەتلەپ، «بۇلاق» ژۇرنىلىنىڭ 10 يىللىق بىبلىئو-گرافىيىسىنى تۈزۈپ چىقتىم، بۇ ئىشتا سەۋەنلىكلەردىن ساقلىنىش تەس، كىتابخانلارنىڭ تەنقىدىي ھالدا پايدىلىنىشىنى سورايمەن.

— تۈزگۈچىدىن

مۇندەرىجە

I ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى .... 188 - بەت

دۇۋانلار، داستانلار، تۈرلۈك شەكىلدىكى لىرىك شېئىرلار، قەدىمكى يازما يادىكارلىقلار، قىسسىلەر ۋە ئىلمىي نەزەرىيىۋى ئەسەرلەر

II شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتى........................ 195 - بەت

III ئەدەبىي مۇھاكىمە........................ 196 - بەت

IV مەشھۇر كلاسسىكلار ۋە مەشھۇر ئەسەرلەر........................ 199 - بەت

V خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى........................ 200 - بەت

uyghurkitap.com

داستانلار، چۆچەكلەر، بېيىت ـ قوشاقلار، لەتىپىلەر، رىۋايەتلەر، لاپلار، ماقال ـ تەمسىللەر، پەند ـ نەسىھەتلەر ۋە تېپىشماقلار
VI تارىخىي ئوچېرك ۋە كلاسسىكلار ھەققىدە ھېكايە .... 207 ـ بەت
VII لۇغەت ۋە باشقىلار .... 207 ـ بەت

I ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى

دىۋانلار

«دىۋانى مەھزۇن»........مەھزۇن خوتەنى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇرىشىت ئىسلام
1981 ـ يىل 1 ـ سان، 191 ـ بەت
1982 ـ يىل 1 ـ سان، 129 ـ بەت
1982 ـ يىل 2 ـ سان، 153 ـ بەت
«دىۋانى سەدائى» دىن تاللانمىلار......سەدائى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: روزى سايىت
1982 ـ يىل 2 ـ سان 203 ـ بەت
«دىۋانى نەۋبەتى»......................نەۋبەتى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: قۇربان بارات مەھەممەتتۇرسۇن باھاۋىدىن
1982 ـ يىل 3 ـ سان، 165 ـ بەت
«دىۋانى قارىي» .... مەھمۇد قارىي
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئەزىز ساۋۇت
1982 ـ يىل 3 ـ سان، 248 ـ بەت
«دىۋانى ناقىس»...سابىر بىننى ئابدۇلقادىر
نەشرگە تەييارلىغۇچى: غۇلام ئەبەيدۇللا
1982 يىل 3 ـ سان، 357 ـ بەت
«دىۋانى خەستە»......ئابدۇللا بىننى شېرىپ
1983 ـ يىل ئومۇمىي 9 ـ سان، 210 ـ بەت
«دىۋانى نىيازى»...................موللا نىياز
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئەسقەر ھۈسەيىن، ۋاھىتجان غوپۇر
1983 ـ يىل ئومۇمىي 10 ـ سان، 138 ـ بەت
«دىۋانى زۇھۇرى»..........زۇھۇرى
1984 ـ يىل ئومۇمىي 11 ـ سان، 107 ـ بەت
«دىۋانى ھېكمەت».........خاجە ئەھمەد يەسەۋى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: نىجات مۇخلىس
1984 ـ يىل ئومۇمىي 14 ـ سان، 92 ـ بەت
1985 ـ يىل ئومۇمىي 16 ـ سان، 162 ـ بەت
«دىۋانى ئەرشى».................خوجاجاھان
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەھەممەتتۇرسۇن باھاۋىدىن
1987 ـ يىل ئومۇمىي 21 ـ سان، 1 ـ بەت
«دىۋانى شەۋقى»......مۇھەممەد رەسۇل شەۋقى
نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: نېمەتوللا ئەبەيدۇللا، ھەبىبۇللا مۇھەمدىن.
1987 ـ يىل ئومۇمىي 20 ـ سان، 1 ـ بەت
«دىۋانى ناقىس».........موللا سابىر بىننى ئابدۇلقادىر
نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: ياسىن ئىمىن، توختى تۇراخۇن
1988 ـ يىل 1 ـ سان (ئومۇمىي 22 ـ سان)، 47 ـ بەت
1988 ـ يىل 2 ـ سان (ئومۇمىي 23 ـ سان)، 49 ـ بەت
«دىۋانى فۇتۇھى» دىن...............
نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: ئابدۇقەييۇم.

خوجا، ئابلەت ئابلىز
1989 - يىل 2 - سان (ئومۇمىي 27 - سان)، 28 - بەت

داستانلار

«سەپەرنامە»......مۇھەممەد سىدىق زەلىلى
1980 - يىل 1 - سان، 76 - بەت
«كىتابىي غەرىب» دىن پارچىلار........تۇردۇش ئاخۇن غەرىبى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇرىشىت ئىسلام
1980 - يىل 1 - سان، 121 - بەت
«مەسئۇد ۋە دىلئارا»......نورۇز ئاخۇن كاتىپ زىيائى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: رەخمىتۇللا جارى
1980 - يىل 2 - سان، 6 - بەت
«داستانى مەنسۇر»......موللا مۇھەممەد نىيازى
1980 - يىل 2 - سان، 144 - بەت
«زەفەرنامە»...............موللا شاكىر
1980 - يىل 2 - سان، 221 - بەت
«ئوغۇزنامە» نىڭ تەرجىمىسى..........
1980 - يىل 2 - سان، 373 - بەت
«گۈل ۋە نەۋرۇز»..........لۇتفى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: رەخمىتۇللا جارى
1981 - يىل 1 - سان، 35 - بەت
«مەنتىقۇت - تەير»..........ئەلىشىر نەۋائى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇرېھىم توختى
1982 - يىل 2 - سان، 1 - بەت
1982 - يىل 3 - سان، 1 - بەت
1983 - يىل ئومۇمىي 9 - سان، 1 - بەت
1984 - يىل ئومۇمىي 11 - سان، 1 - بەت
1984 - يىل ئومۇمىي 13 - سان، 150 - بەت
«نۇزۇگۇم».............موللابىلال بىننى موللا يۈسۈپ
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەھەممەتتۇرسۇن باھاۋىدىن
1981 - يىل 1 - سان، 208 - بەت
«مىلك ئۆي ۋە فەرھاد - شىرىن»............
......نىمشېھىت ئارمىيە ئىلى سايرامى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئىلى ئەزىز
1981 - يىل 1 - سان، 270 - بەت
«سازلار مۇنازىرىسى»..............ئەھمەدى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: تۇرسۇن ھامىت
1982 - يىل 1 - سان، 113 - بەت
«مەھزۇن - گۈلنسا»......ئابدۇرېھىم نىزارى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەھەممەتتۇرسۇن باھاۋىدىن
1981 - يىل 2 - سان، 152 - بەت
«رەۋزەتۇز - زۇھرا» دىن پارچە............
.... ئەخمەت غوجامنىياز ئوغلى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئىمىن سەيپۇللا
1981 - يىل 2 - سان، 314 - بەت
«چاكمۇزا يۇسۇپخان»........موللابىلال بىننى موللا يۇسۇپ
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئۆمەرئوسمان
1981 - يىل 2 - سان، 263 - بەت
«گۈل ۋە بۇلبۇل».............سەلاھى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ۋاھىتجان غوپپۇر، ئەسقەر ھۈسەيىن
1981 - يىل 3 - سان، 129 - بەت.
«تۆت ئىمام تەزكىرىسى»......موللا نىياز

خوتەنى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەمتىمىن خۇدابەردى.
1984 - يىل ئومۇمىي 11 - سان، 68 - بەت

«لەيلى - مەجنۇن»........ئابدۇرېھىم نىزارى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇشۇكۇر تۇردى
1982 - يىل 1 - سان، 146 - بەت

«رابىئە - سەئىدىن».............. ئابدۇرېھىم نىزارى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ۋاھاب ئابدۇرېھىم
1982 - يىل 2 - سان، 101 - بەت

«ۋامۇق - ئۇزرا»......نورۇز ئاخۇن كاتىپ زىيائى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئىسراپىل يۈسۈپ
1982 - يىل 3 - سان 137 - بەت

«جەھاننامە»..........ئاياز شىكەستە
نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: توختى ئابىخان، ئابلىمىت ھاجى
1983 - يىل ئومۇمىي 9 - سان، 92 - بەت

«بەھرام - دىلئارام»..........نورۇز ئاخۇن كاتىپ زىيائى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇقەييۇم خوجا
1983 - يىل ئومۇمىي 10 - سان، 36 - بەت

«چاھار دەرۋىش» ....ئابدۇرېھىم نىزارى، نورۇز ئاخۇن كاتىپ زىيائى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئىسراپىل يۈسۈپ
1984 - يىل ئومۇمىي 14 - سان، 194 - بەت
1985 - يىل ئومۇمىي 16 - سان، 275 - بەت
1985 - يىل ئومۇمىي 17 - سان، 1 - بەت
1986 - يىل ئومۇمىي 18 - سان، 38 - بەت
1986 - يىل ئومۇمىي 19 - سان، 43 - بەت

«داستان پادىشاھ ئىسكەندەر»...ئەلىشىر ناۋائى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: قۇربان بارات
1985 - يىل ئومۇمىي 15 - سان، 72 - بەت
1985 - يىل ئومۇمىي 16 - سان، 72 - بەت
1985 - يىل ئومۇمىي 17 - سان، 86 - بەت

«گۇل ۋە بۇلبۇل»......................سەلاھى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇرشىت ئىسلام
1985 - يىل ئومۇمىي 15 - سان، 228 - بەت

«سەيفۇلمۇلۇك — بەدىئۇلجامال».....مەجلىسى
نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: جۇنەيد بەكرى، ئابدۇۋايىت رۇزى
1985 - يىل ئومۇمىي 15 - سان، 125 - بەت

«كىتابى غەرىب»......تۇردى نازىم غەرىبى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇرشىت ئىسلام
1985 - يىل ئومۇمىي 16 - سان، 325 - بەت

«تۆت نامە»...........................قۇلئەلىم
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مۇھەممەت سالىھ ھاجى
1987 - يىل ئومۇمىي 21 - سان، 108 - بەت

«لەيلى ۋە مەجنۇن»........موللا پازىل
نەشرگە تەييارلىغۇچى: رەجەپ ئىمىن
1988 - يىل 1 - سان (ئومۇمىي 22 - سان)، 1 - بەت
1988 - يىل 2 - سان (ئومۇمىي 23 - سان)، 5 - بەت
«مېۋىلەر - ۋەسفى»........ئەخمەتشا قارىقاشى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: غوجەخمەت يۈنۈس
1988 - يىل 2 - سان (ئومۇمىي 23 - سان)، 129 - بەت
«گۈلزارى بىنىش»......موللا سابىر بىننى ئابدۇلقادىر
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت
1989 - يىل 4 - سان (ئومۇمىي 29 - سان)، 73 - بەت
1990 - يىل 1 - سان (ئومۇمىي 30 - سان)، 89 - بەت

تۆرلۈك ژانىردىكى لىرىك شېئىرلار

سالامنامە........ئەخمەتشا قارىقاشى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: تۇردى سامساق
1980 - يىل 1 - سان، 167 - بەت
«راك» مۇقامىغا سېلىنغان كلاسسىك شېئىرلاردىن تاللانمىلار.........
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابلىمىت روزى
1980 - يىل 1 - سان، 205 - بەت
ئەسىرى، زۇمرەت.........
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئىمىن تۇرسۇن
1980 - يىل 2 - سان، 424 - بەت

قەلەندەر غەزەللىرىدىن........
نەشرگە تەييارلىغۇچى: تېيىپجان ئېلىيوپ
1981 - يىل 1 - سان، 130 - بەت
سەككاكى غەزەللىرىدىن........
نەشرگە تەييارلىغۇچى: قۇربان بارات
1981 - يىل 2 - سان، 58 - بەت
مەشرەپ شېئىرلىرىدىن تاللانما.........
نەشرگە تەييارلىغۇچى: غوجەخمەت يۈنۈس
1981 - يىل 2 - سان 104 - بەت
«كۇللىيات مەسنەۋى خاراباتى» دىن تاللانما..........
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئېزىز ساۋۇت، ۋاھاپ ئابدۇرېھىم
1981 - يىل 2 - سان، 280 - بەت.
ئىسمائىل ھاجى ۋە ئۇنىڭ شېئىرلىرى......
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەھەممەت چاۋار ......
1981 - يىل 2 - سان، 307 - بەت.
«ئۇيغۇر شائىرى سېيىت مۇھەممەت ۋە ئۇنىڭ ‹شەرھى شىكەستە› ناملىق ئەسىرى ھەققىدە»........
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ھەبىبۇللا ئېلى، ھېلىمھاجى ئوغلى
1981 - يىل 2 - سان، 314 - بەت
«شائىر تەۋپىق».........
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مىرەھمەت سېيىت
1981 - يىل 3 - سان، 228 - بەت
«مەزلۇملار ئاھى»........دىلبەر دورغە
شىرگە تەييارلىغۇچى: غەيرەت ئوسمان
1982 - يىل 2 - سان، 283 - بەت
«ھەدىيەئى خىسلەت»..........خىسلەتى

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

نەشرگە تەييارلىغۇچى: توختى ئابىخان
1983 - يىل ئومۇمىي 10 - سان،
114 - بەت

«ئەرزىيەت».........................موللا توختى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: نىجات مۇخلىس
1984 - يىل ئومۇمىي 13 - سان،
229 - بەت

«كەلكۈن»..................سالىھ موللا ھاجى
نەشرگەتەييارلىغۇچى:مۇھەممەتسالىھ
1984 - يىل ئومۇمىي 13 - سان،
238 - بەت

گومنام غەزەللىرى..................................
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مىرسۇلتان ئوسمانوۋ
1981 - يىل 3 - سان، 1 - بەت

«لۇتفى غەزەللىرى» دىن....................
نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: ئەسقەر ھۈسەيىن، ھاجى ئەخمەت، ۋاھىتجان غوپۇر.
1982 - يىل 1 - سان، 1 - بەت

«ئاتايى غەزەللىرى» دىن..........................
نەشرگە تەييارلىغۇچى: قۇربان بارات
1982 - يىل 1 - سان، 46 - بەت

«فۇزۇلى غەزەللىرى» دىن تاللانما........
نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: ئابلىمىت يۈسۈفى، جاپپار ئەمەت
1982 - يىل 2 - سان، 65 - بەت

مۇشۇك بىلەن ساچقان...........خىسلەت
نەشرگە تەييارلىغۇچى: توختى ئابىخان
1982 - يىل 2 - سان، 184 - بەت

غەزەلىيات............موللا بىلال بىن موللا يۇسۇپ ئوغلى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەھەممەتتۇرسۇن باھاۋىدىن

1983 - يىل 9 - سان، 149 - بەت

مەسنەۋى ۋە رۇبائىيلار.........ئەلىشىر ناۋائى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ياسىن ئىمىن
1984 - يىل ئومۇمىي 12 - سان،
1 - بەت

غەزەل ۋە مەسنەۋىلەر........ مۇھەممەت سادىق قەشقەرى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئا. مەمتىمىن
1984 - يىل ئومۇمىي 14 - سان،
267 - بەت

موللا مۇسا سايرامى شېئىرلىرىدىن تاللانما...
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئەنۋەر بايتۇر
1985 - يىل ئومۇمىي 15 - سان،
194 - بەت

ئىشتىياقنامە............مۇھەممەت غېرىب شەھيارى
1985 - يىل ئومۇمىي 17 - سان،
217 - بەت

غەزەللەر.....................ئەھمەد قازى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇرېھىم سابىت
1986 - يىل ئومۇمىي 18 - سان،
5 - بەت

تەجەللى شېئىرلىرى.............................
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇرىشىت ئىسلام
1986 - يىل ئومۇمىي 18 - سان،
31 - بەت

ئابدۇسەمەت شېئىرلىرى.........................
نەشرگە تەييارلىغۇچى: نىجات مۇخلىس
1986 - يىل ئومۇمىي 18 - سان،
35 - بەت

غەزەللەر...................مۇھەممەت سادىق قەشقەرى

نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇرېھىم سابىت
1986 - يىل ئومۇمىي 19 - سان، 1 - بەت
ئىسمايىل هاجى شېئىرلىرى..............
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەھەممەت چاۋار
1986 - يىل ئومۇمىي 19 - سان، 13 - بەت
ئارەزى غەزەللىرى..............
نەشرگە تەييارلىغۇچى: قادىر ئەكبەر
1986 - يىل ئومۇمىي 19 - سان، 21 - بەت
1987 - يىل ئومۇمىي 20 - سان، 92 - بەت
تۆھفەتۇلئۇششاق............توختى ئاخۇنۇم
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەھەممەتئىمىن تۇردى
1987 - يىل ئومۇمىي 20 - سان، 70 - بەت
سالىھى شېئىرلىرىدىن..........موللا سالىھ
نەشرگە تەييارلىغۇچى: قادىر بۇلاق
1987 - يىل ئومۇمىي 21 - سان، 79 - بەت
شېئىرلار.............موللا داۋۇت
نەشرگە تەييارلىغۇچى: جاپپار رەھىمى
1987 - يىل ئومۇمىي 21 - سان، 116 - بەت
مىسكىن شېئىرلىرىدىن........ موللا ھەيدەر
نەشرگە تەييارلىغۇچى: قادىر بۇلاق
1988 - يىل 1 - سان (ئومۇمىي 22 - سان)، 82 - بەت
شېئىرلار..............ئەسرى
1988 - يىل 1 - سان (ئومۇمىي 22 - سان)، 90 - بەت
غەزەللەر..........................موللا ئەلەم
1988 - يىل 1 - سان (ئومۇمىي 22 - سان)، 93 - بەت
غەزەل.........................ھەمدى
1988 - يىل 1 - سان (ئومۇمىي 22 - سان)، 96 - بەت
مەسنەۋى.........موللا ياقۇپ، موللا ئىمىن
1988 - يىل 1 - سان (ئومۇمىي 22 - سان) 96 - بەت
شېئىرلار..............ئىبنى يۇسۇپ خوتەنى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابلىمىت ئەھەت
1988 - يىل 3 - سان (ئومۇمىي 24 - سان)، 28 - بەت
شائىر قەلەندەرنىڭ يېڭى تېپىلغان غەزەللىرى ....
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەتقاسىم ئەكرەم، مەھەممەتئىمىن تۇردى
1988 - يىل 3 - سان (ئومۇمىي 24 - سان)، 65 - بەت
شېئىرلار..........................موللا نىياز
نەشرگە تەييارلىغۇچى: قادىر بۇلاق
1988 - يىل 4 - سان (ئومۇمىي 25 - سان)، 39 - بەت
مەسنەۋى ۋە مۇخەممەسلەر.........موللاقۇربان
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت
1988 - يىل 4 - سان (ئومۇمىي 25 - سان)، 60 - بەت
مۇخەممەس..........ئابدۇقادىر داموللام
نەشرگە تەييارلىغۇچى: رەجەپ يۇسۇپ
1989 - يىل 1 - سان (ئومۇمىي 26 - سان)، 6 - بەت

uyghurkitap.com

شېئىرىي مەكتۇپلار..............ئابدۇجېلىل داموللا ھاجى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇلھېكىم مەخدۇم ھاجى
1989 - يىل 1 - سان (ئومۇمىي 26- سان)، 36 - بەت

شەھىدى شېئىرلىرى..........مەھەممەتروزى ئاخۇنۇم
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئەرشىدىن راشىدىن، مەھەممەتتوختى ئابدۇۋاقى
1989 - يىل 1 - سان (ئومۇمىي 26- سان)، 57 - بەت

ئىسمائىل ھاجى شېئىرلىرى...............
نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: مەتقاسىم ئەكرەم، تۇرسۇننىياز كېرەم
1989 - يىل 2 - سان (ئومۇمىي 27- سان)، 50 - بەت
1989 - يىل 3 - سان (ئومۇمىي 28- سان)، 34 - بەت

فەزەللەر..............خوجاجاھان ئەرشى
نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: ئەخمەت ھىمىت، ئابلەت ئابلىز
1989 - يىل 4 - سان (ئومۇمىي 29- سان)، 102 - بەت

خۇشھال غەربىي شېئىرلىرىدىن......
نەشرگە تەييارلىغۇچى: تۇرسۇن موھەممەت پەخرىدىن
1990 - يىل 1 - سان (ئومۇمىي 30- سان)، 119 - بەت

قەدىمكى يازما يادىكارلىقلار

ئىبرىق بىتىك...............
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئىبراھىم مۇتىئى
1980 - يىل 1 - سان، 174 - بەت

ئىدىقۇت پادىشاھلىقى دەۋرىدىكى شېئىرلاردىن نەمۇنىلەر..............
نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: گېلىف شەمىن، تۇرسۇن ئايۇپ
1981 - يىل 2 - سان، 1 - بەت

«ئالتۇن يارۇق» تىن پارچەنىڭ ئەسلى تېكىستىنىڭ ئوقۇلۇشى ....
نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: ئا. خوجا، ئى. يۈسۈپ
1980 - يىل 2 - سان، 342 - بەت

«ئالتۇن يارۇق» تىن پارچەنىڭ تەرجىمىسى ....
نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: ئا. خوجا، ئى. يۈسۈپ
1980 - يىل 2 - سان، 359 - بەت

«چاشتانى ئىلىك بەگ» تىن پارچە.........
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ماخمۇت زەيىدى
1981 - يىل 2 - سان، 38 - بەت

ئۇيغۇر مانى شېئىرلىرى...............
نەشرگە تەييارلىغۇچى: قاھار بارات
1983 - يىل ئومۇمىي 10 - سان، 1- بەت

«مايترى سىمىت» تىن پارچە..........
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇقەييۇم خوجا
1984 - يىل ئومۇمىي 13 - سان، 120 - بەت

قىسسەلەر ۋە ئىلمىي نەزەرىيىۋى ئەسەرلەر

«نەسرى مىرزا مۇھەممەد ھۈسەين بەگ» دىن — «سەددى ئىسكەندەر» ....
.........موللا سىدىق يەركەندى.
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇقەييۇم خوجا
1984 - يىل ئومۇمىي 12 - سان،

219 - بەت.
1984 - يىل ئۇمۇمىي 14 - سان،
18 - بەت.
«قىسەسۇل - ئەنبىيا» دىن (ئادەم ئەلەي-
ھىسسالام قىسسى)..........رەبغۇزى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: پەرىدە ئىمىن
1988 - يىل 3 - سان (ئۇمۇمىي 24 -
سان)، 1 - بەت
نۇھ ئەلەيھىسسالام قىسسى.......رەبغۇزى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ھاجى نۇرھاجى
1988 - يىل 4 - سان (ئۇمۇمىي 25-
سان)، 1 - بەت.
ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام قىسسى......رەب-
غۇزى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: نىجات مۇخلىس
1988 - يىل 4 - سان (ئۇمۇمىي 25-
سان)، 12 - بەت
«قىسەسۇل - ئەنبىيا» دىن (ئىسھاق ئەلەي-
ھىسسالام قىسسى)..........رەبغۇزى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: پەرىدە ئىمىن
1989- يىل 2 - سان (ئۇمۇمىي 27 -
سان)، 5 - بەت
پەرھاد ۋە شىرىن.........موللا سىدىق يەر-
كەندى

نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەھەممەتتۇر-
سۇن باھاۋىدىن.
1989 - يىل 3 - سان (ئۇمۇمىي 28-
سان)، 5 - بەت
1989 - يىل 4 - سان (ئۇمۇمىي 29-
سان)، 5 - بەت
1990 - يىل 1 - سان (ئۇمۇمىي 30-
سان)، 5 - بەت
«مۇھاكەمەتۇل - لۇغەتەيىن» دىن پارچىلار
........................ئەلىشىر نەۋائى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇرېھىم
ئۆتكۈر
1980 - يىل 1 - سان، 143 - بەت
مەقالات...............ئىمىر ھۈسەيىن سەبۇرى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇرىشىت
ئىسلام
1984 - يىل ئۇمۇمىي 12 - سان
41 - بەت.
دەھرۇن - نەجات........ئابدۇرېھىم نىزارى
نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: ئابدۇقادىر
مۇھەممىدى، مەتكىرەم ئىسمائىل،
مەھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت
1985 - يىل ئۇمۇمىي 17 - سان،
313 - بەت.

II شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

سەلامان ۋە ئەبسال......ئابدۇراخمان جامى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: جاپپار ئەمەت
1986 - يىل ئۇمۇمىي 18 - سان،
73 - بەت
مۇھەببەتنامە..........مۇھەممەد خارەزمى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇشۇكۇر
مۇھەممەتئىمىن
1986 - يىل ئۇمۇمىي 19 - سان،

72 - بەت
غەزەللەر...........زەھىرىدىن مۇھەممەدبابىر
نەشرگە تەييارلىغۇچى: جاپپار ئەمەت
1987 - يىل ئۇمۇمىي 20 - سان،
113 - بەت
«نادىر ھېكايەتلەر» دىن........نىزامى ئەرۇ-
زى سەمەرقەندى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەخمۇت

زەيدى
1987 - يىل ئومۇمىي 21 - سان، 130 - بەت

«ئەتۋاقۇز - زەھەب» تىن......ئەللامە زەمەخشەرى
تۈركچىدىن تەرجىمە قىلغۇچى: توختى تىللا
1988 - يىل 1 - سان (ئومۇمىي 22 - سان)، 99 - بەت

ھاپىز خارەزمى دىۋانىدىن.........ئابدۇرېھىم ھاپىز
نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: توختىياز قۇربان، ئابدۇللا مۇھەممەتئىمىن
1988 - يىل 2 - سان (ئومۇمىي 21 - سان) 135 - بەت

غەزەللەر...........ئەمىر خۇسرەۋ دېھلەۋى
نەشرگە تەييار لىغۇچىلار: تۇرغۇن ئىبراھىم، ۋاھا قادىرى
1988 - يىل 3 - سان (ئومۇمىي 24 - سان)، 91 - بەت

نىزامى گەنجەۋى شېئىرلىرىدىن..........
نەشرگە تەييارلىغۇچى: نىمەتۇللا ئەبەيدۇللا
1988 - يىل 4 - سان (ئومۇمىي 25 - سان)، 87 - بەت

ھۆۋەيدا شېئىرلىرىدىن.........خوجائەزەر غايىپ ئەزەر ئوغلى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: جاپپار ئەمەت
1988 - يىل 1 - سان (ئومۇمىي 26 - سان)، 83 - بەت

ھۈسەينى غەزەللىرىدىن......ھۈسەيىن بايقارا
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇكېرىم مەخسۇت
1989 - يىل 2 - سان (ئومۇمىي 27 - سان)، 63 - بەت

فۇرقەت شېئىرلىرىدىن.........................
نەشرگە تەييارلىغۇچى: قادىر ئەكبەر
1989 - يىل 3 - سان (ئومۇمىي 28 - سان)، 80 - بەت

شېئىرلار.............................گەدائى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ھەسەن سېلىم
1989 - يىل 4 - سان (ئومۇمىي 29 - سان)، 109 - بەت

تەئەششۇقنامە..................سەيد ئەھمەت
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئەزىز ئەلى
1990 - يىل 1 - سان (ئومۇمىي 30 - سان)، 127 - بەت

III ئەدەبىي مۇھاكىمە

كىلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتىنىڭ يېڭى باھارىنى قىزغىن كۈتۈۋالايلى.........
.... مەمتىمىن يۈسۈپ
1980 - يىل 1 - سان، 1 - بەت

ئەدەبىي مىراس ھەم ۋەسىقىلىرىمىز.........
.... ئىمىن تۇرسۇن
1980 - يىل 1 - سان، 9 - بەت

«غەربىي (تۇردۇش ئاخۇن) ۋە ئۇنىڭ ئەسىرى — «كىتابىي غەرىب»».........ئابدۇرېشىت ئىسلام
1980 - يىل 1 - سان، 114 - بەت

ئەپسانە ۋە رىۋايەت.........تۇرغۇن ئالماس
1980 - يىل 1 - سان، 186 - بەت

ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى توغرىسىدا......غوجەخمەت يۇنۇس
1980 - يىل 1 - سان، 213 - بەت

زەپەرنامە داستانى توغرىسىدا......ئەھمەت زىيائى
1980 - يىل 1 - سان، 219 - بەت
موللا مەھەممەت نىيازى......مەمتىمىن خۇدابەردى
1980 - يىل 2 - سان، 136 - بەت
«ئالتۇن يارۇق» توغرىسىدا......ئابدۇقەييۇم خوجا، ئىسراپىل يۈسۈپ
1980 - يىل 2 - سان، 334 - بەت
«مەسئۇد - دىلئارا» داستانى ھەققىدە.......
....................ر. جارى
1980 - يىل 2 - سان، 1 - بەت
«ئوغۇزنامە» داستانى توغرىسىدا قىسقىچە مۇلاھىزە...............تۇرغۇن ئالماس
1980 - يىل 2 - سان، 396 - بەت
كۆمۈلۈپ قالغان گۆھەرلىرىمىزنى قازايلى....
.................ئىمىن تۇرسۇن
1980 - يىل 2 - سان، 421 - بەت
خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى (سادىر پالۋان) توغرىسىدا..........ئابدۇكېرىم راخمان
1980 - يىل 2 - سان، 428 - بەت
تېپىشماقلار ھەققىدە ...... سالى خۇدابەردى
1980 - يىل 2 - سان، 477 - بەت
خەلق قىزىقچىسى ھېسامىدىن...............
1980 - يىل 2 - سان، 443 - بەت
ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۇلۇغ ئالىمى مەھمۇت قەشقەرى ۋە ئۇنىڭ «دىۋان لۇغەتىت تۈرك» ئەسىرى..........
..........مۇھەممەت ئىمىن
1981 - يىل 1 - سان، 1 - بەت
شائىر مەھزۇن..........ئابدۇرىشىت ئىسلام
1981 - يىل 1 - سان، 185 - بەت
ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ۋە ئۇنىڭ تارىخى ھەققىدە......ئەرشىدىن تاتلىق
1981 - يىل 2 - سان، 403 - بەت
«ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخى» نىڭ تەتقىقات تېمىلىرى ....ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن
1981 - يىل 1 - سان، 466 - بەت
شائىرە زىبۇننىسا.........ئابدۇرېھىم سابىت
1981 - يىل 3 - سان، 219 - بەت
ئەھمەت يۈكنەكىنىڭ «ھىببەتۇلھەقايىق» داستانى.............پروفېسسور پ. ئە. بېرتىلس
ئەشرىگە تەييارلىغۇچى: ھەبىبۇللا ئىلى.
1981 - يىل 3 - سان، 254 - بەت
قاراغوجا خاندانلىقى دەۋرىدىكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى توغرىسىدا......ئابدۇرېھىم سابىت
1981 - يىل 3 - سان 286 - بەت
ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا پروزا ژانىرىنىڭ شەكىللىنىشى ۋە راۋاجلىنىشى........
.........ھاجى ئەخمەت
1981 - يىل 3 - سان، 313 - بەت
ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قەدىمكى مەدەنىيىتى توغرىسىدا..........ئابدۇرېھىم سابىت
1982 - يىل 1 - سان، 284 - بەت
ئۇرخۇن - يەنسەي يېزىقىدىكى مەڭگۈ تاش يادىكارلىقلىرى ۋە باشقا يازما يادىكارلىقلار
...........قاھار بارات
1982 - يىل 2 - سان، 290 - بەت
زوھۇرىدىن ھاكىم بەگ دەۋرىدە قەشقەر رايونىدىكى مەدەنىي ھايات ۋە ئەدەبىيات
...........ھاجى ئەخمەت
1982 - يىل 1 - سان، 310 - بەت
مەدەنىيەت دۇنياسىنىڭ ئۆلمەس خاتىرىلىرى.......ئابدۇكېرىم راخمان

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

1982 - يىل 2 - سان، 314 - بەت

«چاغاتاي ئەدەبىياتى» نىڭ شەكىللىنىشى توغرىسىدا قىسقىچە مۇلاھىزە.......... ....رەخمىتۇللا جارى
1984 - يىل ئومۇمىي 11 - سان، 188 - بەت

كلاسسىك ئەدەبىياتىمىزنىڭ قەدىمىيلىكى ۋە ئۇنىڭ چەت تىللارنىڭ تەسىرىگە ئۇچراش جەريانى ....ئەھمەت زىيائى
1984 - يىل ئومۇمىي 11 - سان، 196 - بەت

ئاق سېپىل قەدىمكى شەھىرىنىڭ كىسەكلىرىدىكى يېزىقلار ھەققىدە دەسلەپكى مۇلاھىزە..............سابىت ئەخمەت، قۇربان ۋەلى
1984 - يىل ئومۇمىي 11 - سان، 205 - بەت

ئەھمەدى غەزەللىرى ھەققىدە..........ئابدۇرېھىم سابىت
1986 - يىل ئومۇمىي 18 - سان، 1 - بەت

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ كلاسسىك شائىرى گۇمنام............ ممر سۇلتان ئوسمانوۋ
1986 - يىل ئومۇمىي 18 - سان، 109 - بەت

ئوتتۇرا ئەسىر جاھالىتىدىكە ئۇچۇلغان شىكايەتنامە...ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن
1986 - يىل ئومۇمىي 18 - سان، 121 - بەت

ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىكى نامايەندىلەر...............قاسىم ئارشۇۋ
1986 - يىل ئومۇمىي 19 - سان، 99 - بەت

ئەسەۋۋۇپ ھەققىدە..........ۋ. زاھىدوۋ
1987 - يىل ئومۇمىي 20 - سان، 144 - بەت

تېكىستكە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك...... ....كىبىرىيە قاھھاروۋا
ئۆزبېكچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: روزى مۇھەممەت جۇمە
1988 - يىل 1 - سان (ئومۇمىي 22 - سان)، 125 - بەت

مۇھەممەت سادىق قەشقەرىنىڭ ئەخلاقىي-دىداكتىك مىراسى ...... ئى.سەيدۇللايوۋ
نەشرىگە تەييارلىغۇچى: رازىيە ئىمىن.
1988-يىل 2-سان (ئومۇمىي 23-سان)، 172-بەت

نەۋبەتى شېئىرلىرىنىڭ ئىدىيىۋى مەزمۇنى ھەققىدە ....ئابدۇللا سۇلايمان
1988-يىل 3-سان (ئومۇمىي 24-سان)، 115 - بەت

شائىر خوجا جاھان ئەرشى ۋە ئۇنىڭ شېئىرىي ئىجادىيىتى ھەققىدە .... ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن
1988-يىل 4-سان(ئومۇمىي 25-سان)، 99 - بەت

سەلەي چاققان كىم........تۇرسۇن قاھھارى
1988-يىل 4-سان (ئومۇمىي 25-سان)، 116-بەت

ئابدۇقادىر داموللام ....رەجەپ يۈسۈپ
1989-يىل 1-سان (ئومۇمىي 26-سان) 5 - بەت

«تۈركىي تىللار دىۋانى» ئىنگلىزچە تەرجىمىسىنىڭ مۇقەددىمىسى.................. ....روبېرت دانكوف، جامىس كېللى
ئىنگلىزچىدىن تەرجىمە قىلغۇچى: ئامىنە ئابدۇراخمان

1989-يىل 1-سان (ئومۇمىي 26-سان)
105-بەت
دىلئارامۇ دىلئارايۇ دىلئاسا..........
.........غۇلام كەرىموۋ
ئۆز بېكچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى:
تۇرسۇن مۇھەممەت ساۋۇت
1989-يىل 2-سان (ئومۇمىي 27-سان)،
82 - بەت
قەدىمكى ئۇيغۇر پوتۇكى — «مايتىرى
سىمىت»...ق .مەھمۇدوۋ، ق. سادىقوۋ
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇقەييۇم خوجا
1989-يىل 2- سان، (ئومومىي 27 -
سان 206 - بەت.
ئىسلام ئۇيغۇرلاردىنىغا يېڭى كىرگەن
دەۋرىدىكى ئىسلام مەدرىسلىرى ....
..........ئىبراھىم مۇتىئى
1989-يىل 3-سان (ئومۇمىي 28-سان)،
97 - بەت.
فۇزۇلىي ۋە ئۇنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيىتى
ھەققىدە .... شۈكۈر يالقىن
1989-يىل 4-سان (ئومۇمىي 29-سان)،
125-بەت
«شاھنامە» داستانى ھەققىدە............
.... تۇرغۇن ئالماس
1990-يىل 1-سان (ئومۇمىي 30-سان)
138-بەت

IV مەشھۇر كلاسسىكلارۋە مەشھۇر ئەسەرلەر

موللا شاكىر............ ئەرشىدىن تاتلىق
1986-يىل ئومۇمىي 18-سان، 97-بەت
مەۋلانە ھۈسەيىن تەجەللىي...........
..........ئابدۇلھەكىم مەخدۇم ھاجى.
1986-يىل ئومۇمىي 18-سان، 98-بەت
مەشرەپ — ئۇلۇغ ئىنسانپەرۋەر شائىر.......
1986-يىل ئومۇمىي 19-سان، 85-بەت
ئەبۇلھەسەن رۇداكىي ....م. شەرىفزادە
ئۆزبېكچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى:
روزى مۇھەممەت جۇمە
1986-يىل ئومۇمىي 19-سان 93-بەت
ھاپىز شىرازىي — شەرق شېئىرىيىتىدىكى
ئىسيانكار ئۇستاز. ....
.........ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن
1987-يىل ئومۇمىي 20-سان
136-بەت
شائىر موللا سالىھ توغرىسىدا...........
.... مەھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت
1987-يىل ئومۇمىي 21-سان،
148-بەت
شاھ كىتاب (فىردەۋسى ۋە ئۇنىڭ «شاھنامە»
سى ھەققىدە).................
..........مۇھەممەتتۇرى ئوسمانوۋ،
شائىسلام شامۇھەممەدوۋ
1987-يىل ئومۇمىي 21-سان،
150-بەت
ئۇلۇغ خەلقپەرۋەر شائىر موللا پازىل.......
..........پەرىدە ئىمىن
1988-يىل 1-سان (ئومۇمىي 22-سان)،
112-بەت
ئەمىرخوسرەۋ دېھلەۋى ....
..........ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن
1988-يىل 1-سان (ئومۇمىي 22-سان)،
115 - بەت
يېڭى تېپىلغان بۈيۈك مىراس..........
.........مەھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت
1988-يىل 1- سان (ئومۇمىي 22سان)،
120 - بەت
شائىر ئەخمەتشا قاسقاشى ....
1988-يىل 2- سان (ئومۇمىي 23-سان)،
161-بەت
ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر شائىر نىزامى گەنجەۋى...

www.uyghurkitap.com

........ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن
1988-يىل 2-سان-ئومۇمىي 23-سان)،
163-بەت

ھاپىزخارەزمى ۋە ئۇنىڭ دىۋانى توغرىسىدا
1988-يىل 2-سان (ئومۇمىي 23-سان)،
169 - بەت

ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر شائىر ناسىر خۇسرەۋ....
........ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن
1988-يىل 3-سان(ئومۇمىي 24-سان)،
109-بەت

سەئدى شىرازى ....
1988-يىل 4-سان(ئومۇمىي 25-سان)،
120 - بەت

خۇشھال غەربىي ھەققىدە يېڭى مەلۇمات-
لار.................... ئا.جەلىلوپ
نەشرگە تەييارلىغۇچى:نەبىجان تۇرسۇن
1989 - يىل 1-سان (ئومۇمىي 26-
سان)، 122 - بەت

ئابدۇراخمان جامى..........شىرىن قۇربان
1989-يىل 2-سان (ئومۇمىي 27-
سان)، 78- بەت

پەرىدىددىن ئەتتار...........شىرىن قۇربان،
مەدەلىخان
1989-يىل 3-سان (ئومۇمىي 28-
سان)، 93 - بەت

ئابلا موللام ھەققىدە........ئابلىمىت ئىمىن
1989-يىل 3-سان (ئومۇمىي 28-
سان)، 142 - بەت

جالالىدىن رومى...............شىرىن قۇربان
1989-يىل 4-سان (ئومۇمىي 29-
سان)، 148 - بەت

مۇتەپەككۇر شائىر مىرزا ئابدۇقادىر بېدىل.....
ئابلىزخان مەۋلابەخىش، شىرىن قۇربان
1990-يىل 1-سان (ئومۇمىي 30-
سان)، 160 - بەت

V خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى

داستانلار

سەنەۋبەر ....
نەشرگە تەييارلىغۇچى: سەلەي قاسىم
1981-يىل 1-سان 347-بەت

مەلىكە گۈلرۇز ....
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئىسلام سادىق
1981-يىل 3-سان، 333-بەت

شەكەرىستان ....
نەشرگە تەييارلىغۇچى: سەلەي قاسىم،
1982-يىل 1-سان، 340-بەت

بوز يىگىت ....
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ھېلىمنىياز-
قادىرى
1982-يىل 2-سان،329-بەت

بۇلبۇلگويا...............................
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئەھمەت
ئابدۇرېھىم
1982-يىل 3-سان، 442-بەت

ئىككى داستان («ياچىبەگ» ۋە «تۆھۆر
خەلىپە»)
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئايشەم ئەخمەت
1983-يىل ئومۇمىي 9-سان، 231-بەت

شاھزادە پەرروخ...............................
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇرېھىم
ئىسمايىل
1983-يىل ئومۇمىي 9-سان، 238-بەت

بەھرام ۋە ھەپتە مەنزەر...............................
نەشرگە تەييارلىغۇچى: توختى ئابىخان
1983-يىل ئومۇمىي 10-سان 247-بەت

غېرىب ۋە سەنەم...............................
نەشرگە تەييارلىغۇچى: باتۇر ئەر-

شىددىنوۋ
1984-يىلى 11-سان، 212-بەت

ئادىل پادىشاھ.........
نەشرگە تەييارلىغۇچى: توختى ئابىخان
1984-يىلى 11-سان 286-بەت

گۆر ئوغلى.........
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ۋاھاپ قادىر
1984-يىلى ئومۇمىي 13-سان، 1-بەت

بوز كۆرپەش ۋە قارا ساچ ئايىم.........
نەشرگە تەييارلىغۇچى: شېرىپ موسا
1984-يىلى ئومۇمىي 14-سان، 1-بەت

يۈسۈپ زىلەيخا.........
نەشرگە تەييارلىغۇچى: قادىر ئەكبەر
1985-يىلى ئومۇمىي 15-سان، 1-بەت

شىرزات ۋە گۈلشات.........
نەشرگە تەييارلىغۇچى: توختى ئابىخان
1985-يىلى ئومۇمىي 16-سان، 1-بەت

سەيپۇلمۇلۇكنىڭ ھېكايىسى.........
نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: سۈزۈك. نېمىتۇللا ئەبەيدۇللا
1985-يىلى ئومۇمىي 16-سان، 314-بەت

تاھىر - زۆھرا.........
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئېلى ئەزىز، توختى تۇراخۇن
1986-يىلى ئومۇمىي 18-سان، 129-بەت،

مەلىكە مېھرىلىقا.........
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئىمىنجان ئەخمىدى
1986 - يىلى ئومۇمىي 19 - سان 135 - بەت

يالپۇزخان.........
ئېيتىپ بەرگۈچى: ئابلىمىت قارىم
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەمتىلى سايىت
1987 يىلى ئومۇمىي 20 - سان، 165 - بەت

ئەبەيدۇللاخان.........
ئېيتىپ بەرگۈچى: ئابلىمىت قارىم
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇللا مەجنۇن
1987 يىلى ئومۇمىي 21 - سان، 167 - بەت

ھەۋزىخان.........
رەتلەپ نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇللا مەجنۇن
1988 -يىلى 1-سان (ئومۇمىي 22 -سان)، 138 - بەت

ئىرشىخان.........
نەشرگە تەييارلىغۇچى: رەجەپ ئىمىن
1989 يىلى-1-سان (ئومۇمىي 26-سان)، 125 - بەت

دەللە ۋە مۇختار.........
نەشرگە تەييارلىغۇچى: جۇنەيد بەكرى
1989 يىلى 2 -سان (ئومۇمىي 27 - سان) 97 - بەت
1989 يىلى 3 - سان (ئومۇمىي 28 - سان)، 113 - بەت

ئابىلا مولىلام داستانى.........
ئېيتىپ بەرگۈچى: ئوبۇلقارى
رەتلىگۈچى: ئابلىمىت ئىمىن
1989 يىلى 3 - سان (ئومۇمىي 28 - سان) 143 - بەت

چۆچەكلەر

ئاتا ۋەسىيىتى.........
ئېيتىپ بەرگۈچى: قاسىم قۇربان
رەتلەپ يازغۇچى: سادىر سايىم
1980 - يىلى 1 - سان 242 - بەت

تەم - تۇتەم شالدامباي.........
رەتلىگۈچى: ئابلا ئەخمىدى
1980 - يىلى 2 - سان 459 - بەت

www.uyghurkitap.com

خاسىيەتلىك ئەڭگۈشتەر..............

توپلاپ رەتلىگۈچى: ئىبراھىم ئىمىن

1981 - يىل 1 - سان 438 - بەت

ۋەلى باپكا..................

توپلاپ رەتلىگۈچى: سىيىت زۇنۇن

1981 - يىل 1 - سان، 454 - بەت

ئادىل پادىشاھ..............

رەتلىگۈچى: مەمتىمىن قۇربان

1981 - يىل 2 - سان، 442 - بەت

داستىخانىدىكى ماجىرا..............

رەتلىگۈچى: مۇستاپا مۇھەممەت

1982 - يىل 2 - سان، 375 - بەت

مەلىكە زىبا چېھرە.............

نەشرگە تەييارلىغۇچى: توختى ئابىخان

1983 - يىل ئومۇمىي 10 - سان، 287 - بەت

سىرلىق چىراغ.............

نەشرگە تەييارلىغۇچى: توختى ئابىخان

1984 - يىل ئومۇمىي 12 - سان، 296 - بەت

ئىككى چۈچەك.............

رەتلىگۈچى: ماخمۇتجان ئىسلام

1985 - يىل ئومۇمىي 15 - سان، 259 - بەت

ئاچكۆز شاھنىڭ تۈۋە قىلىشى.........

توپلاپ رەتلىگۈچى: ئابلەت يۈسۈپ

1985 - يىل ئومۇمىي 15 - سان، 291 - بەت

راستچىل يىگىت..........

ئېيتىپ بەرگۈچى: بىلال

رەتلىگۈچى: ئەخەت ھاشىم

1985 - يىل ئومۇمىي 15 - سان، 299 - بەت

ئىككى «داموللا»........

ئېيتىپ بەرگۈچى: بىلال

رەتلىگۈچى: ئەخەت ھاشىم

1985 - يىل ئومۇمىي 15 - سان، 301 - بەت

تەلەيلىك پوچى.........

توپلاپ رەتلىگۈچى: نۇرمەھەممەت ئەزىزى

1985 يىل ئومۇمىي 17 - سان، 79 - بەت

ئۈچ كەلىمە سۆز........

رەتلىگۈچى: مەتنۇرى توختى

1985 - يىل ئومۇمىي 17 - سان، 82 بەت

مەلىكە قانخومار.......

سۆزلەپ بەرگۈچى: ئابلا قادىر

رەتلىگۈچى: يۈسۈپ ئۆمەر

1986 - يىل ئومۇمىي 18 - سان 150 - بەت

قۇيماق ياغقان چارشەنبە كۈنى.......

ئېيتىپ بەرگۈچى: قادىر ئابدۇللا

رەتلىگۈچى: يۈسۈپ ئۆمەر

1986 - يىل ئومۇمىي 18 - سان، 160 - بەت

ئەقىللىق ئاشپەز........

ئېيتىپ بەرگۈچى: سەمەت ئاۋۇت

رەتلىگۈچى: يۈسۈپ ئۆمەر

1986 - يىل ئومۇمىي 18 - سان، 163 - بەت

ئالتۇن قوڭغۇراق.........

رەتلىگۈچى: يۈسۈپ ئۆمەر

1986 - يىل ئومۇمىي 19 - سان، 160 - بەت

لەيلى بانۇم ۋە شىرىنبانۇم........

ئېيتىپ بەرگۈچى: باراتجان ئوسمان

خاتىرلىگۈچى: تۇراخۇن ۋىلاخۇن

نەشرگە تەييارلىغۇچى: مىجىت ئوسمان

1987 يىل ئومۇمىي 20 - سان، 178 - بەت

ئامەت كەلگەندە..........

توپلاپ بەرگۈچى: نۇرمەممەت ئەزىزى

1987 - يىل ئومۇمىي 21 - سان، 175 - بەت

ئامال ئاكاك باردۇ.........

توپلاپ بەرگۈچى: نۇرمەممەت ئەزىزى

1987 - يىل ئومۇمىي 21 - سان، 177 - بەت

سالىھە نەۋجۇۋان........
نەشىرگە تەييارلىغۇچى: ئوسمان ھەسەن
1988- يىلى 1- سان (ئومۇمىي 22- سان)، 144 - بەت

تۆرى غوجا، ھوشسىز ئىشان........
ئىپىتىپ بەرگۈچى: ئەخمەت داموللا
رەتلىگۈچى: ئابدۇللا مەجنۇن
1988- يىلى 2 - سان (ئومۇمىي - 23 - سان)، 176 - بەت

ئىبكەرچى........
توپلاپ رەتلىگۈچى: خېلىل ئىلى
1988 -يىلى 3 - سان(ئومۇمىي 24- سان) 123 - بەت

غايىب نىكاھ........
توپلاپ رەتلىگۈچى: نۇرى كېرەم
1988 - يىلى 3 - سان (ئومۇمىي 24- سان)، 129 - بەت

ھۈنەرنىڭ كارامىتى ....
رەتلىگۈچى: ئىبراھىم ئىمىن
1988- يىلى 4- سان (ئومۇمىي 25- سان)، 123 - بەت

چۇغۇل دەلىلىنىڭ ھىيلىسى........
رەتلىگۈچى: ئايگۈل مۆيىدىن
1988- يىلى 4- سان (ئومۇمىي 25- سان)، 131- بەت

ئالتۇن ئىگەر........
ئىپىتىپ بەرگۈچى: توختى زاكىر
1988- يىلى 4- سان (ئومۇمىي 25- سان)، 135- بەت

پادىشاھ بىلەن مالچى ....
1988- يىلى 4- سان (ئومۇمىي 25- سان)، 141- بەت

يەككە تاز بىلەن يەتتە تاز........
ئىپىتىپ بەرگۈچى: م. روزى
1988- يىلى 4- سان (ئومۇمىي 25- سان) 146- بەت

ئەقىللىق مەلىكە........
ئىپىتىپ بەرگۈچى: مەھەممەت ھوشۇر
رەتلىگۈچى: تۇرسۇن موللامەت
1989- يىلى 1- سان (ئومۇمىي 26- سان)، 142 - بەت

تەدبىرلىك سوتچى........
ئىپىتىپ بەرگۈچى: ياقۇپ تاش
1989- يىلى 1- سان (ئومۇمىي 26- سان)، 146- بەت

تەلۋە كۈيئوغۇل........
ئىپىتىپ بەرگۈچى: مۆيىدىن ئاخۇن
رەتلىگۈچى: ئايگۈل مۆيىدىن
1989- يىلى 2- سان (ئومۇمىي 27- سان)، 124 - بەت

قۇندۇز بىلەن يۇلتۇز ....
ئىپىتىپ بەرگۈچى: ئىمىن ئاخۇن
رەتلىگۈچى: مەتسىدىق ئىمىن
1989- يىلى 2- سان (ئومۇمىي 27- سان)، 129 - بەت

گۈلچېھرە........
رەتلىگۈچى: مۆيىدىن سايىت
1989- يىلى 3- سان (ئومۇمىي 28- سان)، 151- بەت

يەتتە چۆچەك ....
رەتلىگۈچىلەر: پازىل قادىر، مەمتىمىن ياسىن
1989- يىلى 4- سان (ئومۇمىي 29- سان)، 154- بەت

ئۈچ شاھزادە ....
نەشىرگە تەييارلىغۇچى: ياسىن زىلال
1990- يىلى 1- سان (ئومۇمىي 30- سان)، 164 - بەت

www.uyghurkitap.com

بېيىت ـ قوشاقلار

ئىلى خەلق تويى قوشاقلىرى ....
تەييارلىغۇچى: شاياخمەت قۇربان
1980- يىل 1- سان 256- بەت

لوپنۇر خەلق قوشاقلىرى..........
تەييارلىغۇچى: مىرسۇلتان ئوسمانوۋ
1980- يىل 1- سان، 263- بەت

قوشاقلار .... سادىر پالۋان
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇكېرىم راخمان
1980- يىل 2- سان، 430- بەت

قۇمۇل خەلق قوشاقلىرىدىن تاللانما........
تەييارلىغۇچى: يەھيا سادىق
1981- يىل 1- سان، 390- بەت

ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرىدىن..........
رەتلىگۈچى: تۇردى ساماق
1981- يىل 2- سان، 462- بەت

ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى..........
توپلىغۇچى: تېيىپجان ھادى
1984- يىل ئومۇمىي 11- سان، 330- بەت

ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرىدىن..........
توپلىغۇچىلار: ھوشۇر ئىبراھىم، ئۇچقۇنجان ئۆمەر، نىجات مۇخلىس
1984- يىل ئومۇمىي 12- سان، 312- بەت

ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرىدىن ....
توپلىغۇچىلار: مۇختەر مەخسۇت، ئەخمەت ھۆسىيىن
1984- يىل ئومۇمىي 13- سان، 245- بەت

ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى..........
رەتلىگۈچى: جاپپار ئەمەت
1985- يىل ئومۇمىي 17- سان، 68- بەت

بېيىت ـ قوشاقلار..........
رەتلىگۈچىلەر: ئاتىكەم زەمىر، ئابلەكىم سابىر
1986- يىل ئومۇمىي 18- سان، 184- بەت

بېيىت ـ قوشاقلار..........
رەتلىگۈچى: ئابدۇكېرىم مەخسۇت
1986- يىل ئومۇمىي 19- سان، 176- بەت

بېيىت ـ قوشاقلار..........
توپلاپ رەتلىگۈچى: ئابدۇكېرىم مەخسۇت
1987- يىل ئومۇمىي 20- سان، 203- بەت

بېيىت ـ قوشاقلار..........
توپلاپ رەتلىگۈچى: ئەرشىدىن تاتلىق
1987- يىل ئومۇمىي 21- سان، 186- بەت

بېيىت ـ قوشاقلار..........
توپلاپ رەتلىگۈچى: ئەرشىدىن تاتلىق، تۇرسۇنجان قاسىم، ئابلەت قادىر
1988- يىل 1- سان (ئومۇمىي 22- سان)، 170- بەت

بېيىت ـ قوشاقلار..........
توپلاپ رەتلىگۈچى: تۇرسۇن زىردىن
1988- يىل 3- سان (ئومۇمىي 23- سان)، 153- بەت

مايىمخان قوشاقلىرى..........
توپلاپ رەتلىگۈچى: تۇرسۇن زىردىن
1988- يىل 4- سان (ئومۇمىي 25- سان)، 164- بەت

سەلەي چاققان قوشاقلىرى..........
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ماخمۇتجان ئىسلام
1988- يىل 4- سان (ئومۇمىي 25- سان)، 171- بەت

سەپەر قوشاقلىرى............ئىلچى مۇسا
رەتلىگۈچى: ئابدۇرېھىم يۇنۇس
1989- يىلى 4- سان (ئومۇمىي 29-
سان)، 179- بەت

لەتىپىلەر

موللازەيدىن گەپچى ....
رەتلىگۈچى: مەخمۇت زەيدى
1980 - يىلى 1-سان، 222- بەت
خەلق قىزىقچىسى ھىسامىددىن چاقچاقلىرى...
توپلىغۇچى: ماخمۇت مەھەممەت
1980- يىلى 2- سان، 444- بەت
نەسىردىن ئەپەندى لەتىپىلىرىدىن..........
توپلاپ رەتلىگۈچى: ئىسلام ئەيسا
1985 - يىلى ئومۇمىي 15- سان،
304- بەت
لەتىپىلەر.............................
نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: مەھەممەت-
تۇردى مىرزىئەخمەت، يالقۇن قاھار
1986 - يىلى ئومۇمىي 18 - سان،
172- بەت
ھېكايەت ۋە لەتىپىلەر ....
نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: مەھەممەت-
تۇردى مىرزىئەخمەت، يالقۇن قاھار
1986- يىلى ئومۇمىي 19 - سان،
162 - بەت
ھېكايەت ۋە لەتىپىلەر....................
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئوسمان
ھەسەن
1988- يىلى 2- سان (ئومۇمىي 23-
سان)، 180- بەت
لەتىپىلەر (مەتلەئۇل - ئۇلۇم ۋە مەجمەئۇل -
فۇنۇن) دىن.................
پارسچىدىن تەرجىمە قىلغۇچى: ھەبى-
بۇللا ئىلى
1988- يىلى 3- سان (ئومۇمىي 24-
سان)، 137- بەت
قەدىمكى لەتىپىلەر.......................
ئۆزبېكچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى:
ھاكىم مۇسا
1988- يىلى 4- سان (ئومۇمىي 25-
سان)، 149- بەت
ئۇيغۇر خەلق لەتىپىلىرى....................
رەتلىگۈچىلەر: تېيىپجان ھادى، ماخ-
مۇت مۇھەممەت
1989- يىلى 1- سان (ئومۇمىي 26-
سان)، 150- بەت
ئىبرەتلىك ھېكايەتلەر.......................
ئۆزبېكچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى:
ھاكىم مۇسا
1989- يىلى 2- سان (ئومۇمىي 27-
سان)، 141- بەت
1989- يىلى 4- سان (ئومۇمىي 29-
سان)، 161- بەت
1990- يىلى 1- سان (ئومۇمىي 30-
سان) - 173 بەت

رىۋايەتلەر

رىۋايەتلەر ....
نەشرگە تەييارلىغۇچى: غەنىزات غە-
يۇرانى
1986- يىلى ئومۇمىي 18- سان،
166- بەت
1986- يىلى ئومۇمىي 19- سان،
167- بەت
1987- يىلى ئومۇمىي 20- سان،
195- بەت
1987- يىلى ئومۇمىي 21- سان،
179- بەت
رىۋايەتلەر ....
توپلاپ رەتلىگۈچى: ئابدۇكېرىم راخمان
1988- يىلى 2- سان (ئومۇمىي 23-

www.uyghurkitap.com

سان)، 184 - بەت
رىۋايەتـلەر ....
توپلىغۇچى: ئابدۇساتتار ھامىدىن
1989- يىل 2- سان (ئومۇمىي 27- سان)، 159- بەت
ئەپسانىلەر..........
توپلاپ رەتلىگۈچى: ئابدۇكېرىم راخمان
1988- يىل 1- سان (ئومۇمىي 22- سان)، 156 - بەت

لاپلار

ئازنىباقى «لاپ» لىرى..........
رەتلىگۈچى: مۇھەممەت رەھىم
1986- يىل ئومۇمىي 18- سان، 176- بەت
ئىككى لاپچى..........
رەتلىگۈچى: ئەخەت ھاشىم
1986- يىل ئومۇمىي 19- سان، 173- بەت
لاپلار ....
تەييارلىغۇچىلار: مۇھەممەت رەھىم، غاپپار ئەخمەت
1986- يىل ئومۇمىي 20- سان، 209- بەت
لاپلار ....
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابلىمىت سادىق
1987- يىل ئومۇمىي 21- سان، 194 - بەت
لاپلار ....
تەييارلىغۇچى: ئىبراھىم ئىزاقى
1988- يىل 3- سان (ئومۇمىي 23- سان)، 149 - بەت
لاپلار ....
توپلاپ رەتلىگۈچى: ماخمۇت مەھەممەت
1988- يىل 4- سان (ئومۇمىي 25- سان)، 175- بەت

ماقال - تەمسىللەر

خەلق ماقال - تەمسىللىرى
توپلىغۇچى: ئەخەت ھاشىم
1980- يىل 1- سان، 307- بەت
خەلق ماقاللىرى..........
توپلىغۇچى: قەييۇم تۇردى
1980- يىل 2- سان، 486- بەت
نىيە خەلق ماقاللىرىدىن..........
رەتلىگۈچى: مەتتۆمۈر ئىسمايىل
1980- يىل 2- سان، 490- بەت
ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىدىن ....
توپلىغۇچىلار: سۇلتانەم ئۆمەر، ئابدۇراخمان ئەبەي، مەھەممەت رەھىم
1981- يىل 3- سان، 361- بەت
ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىدىن ....
توپلىغۇچى: ئەخەت ھاشىم
1982- يىل 2- سان، 380- بەت
ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرى..........
توپلىغۇچى: ماخمۇتجان ئىسلام
1983- يىل 9- سان، 284- بەت
ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرى..........
توپلىغۇچىلار: مەتسەيدى ھېلىمشا، روزاخۇن خېلىل
1984- يىل ئومۇمىي 14- سان، 281- بەت
ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرى..........
رەتلىگۈچى: ماخمۇتجان ئىسلام
1985- يىل ئومۇمىي 17- سان، 70- بەت
ماقال - تەمسىللەر..........
رەتلىگۈچى: ماخمۇتجان ئىسلام
1986 - يىل ئومۇمىي 19- سان، 181- بەت

ماقال ـ تەمسىللەر ....
رەتلىگۈچىلەر: ۋاھاپ قادىر، تۇراپ دايىم
1987- يىلى ئومۇمىي 20- سان، 214 - بەت

ماقال ـ تەمسىللەر.........................
توپلاپ رەتلىگۈچىلەر: ئەخەت ھاشىم، ئېلى ئىسمايىل، ھەسەن تىلىۋالدى، غالىبجان ئوسمان، ئىمىر مەھەممەت
1988- يىلى 1- سان (ئومۇمىي 22- سان)، 170- بەت

ماقال ـ تەمسىللەر...................
توپلاپ رەتلىگۈچى: مەمتىلى سايىت
1988- يىلى 3- سان (ئومۇمىي 24- سان) 162 - بەت

ماقال ـ تەمسىللەر.................
رەتلىگۈچى: ئەخەت ھاشىم
1989- يىلى 4- سان (ئومۇمىي 29- سان) 187- بەت

پەند ـ نەسىھەتلەر، تېپىشماقلار

ئاتا ـ بوۋىلار نەسىھەتلىرىدىن ....
نەشىرگە تەييارلىغۇچى: ھاكىم مۇسا
1989- يىلى 1- سان (ئومۇمىي 26- سان)، 159 - بەت

ئاتا ـ بوۋىلار نەسىھەتلىرىدىن ....
ئۆزبېكچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: ھاكىم مۇسا
1989- يىلى 3- سان (ئومۇمىي 28- سان) 168- بەت

پەند ـ نەسىھەتلەر ....
پارسچىدىن تەرجىمە قىلغۇچى: ھەببۇللا ئېلى
1989- يىلى 4- سان (ئومۇمىي 29- سان)، 370- بەت

تېپىشماقلار............
توپلىغۇچى: سالى خۇدابەردى
1980- يىلى 2- سان، 483- بەت

تېپىشماقلار ....
تەييارلىغۇچى: ئابدۇراخمان ئەبەي
1986- يىلى ئومۇمىي 19- سان، 184 - بەت

VI تارىخىي ئۇچېرك ۋە كلاسسىكلار ھەققىدە ھېكايە

ئابدۇقادىر داموللا ....خېۋىر تۆمۈر
1981- يىلى 1- سان، 226- بەت

يېرىم ئەسىر يوشۇرۇنغان قەبرە ......زۇلپىقار
1986- يىلى ئومۇمىي 18- سان، 101 - بەت

ئىككى شائىرەنىڭ ئەدەبىي مىراسىنى ئىزدەپ.............توختاسىن جالالوۋ
ئۆزبېكچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: ھەسەن سېلىم
1986- يىلى ئومۇمىي 19- سان، 120 - بەت

VII لۇغەت ۋە باشقىلار لۇغەتلەر

لۇغەت

ئادەتتە كۆپ ئۇچرايدىغان ئەرەب ـ پارس سۆزلىرىگە قىسقىچە ئىزاھات ....تۈزگۈچى: زوردۇن سابىر
1980- يىلى 1- سان، 357- بەت

www.uyghurkitap.com

چاغاتايچە لۇغەت......تۈزگۈچىلەر: مەھەممەت-
تۇرسۇن باھاۋىدىن، ئابلىمىت ئەھەت
1986- يىل ئومۇمىي 19- سان،
190 - بەت
چاغاتايچە لۇغەت.........تۈزگۈچى: ئابلىمىت
ئەھەت
1987- يىل ئومۇمىي 20- سان،
216- بەت
1987- يىل ئومۇمىي 21- سان،
200 - بەت
1988- يىل 1- سان (ئومۇمىي 22-
سان)، 178- بەت
چاغاتايچە لۇغەت...... تۈزگۈچىلەر: غەنىزات
غەيۇرانى، ئىسمائىل قادىرى
1988- يىل 2- سان (ئومۇمىي 23-
سان)، 191- بەت
1988- يىل 3- سان (ئومۇمىي 24-
سان)، 166 - بەت
چاغاتايچە لۇغەت «ب»، «پ»... تۈزگۈچىلەر:
غەنىزات غەيۇرانى، ئىسمائىل قادىرى
1988- يىل 4- سان (ئومۇمىي 25-
سان)، 178- بەت
چاغاتايچە لۇغەت «ت»........تۈزگۈچى:
مەھەممەتتۇرسۇن باھاۋىدىن
1989- يىل 1-سان (ئومۇمىي 26-
سان)، 170- بەت
1989- يىل 2- سان (ئومۇمىي 27-
سان)، 162- بەت
چاغاتايچە لۇغەت «ج»..............تۈزگۈ-
چى: ئابلىمىت ئەھەت
1989- يىل 3- سان (ئومۇمىي 28-
سان)، 180 - بەت
1989- يىل 4- سان (ئومۇمىي 29-
سان)، 188- بەت
چاغاتايچە لۇغەت «چ»..................تۈزگۈ-
چىلەر: غەنىزات غەيۇرانى، ئىسمائىل
قادىرى
1990- يىل 1- سان (ئومۇمىي 30-
سان)، 185 - بەت

ۋە باشقىلار

بېغىشلىما..................ئىسمايىل ئەھەت
1980 - يىل 1- سان،
موللا شاكىرنىڭ قەبرىسى تېپىلدى ....
تۇرسۇن بارات
1986- يىل ئومۇمىي 18- سان،
190- بەت
ئوچتۇرپاندا موللا شاكىر تۇغۇلغانلىقىنىڭ
179 يىللىقى خاتىرىلەندى...........
1986- يىل ئومۇمىي 18- سان،
198- بەت
سوۋېت ئىتتىپاقىدا بىلال نازىم ئەسەرلىرى
قازاق تىلىدا نەشر قىلىندى......مۇنەۋۋەر
تۇردى
1986- يىل ئومۇمىي 18- سان،
199- بەت
ياپونىيىدە ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ
تەتقىق قىلىنىش ئەھۋالى.........ئابدۇ-
قەييۇم خوجا
1986- يىل ئومۇمىي 18- سان،
200- بەت
ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ كاتولىگى...
تۈزگۈچى: ھاجى نۇرھاجى
1980- يىل 1- سان 311- بەت
ئالدىنقى سانلارنىڭ ئومۇمىي مۇندەرىجىسى...
1986- يىل ئومۇمىي 18- سان،
202- بەت

تۈزگۈچى: رازىيە ئىمىن

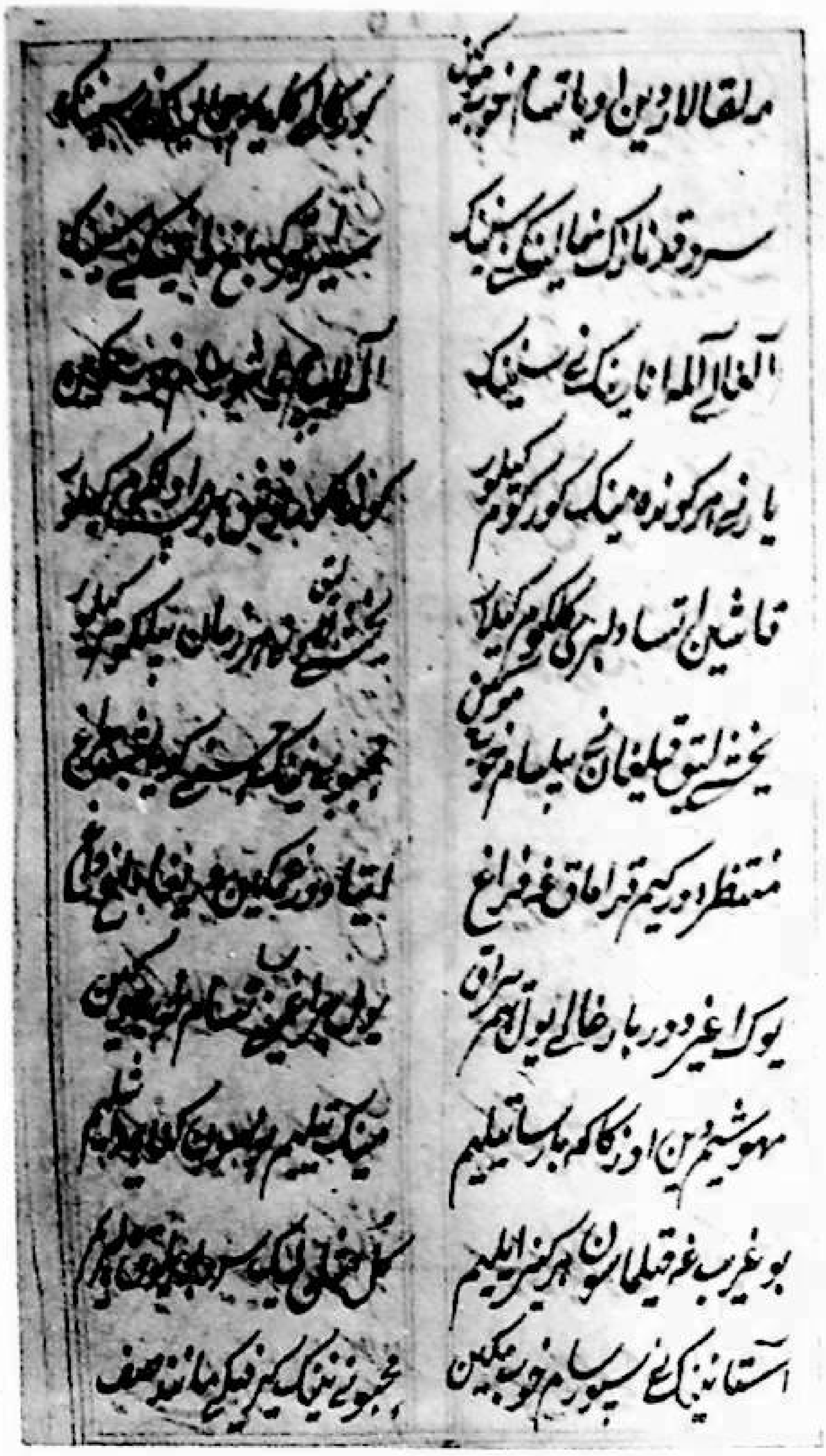

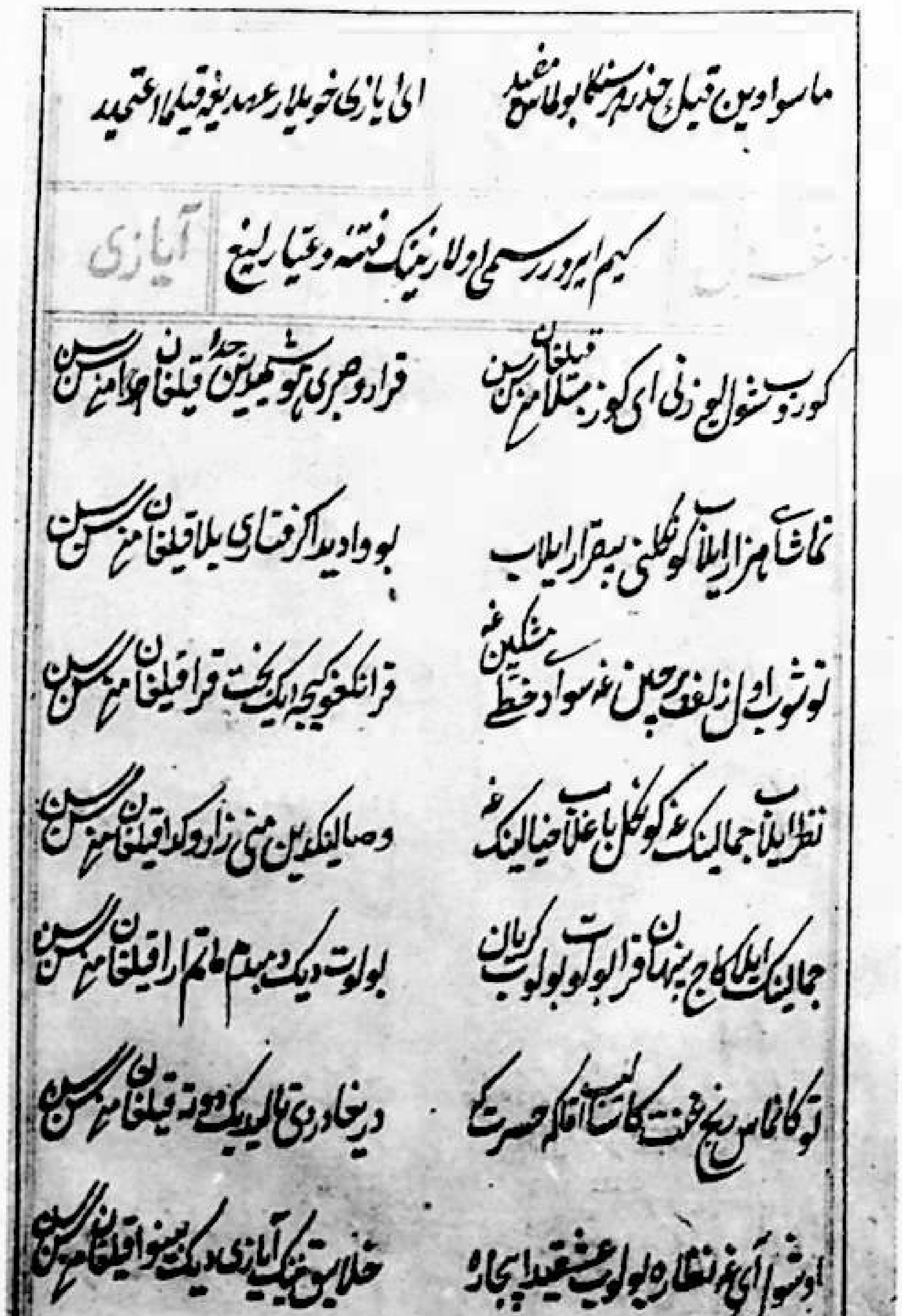

آیازی

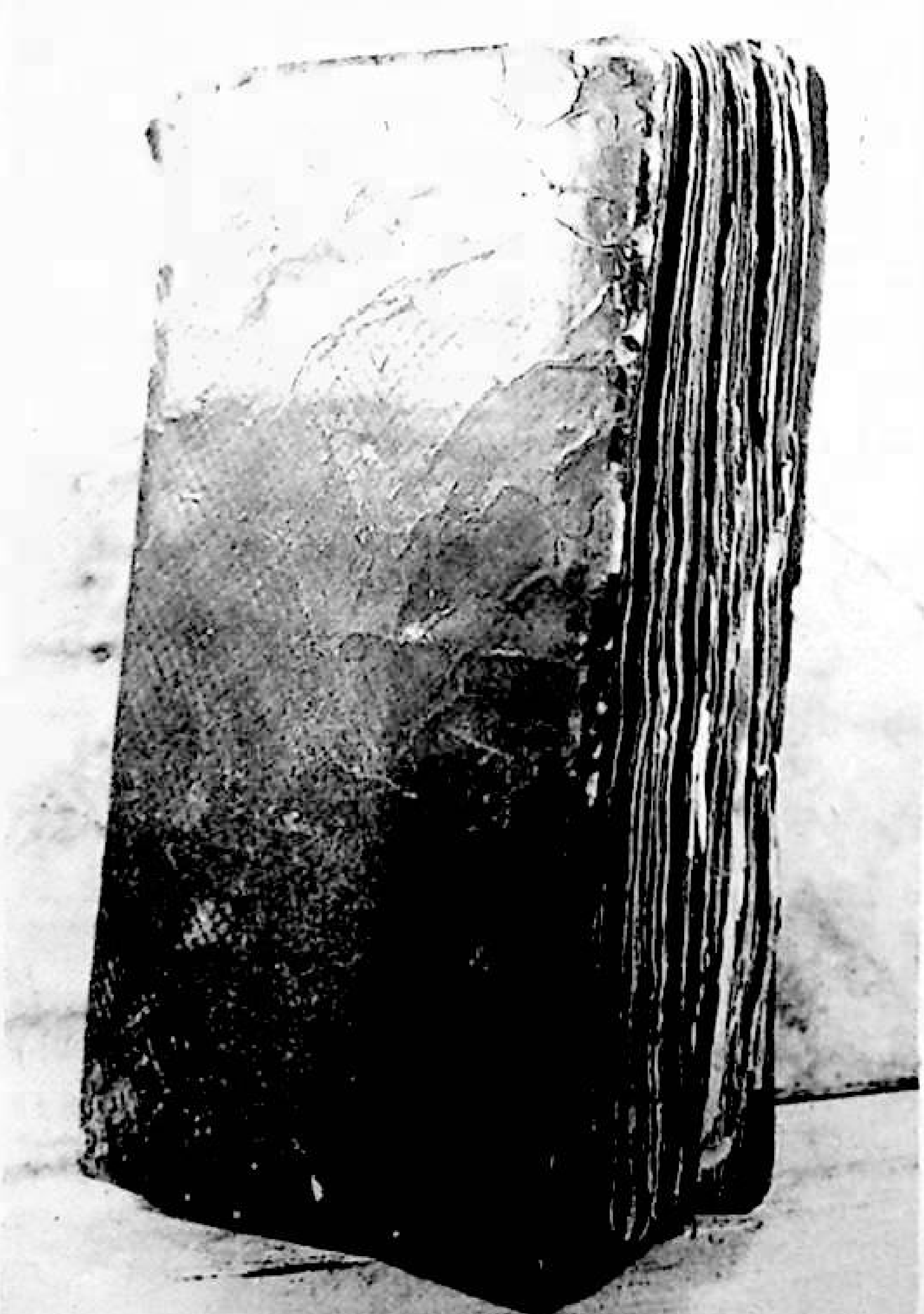

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

源 泉（布拉克）（维吾尔文）总31期 بۇلاق (ئومۇمىي 31 ـ سان) پەسىللىك ژۇرنال
«MAGAZINE OF BULAK»(UIGHUR LANGUAGE) QUARTERLY

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تۈزدى ۋە نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جيەنجوڭ كوچىسى № 54)
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
ئۈرۈمچى شەھەرلىك پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلدى
جۇڭگو خەلقئارا كىتاب سودىسى باش شىركىتى چەت ئەللەرگە تارقىتىدۇ
جايلاردىكى پوچتا ئىدارىلىرى مۇشتىرى قوبۇل قىلىدۇ

新疆人民出版社编辑出版
（乌鲁木齐市建中路54号）
新疆新华印刷厂印刷
乌鲁木齐市邮局发行
中国国际图书贸易总公司国外发行
全国各地邮局订阅

ممەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى:
ۋەكالەت نومۇرى: 108 ـ 58 باھاسى: 1.90 يۈەن
چەت ئەللەرگە تارقىتىش ۋەكالەت نومۇرى: Q 1118

国内统一刊号： CN65－1063/I
本刊代号： 58－108 定价：1.90元
国外代号： Q1118